

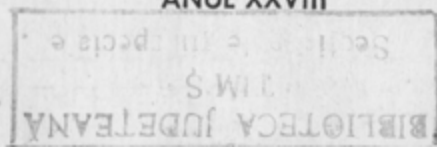
MITROPOLIA BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI
TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI

7-9 / 1978

ANUL XXVIII

C U P R I N S U L

pag.

* * * Patria noastră comună. — — — — — 331

DREAPTA ÎNVĂȚĂTURĂ A BISERICII

Pr. prof. NICOLAE NEAGA: A doua venire a lui Iisus. — — — 336

BISERICA ȘI PROBLEMELE VREMII

* * * Poziție hotărâtă împotriva rasismului. — — — — — 341

S T U D I I

† Episcopul dr. VASILE COMAN: Ispățirea lui Iisus în pustie. — — 349

Dr. NIKOLA GAVRILOVICI: Versiunea românească a „Catehismului Mic” de Iovan Raici (traducere de Arhid. prof. dr. Silviu Anuichi) 358

Pr. prof. dr. MILAN ȘESAN: Din filologia creștină patristică. — — 369

Prof. MARIO RUFFINI: Aspecte ale culturii religioase medievale din România (sec. XIV—XVIII) (traducere de Titus Pârvolescu). 382

INDRUMĂRI OMILETICE ȘI CATEHETICE

Pr. prof. DUMITRU BELU: Conștiința morală. — — — — — 406

Pr. ION BUNEA: Locaș sfânt și sfinților. — — — — — 410

SF. IOAN GURĂ DE AUR: Cateheza II-a (trad. de Pr. D. Fecioru). 414

PROBLEME PASTORALE ȘI LITURGICE

Prot. VASILE PETRICA: Pregătirea credincioșilor în vederea primirii sfințelor taine. — — — — — 425

CHIPURI DE ÎNAINȚAȘI

VICTOR A. NEUMANN: Coriolan Brediceanu în spiritualitatea românească a timpului. — — — — — 438

D O C U M E N T A R

* * * Mărturii din trecut pentru vremea de azi. — — — — — 442

Pr. GHEORGHE NAGHI: Un manuscris inedit din 1839 despre Samuil Vulcan. — — — — — 457

V. LEU și V. ZABERCA: Din activitatea culturală a românilor bănățeni în secolul al XIX-lea. — — — — — 468

RADU CONSTANTINESCU: O veche predică transilvăneană despre cinstirea sfințelor icoane. — — — — — 479

ION I. POGANA: Arome din trecut. — — — — — 487

MITROPOLIA BANATULUI

7-9

ANUL XXVIII 1978

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

COMITETUL DE REDACȚIE :

Președinți : I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului
P. S. VISARION, Episcopul Aradului

Vicepreședinți : P. S. Episcop Vicar TIMOTEI LUGOJANUL
P. S. Arhiepiscop Vicar GHERASIM HUNEDOREANUL

Membrii : P. C. Pr. ILIE MAIER vicar administrativ la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului
P. C. Pr. FLOR TEODORESCU, vicar administrativ la Episcopia Aradului
P. C. Pr. SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic din Caransebeș

Redactor responsabil: P. C. Pr. PETRU DOROBANȚU, consilier la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.

Redacția și Administrația : Arhiepiscopia ortodoxă română, 1900 Timișoara I, bd. Victoriei nr. 7. Cont virament BNRSR, Filiala Timișoara, nr. 45.10.8.192.

PATRIA NOASTRĂ COMUNĂ

Născut în urma unor confruntări încrincenate, în care atât românii, cât și vitejii daci au pățimit destule, și oprimat de-a lungul atîtor secole de istorie vitregă, poporul român a dobîndit în chipul cel mai firesc o trăsătură etică inconfundabilă : dorința de a trăi în pace și armonie cu celelalte seminții ale lumii. Firește, n-am putea vorbi despre faptele epopeice ale istoriei noastre fără a scrie o seamă de cuvinte de laudă despre frăția care i-a unit pe români, dintotdeauna, cu toți acei care, purtați de valul împrejurărilor, s-au statornicit pe pămîntul patriei și cu care au împărțit obida, fărîma de pîine și nădejdea într-o viață mai bună : maghiari, germani, sirbi, ucrainenii, evrei ș.a. Și deși au existat în trecut momente de vrajbă, provocate și așîțate de potențaii vremilor, fondul sănătos al prieteniei care îi lega a rămas nealterat, sfidînd interesele pernicioase ale claselor stăpînitore. Iată, în acest spirit, ce îi scria revoluționarul maghiar Simonffy Iozsef, la 21 iunie 1849, lui Avram Iancu : „Românii și ungurii au neapărată trebuință de cea mai strînsă frăție. Numai astfel își vor asigura existența“. Toate aceste considerațiuni credem că sînt relevante pentru fundamentul trainic al comuniunii de interese și aspirații dintre români și celelalte naționalități. Această comunitate, remarcabilă în perspectivă istorică, prin consecințele sale, și-a căpătat dreptul la o condiție superioară și la un cadru optim, de-abia în anii de după 23 August 1944. Era firesc și în logica cea mai profundă a lucrurilor, ca o societate care și-a propus ca scop primordial lichidarea exploatării omului de către om, să își propună și rezolvarea problemei naționale. Aceasta constituie una din cerințele și totodată garanțiile vitale ale făuririi noii societăți, ale întăririi unității poporului. Iată că astăzi problema națională în România a fost rezolvată, faptul reprezentînd una dintre cele mai însemnate realizări. Adevărul de mai sus figurează de altfel cu litere de aur în Constituția țării, unde articolele 17 și 22 din „Drepturile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor“ prevăd egalitatea în drepturi a tuturor cetățenilor, indiferent de naționalitate, pedepsirea prin lege a propagandei naționalist-șovine, folosirea liberă a limbii materne ș.a. Nenumărate sînt dovezile care confirmă faptul că naționalitățile conlocuitoare se bucură în România de drepturi depline : de la dreptul la muncă și odihnă, pînă la cultură și învățămînt în limba maternă, de la respectarea sentimentelor

naționale, pînă la instituirea Consiliilor oamenilor muncii de naționalitate maghiară, germană, sîrbă, etc., de la o sistematizare teritorială care să permită dezvoltarea armonioasă a tuturor zonelor țării, pînă la degerea în funcții de înaltă răspundere a reprezentanților oamenilor muncii de alte naționalități.

Toate acestea au fost puse încă odată în lumină acum cîteva luni în urmă cu prilejul întrunirii Consiliilor oamenilor muncii de naționalitate maghiară și germană, aparte în 13 martie și apoi la un loc în 14 martie cînd, Președintele țării, Domnul Nicolae Ceaușescu, a rostit o amplă cuvîntare, document de excepțională importanță, model de aplicare a științei la condițiile specifice ale României de astăzi.

„... Existența în România a unei populații de naționalitate maghiară, germană, sîrbă sau de alte naționalități, a spus între altele Președintele țării, precum și existența în țările vecine a populației de naționalitate română, este un rezultat al dezvoltării istorice, al conviețuirii ca vecini a popoarelor din această parte a lumii.

„Vorbînd de România, doresc să menționez încă o dată că istoria este plină de învățăminte cu privire la lupta comună a oamenilor muncii români, maghiari, germani și de alte naționalități împotriva asupririi și inegalității. De asemenea, tot ce s-a înfăptuit atît în trecut, cît mai cu seamă în anii construcției socialiste, este rodul muncii unite a tuturor cetățenilor patriei noastre. Toate mărețele realizări pe care le-am obținut pe calea făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate le datorăm, în primul rînd eforturilor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate — români, maghiari, germani, sîrbi — întregului nostru popor care, într-o deplină unitate, înfăptuiește neabătut politica internă și externă a partidului și statului nostru.

„În același timp, istoria ne oferă nenumărate exemple în ce privește politica claselor dominante, a cercurilor reacționare — fără deosebire de naționalitate — de învrăjbire a oamenilor muncii de diferite naționalități pentru a-i putea subjugă, asupri și domina mai ușor. Desigur, lucrurile sînt complexe. Ar trebui să avem în vedere întreaga dezvoltare a vieții internaționale, politica fostelor imperii, politica imperialismului pentru a înțelege, în complexitatea sa, această situație. Politica de învrăjbire a popoarelor mici cît și a oamenilor muncii de diferite naționalități, a stat întotdeauna la temelie dominației și asupririi. Sînt complet de acord ... că este bine ca oamenii muncii — îndeosebi tineretul — să-și împrăspăteze continuu memoria cu aceste învățăminte și să nu se uite niciodată că rasismul, antisemitismul, naționalismul, șovinismul de orice fel au constituit întotdeauna o armă în mîna cercurilor reacționare. Și astăzi acestea sînt instrumente pe care cercurile reacționare le folosesc pentru a semăna vrajba, pentru a ridica obstacole în calea făuririi socialismului, a păcii și colaborării internaționale.

„Într-adevăr problemele ce trebuiesc soluționate în România — inclusiv cele legate de naționalitățile din țara noastră — ne privesc pe noi toți. Le soluționăm noi, în mod democratic, în interesul mersului ferm înainte

al societății și nu vom admite nimănui să se amestece în treburile noastre interne, să încerce într-un fel sau altul, să aducă daune unității oamenilor muncii din România . . .“

Intrunirile Consiliilor oamenilor muncii de naționalitate maghiară și germană ca și alte manifestări din ultima vreme, reprezintă expresia deplinei coeziuni a națiunii noastre și a deplinei participări la întreaga viață politică și socială a țării, a tuturor celor care muncesc pentru un ideal comun. Într-o patrie liberă, într-un spațiu național care i-a unit printr-un trecut comun, într-o istorie în care împreună au înfruntat asuprirea și au biruit împreună, românii, laolaltă cu maghiarii, germanii și ceilalți de alte naționalități, alcătuiesc un tot puternic și convingător, impun un adevăr concludent și durabil.

O țară în care toți fiii săi sînt egali este România de azi. O țară în care criteriul suprem de apreciere a fiecărui cetățean este munca, participarea nemijlocită la dezvoltarea continuă a economiei, științei și culturii. O țară în care există practic posibilități nelimitate de afirmare a capacității creatoare, de punere în valoare a talentelor și puterii de creație, de existență liberă, demnă, responsabilă a fiecăruia. Iată ceea ce adevăresc faptele și ceea ce trebuie să știe toată lumea.

•

Egalitatea în drepturi a tuturor cetățenilor României contemporane, în diferent de naționalitate, își găsește corespondent firesc în egalitatea dintre toate cultele religioase. Libertatea acordată și asigurată acestora se înscrie armonic în universul vieții spirituale a naționalităților conlocuitoare. Fiecare cult dispune de locașuri sfinte, de preoți, pastori și slujitori, de instituții de învățămînt și de publicații. Activitatea pe plan intern și extern, potrivit rinduielilor proprii, le este neîngrădită și amplă, apreciată de aderenții proprii și de coreligionarii de peste hotare.

În plus conlucrarea și frățietatea în care trăiesc este exemplară și unanim recunoscută. E drept totuși că nu totdeauna a fost așa. Au existat vremuri cînd închinătorii lui Dumnezeu, asmuțiți de cei ale căror interese cereau aceasta, s-au războit întreolaltă, s-au ucis chiar unul pe altul, „în numele“ și „pentru credința“ pe care o mărturiseau. Conducătorii de altădată trăgeau foloase dintr-o asemenea stare de lucruri, căci oamenii ocupați cu certurile religioase, nu mai erau în stare să vadă limpede pe pricinuitoarii neajunsurilor materiale în care se zbăteau și, astfel, puteau fi folosiți, fără grijă și primejdie spre a trage la jugul celor avuți și să le mărească bogăția.

Au venit însă vremile noi care au înfrățit pe credincioșii aparținînd tuturor cultelor religioase, dîndu-le prilejul să nu se mai războiască între ei, ci umăr la umăr să ducă luptă necruțătoare împotriva răminerii în urmă, împotriva sărăciei și neștiinței de carte, pentru belșug și fericire, pentru bunăînțelegere și pace.

Cuvintele Psalmistului: „Cît este de bine și cît este de frumos să viețuiască frații în unire...” nu mai sînt astăzi un vis, ele au prins trup în viața obștească.

Legea de bază a statului, Constituția, prevede nu numai libertatea cultelor religioase ci și egalitatea lor, așa încît nu mai există unii cu drepturi prea multe și alții fără nici un drept, unii îndrăgiți și alții prgoniți. Toți au aceleași drepturi și aceleași datorii. Nimeni nu este împiedicat a se închina lui Dumnezeu și a-L cinsti în felul său; de asemenea fiecare e chemat să contribuie la creșterea bunei stări generale.

Există un verset religios care se găsește atît în Noul Testament, Evanghelia creștinilor, cit și în Vechiul Testament, cartea sfîntă a mozaicilor și de asemenea în Coran, cartea de căpătîi a mahomedanilor: „Cei dreپti vor moșteni pămîntul“. Nu se spune că cei nedreپti vor moșteni ceva, cei care asupresc, înrobesc și jefuiesc pe alții. În Republica Socialistă România și-au dat mîna „toți cei dreپti“, și în loc de a se lăsa învrăjbiți între ei ca în trecut, s-au ridicat împotriva învrăjbitorilor și i-au alungat. Astăzi înfrății, oamenii religiei preamăresc pe Dumnezeul lor și ostenesc pentru înălțarea tot mai falnică a patriei iubite.

Făcînd așa, ei sînt siguri că se află pe drumul arătat de Iisus Hristos Domnul care a dorit să fie „o singură turmă“, precum unul este Păstorul, Dumnezeul tuturor. Dezbinările și certurile întreolaltă nu mai au ce căuta la cei însufleții de năzuințe mult mai mari și mai importante decît pricinile mărunte care îi deosebesc.

Între credincioșii diferitelor culte pot fi, după cum și sînt, învățături și obiceiuri care nu le au comune. Toți dorînd însă mai binele, și-au dat seama că e plăcut lui Dumnezeu să conlucreze unul cu altul ca „frații“.

De aceea în Republica Socialistă România nu mai e loc pentru șovinismul care așifă ura între naționalități, pentru rasismul care asmută un neam împotriva altuia socotit mai prejos de el, pentru ura confesională. Republica noastră cere tuturor cetățenilor, deci și aparținătorilor diferitelor comunități religioase, să conlucreze cu toții în chip deschis și cinstit, la marea operă de clădire a unei vieți noi.

Viața este aceea care ne-a ajutat să ne apropiem unii de ceilalți. Poporul ne-a învățat să ne reîntoarcem la înțelepciunea Scripturii potrivit căreia „nu mai există iudeu, nici elin, nu mai este rob, nici slobod... pentru că una sîntem“.

*

Parte integrantă a poporului român, cetățenii aparținînd naționalităților conlocuitoare, indiferent de convingerile sau credința lor religioasă, știu că patria lor este una singură, aceea în care s-au născut, în care au trăit înaintașii lor, în care muncesc și făuresc în deplină unitate viitorul strălucit al urmașilor lor. Precum spunea poetul Horváth Imre:

Mă-mprejmuiți voi, valuri de căldură,
ca pe un deal, ca pe o arătură

încinsă și fierbinte încă seara.
Acesta mi-e poporul, asta țara.

.
Iubesc aceste plaiuri românești,
cu soarele ce bate în ferești;
mi-s dragi și munți, și riuri, și cîmpie.
Acest pămînt mi-e patrie și mie !

Unitatea și frăția tuturor oamenilor muncii din țara noastră, români, maghiari, germani, sirbi, ucrainenii, evrei, turci, etc., indiferent de naționalitate sau de credință, coeziunea strînsă în jurul ocîrmuirii statului, reprezintă unul dintre jaloanele fundamentale ale dezvoltării societății românești, într-o patrie comună, în marea familie a celor ce muncesc și crează pentru îndeplinirea tuturor aspirațiilor pămîntului românesc.

A DOUA VENIRE A LUI IISUS

de : Pr. prof. NICOLAE NEAGA

Prin Revelație noi putem cunoaște soarta ultimă a omului.

Mărturie despre această epocă face eshatologia creștină, adică învățătura despre cele din urmă.

Problema celor viitoare este unul din obiectivele Bisericii, după cum rezultă din izvoarele noastre de credință : Sfinta Scriptură și Sfinta Tradiție. În cartea lui Iisus fiul lui Sirah, care are un caracter pedagogic, se dă credinciosului povața de a se pregăti din vreme pentru viața de apoi care este o succesiune logică a celei pămîntești : „Adu-ți aminte de cele mai de pe urmă și în veci nu vei păcătui“ (Sirah 7, 36). Despre ultimul period al lumii vorbește lămurit Noul Testament (amintim doar Matei 13, 40 ; Ioan 6, 39 ; I Corinteni 15, 24 ; I Petru 1, 5). În Sfinta Tradiție abundă mărturiile despre ea.

Lumea empirică are un început temporal (Geneză 1, 1). Ea va avea un sfîrșit (Matei 24, 35) ea și omul care a primit viață și timp peste care nu poate trece căci „hotare a pus vieții ...“ (Psalmi 103, 10).

Dincolo de orice experiență există o lume spirituală, lumea metafizică, sau transcendentală, cu cele două aspecte ale ei, unul de bucurie — raiul, altul de întristare — iadul.

Învățătura despre moarte și înviere, judecata particulară și cea universală, despre viața de veci și despre a doua venire a Domnului, constituie elementele fundamentale ale creștinismului.

Învățătura despre a doua venire a Domnului e mărturisită de cărțile sfinte. În Vechiul Testament se dau indicații mai puține în această problemă, fiindcă desfășurarea acestei învățături s-a făcut progresiv. Învățătura despre a doua venire se descopere deplin abia în Noul Testament la Matei 24, 30 ; Marcu 13, 24 ; Luca 21, 17 ; Fapte 1, 11 ; și abundă mărturiile despre a doua venire în Sfinta Tradiție.

Apostolii vorbesc despre „semnele venirii Sale“ (Matei 24,3) iar Hristos despre „cînd va veni Fiul Omului întru slava Sa“ (Matei 25, 31).

Articolul al 7-lea din Simbolul Niceo—Constantinopolitan exprimă clar această învățatură creștină despre venirea a doua a Domnului, despre Parusie în cuvintele : „și iarăși va să vie cu mîrire să judece viii și morții“.

Acest articol învață că Iisus Hristos se va arăta iar atunci când va veni pentru a doua oară, ca să judece lumea. El va veni atunci „cu mărire“, adică nu în chip de rob și cu smerenie, ci în mare strălucire și nu ca Mintuitor ci ca Judecător.

Timpul venirii a doua nu e cunoscut. „De ziua și de ceasul acela nimeni nu știe, nici îngerii din ceruri, nici Fiul ci numai Tatăl“ (Matei 24, 36; Marcu 13, 22; Faptele Apostolilor 1, 7).

Unii creștini s-au abătut de la învățătura generală a Bisericii fixând ei data venirii Domnului și cred că Iisus Hristos va întemeia pentru dreptii săi o împărăție de 1000 de ani, după care va urma judecata obștească și sfârșitul lumii.

Sub impresia evenimentelor din ultima vreme, ei consideră că sînt destule semne premergătoare apropiatei venituri a Domnului. După cum le enumeră un teolog ortodox aceste argumente ar fi : întiul război mondial 1914—1919 ; al doilea război mondial 1938—1945 ; cutremurele de pămînt care se repetă ; crizele economice ; cunoașterea cuvîntului pe aproape toată fața pămîntului ; starea omenirii de cădere în păcat . . . ; realizarea cuvîntului Sfintei Scripturi că „frate va da la moarte pe fratele său“ ș. a.

În baza acestor „semne“ unii creștini greșit informați consideră foarte apropiată venirea Domnului și că El se apropie cu pași repezi, bate chiar la ușă. Ei spun că sîntem ultima generație și că am fi în „veacul cel mai de pe urmă“.

Precizarea venirii Domnului și învățătura despre împărăția cunoscută sub numele de *hiliasm* sau *milenarism* nu are temei în Sfînta Scriptură și nici în Tradiție și stă în contradicție cu ceea ce învață Mintuitorul și Părinții bisericești.

Mintuitorul nu numai că nu a voit să descopere data venirii Sale, dar a și oprit categoric pe Sfînții Apostoli și ucenicii Săi să se ocupe de aflarea ei și să-și pună vre-o întrebare în legătură cu această problemă, cînd a spus : „Nu este treaba voastră ca să cunoașteți vremurile sau soroacele pe care Tatăl le-a pus întru a Sa stăpînire“ (Fapte 1, 7).

La fel propovăduiește în privința aceasta Sf. Apostol Pavel, cînd scrie : „Iar despre vremi și despre ani, fraților nu aveți trebuință să vă scriem, pentru că voi înșivă știți bine că ziua Domnului vine ca un fur noaptea . . .“ (I Tesaloniceni 5, 1—3).

Asemenea învață și Sf. Apostol Petru, cînd scrie : „Iar ziua Domnului va veni ca un fur“ (II Petru 3, 10).

În schimb, încă în veacul apostolic, istoria a dat de rușine pe aceia dintre creștini, care socoteau că venirea Domnului este apropiată ; își părăsiseră lucrul, tulburau liniștea credincioșilor cu sumbre prevestiri și așteptau clipă de clipă sfîrșitul lumii. E cazul creștinilor din Tesalonic. Sf. Pavel a intervenit atunci cu toată autoritatea sa și a apărat prestigiul creștinismului la falsul iluminism eshatologic (I Tesaloniceni 5, 1—4).

La sinodul II ecumenic (381) Biserica a condamnat milenismul deodată cu apolinarismul. Acest sinod ecumenic a avut în vedere tocmai această rătăcire cînd a fixat în simbolul de credință cuvintele : „a cărui împă-

răție nu va avea sfârșit". Pentru creștin această problemă nu este data Parusiei, ci sîrguința lui de a evita neașteptata ei izbucnire în istoria vieții vremelnice¹⁾.

În afară de aceea, existența războaielor și ivirea de nenorociri nu sînt criterii neconținut cită vreme starea socială nu este perfectă. Ele se ivesc în orice vreme și în orice loc. Ele pot vesti cel mult apropierea datei venirii Domnului. Cînd nu poate fi identificat cu o persoană istorică ca să se știe că a venit, nici o minune despre care s-ar putea spune că este esențială sînt semnele cosmice, întunecarea soarelui și a lună și apoi arătarea pe cer a „Semnului Fiului Omului”. Cînd nu se vede pe Fiul Omului venind pe nori, cum se vede în Apocalipsa Sf. Ioan, cap. 20. Milenarismul s-a născut dintr-o înțelegere greșită a acestor semne. Milenarismul este o concepție greșită a acestui capitol. E vorba de Apocalipsă 20, 1-6. „Și văzui pe balaur, șarpele cel vechi, care este diavolul, satana, care se înșală în cei șase mii de ani. Și el l-a aruncat în abis și a închis abisul după el și a pus o piatră deasupra lui pentru ca să nu mai seducă popoarele, pînă cînd se vor împlini acele mii de ani".

Cel care are cheile abisului este Hristos, „cel viu și viu răstignit” e un termen tehnic dat iadului (cf. Apocalipsă 18, 1). Cînd Hristos va veni în iad l-a legat pe diavol ca să-i străjuiască activitatea în lume. Milenarismul durează mii de ani. „Tahilia” nu înseamnă una miei mii de ani! Dovadă că au trecut pînă acum 2000 de ani, de la „legarea diavolului” și vor mai trece, nu știm cît. De altcîm pluralul miilor îl reamintește articolul hotărît plural „ta” pus înainte de „hilia”. După ce vor trece mii de ani, diavolul va fi eliberat pentru ca creștinii să susțină o luptă directă cu el și să-și poată încerca credința în Dumnezeu. După acest timp de încercare va urma Parusia Domnului într-un timp nouă necunoscut²⁾.

Unii creștini și-au descoperit o viziune religioasă atît de neașteptată încît fixează „precis” începutul mileniului, bazîndu-se pe cele 2300 de zile de la Daniel 8, 14 socotind că de la 559 a. Hr., cînd Daniel a avut vedenia, avem 2300 de ani în 1744, deci la 1700 după Hristos.

Alții pretindeau că timpul mileniului este ivirea protestantismului, sau potrivit calculului altora, Hristos urma să vie pe pămînt a doua oară între 1 martie 1843 și 1 martie 1844.

Ca să dovedească împărăția de 1000 de ani și venirea Domnului, alții pornesc de la cele 1260 zile despre care vorbește Apocalipsa Sfîntului Ioan (Apocalipsa 12, 6). Cei 1260 de ani ar fi 1260 de ani de domnie ai Papei; de la 538 cînd s-a ales cap și pînă la 1798 captivitatea papilor, a fost domnia lui antihrist, după care va începe judecarea popoarelor.

După calculul altora milenul trebuia să înceapă în 1914. Evident milenii sînt nebosîți să tot schimbe data parusiei: 1922, 1925, 1933 etc.

¹⁾ Gr. T. Marcu, *Combaterea interpretării greșite a eshatologiei biblice*, în rev. Mitropolia Ardealului nr. 1—2, Sibiu, 1960, p. 29.

²⁾ Vasile Gheorghiu, *Împărăția de 1000 de ani*, 1928, p. 17 și urm.

Cele 2300 de seri și dimineți privesc timpul care se va scurge de la rostirea profetiei, de la viziunea din Daniel 8, 14, până cînd templul va intra iar în rosturile sale. E vorba de timp îndelungat, va mai trece mult pînă atunci. Textul n-are nici o tangeță cu a doua venire a Domnului.

Cele 1260 de zile din Apocalipsă 12, 6 reprezintă vremea îndelungată a comunității israelene care trăiește izolată de Hristos.

A doua venire va fi precedată de anumite semne. Abia acestea vor indica cum că venirea Domnului nu mai este departe.

Între aceste semne este și predicarea Evangheliei la toate popoarele și convertirea tuturor evreilor la creștinism (Osea 3, 5; Romani 11, 25—26). Ori milenariștii au fixat venirea Domnului fără ca o condiție esențială convertirea evreilor să fi devenit realitate.

Se înțelege mai sînt și alte condiții neîmplinite: Venirea lui Enoh și Ilie (Apocalipsă 11, 3—7), apariția lui Antihrist (II Tesaloniceni 2, 3—4; Ioan 2, 18; Apocalipsă 11, 3—7), semne pe cer (Ioan 21, 11) ș.a.

Existînd hiliasmul încă în primele veacuri ale erei noastre, Sf. Părinți Vasile cel Mare, Grigore de Nazians, Fericitul Augustin, s-au pronunțat împotriva lui. De bună seamă pentru că existau temeiuri serioase împotriva. Nu poate fi vorba de determinarea momentului cînd va sfîrși istoria vieții pămîntești. Hiliasmul nu are rădăcini în Sf. Scriptură și nici în Sf. Tradiție. Cunoașterea datei venirii Domnului este în contradicție cu logica. Ar tulbura liniștea și munca omenirii.

Milenarismul este cu totul păgubitor și pentru dezvoltarea firească a învățaturii creștine, păgubitor pentru om în general, pentru știință și pentru progres și pentru epoca noastră cînd se pune atîta silință pentru construirea unei vieți noi pașnice și din ce în ce mai fericite și nu se așteaptă cu brațele încrucișate să vină acel veac nou. Fericirea omului este proporțională cu osteneala și virtuțile lui.

Pentru inaugurarea acestei perioade în istoria omenirii „trebuie să se aștepte și pîrguirea țarinilor evanghelice sub razele de lumină și de căldură a soarelui istoriei creștine. Biruința Evangheliei trebuie să izbucnească ca un izvor de apă vie din adîncimile zăcămintelor sufletului omenesc, revărsate în luptă, probă morală și progres prin dezvoltarea liberă a minunatelor puteri ale acestuia și să nu asalteze prin surprindere și pe neașteptate ca un „Deus ex machina“.

Cine propovăduiește învățătura milenistă se face și un dușman al Patriei și al stăpînirii, cu toate consecințele nefaste și din punctul de vedere al creștinismului autentic.

Combaterea milenarismului este de cea mai mare necesitate și intră în îndatoririle tuturor slujitorilor sfintelor noastre altare.

Eshatologia ortodoxă se bazează pe izvoarele revelației: Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție. Interpretarea acestor texte este dată, într-o argumentare logică, de Biserică și fixată în definițiile ei dogmatice. Preotul ortodox nu poate adopta o altă interpretare decît cea a Bisericii. Orice in-

străinare de la adevărul fixat în formularele doctrinare ale Bisericii este păgubitoare.

E o datorie bisericească și patriotică de a menține curată această învățătură și de a se referi la diferențierile din sinul creștinismului cu multă dragoste de adevăr, cu un înalt spirit de bună înțelegere și frățietate, cu tact și cu înțelepciune.

POZIȚIE HOTĂRÎTĂ ÎMPOTRIVA RASISMULUI

Un semn al vremii noastre de afirmare tot mai puternică în întreaga lume a sentimentului demnității umane, a personalității fiecărei ființe ce gîndește și năzuiește spre mai mult și mai bine este acela al luptei dirze împotriva înrobirii de orice fel, totodată pentru dreptul la viață și libertate.

Popoarele și țările lumii au luptat în cursul vremii pentru libertate și independență, suveranitate și fraternitate, cu jertfe încununate de reușită deplină.

Au mai rămas unele care încă luptă din răputeri pentru îndepărtarea vicisitudinilor ce aparțin unor societăți impilatoare și anacronice. O formă de înrobire dintre cele mai detestabile, bazată pe nesocotirea celui mai elementar simț al omeniei și practică încă și azi în unele părți ale lumii în ciuda protestelor opiniei publice, este discriminarea rasială sub diferite forme cunoscute în deosebi ca segregare și politică de apartheid.

Deși ideea inegalității raselor umane a apărut încă în perioada expansiunii coloniale a țărilor europene în secolele XVI—XVII, ca o justificare a subjugării și exterminării popoarelor crotopite, rasismul s-a constituit într-o doctrină antiștiințifică și reacționară în a doua jumătate a secolului XIX, avînd răspîndire în epoca imperialismului și jucînd rolul unei arme ideologice de camuflaj și diversiune, urmărind deturnarea nemulțumirii maselor, abaterea lor de la lupta revoluționară (a se vedea dr. Ovidiu Trasnea, *Rasism*, în „Mică enciclopedie de politologie, București, 1977, p. 377). Ca o lămurire suplimentară în context poate nu e de prisos a se reaminti că după cum se arată în „Convenția pentru eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială“ (1965), prin discriminarea rasială se înțelege „orice deosebire, excludere, restricție sau preferință întemeiată pe rasă, culoare, ascendență sau origine națională sau etnică, care are drept scop sau efect de a distruge sau de a compromite recunoașterea, folosirea sau exercitarea în condiții de egalitate a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, în domeniile politic, economic, social și cultural sau în orice alt domeniu al vieții publice“ (dr. Marțian Niciu, *Segregație*, în op. cit., p. 403). Politica de segregare rasială a fost și este promovată de cercurile reacționare din unele state față de negri, indieni, aborigeni, etc. ca

ripostă la ea apărînd mișcările pentru drepturi egale ale negrilor, precum și ale indienilor de aci.

În privința apartheidului, ca varietate a rasismului contemporan se poate arăta că este politica oficială de discriminare rasială promulgată și practică de guvernul Rhodesiei, Republicii Sud-Africane, etc. față de populația băstinașă de culoare. Astfel populația în cauză este ținută separat de cea albă (ce reprezintă minoritatea dominantă) în rezervații cu pămînturi sărace, lipsită de cele mai elementare drepturi politice, sociale, economice, de învățămînt împiedicîndu-i-se așadar dezvoltarea. Apartheidul îngăduie organelor represive să aresteze, să depositeze și să instituie domiciliu forțat pentru orice persoană de culoare care se împotrivesc politicii oficiale. Inegalitatea se arată și în privința retribuției în favoarea angajaților albi. Din 1950 guvernul din Republica Sud Africană a început aplicarea acestei politici și în Namibia ceea ce a determinat populația de culoare să treacă la rezistență. De asemenea, după declararea unilaterală a independenței, în 1966 regimul lui Ian Smith din Rhodesia s-a apropiat tot mai mult de orientarea politică a Republicii Sud-Africane, urmărind transformarea țării într-un bastion rasist (dr. Ovidiu Trăsnea, *Apartheid*, în op. cit., p. 38).

Ar trebui aci adusă și precizarea că „separarea” vizează patru categorii de oameni: albi (de ascendență exclusiv europeană) — 18%, mețiși (de ascendență mixtă europeană și neeuropeană) — aproximativ 9%, asiatici (de origine diversă) — 3%, bantu (adică populația băstinașă de culoare) — 70% (cfr. Rodica Avram, *Sclavia secolului XX*, în *Flacăra*, XXVI, (1977), nr. 34 (1159) din 25 august, p. 21).

În răstimpul scurs s-a observat cum steaua apartheidului pălește din ce în ce nu însă fără a-și etala tristu-i spectru la care stau mărturie fapte ce stîrnesc în fiecare zi indignarea unanimă. Dintre numeroasele cifre ilustrative se pot cita următoarele: minorității albe (16,7 la sută din populație) îi revin 87,1 la sută din teritoriu și 68,2 la sută din fondul de salarii. Pentru anul 1975, statisticile oficiale din Africa de Sud indică cifra de 14.000 absolvenți universitari albi, față de 726 de culoare, la o populație de 4 milioane de albi și 20 milioane de africani. În acelaș an au fost declarați doctori în științe medicale 601 albi și numai 6 africani; în fiecare oră în această țară mor de subnutriție 3 copii; două treimi din populația țării suferă de tuberculoză, în spitale la 18.000 de negri revine un medic, în timp ce pentru albi raportul este de 1000 la unu. Într-un document dat publicității, Congresul Național African din Africa de Sud dezvăluie că în cursul anului 1976 în închisorile și lagărele regimului de la Pretoria au murit mai mulți deținuți politici decît în cei 13 ani precedenți. Apoi în ultimul deceniu în Africa de Sud au fost executate 701 persoane condamnate la moarte. Consiliul orașului Oudtshoorn a implantat panouri pe care scrie „zonă de parcare numai pentru albi”. Dar pentru multe alte aspecte ale segregării rasiale nu este nevoie de inscripții. Negrii nu sînt admiși în localurile rezervate albilor chiar dacă acestea nu poartă nici un fel de inscripție. Desigur uneori segregatia rasială apare sub alte denumiri, cum

este cazul micilor „prăvălii pentru băștinași“ (a se vedea Dumitru Constantin, Dosarul apartheidului — fapte care acuză în „Lumea“ nr. 35 din 26 august 1977 pp. 12—14 și „Anul internațional împotriva apartheidului“, în Scinteia XLVII (1978) Nr. 11067 din 21 martie, p. 4).

Africanii nu pot să se organizeze în sindicate, nici să încheie contracte de muncă; ei sînt prizonieri ai sistemului de rezidență și pașaport pentru emigrare internă; au posibilități reduse de educație și instruire profesională, specializarea sau calificarea rămînînd obiectul de neatinș. Deși în ultimii ani Africa de Sud a înregistrat un deficit cronic de muncitori calificați și semicalificați, aproape 1.300.000 de negrii nu aveau de lucru. În plus se estimează că în 1980 populația activă de culoare va totaliza 10 milioane de oameni, dintre care 4 milioane vor fi șomeri. Or, cum arată specialiștii, „creșterea economică a Africii de Sud (care este una din țările cele mai bogate, ea dispunînd de vaste rezerve de uraniu, fier și cărbune, ocupă locul întii în ierarhia țărilor producătoare de aur și este socotită al doilea producător de diamante și crom din lume), nu va putea fi garantată în viitor decît prin utilizarea deplină a resurselor umane din țară, printr-un învățămînt și o pregătire tehnică adecvată“ (cfr. Radu Simionescu, Apartheidul, crimă împotriva umanității, în Cronica, Iași XI (1976), nr. 41 (558) din 8 octombrie, p. 10).

Ar fi încă multe fapte de menționat, fiecare în parte sau la un loc constituind documente acuzatoare la dosarele apartheidului între care cele mai de seamă poartă titluri sumbre ca: dezrădăcinarea masivă forțată a localnicilor, sărăcia impusă prin reglementări rasiste, menținerea unui statut inferior și de insecuritate personală prin sute de legi și mii de reglementări sau decrete guvernamentale care au creat un sistem judiciar ce bate toate recordurile în materie de „fabricare“ a delicvenților, etc.

S-ar putea conchide însă cu o referire la aprecierea făcută de către Leslie O. Harriman, președintele Comitetului special al Națiunilor Unite contra apartheidului, asupra unui studiu elaborat de Organizația Mondială a Sănătății în domeniul încriminat, anume că documentul este o dovadă a „inumanității“ regimului care „refuză să trateze pe africani ca ființe omenestii“ (Eugeniu Obrea, Stigmatul rușinii pe Africa australă — Apartheidul, în „Contemporanul“ nr. 26 (1599) din 1 iulie 1977, pag. 12). Ar fi interesant de menționat în continuare că Richard Leakei, cunoscut savant britanic, ale cărui descoperiri au revoluționat știința antropologică, consideră că diferențierile rasiale așa cum există azi au apărut foarte recent pe scara evoluției umane. Între altele el a declarat „Noi toți avem o moștenire biologică comună, ne tragem din aceiași strămoși îndepărtați. În fapt oamenii sînt peste tot aceiași, parte din ei nu se deosebesc cu nimic din punct de vedere biologic unul față de altul“ (Egalitate rasială, în „Scinteia“ XLVII (1978) nr. 11048 din 26 februarie pag. 5). Iată știința aducînd dovada de netăgăduit împotriva afirmațiilor rasiste și a întregului arsenal al apartheidului.

Față de situația creată de apartheid înșiși africanii au luat poziția așteptată. Discriminarea practică rafinat nu a reușit să transforme popu-

lația neagră într-o masă incapabilă de reacții contestatare și să o dezarmeze. Africanii sînt terorizați, cad victime samavolniciei polițienești, suferă o exploatare cruntă, resimt efectele psihologice ale violenței, dar nu și-au pierdut încrederea în victoria definitivă apropiată. Conștiința libertății le-a dat și avînt mereu sporit. La Sharpeville, în 1960, cînd poliția sud-africană a tras asupra manifestanților, masacrînd bărbați, femei și copii, mulțimea îngrozită a dat înapoi. În 1976, la Soweto, care azi înseamnă un simbol al rezistenței împotriva apartheidului, aceeași poliție a utilizat aceleași metode, dar de această dată mulțimea a continuat să avanseze cu pumnul ridicat, reluînd în cor cuvîntul de ordine al mișcării de eliberare „Amanda” (putere), „Azanie” (numele bantu al Africii de Sud). Se împlinesc doisprezece ani de cînd Organizația Poporului din Africa de Sud-Vest — SWAPO — a declanșat lupta armată pentru eliberarea poporului namibian de sub dominația regimului rasist și cucerirea independenței. Pentru a sublinia semnificația majoră a acestui eveniment, Adunarea Generală a O.N.U. a decis cu prilejul celei de a 28-a sesiuni a sa, ca ziua de 26 august să fie proclamată Ziua Namibiei. An de an se intensifică lupta dusă de popoarele namibian, zimbabwe și sud-african pentru abolirea discriminării rasiale și a apartheidului practicat de regimurile de la Salisbury și Pretoria. Apariția în ultimii ani, a unor noi state africane independente confirmă cu vigoare invincibilitatea cauzei libertății popoarelor, întărind frontul forțelor progresiste, care luptă împotriva imperialismului, colonialismului și neocolonialismului, pentru afirmarea și respectarea dreptului sacru al tuturor popoarelor la autodeterminare.

Succesul mișcărilor de eliberare s-au reflectat și pe plan extern, ca rezultat al amplei mobilizări a opiniei publice mondiale, în sprijinul popoarelor care luptă împotriva regimurilor minoritare rasiste numărîndu-se mai multe conferințe internaționale de solidaritate cu dreptatea acestei cauze, între care numai în vremea din urmă pot fi citate cele de la Maputo, Lisabona, Conakry, Lusaka, Luanda și Lagos. Într-un mod aparte s-ar putea adăuga aci și cea de-a XXX-a sesiune a Comitetului de Eliberare al Organizației Unității Africane, ținută la Tripoli, ca o puternică manifestare a solidarității și voinței de acțiune a tuturor popoarelor continentului în direcția eliminării ultimilor vestigii ale rasismului (a se vedea Dumitru Constantin, Dosarul apartheidului — fapte care acuză, în „Lumea” nr. 35, din 26 august 1977, pag. 11—14 și Sabina Diaconu, Sesiunea jubiliară a Comitetului de Eliberare al O.U.A. — expresie a solidarității cu cauza dreaptă a popoarelor africane, în „Lumea” nr. 8 din 16 februarie 1978, pag. 4).

Practicile rasiste, prin gravitatea și caracterul lor constituie o amenințare la adresa păcii internaționale și de aceea ele nu constituie doar probleme „interne” ale unor state, ci o problemă internațională care interesează întreaga comunitate mondială. De aceea și O.N.U., în întreaga sa activitate se ocupă în mod permanent de eliminarea acestor forme de discriminare. Chiar prima sesiune a Adunării Generale O.N.U. din 1946 a luat în discuție politica de apartheid din Republica Africa de Sud adoptînd

documente care incriminează această politică. De asemenea, organizația acționează și prin instituțiile sale specializate împotriva discriminărilor rasiale. Conferința internațională a unor eminenți experți organizată în 1967 sub auspiciile UNESCO, a ajuns la concluzia că doctrinele rasiste sînt lipsite de orice fundament științific, iar rasismul împiedică dezvoltarea victimilor sale, pervertește pe cei ce-l pun în practică, dezbină națiunile, agravează incordarea internațională și amenință pacea mondială. În acest fel ziua de 21 martie a fost proclamată de către O.N.U. ca „Ziua internațională pentru eliminarea discriminării rasiale” în amintirea masacrului din 1960 la Shaperville; iar în 1973, Adunarea Generală O.N.U. a inaugurat „Deceniul luptei împotriva rasismului și discriminării rasiale” (conf. dr. M. Niciu, art. cit., p. 404). Nu demult apoi președintele Comitetului O.N.U. împotriva apartheidului, ambasadorul Leslie Harriman (Nigeria) a lansat un apel comunității internaționale să participe la acțiunile Anului internațional împotriva apartheidului (1978). La fel Comisia O.N.U. pentru drepturile omului, în sesiunea de la Geneva, a adoptat o serie de rezoluții referitoare la încălcările flagrante ale drepturilor omului în Africa de Sud, Namibia și Rhodesia (Scinteia XLVII (1978) vineri 24 februarie nr. 11046 p. 6).

Se poate spune deci că mișcarea internațională de solidaritate cu lupta popoarelor oprimate din Africa australă, de condamnare a regimurilor rasiste s-a reflectat în numeroase rezoluții și hotărîri ale Adunării Generale O.N.U. și Consiliul de Securitate care au calificat apartheidul drept o crimă împotriva umanității a primejdiei pentru pacea mondială. Toate statele au fost chemate să întrerupă orice colaborare cu autoritățile rasiste și să sprijine mișcările de eliberare (Virginia Stăncescu, Africa australă — ultima redută colonialistă, în „Contemporanul” nr. 8 (1633) din 24 februarie 1978, pag. 12).

Situîndu-se cu claritate alături de lupta dreaptă a popoarelor africane Republica Socialistă România a desfășurat și desfășoară continuu o activitate internațională intensă la O.N.U. și în alte foruri internaționale pentru aplicarea în practică a unor măsuri hotărîte, care să pună capăt acestei politici, acordînd sprijin politic, diplomatic, moral și material mișcărilor de eliberare națională. În acest sens la Conferința Națională a înaltului for conducător al țării noastre Președintele Nicolae Ceaușescu afirma între altele: „Sprijinim activ lupta popoarelor din Rhodesia și Namibia pentru independență, ne pronunțăm cu hotărîre împotriva politicii de apartheid a regimului din Africa de Sud ... Și în viitor vom acorda întregul nostru sprijin luptei acestor popoare pentru dreptul de a fi libere și stăpîne pe destinele lor”.

Țara noastră, care de-a lungul veacurilor a dus ea însăși o luptă dîră pentru independență și progres social, sprijină consecvent lupta pentru abolirea ultimelor vestigii ale colonialismului și rasismului, a oricărei dominații străine. În toate acțiunile sale de politică externă, în documentele de partid și de stat, în cuvîntări, interviuri și mesaje ale Președintelui Nicolae Ceaușescu, în întîlnirile pe care conducătorul statului român le-a

avut cu șefii de stat sau lideri ai unor partide politice și mișcări de eliberare națională se regăsesc constant pozițiile clare, principiale ale României vizînd abolirea neîntîrziată a sistemului de dominație și apartheid, accesul la independență al popoarelor aflate sub dominația străină, dreptul lor incontestabil la progres social și economic (Dumitru Constantin, art. cit., p. 12).

Dacă popoarele lumii, organizații internaționale, personalități și militanți de seamă de pretutindeni se exprimă neșovăelnic împotriva acestui flagel secular, așa cum a ilustrat și Conferința mondială antiapartheid în cursul anului trecut, se cuvenea ca și cultele religioase în numele credinței fiecăruia să-și dea contribuția la triumful cauzei umanitarismului (a se vedea Dumitru Constantin, Lagos, Declarația Conferinței mondiale antiapartheid, în „Lumea”, nr. 36 din 1 septembrie 1977, pp. 10—11 și „Un jalon dans la lutte contre l'apartheid — Conference mondiale contre l'apartheid Lagos, Nigeria 22.25 août 1977” edité par le Centre d'Information du Conseil Mondial de la Paix, Helsinki — Finlanda). De fapt, în mai multe rînduri slujitorii Bisericilor creștine, alături de alți oameni de bine s-au înscris cu cinste în rîndul celor ce au demascat și înfierat actele ce reprezentau adevărate crime de apartheid.

Publicațiile de peste tot și desigur cele bisericești, în mai multe rînduri s-au făcut ecoul reacțiilor sau protestelor unor clerici conștienți de îndatorirea lor de propovăduitori în cuvînt și faptă a iubirii, dreptății, egalității, înfrățirii și păcii. Se pot în acest sens cita cazurile de altfel nu singulare ale preotului Adrian Hastings, care a dat în vileag monstruoasele crime ordonate de colonialiști în Mozambic, apoi ale preotului Amedeo Brunelli, care activînd în Guinea Bissau a pus la îndemîna Comisiei O.N.U. pentru drepturile omului documente referitoare la bombardamentele cu napalm asupra satelor, torturarea prizonierilor, etc., totodată și ale altora care lucrînd în teritoriile africane ocupate de colonialiști au încercat să facă asemenea, dar au fost arestați și alungați. Activității acestora ca și cea a unor organisme de prestigiu ca de pildă Conferința Bisericilor înțregii Africi, care în așa numita „Mărturisire de la Alexandria” din februarie 1976 afirmă că Dumnezeu „trasează drumul libertății de la Alexandria pînă la Capul Bunei Speranțe”, arătînd între altele că Bisericile africane se ocupă de problemele dreptății economice, de eliberarea completă de orice opresiune și exploatare, revista Mitropoliei Banatului le-a acordat audiența cuvenită, reflectînd implicit atenția constantă față de problemele majore ale contemporaneității (de exemplu Mitropolia Banatului XXIII (1973) nr. 1—3 pp. 141 și nr. 10—12 pp. 746—748, XXIV (1974) nr. 4—6, p. 351 și 7—9 pp. 553—557, XXVI (1976) nr. 5—8, p. 566). Șirul evenimentelor nu se oprește doar la cele cîteva referințe absolut necesare pentru a forma imaginea luptei dusă împotriva unui sistem anacronic. Participarea Bisericilor se înregistrează cu satisfacție unanimă la evoluția în continuare a situației menționate. O spun fapte ca expulzarea din Rhodesia a episcopului romano-catolic Donald Lamont pentru că nu a divulgat prezența luptătorilor din mișcarea de eliberare (Scinteia 10897 din 2

septembrie 1977, p. 6), declarațiile pastorului Burgess Carr, potrivit cărorora rolul creștinilor în toate cazurile și cu osebire în Africa australă nu este acela de a propovădui supunerea și resemnarea, ci de a trece la acțiuni concrete. În calitate de secretar general al Conferinței Bisericii în țregii Africi, susnumitul pastor liberian răspunde între altele unor interlocutori occidentali ce se întrebau dacă nu cumva poziția sa e mai mult politică decât religioasă: „Eu nu înțeleg de ce faceți diferență între poziții creștine și poziții politice. Eu nu gândesc în termeni dualiști... Eu nu am ca și creștin o poziție diferită de aceea pe care o am ca om ce suferă... În ceea ce privește eliberarea omului negru de sclavia celui alb, nu există loc pentru diferențe între africani” (Réforme nr. 1659 din 8 ianuarie 1977, pp. 6—10). În acelaș context se subliniază rostul crescând a noii teologii africane, care se constituie ca o adevărată teologie a eliberării oamenilor de culoare, de categoriile gândirii impuse de misionarii veniți pe continentul african odată cu opresorii. Așa bunăoară ca teolog de suprafață pastorul Carr adaugă: „Mobilizăm toate resursele ce deținem în vederea apariției comentariilor biblice care să poată ține seama de propria noastră situație, de felul nostru de a vorbi, de proverbele noastre, de așa manieră încât cei care împlinesc aceste lucrări exegetice sau adună aceste materiale pentru predică să oglindească gândirea africană, spiritul african”. Iar în alt loc precizează: „Din ce în ce este mai clar pentru noi că eliberarea trebuie să fie în propriile noastre miini. Albii care au venit la noi cu sentimente creștine, care ne-au vorbit despre demnitatea umană și de toate acestea au fost principalii complici ai rasismului și împilării”.

Desigur că această poziție fermă, intransigentă își găsește deplina corespondență în ceea ce a constituit dintru început propovăduirea Bisericii, căreia trebuie să-i găsim adevărata împlinire împotriva răstălmăcirilor ce vreau să ridice ziduri de învrăjbire între oameni. Teologii români însiși, în mai multe rînduri au supus atenției generale tocmai aspectele esențiale ale învățăturii creștine în această privință. Iar pentru o edificare asupra incompatibilității apartheidului cu ținuta creștină, se poate face referire folositoare la considerațiile ce urmează.

Biserica transcende orice particularism de rasă sau neam. În sinul ei nu poate exista vreo inegalitate din pricina rasei, iubirea creștină întinzîndu-se asupra tuturor oamenilor fără diferențiere (cfr. Coloseni 3, 11). O discriminare pe considerentul rasei este contrară planului lui Dumnezeu, căci toți oamenii au aceeași origine și aceeași natură, fiind după chipul dumnezeiesc și răscumpărați de Iisus Hristos, bucurîndu-se de aceeași chemare la mîntuire, în mod egal. De aceea Biserica și respinge și cea mai mică atingere adusă vreunui ins din pricina culorii pielii.

Așa cum a evoluat în istoria socială și politică, rasismul a devenit o atitudine antiumană, iar din punct de vedere creștin se dovedește ca o negare a însăși doctrinei Bisericii despre om și omenie, astfel încît un teolog se putea într-adevăr exprima în sensul că „rasismul este un fenomen eminamente anticreștin”. (Pr. prof. Nicolae Bordașiu, Inumanitatea rasismului, în „Studii Teologice” XXIV (1972) nr. 1—2, pp. 121—122).

Biserica ortodoxă respinge cu fermitate orice tendință teoretică ori practică spre rasism. Ca poziție oficială în această privință poate fi luată Decizia Sinodului local de la Constantinopol din 1872 care precizează următoarele : Considerăm, condamnăm și declarăm filelismul, adică separarea după origine rasială, certurile naționale și disensiunile în Biserica lui Hristos, drept lucruri opuse Evangheliei și canoanelor Sf. Părinți (a se vedea Pr. prof. D. Belu, Ortodoxia și discriminările etnico-rasiale, în „Ortodoxia“ XV (1963) nr. 1 p. 47). Cum din învățătura Evangheliei reiese limpede identitatea de origine a oamenilor, trebuie judecată aspru, sub aspect moral, atitudinea de discriminare rasială. Față de aceste probleme morale, Biserica creștină luptă pentru curmarea dominației rasiale și a oricărei forme de rasism, deoarece rasismul contrazice conștiința creștină. Pe linia acestei atitudini, Comitetul Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor a stabilit la Canterbury, în august 1969 o seamă de principii pentru un program de luptă contra rasismului (Pr. N. Bordașiu, art. cit., p. 122).

Biserica condamnă rasismul ca unul ce susține inegalitatea structurală dintre oamenii aparținând diferitelor rase. Rasismul hipertrofiază însușirile și meritele unei singure rase, desconsiderând pe celelalte și producând, din pricina aceasta, nesiguranță, neînțelegeri, tulburări primejdioase. Or, desigur Biserica Ortodoxă care este împotriva oricărui păcat, cu atât mai mult este împotriva faptelor strigătoare la cer, al uciderii, al oprăririi și exploatării, practicate cum s-a văzut, în mod obișnuit de rasiști. Așadar Ortodoxia întemeindu-se pe principiul iubirii dezinteresate respinge teoriile și practicile rasiste promovind învățătura despre egalitate a tuturor raselor și popoarelor, obligația respectului, ajutorării și conlucrării frățești (Pr. prof. O. Belu, art. cit., pp. 48—49).

Deci într-o problemă ce se pune întregii omeniri pentru înlăturarea definitivă a oricărei diferențe între oameni, atitudinea creștină nu poate fi alta decât cea a oricărui om de conștiință și pe care Apostolul neamurilor o definește atât de cuprinzător în nemuritoarele cuvinte ale Scripturii Sfinte : „nu mai este iudeu, nici elin, nu mai este nici rob, nici liber ; nu mai este parte bărbătească și nici parte femeiască, pentru că voi toți una sînteți prin Iisus Hristos“ (Galateni 3, 28 și Coloseni 3, 11).

ISPITIREA LUI IISUS ÎN PUSTIE

Cu privire specială la lupta preotului cu ispitele.

de : † Episcop dr. VASILE COMAN

După ce Mântuitorul a fost botezat în Iordan de către Sf. Ioan Botezătorul și mulțimile au auzit mărturia lui Ioan despre Iisus, în cuvintele : „Iată Mielul lui Dumnezeu care ridică păcatul lumii“ (Ioan 1, 29), după ce însuși glasul Tatălui din cer a răsunat, spunând : „Acesta este Fiul Meu Cel iubit, întru care bine am voit“ (Matei 3, 17) ne-am fi așteptat ca Iisus să înceapă îndată propovăduirea Evangheliei, să înceapă săvârșirea minunilor ca să-și arate puterea și dumnezeirea Sa.

Dar, în istorisirea vieții lui Iisus de către cei trei evangheliști, Matei, Marcu și Luca, care se ocupă îndeosebi cu începutul activității Domnului, nu întâlnim nici o amintire despre un asemenea început.

Dimpotrivă. După această doită mărturie și descoperire a divinității Sale — de la cel mai mare dintre profeți și de la Dumnezeu-Tatăl, Iisus se retrage în pustia Carantaniei unde petrece în post și rugăciune patruzeci de zile. La sfârșitul acestor zile, când Iisus a flămânzit, a venit duhul cel rău cu o întreită ispită.

Cît de neașteptat este acest moment din viața Mântuitorului ? Cît de grăitor este el pentru oricine care vrea să-și dăruiască viața în slujba mîntuirii oamenilor, a împăcării lor cu Dumnezeu ?

Înainte de a începe activitatea Sa mîntuitoare Iisus s-a retras în rugăciune și post. El știa că lucrul Său este împlinirea voii lui Dumnezeu-Tatăl, pentru aceea a voit să fie în legătură cu El în chip deosebit prin rugăciune. Voia să arate și prin aceasta că lucrarea de mîntuire a neamului omenesc este o lucrare dumnezeiască, este o lucrare care se face în numele lui Dumnezeu și cu puterea Lui. El voia să arate că slujind mîntuirii semenilor aduce cea mai desăvîrșită preamărire lui Dumnezeu.

Dar, în acest început, în această vreme de rugăciune a venit ispititorul. A venit încercarea de a-L abate pe Iisus să săvîrșească lucrarea Sa în numele lui Dumnezeu.

Acest fapt neprevăzut poate să uimească pe cineva și să se întrebe : De ce a fost ispitit Iisus ? De ce, la începutul activității Sale, stă acest

tablou sumbru și luminos în același timp de pe muntele Carantaniei ? Doar Iisus, ca Dumnezeu, nu putea fi ispitit ca noi oamenii. De ce a îngăduit totuși ca să fie ispitit, de ce a purtat dialogul cu ispititorul ?

Faptul ispitei lui Iisus pe muntele Carantaniei este un fapt real. El este descris de toți cei trei evangheliști sinoptici. El s-a petrecut adevărat. Și noi sintem îndemnați să ne întrebăm ; de ce a avut el loc și care este rostul lui ?

Iisus a fost ispitit și a primit să treacă prin focul ispitei, pentru ca să arate că a venit în lume ca om, ca unul din noi, și ca să ne dea pildă cum să ne purtăm și cum să ieșim biruitori în vremea ispitelor. Până la venirea lui Iisus, oamenii nu au avut puterea să reziste ispitelor și să le biruiască, ei au căzut sub asalturile lor în prăpastia păcatului și astfel au trăit „în întuneric și în umbra morții“ (Matei 4, 16).

Sfânta Scriptură ne descrie două momente de ispită din istoria omenirii : Una, la început, s-a făcut primilor oameni, lui Adam și Evei, pe care duhul cel rău, travestit în șarpe, i-a îndemnat să calce porunca lui Dumnezeu de a nu mânca din pomul oprit. Ascultând de îndemnul șarpelui ispititor au pierdut starea de nevinovăție și har, s-au despărțit de Dumnezeu și au pierdut fericirea în care au fost așezați pentru veșnicie. Prin ascultarea de această ispită s-a deschis izvorul păcatului în lume. Această ispită a dus la despărțirea omului de Dumnezeu.

A doua ispită a celui rău ne-o înfățișează Scriptura în ispitirea lui Iisus în pustia Carantaniei. Domnul a învins de trei ori pe ispititor și ademenirile lui. În această biruință asupra ispititorului ni se arată de la început scopul venirii lui Iisus în lume. El a venit ca să biruiască pe „stăpînitorul veacului acestuia“ (II Corinteni 4, 4) și să restaureze pe om în starea de fericire și de fiu al lui Dumnezeu.

Așadar, ispitirea în pustia Carantaniei este un preambul al misiunii lui Iisus.

Botezul la riul Iordanului a arătat că a venit momentul începerii acestei misiuni. Însă Iisus trebuia să învingă personal, în ființa Sa pe acela a cărui stăpînire asupra lumii nu o învinsese nimeni. Ispitirea în pustie este un prolog al întregii istorii a mîntuirii neamului omenesc prin Iisus Hristos. Dar ea este și un model pentru toți cei ce-și închină viața slujirii lui Dumnezeu și mîntuirii oamenilor. Ca să poți ridica și ajuta pe alții din primejdiile în care fi duc ispitele trebuie să te dovedești tu, mai întîi biruitor al lor în ființa ta. Ca și toate faptele lui Iisus, tot așa și ispitirea pe muntele Carantaniei este spre învățătura și spre binele nostru. Iisus a fost ispitit. Felul cum El a învins ispita ne este folositor și ne arată că și cei ce-L propovăduiesc în lume pot fi ispițiți și au prin Iisus puterea de a birui ispitele.

Înainte însă de a face o exegeză a textului privitor la ispitirea lui Iisus să stăruim în câteva rînduri asupra a ceea ce este ispita.

Ispita și ispititorul. Ce este ispita și de ce Dumnezeu îngăduie să fie ispitit omul ? Iată întrebările pe care le întîlnim la tot pasul. Ispita este o chemare directă de a călca voia lui Dumnezeu, o ademenire de a ne

abate de la drumul mîntuirii. Ea e o momeală care încearcă să ne facă să socotim răul bine, minciuna adevăr și uritul frumos.

Ispita este arma duhului cel rău prin care încearcă să rănească și să ucidă mii și mii de suflete, ca să le despartă pentru totdeauna de Dumnezeu. Pe unii îi îndeamnă la păcat, pe alții îi poartă pe valurile desnădejzii, iar pe alții îi face să se simtă fericiți în păcate, sau nefericiți într-o viață curată. Căci urzitorul ispitei este „tatăl minciunii”.

Ispita vine de la diavol, care vrea ca prin ea să ne despartă de Dumnezeu. Ea vine din afară de noi, sau dinlăuntrul nostru. Se folosește de ochii, de mîinile și de toate simțurile noastre. Se folosește de minte pe care o momește și o face să vadă cele ale firii ca nefirești. Adoarme conștiința, încarcă simțirea de poftă și paralizează puterea gândului de a se transforma în fapte bune.

Uneori ne vine de la semenii cu care trăim împreună, de la frați sau de la rudenii, care devin prin aceasta dușmani ai mîntuirii.

Nu sînt scutiți de ispite nici cei învățați, nici cei mai puțin învățați. Nici cei puternici, nici cei slabi nu sînt în afară de furtunile ei. Ea crează în fața minții tot felul de fantome. Trezește pofta de mărire și face proiecte de răzbunare. Ispita vine și la cei buni și la cei mai puțin buni. Ea se travestește și pătrunde pe acolo pe unde e mai puțină rezistență. E drept că noi nu ne dăm seama de ea de multe ori. Nu ne dăm seama că ne duce în primejdii. Nu ne dăm seama că pînă la urmă ascultarea de ea duce la amărăciune, la gol sufletesc, la regrete și la păcat.

Ispita în sine nu este păcat, dar duce spre acesta. Dacă noi le confundăm este că mai totdeauna ispita este urmată de păcat. Aceasta nu este normal. Ceea ce este normal este ca omul să fie ispitit dar el să iese biruitor asupra ispitei.

Ispitele sînt inevitabile în viața omului. Ele sînt, în general neprevăzute, vin cînd nu ne așteptăm, de multe ori după cite o mare binefacere. Ispita este ca o furtună în viața spirituală a omului. Ea este o mare răscruce, dar și o încercare prin care se verifică puterea spirituală a omului.

De multe ori nu știm să ne ferim de ispita care duce la mîndrie, la invidie, la minciună, la desfrîu. Pentru aceea sînt permanente cuvintele de avertisment ale Mîntuitorului : „Privegheați și vă rugați ca să nu cădeți în ispită. Duhul este într-adevăr plin de rîvnă dar trupul neputincios” (Matei 26, 41).

Ispita ia de multe ori înfățișare de cerșetoare : „Te rog să mă primești și pe mine în casă. Să faci numai o dată, numai o singură dată ceea ce îți zic eu. Că nu-ți cer mare lucru. Să minți o dată, ori să ieși ceea ce este al altuia sau să calci porunca a șaptea”. Și astfel încearcă să ne momească, să trezească indoiala și să ne aplece pe povârnișul păcatului.

Cel ce o ascultă și o primește, cu greu mai poate scăpa de ea. Ea îmbracă acum haina unei prietene și se face că îți vrea numai binele. „Vezi ce bine este așa, continuă să mergi pe drumul acesta”. Ea este ca șarpele care își ascunde veninul și pare frumos și strălucitor la soare. Iar noi sîn-

tem că niște copii nepricepuți, care îl pun în sîn fără să știe de otrava ce o are.

După aceasta ispita pleacă. A cucerit ceea ce i-a trebuit. De acum se ajunge în cea mai cruntă robie : robia păcatului. Omul nu mai este liber. Pierde acest mare dar care i l-a dat Dumnezeu.

Ca să înțelegem de ce Dumnezeu îngăduie ca să fim ispitiți, trebuie să știm că Dumnezeu l-a înzestrat pe om cu un mare dar : libertatea și îi dă ajutor să iese biruitor în vremea ispitelor. „Dumnezeu nu ispitește pe nimeni. Ci fiecare este ispitit de pofta sa însăși, fiind tras și amăgit de ea“ (Iacob 1, 13—14).

Dacă am trăi fără nici o ispită am fi asemenea unor păpuși, care nu au nici un merit de felul cum apar și ies de pe scenă. Iată de ce zicem că ispita este îngăduită de Dumnezeu în planul mîntuirii, precum sînt lăsați spinii în ramurile pe care înfloresc trandafirii.

Dumnezeu ne lasă să trecem prin focul ispitelor ca să ne lămurească credința și răbdarea noastră și „să ne aflăm spre laudă și cinste și slavă în ziua cea mare a arătării lui Hristos“ (I Petru 1, 7).

Dumnezeu nu ne lasă singuri, fără ajutorul Lui în vremea ispitelor. „Nu v-a cuprins ispita care să fi fost peste puterea omenească. Dar credincios este Dumnezeu, care nu va îngădui ca să fiți ispitiți mai mult decît puteți, ci odată cu ispita va aduce și scăparea de ea, ca să puteți răbda“ (I Corinteni 10, 13).

Ispita este și un prilej de încercare a virtuților, un examen pe care cel credincios este chemat să-l treacă cu ajutorul lui Dumnezeu. De aceea Sf. Apostol Iacob scrie : „Drept mare bucurie să socotiți, fraților, felurile ispite în care cădeți“ (Iacob 1, 2).

Sfînta Scriptură ne oferă dovezi că Dumnezeu nu ne părăsește și ne ajută în vreme de ispite. Vorbind despre scăparea lui tot de osînda cetăților Sodoma și Gomora, Sf. Apostol Petru scrie : „Aceasta ne arată că Dumnezeu știe să scape din ispite pe cei binecredincioși“ (II Petru 2, 9).

Despre ajutorul lui Dumnezeu în vremea ispitelor scrie și Sf. Ioan în Apocalipsă Bisericii din Filadelfia : „Pentru că ai păzit cuvîntul răbdării mele, și Eu te voi păzi pe tine în ceasul ispitei ce va să vină peste toată lumea, ca să încerce pe cei ce locuiesc pe pămînt“ (Apocalipsa 3, 10).

Dovada cea mai puternică a ajutorului pe care îl dă Dumnezeu în vremea ispitelor este însăși trimiterea Unuia Născut Fiului Său în lume. „Căci prin ceea ce a pătimit, fiind El însuși ispitit, poate și celor ce se ispitesc să le ajute“ (Evrei 2, 18).

Venind în lume Fiul lui Dumnezeu, a luat trup asemenea nouă și a trecut prin toată gama încercărilor vieții omenești, în afară de păcat. El a primit să fie ispitit ca să ajute celor ce sînt ispitiți și să ne dea pildă despre felul cum să învingem ispitele.

Astfel în tabloul ispitirii lui Iisus în pustie întîlnim toate felurile de ispite ce ne pot veni prin trup, prin suflet sau din afară de noi.

Să vedem acum cum a fost ispitit Iisus în pustie.

Iată textul de la Matei 4, 1—11, care descrie cel mai detaliat acest moment din viața Mântuitorului.

„Atunci Iisus a fost dus de Duhul în pustiu, ca să fie ispitit de către diavolul. Și după ce a postit patruzeci de zile și patruzeci de nopți la urmă a flămînzit. Ci apropiindu-se, ispititorul a zis către El. De ești Tu Fiul lui Dumnezeu, zi ca pietrele acestea să se facă pîine. Iar El, răspunzînd, a zis : Scris este : „Nu numai cu pîine va trăi omul, ci cu tot cuvîntul care iese din gura lui Dumnezeu . . .“. Atunci diavolul L-a dus în sfînta cetate, L-a pus pe aripa templului și i-a zis : Dacă Tu ești Fiul lui Dumnezeu, aruncă-te jos, că scris este : îngerilor Săi le va porunci pentru Tine și te vor ridica pe mîini, ca nu cumva să izbești de piatră piciorul Tău. Iisus i-a răspuns. Iarăși este scris : să nu ispitești pe Domnul Dumnezeu Tău. Din nou diavolul L-a dus pe un munte foarte înalt și I-a arătat toate împărățiile lumii și slava lor. Și i-a zis Lui : Acestea toate Ți le voi da Ție, dacă vei cădea înaintea mea și mi Te vei închina. Atunci Iisus i-a zis : Mergi înapoia Mea satano, căci scris este : Domnului Dumnezeuului tău să te închini și Lui singur să-I slujești. Atunci L-a lăsat diavolul și iată îngerii venind la El, îi slujeau“ (cf. Luca 4, 1—13 ; Marcu 1, 12—12).

Să ne oprim acum la analiza celor trei ispite, așa cum sînt ele înșirate în Noul Testament :

La sfîrșitul celor patruzeci de zile de post și rugăciune ispititorul s-a apropiat de Iisus și I-a zis : „Poruncește acestor pietri să se prefacă în pîini“. Lui Iisus îi era foame, spune evanghelistul. Diavolul i-a propus ceva firesc, fiindcă Iisus avea putere să facă această minune, fiind și Dumnezeu adevărat. S-ar părea că în această ispită nu este nici un rău în sine. Dar aceasta e numai în aparență. Ispita celui rău își ascunde veninul și nu lasă să se vadă de la început toate consecințele. Ca om Iisus a flămînzit, iar ca Dumnezeu putea să facă o asemenea minune. Însă dacă ar fi săvîrșit-o însemna că a făcut-o la îndemnul dușmanului mîntuirii neamului omenesc. Atunci toate faptele Sale puteau fi socotite ca și cînd ar fi fost făcute din îndemnul celui rău. Ne aducem aminte că, mai tîrziu, fariseii în ura lor împotriva lui Iisus L-au acuzat că are demon și cu duhul acestuia alungă demonii din oameni. La această acuză Iisus le-a răspuns :

„Dacă satana scoate pe satana s-a dezbinat în sine, dar atunci cum va dăinui împărăția lui ?“ Căci „orice împărăție care se dezbină în sine se pustiește“ (Matei 12, 25—26).

În al doilea rînd, dacă Iisus asculta de ispita celui rău însemna că El ar fi făcut o minune pentru un interes personal, pentru a satisface o poftă a trupului. El ar fi cedat poftelor trupesti, foamei sau lăcomiei și ar fi pus puterea Sa divină în slujba unui scop pur material. El s-ar fi robit pe sine materiei și ar fi admis că scopul final al vieții este satisfacerea trebuințelor materiale, trupesti. Cum ar mai fi putut El propovădui înfrînarea, superioritatea sufletului, dezinteresul personal, iubirea pînă la jertfă a semenilor ? Cum ar mai fi putut vesti adevărul că sufletul este mai de preț decît toate bogățiile lumii și cum ar mai fi putut elibera pe alții din lanțurile robiei pe care le face lăcomia sub toate formele ei ? Cum ar

mai fi putut pune stavilă acestei nesătule poftē omenēști de mincare, de avere, de lux, de bani și de tot felul de poftē trupești, dacă ar fi ascultat de această ispită ? Atunci, pe bună dreptate s-ar fi putut zice : Totul este permis să-mi satisfac poftele, pentru că și Iisus a făcut din pietre pline. Înșā criteriul moralei adusā de Hristos nu este satisfacerea acestor poftē. Nu se poate spune că un lucru este bun sau rău în sine, făcīnd abstracție de folosul pe care il dām acelui lucru. Apostolul Pavel spune : „Toate imi sīnt sloboade, dar nu toate de folos“.

Piinea, hrana, trupul și lumea văzută sīnt necesare în sine, sīnt de trebuință, dar pentru creștin nu sīnt ultimul scop al vieții. Quaere super nos ! Este vrednic de remarcat că în răspunsul Sāu Iisus nu a condāmnat nici pietrile, nici piinea, ci a spus : „Scris este : „Nu numai cu piinea va trăi omul ci cu tot cuvīntul care iese din gura lui Dumnezeu“ (Deuteronom 8, 3). Iisus a recunoscut valoarea pietrelor, adică a lumii materiale, de asemenea și valoarea piinii, adică a omului trupesc, cu trebuințele lui, dar a adāugat că mai trebuie ceva pentru fericirea lui, trebuie Cuvīntul lui Dumnezeu, trebuie adevărul și toate acele valori după care se dorește sufletul omenesc. Pe līngā foamea și setea trupului este și foamea și setea sufletului care așteaptā să fie implinite. Așadar : pietrele, piinea și cuvīntul lui Dumnezeu, toate sīnt de trebuință.

Greșeala multor creștini este că se opresc numai la pietrele și piinea din lume și fac din ele un scop ultim al vieții. Așezarea intereselor personale împotriva celor comune, pofta nesātulā de îmbogățire, iatā care sīnt marile tentații ce se pun în fața sufletului omenesc.

Ispita de a săvīrși lucrul numai din interes personal, de a reduce totul la pofta de îmbogățire, de comoditate, de a nu vedea decīt pe cele materiale în viață, bate foarte des și la poarta inimii slujitorilor altarului. De aceea este bine să cunoascā, să audā cīt de des răspunsul pe care l-a dat Iisus acestei ispite : „Nu numai cu pline va trăi omul, ci cu tot cuvīntul ce iese din gura lui Dumnezeu“. Preotul este dator să cunoascā această „pline pentru suflet“, să cunoascā și să împărtășeascā cuvīntul lui Dumnezeu, să facā cunoscut Cuvīntul lui Dumnezeu Cel ce s-a întrupat și Cel ce ni se oferā în Sfīnta Cuminecăturā ca „pline cerească“. Sā ia aminte de cuvīntele rostite de proorocul Moisi poporului : „Sā-ți aduci aminte de toată calea, pe care te-a povățuit Domnul Dumnezeuul tău ... Și te-a hrānit cu manā, pe care nu o cunoșteai și pe care nu o cunoșteau nici părinții tăi, ca să-ți arate că nu numai cu pline trăiește omul, ci cu tot cuvīntul ce iese din gura Domnului“ (Deuteronom 8, 2—3).

Misiunea preotului este să adauge la pietrele și piinea din lume cuvīntul lui Dumnezeu, să le îmbrace pe acestea în lumina harului divin. Iar această slujire trebuie să o facā nu condiționată de mulțimea „pietrelor“ sau de grāmada „piinilor“ ce i-ar veni de pe urma acestei activități. El este înainte de toate, el trebuie să fie „un om duhovnicesc“ și atunci toate celelalte se vor adāuga lui.

Iatā acum a doua ispitire : „Dacă Tu ești Fiul lui Dumnezeu, aruncă-te jos, că scris este : îngorilor Sāi le va porunci pentru Tine și Te vor ri-

dica pe mâini, ca nu cumva să izbești de piatră piciorul Tău. Iisus I-a răspuns : Iarăși este scris : „să nu ispitești pe Domnul Dumnezeuul tău“.

Trebuie să observăm că ispititorul devine mai insinuant. Mai întâi el începe ispita cu un „dacă“ condițional. Vrea să trezească mai întâi în Iisus îndoiala în puterea Sa dumnezeiască spre a-L îndemna să facă o minune care să uimească și să arate această putere. Ispita necuratului este învăluită ca otrava într-o casetă dulce. Dacă ești Fiul lui Dumnezeu fă o minune, să nu se mai îndoiască nimeni, să creadă toți, să Te urmeze toți. Și ca ispita să fie și mai impunătoare aduce în sprijinul ei cuvinte din Scriptură : „Că îngerilor săi va porunci pentru tine ca să te păzească în toate căile tale. Pe mâini te vor înălța ca nu cumva să se împiedice de piatră piciorul tău“ (Psalmi 90, 11—12). Cum vedem această ispită se adresează sufletului pe care vrea să-l umple de mândrie sau slavă deșartă. Ispititorul îndeamnă pe Iisus să-și arate puterea și mărirea Sa, să cucerească pe oameni prin aceasta. Văzîndu-l coborît de pe aripa templului fără să i se întîmple nimic, oamenii i s-ar închina și i-ar sluji.

Iisus respinge și această a doua ispită. O respinge tot cu texte din Scriptură : Scris este : „Să nu ispitești pe Domnul Dumnezeuul tău“ (Deuteronom 6, 16). Cuvintele acestea fac parte din tălmăcirea poruncii întâi din Decalog. Dacă ispititorul s-a prezentat cunoscător și iscusit în scriptură, Iisus i-a arătat că nu a înțeles-o bine, și că vrea să se folosească de ea ca să ispitească pe Dumnezeu, să se arate mai înțelept și să ducă în rătăcire pe alții. Vedem aici lungul șir al ereticilor care cu Biblia în mînă au rătăcit de la calea adevărului și de la dreapta credință.

Ce n-a înțeles sau n-a voit să înțeleagă satana prin această ispită ? El n-a înțeles că Iisus a venit în lume nu ca să înfricoșeze pe oameni cu minunile Sale, ci ca să slujească și să-și dea viața pentru mîntuirea lumii. El n-a înțeles că Iisus a venit ca să înlocuiască mîndria cu smerenia, și frica cu dragostea. Cele două metode de a-și dovedi dumnezeirea propuse de satana au fost respinse de Iisus „Să facă din pietre pîine și să-i înfricoșeze pe oameni cu puterea sa dumnezeiască“.

Cît de mult avem de învățat din aceasta. Sînt slujitori ai altarului care se lasă cuprinși de ispita mîndriei și socotesc pietatea sau credința lor pentru a se înfățișa cu fapte extraordinare. Sînt credincioși care se mîndresc cu credința sau faptele lor și desconsideră pe frații lor pe care îi socotesc nemernici și păcătoși. Au fost și poate mai sînt slujitori ai altarului care confundă autoritatea sacerdotală cu autoritarismul, care voiesc să-și impună voia și puterea și să conducă pe oameni cu sila la mîntuire. Cumplită rătăcire.

Păcatul slavei deșarte încearcă să săgeteze pe slujitorul lui Hristos prin orice indeletnicire, prin glas, prin cuvînt, prin tăcere, prin lucru, prin priveghere, postiri, rugăciune, citire, liniște, pînă și prin îndelungă răbdare și anume atunci cînd toate acestea le ține de dragul laudelor și numai pentru gloria sa personală și pofta de dominație asupra oamenilor“ (Filocalia 1, Sibiu 1946, pp. 121—122).

A treia ispită cu care satana s-a adresat lui Iisus este și mai ademenitoare. El îi oferă lumea întreagă dacă i se închină lui. Îl duce pe un munte foarte înalt și I-a arătat toate împărățiile lumii și slava lor. Și I-a zis Lui : „Acestea toate Ți le voi da Ție, dacă vei cădea înaintea mea și mi te vei închina“. Duhul cel rău se socotea și stăpînitorul lumii pînă la venirea lui Iisus. El știa că Iisus a venit să-i ia această stăpînire, să slobozească pe oameni de sub stăpînirea lui. Acum vine cu ispita de a oferi lumea cu bogățiile și strălucirea ei lui Iisus, cerîndu-i în schimb să i se închine. Aici ispita tinde direct la despărțirea Fiului lui Dumnezeu de Tatăl care Îi oferă stăpînirea lumii, fără efort, în locul slujirii și mîntuirii ei prin jertfa de bună voie pe cruce. Satana propune și oferă lui Iisus un lucru extraordinar : stăpînirea întregii lumi. Cîți dintre oameni nu au fost cuprinși de o asemenea dorință de a cuceri lumea, de a o stăpîni. Această ispită este mai grozavă de cît lăcomia sau mîndria, ea are o seducție și un miraj mai mare decît toate. Cine nu vrea să fie stăpîn, să poruncească, să i se supună toți, și să dispună atotputernic de tot ce este în jurul său ? Ispititorul îi arată această cale, fără să-i ceară nimic din bogăția și strălucirea lumii, ci numai să se închine lui.

Care este răspunsul lui Iisus ? De data aceasta Iisus nu-i mai răspunde cu un cuvînt din Scriptură, prin care să-i arate că nu e de acord cu ispita, ci îl refuză categoric spunîndu-i : „Mergi înapoia Mea satano, căci scris este Domnului Dumnezeuului tău să te închini și Lui singur să-I slujești“.

Pe cît de ademenitoare a fost ispita a treia pe atît de categorică respingerea ei de către Iisus. Duhul cel rău știa că Iisus a venit să elibereze lumea și pe om de sub stăpînirea lui, dar îi oferea o altă cale pentru obținerea acesteia, calea stăpînirii prin putere, fără suferință, nu așa cum a fost voia Tatălui ceresc.

Sfîntul Evanghelist Luca spune că după aceasta diavolul „s-a retras pînă la o vreme“. Într-adevăr în viața Mîntuitorului vin și alte încercări ale ispitei de la farisei și cărturari, de la mai marii iudeilor, care voiau să găsească în El orice vină și să-L abată de la calea pe care mergea pentru mîntuirea neamului omenesc.

Cuvintele acestea : „Mergi înapoia mea satano“ le-a rostit și atunci cînd Apostolul Petru îl îndemna — desigur din dragoste — să nu i se întîmple să sufere și să moară. Dar Iisus cunoscînd care este voia lui Dumnezeu Tatăl a învins și această din urmă ispită a suferinței, a învins-o prin marea sa dragoste față de oameni.

Tabloul dramatic al ispitirii lui Iisus pe muntele Carantaniei se încheie cu o apoteoză luminoasă. „Atunci l-a lăsat diavolul și iată îngerii venind la El îi slujeau“.

Ispitirea Domnului pe muntele Carantaniei este ca o carte deschisă din care noi putem învăța care sînt ispitele vieții și cum putem ieși biruiți asupra lor. În clipele ispitirii sale de către cel viclean Iisus a arătat puterea sa dumnezeiască, dar ne-a dat și pildă cum să ne purtăm în furtunile unor astfel de încercări. Ele ne arată că Dumnezeu singur este

vrednic de a fi servit, adorat și iubit. Dar adorarea lui Dumnezeu înseamnă a recunoaște că El este autorul și stăpînul tuturor și al vieții.

Slujitorul altarului, ca de alt fel oricare creștin, nu este scutit de ispite. Felul cum Iisus a învins la începutul activității sale întreita ispită a diavolului este un îndemn pentru oricine îl propovăduiește pe Iisus să îi urmeze.

Părinții Bisericii vorbind despre biruința lui Iisus asupra ispitorului observă că Iisus a făcut-o prin răbdare, smerenie și înțelepciune. El a opus lăcomiei înfrinarea, mîndriei smerenia și pofta de a stăpîni lumea a învins-o prin dragostea de a sluji lumii pînă la moartea pe cruce *).

*) Bibliografie.

P. M. J. Lagrange, *Evangile selon Saint Mathieu*, Paris, 1923.

P. M. J. Lagrange, *Evangile selon Saint Luc*, Paris, 1921.

L. Cl. Fillion, *Vie de N. S. Jesus-Christ*, tom. II, Paris, 1929.

E. L. Mingard, *L'Homme — Dieu*, tom. I, Paris, 1897.

Roger Chérû, *Tous un en Christ*, Nageut, Val de Marne, 1972.

VERSIUNEA ROMÂNEASCĂ A „CATEHISMULUI MIC” DE JOVAN RAICI

de: Prof. dr. NIKOLA GAVRILOVICI

Apariția „Catehismului Mic” de Jovan Raici reprezintă o parte componentă a procesului instructiv-educativ pentru sîrbi și românii ortodocși din Imperiul habsburgic ajuns în perioada reformelor tereziene din a doua jumătate a sec. XVIII. În același timp, „Catehismul” constituie una dintre numeroasele aspecte în care s-a manifestat obligația Mitropoliei de Karlovci (Carloviț) — rezultată din statutul ei jurisdicțional — față de românii ortodocși din imperiu, pentru a le asigura dreptul la cultură, școlarizare și respectarea tradițiilor naționale — toate acestea pe baza și în optica privilegiilor primite de sîrbi după migrația masivă în Ungaria din anul 1690.

Istoria cărții lui Raici include întreaga complexitate a acestui proces, al cărui garant, dacă nu și inițiator, a fost mereu Mitropolia de Karlovci. În ceea ce privește traducerea ei românească, este necesar să se acorde atenție unor file mai puțin cunoscute din istoria acestei cărți.

Împărăteasa Maria Terezia, punînd problema stimulării instrucției și educației locuitorilor ortodocși din Banat¹⁾, în primul rînd a românilor, a hotărît să se înceapă alcătuirea unui manual pentru școlile triviale (primare) românești, țel pentru care a fost însărcinată Deputația aulică ilirică. În pofida practicii de pînă atunci, împărăteasa ordonase tipărirea cu caractere latine a acestui manual, în locul celor cirilice, pentru a atinge și scopul politic al ruperii spirituale a românilor bănățeni și ardeleni de frații lor de același neam din Principatele Munteniei și Moldovei, pregătindu-i astfel în mod treptat pentru trecerea la uniție și în final la catolicizare și germanizare. Conform estimărilor guvernului austriac, intenția imperială era de a fortifica populația catolică și germană foarte puțin numeroasă în mijlocul românilor, pentru a da Banatului, în ultimă instanță,

¹⁾ N. Gavrilovici, *Cum a fost dată directiva din 1774 pentru școlile primare sîrbe și române din Banat* (în l. sîrbo-croată), Matica Srpska, Zbornik za drustvene nauke, caietul 60/1975.

un caracter german. În acest sens, împărateasa semna o instrucțiune adresată Camerei aulice pentru Banat, care trebuia să-i traducă intenția în viață. La rîndul ei, în 9 decembrie 1769 Camera a cerut Administrației locale din Timișoara să găsească în raza ei de acțiune persoana care ar fi capabilă să alcătuiască un astfel de manual ²⁾.

Într-un fel sau altul, în același timp la Camera aulică se auzise că autorul unei astfel de cărți ar putea fi secretarul Eparhiei Timișoarei, Daniel Lazarini ³⁾, despre care se știa că de cîțva timp în urmă se află la studii la Viena, iar în cursul verii aceluiași an oferise un plan de organizare a școlilor ortodoxe triviale din Banat. Întrucît Lazarini încă în octombrie 1769 și-a sfîrșit studiile de drept la Universitatea vieneză, s-a presupus că el a părăsit Viena și s-a înapoiat în Banat. Atunci Camera aulică, prin noul său act din 23 decembrie 1769, a reamintit Administrației din Timișoara să-l caute pe Lazarini la aceeași reședință eparhială, presupunînd că acesta și-a reluat vechea funcție, și în consecință să încheie cu el un contract ⁴⁾. În realitate, însă, Lazarini se afla încă în acel moment la Viena, unde se odihnea după boală și surescitare nervoasă. Aflînd de aceasta, consilierul aulic Stupan — imputernicit de Camera aulică în vederea rezolvării problemei — intră în contact cu Lazarini, încunoscîntîndu-l de intenția imperială. Lazarini acceptă să scrie un astfel de manual, începîndu-și munca.

Administrația Banatului din Timișoara, necunoscînd evoluția evenimentelor, îl căuta înfrigurată pe Lazarini. Negăsindu-l în Banat, ea a încercat să afle ceva despre el la mitropolitul de Karlovci, prin intermediul consilierului Pogaci, care în clipa aceea se găsea într-o misiune la Sr. Karlovci. Impotriva așteptărilor, nici la Karlovci nimeni nu știa unde poate fi găsit Lazarini. În această situație, Pogaci a început să caute în cercurile mitropolitului Georgevici o altă persoană care ar putea întocmi manualul respectiv. Secretarul sinodal de atunci, Pavel Nenadovici (nepotul mitropolitului), și probabil mitropolitul însuși i-a sugerat că astfel de persoane ar putea fi arhimandritul uniat de la Oradea, Arsenie Popovici, și secre-

²⁾ Hofkammerarchiv, Viena (în continuare H. K. W.), Banater Akten, Rote Nr. 140, Fasc. 32.

³⁾ Daniel Lazarini este pseudonimul lui Dan Marginai (alias Daniel Mardesinai), scriitor, prieten al episcopului Dionisie Novacovici al Ardealului și mare dușman al uniților. A studiat în primul rînd la Institutul iezuit din Cluj. Atunci cînd în 1744 a sosit în Ardeal călugărul Visarion, el a plecat la Karlovci, de unde expedia neîncetat în Ardeal scrisori agitatoare, împreună cu prietenul său Boer, incitînd poporul împotriva uniției și solicitînd bani pentru a putea obține un episcop ortodox pentru Ardeal. S-a înapoiat în Ardeal împreună cu Sofronie, începînd să cheme poporul la întruniri secrete și stimulîndu-l la revoltă. A fost primit și de episcopul Dionisie Novacovici. Cu toate acestea, n-a rămas mult timp în Ardeal, fiind arestat de generalul Buccow. După ieșirea din închisoare, a călătorit sub pseudonim, la început la Timișoara unde a devenit secretarul episcopului Vichentie Jovanovici Vidak, apoi, ca burșier, a trecut la Viena pentru a studia Dreptul și Finanțele. La înapoierea de la Viena, s-a angajat la magistratura orașului Timișoara. (E. Hurmuzaki, *Fragmente din istoria românilor*, 11, București 1900, p. 253).

⁴⁾ H. K. W., *idem*.

tarul de curînd răposatului episcop ardelean Dionisie Novacovici, Dimitrie Eustatievici Grid din Braşov, întrucît ambii posedă studii înalte, fiind în acelaşi timp buni cunoscători ai limbilor sîrbă şi română.

Pogaci a înştiinţat imediat Administraţia din Timişoara asupra noilor posibilităţi, iar aceasta la rîndul ei, prin corespondenţa din 3 martie 1770, Camera aulică pentru Banat din Viena, propunîndu-i să intre în contact fie cu ambii fie cu unul dintre ei, prin intermediul organelor similare din Oradea şi Ardeal ⁵⁾.

Între timp, Lazarini a reuşit să-şi termine manuscrisul şi prin bunăvoinţa lui Scheuermann a trimis contelui Stupan prima parte a manualului. Plecînd apoi spre Timişoara, s-a îmbolnăvit din nou pe drum, fiind obligat să rămînă un timp la Pozsony şi Pesta pentru tratament şi odihnă. Scurtă vreme mai tîrziu, Lazarini a sosit la Timişoara, declarînd Administraţiei că a predat prima parte a manualului solicitat Camerei aulice pentru Banat de la Viena, aşteptînd rezultatul pentru a putea continua transcrierea părţii a doua, pe care, de asemenea, o are în manuscris.

În 17 martie 1770 Camera aulică a trimis împărătesei manuscrisul primei părţi a manualului lui Lazarini pentru şcolile române, în vederea revizuirii şi aprobării. Cu ocazia respectivă, Camera aulică nu a pierdut ocazia de a-şi expune şi părerea proprie despre manual, care în esenţă s-a axat pe faptul că manualul este prea vast, dar ar putea fi acceptat, cu condiţia înlăturării părţilor care depăşesc evident posibilităţile de cunoaştere ale tineretului român din Banat. În orice caz, manuscrisul ar trebui supus cenzurii autorităţilor bisericeşti şi laice, care să hotărască asupra destinului său ⁶⁾.

Conform procedurii administrative în vigoare, împărăteasa, prin biuletul personal din 5 aprilie 1770, a remis manuscrisul respectiv Deputaţiei aulice ilirice competente în domeniul respectiv. Deputaţia a luat în dezbatere manualul lui Lazarini în şedinţa din 22 aprilie 1770. În referatul său amplu, contele Adam von Weingarten consilier al Deputaţiei, a reliefat, repetînd în esenţă opinia Camerei aulice pentru Banat, că manualul este prea cuprinzător, întrucît autorul nu s-a limitat numai la materia de învăţămînt corespunzătoare nivelului de atunci al tineretului românesc din Banat, ci a introdus în el şi materii ca spre ex. politologie, probleme de economie şi altele, care ar putea fi luate în vedere mult mai tîrziu, cînd se va depăşi stadiul iniţial al dezvoltării şcolilor triviale din Banat. Dimpotrivă, în ceea ce priveşte acea parte a manualului care se referă la Catehism, Liturghier şi Molitfelnic, el poate fi acceptat, cu condiţia ca în aceste probleme să-şi spună ultimul cuvînt mitropolitul de Karlovci şi episcopii săi sufragani din Banat, respectiv cei de Timişoara şi Virşeş-Caransebeş ⁷⁾.

Maria Terezia a acceptat considerentele Deputaţiei, însă de o anume manieră modificată. Prin rescriptul din 13 mai 1770 ea a ordonat să i se

⁵⁾ *Idem.*

⁶⁾ *Idem.*

⁷⁾ N. Gavrilovici, *art. cit.*, p. 157.

dea sarcină mitropolitului de Karlovci ca acesta să se îngrijească de alcătuirea nu a unui manual, oricare ar fi el, ci a unui Catehism, care să conțină numai învățătura de credință, acesta fiind unic pentru toți membrii Bisericii Ortodoxe din teritoriile imperiale austriece, prin urmare deopotrivă pentru sirbi ca și pentru români, și în limbile lor naționale. De asemenea, Catehismul urma să fie, în limita posibilităților, cât mai clar și concentrat, adaptat trebuințelor de învățămînt din școlile triviale sirbești și românești, iar după alcătuirea lui Deputația trebuia să-l prezinte împăratesei spre confirmare, împreună cu opinia sa despre el⁸⁾. În ceea ce-l privește pe Lazarini, manualul său, firește, nu se va tipări, dar autorul — datorită capacității demonstrate în munca depusă pentru organizarea sistemului școlar din Banat — poate fi încercat ca director al școlilor triviale bănățene pe durata a doi ani.

Așa s-a ajuns, pe scurt, la hotărîrea imperială de a se alcătui un Catehism unic pentru toți ortodocșii sirbi și români din spațiul habsburgic și ca exponentul activității integrale din jurul redactării și publicării lui să fie mitropolitul de Karlovci.

Felul în care s-a desfășurat activitatea ulterioară de redactare a Catehismului ortodox din Imperiul habsburgic este un fapt cunoscut în istoriografia sirbească, în mare măsură din pana lui Jovan Raici, autorul cărții⁹⁾. Astfel, imediat după primirea rescriptului imperial, mitropolitul Georgevici — mai mult pentru a scăpa de grijă decît a servi intereselor obștești — a expediat Deputației aulice ilirice „Mărturisirea Ortodoxă“ a mitropolitului Petru Movilă, achiziționată încă de mitropolitul Pavel Nenadovici pentru necesitățile școlii sale „Acoperămîntul Maicii Domnului“, dar a fost respinsă, fiind solicitat un alt Catehism mai scurt și mai clar pentru oamenii simpli și copii. Atunci mitropolitul l-a însărcinat pe episcopul Moise Putnik de Bacika (Novi—Sad) cu alcătuirea unui astfel de catehism. Episcopul a primit mandatul, dar întîrziind trimiterea manuscrisului, a obligat Deputația să-l urgenceze pe mitropolit, iar acesta să intervină la Novi—Sad. În sfîrșit, în locul manuscrisului așteptat, mitropolitul a primit într-o zi explicațiile episcopului Putnik, potrivit cărora, datorită complicațiilor apărute, nu poate preda manuscrisul res-

⁸⁾ Arhiva Academiei Sirbe de Știință și Artă din Sr. Karlovci (în continuare A.S.A.N.U.K.), Fond M. P. „A“, Nr. 38/1770.

Cînd Deputația aulică ilirică a refuzat mandatul lui Lazarini, Administrația locală din Timișoara s-a adresat Conclerariei aulice maghiare pentru ajutor. Aceasta i-a trimis un exemplar din „Bucvarul“ românesc tipărit la Iași în 1755 de mitropolitul Iacov Putneanul, sub titlul: „Bucvar sau începere de învățătura celor ce vor să învețe carte cu slove slovenești“, care a fost retipărit de Kurczböck în 1771. În prealabil, „Bucvarul“ a fost revăzut de Sava Lazarevici, care s-a declarat de acord cu retipărirea, cu condiția ca în text să se facă modificări radicale. Împărăteasa și-a dat asentimentul în 27 iunie 1771, cartea intrînd imediat la tipar. În august au ieșit cele 5.000 exemplare, care au fost trimise în Banat spre difuzare gratuită, mitropolitul de Karlovci fiind și el înștiințat de aceasta. (Arhiva Voivodinei din Sr. Karlovci (în continuare A.V.K.), Fond Deputația aulică ilirică, cutia 1285, Fasc. 15 A. Nr. 106.

⁹⁾ J. Rajici, *Istoria Catehismului sîrbilor ortodocși în statele imperiale* (în l. sîrbo-croată), Pancevo, f. a.

pectiv¹⁰⁾. După toate aparențele, complicațiile se datorau refuzului lui Raici de a alcătui Catehismul, datorită antipatiei sale față de mitropolitul Georgevici, născută încă din timpul controversei din jurul postului de cenzor la tipografia cirilică vieneză a lui Kurczböck¹¹⁾. În consecință, mitropolitului nu i-a rămas decât să trimită la Viena manuscrisul Catehismului Mic alcătuit la Hale în limba latină de doctorul în medicină Petru Miloradovici. Traducerea slavo-sîrbă a fost efectuată de protopopul de Karlovci¹²⁾. Din nefericire, și acesta a fost respins. Curînd a murit și mitropolitul Georgevici, iar Deputația a rămas tăcută cîțva timp. Abia după trei ani, la soborul de la Karlovci din 1774, delegatul imperial Freyherr von Mathesen, comandantul generalatului de Slavonia, a pus din nou problema Catehismului, de astă dată, însă într-o manieră neobișnuit de drastică. La ședința sinodului episcopal din 10 august 1774, Mathesen a apărut în fața acestui înalt for bisericesc cu raportul său, în care a expus faptul că pînă atunci în învățămîntul religios din școlile ortodoxe s-au întrebuințat cărți scrise într-o limbă pe care nu o putea înțelege oricine, respectiv copiii și poporul simplu în cea mai mică măsură. De aceea, împărăteasa a hotărît să ceară alcătuirea unui asemenea catehism, care va servi nu numai la instruirea tineretului ortodox, ci și în folosul celor vîrstnici. Acest catehism ar fi unic pentru toate diecezele ortodoxe ale Mitropoliei, prin urmare alcătuit în limbile credincioșilor acestor eparhii, sîrbă și română. În acea clipă, în mod cu totul neașteptat și chipurile pentru a scurta procedura elaborării unui astfel de catehism, el a predat mitropolitului și fiecărui episcop în parte cite un exemplar din manuscrisul unui catehism în limba germană, urmînd ca episcopii să-l traducă în limbile sîrbă și română, cu precizarea eventualelor observații. Apoi, manuscrisele trebuiau înapoiate mitropolitului, iar acesta urma să le remită Deputației aulice ilirice ca for competent. Cu ocazia respectivă, von Mathesen n-a uitat să atace cartea „Pravila de rugăciuni“ a fostului episcop de Arad, Sinesie Jivanovici, editată la Veneția, ca fiind de neacceptat, introdusă prin contrabandă în imperiu și răspîdită ilegal în spațiul ortodox, toate acestea datorită sărbătorilor pe care le conținea. În final, el a dat episcopilor termenul de 24 ore în vederea pronunțării asupra calității acestui catehism, pentru ca în următoarele două-trei săptămîni să se poată efectua traducerea sîrbească și românească. Motivîndu-și atitudinea, Mathesen a declarat, de asemenea, că împărăteasa personal a fost cea care a ordonat elaborarea catehismului respectiv, fiind convinsă că Sinodul episcopal, după atîtea aminări, este incapabil să-l alcătuiască singur¹³⁾. A doua zi, 11 august, în noua sa ședință, Sinodul l-a rugat pe Mathesen să i se dea termenul de trei săptămîni în vederea traducerii catehismului propus, în-

¹⁰⁾ A.S.A.N.U.K., M. P. „A“, Nr. 450/1770.

¹¹⁾ N. Gavrilovici, *Istoria tipografiilor cirilice din Imperiul habsburgic în sec. XVIII* (în l. sîrbo-croată), Novi Sad 1975, p. 154—155.

¹²⁾ J. Rajici, *op. cit.*, p. 37.

¹³⁾ A.S.A.N.U.K., M. P. „A“, Nr. 157/1774.

trucit mulți episcopi nu cunosc limba germană și prin urmare trebuie să găsească un traducător iscusit ¹⁴⁾).

Catehismul german supus Sinodului de Mathesen purta titlul „Kleiner Catechismus, oder kurzer Inbegriff der nicht unirten griechischen Religions-Lehr, zum Gebrauch der nicht unirten Illyrischen Jugend in denen Trivial-Schulen. Vorgelegt und bestätigt von dem nicht unirten bischöflichen Synodo, gehalten im Jahre 1774 zu Carlowicz“ ¹⁵⁾, și conținea 161 întrebări și răspunsuri generale asupra religiei, apoi 10 întrebări și răspunsuri „din spiritualitatea Evangheliilor“, 54 despre dragoste, 26 despre păcatele grele, 4 asupra păcatelor împotriva Sf. Duh, 3 despre păcatele împotriva cerurilor, 3 despre alte păcate, 14 despre virtuți și fapte bune, 7 despre cele trei fapte bune principale, 7 despre faptele de milostenie și 8 despre cele patru situații finale : moarte, judecata din urmă, iad și rai.

În istoriografie a rămas până acum nerezolvată problema paternității acestui catehism și de aceea ne vom opri puțin asupra acestei chestiuni.

La început, Maria Terezia a fost cu adevărat indignată de târăgănelile mitropolitului Jovan Georgevici în legătură cu expedierea manuscrisului solicitat, întrucât dorea real să urnească din punctul mort chestiunea îndoctrinării religioase și învățămîntului elementar al membrilor Bisericii Ortodoxe din imperiu. Atunci, însă, cînd aminarea a început să se întindă la nesfîrșit, creînd impresia că Sinodul episcopal din Karlovci este incapabil să rezolve problema catehismului, împărăteasa a hotărît să preia singură inițiativa, exploatînd, însă, cu abilitate situația în favoarea politicii ei. A hotărît, în consecință, să găsească singură un autor al catehismului, dar unul care ar armoniza, în limitele posibilului, textul acestei cărți cu învățătura dogmatică uniată. Atunci Deputația aulică ilirică și Camera aulică pentru Banat și-au amintit de arhimandritul uniât Arsenie Popovici din Oradea, pe care l-au „descoperit“ la timpul său înșiși mitropolitul Georgevici și secretarul sinodal Nenadovici. Bunăvoința imperială și o bună recompensă materială au putut fi un excelent stimulent de lucru pentru acest grijuliu de suflete uniâte în retragere, care trăia dintr-o bogată pensie de 1.000 florini anual. Dimpotrivă, grație vigilenței lui Raici și cunoașterii exacte a dogmelor ambelor confesiuni religioase, a fost înlăturată primejdia care plana asupra Sinodului episcopal. Cartea germană a fost un avertisment dat Sinodului de a se ocupa serios de alcătuirea Catehismului. Reușind să-l convingă pe Raici de a se consacra unei astfel de munci și obținînd promisiunea solemnă a acestuia, Sinodul, în ședința din 22 august 1774, s-a obligat față de generalul Mathesen că va prezenta textul Catehismului său în cel mai scurt timp, care va corespunde învățaturii Bisericii Ortodoxe și Privilegiilor ilirice și va fi scris în limbile membrilor acestei Biserici ¹⁶⁾. În 2 septembrie 1774 nou alesul mitropolit

¹⁴⁾ Idem, Nr. 158/1774.

¹⁵⁾ Idem, Nr. 157/1774.

¹⁶⁾ Idem, Nr. 187/1774.

Vichentie Iovanovici Vidak a prezentat aceleași asigurări președintelui Koller al Deputației aulice ilirice, rugându-l să retragă manuscrisul lui Mathesen¹⁷⁾. În fine, în 6 septembrie, în numele Sinodului episcopal, episcopii Atanasie de Pakrac și Pahomie al Aradului au predat generalului Mathesen Catehismul promis¹⁸⁾. Catehismul lui Raici purta titlul „Catehism mai mare sau explicare mai largă a mărturisirii ortodoxe a Bisericii Răsăritene a neuniților, alcătuit pentru întrebuintarea școlilor clericale și întărit prin Sinod episcopal ținut la Karlovci în anul Domnului 1774”¹⁹⁾. La ordinul Deputației, traducerea germană a fost efectuată de Atanasie Demetrovici Sekereș.

Cu toate acestea, Maria Terezia nu a fost mulțumită nici de acest Catehism. Într-adevăr, în răspunsul expediat mitropolitului în 28 septembrie 1774, ea și-a exprimat satisfacția pentru colaborarea Sinodului, dar a reprobato amplexarea și inoportunitatea Catehismului pentru copiii școlilor triviale; așa cum este, el va corespunde viitoarelor școli clericale, cind vor fi înființate, după cum de altfel este indicat și în titlu, dar pentru moment el nu este încă necesar. De aceea, împărăteasa cere alcătuirea unui catehism mic, care să-i fie expediat cit mai repede prin intermediul generalului Mathesen²⁰⁾.

Sinodului i-a rămas doar să-l înduplece pe Raici pentru a-și continua munca începută. Raici a mai lucrat peste o lună de zile, astfel încît în 22 noiembrie 1774 Sinodul a avut posibilitatea de a-i remite lui Mathesen Catehismul Mic în limba sîrbă, comunicîndu-i că în curînd va urma și traducerea românească²¹⁾. Mathesen a expediat Deputației aulice ilirice textul sîrbesc al Catehismului, scuizîndu-se pentru întîrzierea traducerii românești, întrucît nu s-a găsit așa zicînd, persoana care să-l traducă. Cu toate acestea, el își exprima certitudinea că mitropolitul va găsi un traducător la Virșet, Timișoara sau undeva pe teritoriul Banatului Timișoarei, și astfel va sosi la timp și acest text²²⁾.

Pe cine a însărcinat mitropolitul cu traducerea românească a Catehismului Mic al lui Raici? În „Bibliografia sîrbească a sec. XVIII”, Gh. Mihajlovici scrie că traducerea a fost efectuată de episcopul Pahomie Knejevici al Aradului. Constatarea lui Mihajlovici se bazează pe vechile date biografice existente la Șafarik, St. Novakovici, Dim. Ruvarac și alții, fără a verifica exactitatea lor. Așa s-a crezut pînă curînd, respectiv pînă la editarea în anul 1969 a „Cronicii Banatului”, scrisă de protopopul Mehadiei, Nicolae Stoica de Hațeg²³⁾, în care acest contemporan, prieten personal al lui Raici și participant la lucrările soborului de la Karlovci, scrie

¹⁷⁾ Idem, Nr. 184/1774.

¹⁸⁾ Idem, Nr. 187/1774.

¹⁹⁾ Ibidem.

²⁰⁾ Idem, Nr. 211/1774.

²¹⁾ A.V.K., Dep. aulică ilirică, cutia 1287, Fasc. 15 B, Nr. 225.

²²⁾ Ibidem.

²³⁾ Nicolae Stoica de Hațeg, *Cronica Banatului*. Studiu și ediție critică de Damaschin Mioc, București 1969.

de manieră categorică și sigură că traducerea românească aparține lui Dimitrie Eustatievici Grid, secretarul episcopului Ardealului, și că partea finală („Hotărîrea Tatălui nostru“ și „Tilcuiala Fericirilor“) a fost tradusă personal de Stoica, datorită îmbolnăvirii lui Eustatievici²⁴⁾.

Plecînd de la nota lui Stoica, am efectuat reconstituirea evenimentelor din jurul Catehismului, ajungînd la concluziile pe care le vom expune în cele ce urmează.

În Banat, pe teritoriul eparhiilor Virșetului și Timișoarei, realmente n-a fost greu să se găsească traducător pentru limba română. Mitropolitul, însă, se grăbea și de aceea a căutat un traducător printre delegații români prezenți la sobor. S-a adresat lui Dimitrie Eustatievici Grid²⁵⁾, excelent cunoscător al ambelor limbi. La sobor a fost prezent și protopopul Stoica al Mehadiiei²⁶⁾, pe care mitropolitul l-a cunoscut bine, căci îl păstrase un timp la Timișoara în serviciul său. Grid a acceptat imediat oferta mitropolitului, începînd traducerea, iar ulterior întîmplîndu-se așa cum menționează Stoica. Titlul acestei traduceri românești — lucrare colectivă într-o oarecare măsură — a Catehismului lui Raici este: „Catehisis mic, sau scurtată pravoslavnică mărturisire a legii grecești neunite, pentru treaba pruncilor celor neuniți românești. Făcut, și de la neunitul episcopescul în Carloveș la anul 1774 ținutul Sinod întărit“²⁷⁾. Înainte de a preda mitropolitului traducerea, Eustatievici era obligat să obțină recomandarea episcopului său. Conform legii despre cenzura cărților dogmatice, în vigoare atunci în imperiu, pe baza instrucțiunilor Conciliului Tridentin, toate cărțile cu conținut dogmatic, înainte de tipărire, trebuiau revăzute și aprobate de episcopul catolic diecezan, respectiv pentru ortodocși de episcopul pe teritoriul căruia se găsea autorul sau traducătorul ei²⁸⁾. Prin urmare, pentru Eustatievici această recomandare trebuia dată de episcopul Ardealului, Sofronie Kirilovici. Acesta, însă, fusese transferat la Buda, la cererea sa, încă în 27 mai 1774, iar Eparhia Ardealului, rămasă vacantă, a fost condusă, în parte, de episcopul Aradului. Această

²⁴⁾ „Catehismul mic din cel mare în scurt îl alcătuiră. Întîiu în slovenie, arhimandritul Ioan Raici (ce nu vru a fi episcop), îl scrisă, din a căruia secretariul Theodor Iancovici de Mirievo directorul, nemțește îl făcu; iară românește Dimitrie Eustatievici, secretariul Ardealului, din slovenește îl scrisă. Ci prinzîndu-l frigurile, și eu *Hotărîrea Tatălui Nostru*, cu *Tilcuiala Fericirilor*, îi ajutai, și sinodul cerîndu-le și drept aflîndu-le, l-au întărit și la tipăritu l-au dat“. (Nicolae Stoica de Hateg op. cit., p. 202).

²⁵⁾ Dimitrie Eustatievici Grid, fiul protopopului Brașovului și exarhului mitropolitului Pavel Nenadovici pentru Ardeal, Eustatie Vasilevici Grid. A studiat la Sr. Karlovci și Kiev. A fost profesor la Școala clericală din Sibiu, secretar al episcopului Dionisie Novacovici al Ardealului, director al școlilor primare ortodoxe române din Ardeal, delegat la cîteva soboare de la Karlovci și autorul mai multor manuale școlare.

²⁶⁾ Nicolae Stoica de Hateg, fiul protopopului Mehadiiei, căruia i-a succedat în funcție. A fost interpretul împăratului Iosif II în timpul inspecției efectuate în sudul Banatului. A fost numismat și autorul memoriilor.

²⁷⁾ A.S.N.U.K., M. P. „A“, Nr. 261/1774.

²⁸⁾ N. Gavrilovici, op. cit., p. 81.

situație explică de ce traducerea a ajuns realmente în miinile episcopului Pahomie al Aradului. Fără a ști în ce mod, presupunem că i-a fost dată personal de Eustatievici, cu prilejul înapoierii sale la Sibiu și Rășinari. Se știe, de asemenea, că după terminarea lucrărilor soborului, episcopii au rămas încă un timp la sinod pentru a alcătui lista sărbătorilor, după care s-au despărțit și înapoiat la eparhiile lor. Eustatievici a fost obligat să rămână la Karlovci pentru a efectua traducerea, în compania lui Stoica, deși nu știm cu exactitate cât timp au rămas acolo. După relatarea lui Stoica, în ianuarie 1775 mitropolitul a sosit la Virșeț pentru a preda această eparhie nou alesului episcop Vichentie Popovici și pentru a-i efectua întronizarea în 30 ianuarie. După aceea, s-a deplasat la Timișoara pentru întronizarea solemnă din 5 februarie a noului episcop Moise Putnik²⁹⁾. În tot acest timp, Stoica a fost alături de mitropolit, și înapoiindu-se împreună cu acesta la Karlovci, dar neamintind nimic de Eustatievici. Există, prin urmare, două posibilități: Eustatievici ori a fost împreună cu ei pînă la 5 februarie, cînd s-a putut despărți de aceștia pentru a călători în Ardeal, via Arad, ori a plecat la Arad încă înainte de Crăciunul anul 1774, după ce terminase la Karlovci traducerea românească a Catehismului și se însănătoșise. Nu se poate presupune că traducerea a sosit la Arad prin intermediul unei de a treia persoane, cînd pe aceeași rută era obligat să călătorească Eustatievici însuși. Prin urmare, cu acea ocazie episcopul Pahomie a revizuit manuscrisul, l-a dat pentru a se executa cîteva copii, expediindu-le pe toate împreună mitropolitului la Karlovci. Împrejurarea că traducerea românească a Catehismului a sosit de la episcopul Pahomie al Aradului i-a îndemnat, după toate aparențele, pe bibliografii sirbi să constate că Pahomie este traducătorul, ceea ce în realitate el nu putea fi, din simplul motiv că nu știa atît de bine românește.

În ceea ce privește traducerea germană a Catehismului, în „Bibliografia sirbească a sec. XVIII” de Mihajlovici se amintește că aceasta este opera lui Atanasie Demetrovici Sekereș. Dimpotrivă, Stoica scrie explicit că ea aparține lui Teodor Ianovici Mirievski, director al școlilor ortodoxe sirbe și române din Banat³⁰⁾. Însuși Sekereș, în referatul către Deputația aulică ilirică, în legătură cu revizuirea textului românesc, scrie că i-a sosit ordinul de a armoniza traducerea cu textul original, „împreună cu exemplarele anexă iliric și german”³¹⁾, așa încît nu mai pot exista îndoieli.

În timpul în care traducerea românească a Catehismului se găsea la Arad, generalul Mathesen a devenit nervos. În 11 martie 1775, din Osijek, el s-a adresat mitropolitului Vidak, interesîndu-se precipitat ce se întîmplă cu traducerea și de ce întîrzie³²⁾. În fine, abia în 10 aprilie 1775 mitropolitul scrie lui Mathesen că tocmai atunci a primit traducerea românească a Catehismului Mic de la episcopul Aradului și imediat o expediază la Osijek, prin intermediul episcopului Petru Petrovici, care pleca

²⁹⁾ Nic. Stoica de Hațeg, *op. cit.*, p. 204.

³⁰⁾ Idem, p. 202.

³¹⁾ A.V.K., *Dep. aulică ilirică*, cutia 1287, Fasc. 15 B, Nr. 256.

³²⁾ A.S.A.N.U.K., M. P. „A”, Nr. 339/1775.

spre noua sa eparhie, Karlovățul de Sus³³). O săptămână mai târziu, în 16 aprilie, generalul comunica mitropolitului că a primit traducerea românească de la episcopul Petrovici, pe care imediat o va trimite Deputației aulice ilirice³⁴). Deputația a predat manuscrisul, în 27 aprilie, cenzorului cărților ortodoxe, Atanasie Demetrovici Sekereș de pe lângă Tipografia cirilică a lui Kurczböck, cu sarcina de a efectua revizia și armonizarea textelor, împreună cu traducătorul Deputației pentru limbile sîrbă și română, Sava Lazarevici, și cerîndu-i ca în cel mai scurt timp să-și prezinte opinia în fața Deputației³⁵).

Sekereș și Lazarevici au lucrat 10 zile, iar în 7 mai au înapoiat Deputației manuscrisul, împreună cu originalul sîrbesc și traducerea germană. În realitate, Sekereș a știut românește foarte puțin, așa încît întreaga muncă de armonizare a textelor a fost efectuată de Lazarevici. În legătură cu aceasta, Sekereș a afirmat textual: „Realitatea că interpretul Deputației, Lazarevici, a lucrat împreună cu mine la revizia traducerii românești, ținînd seama de știința mea săracă de limbă română, este pentru mine o garanție că traducerea românească corespunde întru totul originalului iliric“³⁶). Cu acea ocazie, Sekereș a făcut cîteva observații pe originalul sîrbesc, cerînd să se țină seama de ele înainte de imprimare.

Astfel, toate chestiunile din jurul publicării acestui Catehism în trei limbi — sîrbă, română și germană — au fost încheiate, iar materialul predat lui Kurczböck pentru a începe tipărirea. Mitropolitul Vidak însuși trebuia să efectueze revizia primului exemplar, conform rescriptului imperial din 26 iunie 1775. În 9 iulie a primit primele cinci coale, împreună cu originalul sîrbesc, începînd controlul și confruntarea textelor. Mitropolitul și-a trimis referatul în 22 iulie, reliefind observația că în tipografia lui Kurczböck nu există suficienți corectori capabili, căci în cele cinci coli a găsit multe litere omise, multe cuvinte din versiunea românească sînt altfel tipărite decît sînt prevăzute în original, multe sînt înlăturate, iar altele cu cuvinte noi. În multe locuri este modificată ordinea cuvintelor în propoziție, astfel încît toate acestea de multe ori dau textului un cu totul alt sens și înțeles. Într-adevăr, corectorul și-a pus pretutindeni rectificările pe margini cu cerneală roșie, dar culegătorii nu le-au respectat. În afara acestora, litera slavonă (ius), uzuală și întrebuintată încă în scrierea românească, a fost înlocuită în textul românesc cu (semn tare). Este evident, prin urmare, că textul tipărit contrastează cu cel adoptat de Sinodul episcopal din 1774 și întărit de împărăteasă. De aceea, mitropolitul Vidak propune să se oprească imprimarea Catehismului Mic, întrucît din punct de vedere dogmatic modificările din textul tipărit schimbă sensul textului aprobat și întrucît el nu este împuternicit de Sinod să efectueze vreo modificare, cerînd și armonizarea versiunii editate cu textul acceptat la Sinod și întărit de împărăteasă și nepermițînd nici o modificare a aces-

³³) Idem, Nr. 368/1775.

³⁴) Idem, Nr. 374/1775.

³⁵) A.V.K., *Dep. aulică ilirică*, cutia 1287, Fasc. 15 B, Nr. 249/1775.

³⁶) Idem, Nr. 256/1775.

tuia. În măsura în care se demonstrează că schimbările sînt necesare, se va lua o hotărîre la Sinodul următor și abia atunci Catehismul va putea intra la tipar ³⁷⁾.

Evident că propunerea mitropolitului Vidak n-a fost acceptată, ci s-a procedat la o nouă revizie a textului tipărit, pe baza manuscrisului original. În tipografia lui Kurczböck această problemă a însemnat o chestiune de durată. Abia în 18 martie 1776, în ședința Deputației aulice ilirice, la care au participat, în afara președintelui Koller, consilierul aulic Adam von Weingarten și conțopistul Jaswiz, s-a redactat un act către împărăteasă prin care se anunța că atunci ieșise din tipar Catehismul în trei limbi, în 10.000 exemplare care vor fi predate mitropolitului de Karlovci, pentru a fi împărțite gratuite populației ortodoxe sărace și clerului, prin intermediul episcopilor sufragani. Onorarul lui Kurczböck totaliza 3.353,20 fl., achitați de Camera aulică, conform înțelegerii stabilite cu Kurczböck cu ocazia predării manuscrisului la tipar ³⁸⁾.

Catehismul Mic de Jovan Raici a fost tipărit în 1789 în limbile română și germană și pentru românii ortodocși ardeleni, în tipografia lui Petru Barta din Sibiu ³⁹⁾. Era același Catehism Mic, în traducerea românească a lui Dimitrie Eustatievici și în cea germană a lui Teodor Iancovici Mirievski.

Traducere din sîrbește de:
Arhidiacon prof. dr. SILVIU ANUICHI

³⁷⁾ Idem, Nr. 262/1775.

³⁸⁾ Idem, Nr. 284/1775.

³⁹⁾ N. Gavrilovici, *op. cit.*, p. 216.

DIN FILOLOGIA CREȘTINĂ PATRISTICĂ

de : Pr. prof. dr. MILAN ȘESAN

Multe s-au scris despre Sfinții Părinți și Congreșele patristice de la Oxford stau mărturie în acest sens. Totuși se simte lipsa și a unui dicționar filologic creștin patristic, spre a indica ce cuvinte au folosit, precum și felul în care Sf. Părinți au înțeles sensul acelor cuvinte și noțiuni pe care le-au aplicat explicării teologiei creștine, și totodată în strinsa legătură cu istoria bisericească.

Personal m-am ocupat cu inițierea și folosirea cuvintului „ortodox” în Răsăritul și Apusul creștin¹⁾ și în cele ce urmează dau atenție Sf. Ambroziu din Mediolan (397) și Sf. Beda Venerabilul din Anglia (735), primul din epoca „de aur” patristică și al doilea de la începutul Evului Mediu occidental, pentru a arăta cât de aproape au fost acești părinți bisericești de unitatea ortodoxă primară.

FILOLOGIA SF. AMBROZIU

Marele teolog patristic ortodox Sf. Ambroziu (339—397), ajuns episcop în cetatea Mediolanului (azi Milano), — în care Constantin cel Mare dăduse Edictul său din 313 de toleranță pentru Creștinism în imperiul roman —, la 7 decembrie 374, s-a impus în lumea latină occidentală, precum și în cea greacă orientală, prin prezența sa cu cuvântul sau cu scrisul, acolo unde învățătura Mântuitorului Iisus Hristos era atinsă, voluntar sau involuntar, de vreo poziție neprecisă sau chiar eretică. Autoritatea sa mo-

¹⁾ Pentru filologia creștină vezi I.P.S. Mitropolit Nicolae Corneanu, (ca profesor). *Cu privire la semnificația originară a cuvântului „catolic”*, „Mitropolia Ardealului” (1959), 1—2, pp. 42—53; — Șesan M., *Ortodoxia și catolicitatea*, în „Ortodoxia” (1951), 1, p. 115 ss; Idem, *Din istoricul noțiunii de Ortodoxie*, „Mitropolia Ardealului” (1956), 1—2 și 3—4; Idem, *Ortodoxia și catolicitatea*, „Ortodoxia” (1961) 2, p. 155 ss; — Idem, *Ortodoxie, Byzance et Rome*, în „Byzantinoslavica” XII (Prahă 1951) și XVIII-2, 1957; Idem, *Orthodoxie*, în „Présence Orthodoxe” 5, (Paris 1969), 5, p. 51 s; — Idem *Orthodoxie, histoire d'un mot et de sa signification*, în „Istina” (Paris 1970), 4 p. 425 s;

rală și-a dobândit-o prin analiza cuvîntului pînă în amănunte și încadrarea lui în curentul gîndirii sale, asimilîndu-l. El cunoștea la perfecție întreaga Biblie, apoi teologia marilor Capadocieni și Alexandrini, precum și elementele platonismului, ale hiliasmului, origenismului și arianismului variat. Dar în primul rînd era retor și jurist practic și mai puțin un speculativ; excela prin exegeza precisă, prin predici moralizatoare, prin apologie și polemică creștină. În acest sens a stăruit pe lingă împărații romani Grațian (375—383), Valentinian II (383—392) și Teodosiul cel Mare (379—395) pentru „ortodoxia” credinței și împotriva arianismului eretic și a „păgînismului” antic-mitologic²⁾.

Din acest punct de vedere prezintă un interes deosebit cunoașterea folosirii și definirii principalelor noțiuni din viața creștină și bisericească din partea Sf. Ambroziu.

Noțiunea de : Sf. Treime — Trinitas — este folosită fără nici un atribut, existînd în cadrul religiozității universale numai Sf. Treime dumnezeiască creștină; astfel „misteriul Trinității” (15, 1669; 16, 731 s; 17, 1095 C); — căci „Trinitatea” s-a arătat la botezul lui Iisus în Iordan (17, 644). care este „sfîntă și inseparabilă” și „în această Trinitate este adevărata veșnicie, unitatea nestrămutată și iubirea perfectă și veșnică” (17, 537).

Ce privește Harul lui Dumnezeu, el „nu este corporal, ci spiritual” (16, 74 și 157).

Este afirmat categoric Hristocentrismul, prin precizarea : „capul tuturor este Hristos” (17, 606), căci „Biserica este corpul lui Hristos” (14, 1046; 1488; 1665) așa că „cine caută Biserica, îl caută pe Hristos” (16, 1290), așa că întotdeauna este împreună „Hristos cu Biserica” (16, 1191, 1315, apoi 496, 1094); și mai departe Sf. Ambroziu precizează că „Hristos e bărbatul și Biserica e soția sa” (15, 1858) și „El prin sf. Taine păstorește Biserica Sa” (16, 425) pe care „o propagă prin singele Său” (16, 485) și astfel „Hristos stă la fundamentul Bisericii” (16, 70, 107).

Astfel Biserica este a lui Dumnezeu (16, 1155 și 1238) sau „a lui Hristos”—Domnul (16, 411 și 1240; 17, 821).

²⁾ Opera publicată în Migne Patrologia Latină vol. 14—17 (va fi citată în text, simplificat: primul număr e al volumului, al doilea și următoarele ale coloanei); — Ediții de Schenkl K. și H., *St. Ambroise*, în *Corpus scriptorum eccles. latinorum* — CSEL, 8 vol., Wien 1902—1955; Niederhuber J. E., *Hlg. Ambrosius*, la Bardenheuer C., *Bibliothek der Kirchenväter*, vol. 1, Kempten-München 1914; Monografii: Dudden F. H., *The life and times of St. Ambrose*, 2 vol., Oxford 1935, lucrare fundamentală; Tissot G., *Ambroise de Milan*, *Sources chrétiennes* 45, Paris 1956; Paredi A., *S. Ambrosio e la sua età*, Milano 1960; — X, *Ambroise de Milan*, *Le XVI-e centenaire de son élection épiscopale*, cu 10 colaborări, Paris 1974 pp. 328; — Bibliografie la: Bihlmeyer C. — Tuchle H. — Mounier Ch., *Histoire de l'Eglise*, ed. II, vol. 1, Paris 1969 p. 546 s; — Voiusa Gh., *Sf. Ambrosie, De mysteriis*, „Studii Teologice” (1965) 5—6; Braniște E., *Sf. Ambrosie, De sacramentis*, „Studii Teologice” (1967) 9—10; — Cele ce urmează sint comunicarea prof. M. Șesan, *De la philologie chrétienne de St. Ambrosie*, la Congresul aniversar la al XVI-lea centenar de la ridicarea Sf. Ambrosie la episcopat, Milano decembrie 1974, pp. 6.

Pe baza acestor precizări inițiale, Sf. Ambroziu folosește în continuare numai denumirea de „Biserica” în înțelesul că este singurul organism haric mîntuitor (16, 25—192; definiția 17, 675 și 678); astfel arată că: „Biserica este cel mai sigur razim pentru minte” (16, 1252) și „cei ce sînt în Biserică stăruie pentru Dumnezeu” (16, 1094), ea „fiind mama” (16, 540) și de aceea „se bucură cu cei ce se întorc la ea” (16, 468), căci „mare este harul Bisericii în care toți se mîntuiesc” (16, 444).

Martorii Bisericii Mîntuitorului Hristos pentru urmași au fost Apostolii, care au transmis învățătura și tradiția primită direct de la Hristos, și astfel ea se prezintă ca „doctrina apostolică” (17, 802), fiind „virtute a credinței apostolice” (17, 693) și deci toți sînt îndemnați „să urmărim autoritatea apostolică” (16, 875) și credința Apostolilor (17, 642).

Avînd Biserica un caracter universalist, Sf. Ambroziu arată că ea exclude sinagoga, a cărei razim pe Vechiul Testament s-a încheiat prin venirea Mîntuitorului (17, 741; 15, 1753; 16, 1157).

În consecință și însuși împăratul se afla în cadrul Bisericii, el fiind „în Biserică și nicidecum deasupra ei” (16, 1061).

Apoi Sf. Ambroziu recunoaște că există în cadrul Bisericii universale și Biserici regionale-locale, atît occidentale cît și orientale. Astfel el precizează „dintr-o singură Biserică derivă mai multe biserici” (15, 1720), așa că există și pluralul de „biserici” (17, 676), sau „alte biserici” (16, 1240 și 1258), care la un loc sînt „toate biserici ale lui Hristos” (17, 190), deosebindu-se între ele „biserici orientale și cele occidentale” (17, 1000).

Astfel există Biserici locale precum „cea Milaneză” (16, 1237), „cea Vercellensă” (16, 1240), apoi sînt cele „galicană, italică, hispanică, ambrosiană și altele” (16, 452). Între acestea este indicată și „Biserica romană” (16, 452 și 16, 1174 și 1222), chiar cu pretenția că „al întregului imperiu roman cap este Biserica romană” (16, 986), dar afirmația se află într-o scrisoare care se referă la imperiul roman de Apus; așa Sf. Ambroziu restringe aria acestei Biserici romane la „toate provinciile occidentale” (16, 981), cu dreptul că „dacă orientalii au ținut sinodul în Orient (la Constantinopol în 381) și occidentalii au acest drept de a-l ține în Occident”, la Aquileia, tot în 381; (16, 957).

Dar apare ca surprinzătoare citarea unei „Biserici a lui Petru” (17, 700), ca un corp străin în întregul scris al Sf. Ambroziu de pînă acum; mai urmează și afirmația că „nu au moștenirea lui Petru cei care nu au credința lui Petru” (16, 496), adică și căința lui Petru; se mai află și afirmații că „Apostolul Petru care a fost sacerdote (episcop) al Bisericii romane” (16, 452) și că „Petru este fundamentul Bisericii” (17, 580). Dar aceste citări, de caracter retoric, dacă îi aparțin și nu sînt adaosuri ulterioare în copiile acestor texte, stau firește în legătură cu „Liber Pontificalis” — sau „Catalogul Liberian” — din anul 336 sau 354, și cu afirmația lui Optatus din Mileve cu privire la episcopatul Sf. Petru la Roma, de care pomenea retoric și Eusebiu al Cesareii, ca mîngiere că s-a mutat capitala imperiului de la Roma la Bizanț, în 330 prin Constantin cel

Mare³⁾. Pe altă parte trebuie reținut faptul, că în Cuvîntul său 53 și 54, în cinstirea Sf. Apostoli Petru și Pavel, Sf. Ambroziu nu face nici cea mai mică mențiune în acest sens (17, 736) și nici în Imnul dedicat acestor Apostoli (17, 1254). Și tot Sf. Ambroziu precizează că textul de la Ioan 21, 15—17 cu „Paște oile mele . . .” înseamnă reșezarea lui Petru în apostolat după lepădare și iertare și explică lacrimile lui Petru drept căință și de conștiință încărcată (16, 448 și 675 ; 15, 1915—1920) ; apoi mai completează că „credința deci este fundamentul Bisericii, și nicidecum pentru carnea lui Petru, ci de credință s-a spus, nu de rang-așezare (ordinis, 16, 852). Iar cu privire la Matei 16, 16, „Tu ești Petru . . .”, Sf. Ambroziu precizează că „piatra este Hristos”, și „piatra este credința ta, fundamentul Bisericii este credința” (15, 1781). Prin urmare afirmația cu Petru este un adăos ulterior.

În continuare, avînd probabil în vedere perspectiva bisericii, folosește indicația Sfințului Ignățiu al Antiohiei despre „Biserica catolică” „Ecclesia catholica”, (17, 675 și 16, 984), dar desigur nu în sensul ulterior de „catholicism papal”, ci în sensul Ignățian de „universală”.

Noțiunea creștină de credință și încredere în Hristos Dumnezeu, Sf. Ambroziu o exprimă prin cuvîntul „fides” — credință, precum „fundamentul Bisericii este credința” (16, 1781), căci „sfîrșitul credinței mele (țelul) este Hristos” (16, 1780) și „credința tuturor e Hristos” (16, 70) sau „credința se predică în Hristos” (17, 90), și „credința lui Hristos se revarsă peste toți” (17, 456) ; de aceea „mai mare este credința decît legea, căci credința se referă la Dumnezeu” (17, 82).

De aceea în scrisul său, Sf. Ambroziu face „mărturisire de credință” *professio fidei*, care totodată este și „îndemn spre credință” — *exhortatio ad fidem* (16, 549 ss), scriind despre „cartea credinței” (16, 551), „afirmarea credinței” (16, 552) și „predicarea credinței” (16, 554). Astfel pentru el „credința” este o noțiune deplină fără vreun atribut special necesar (16, 49 și 71, 74 ; 17, 640). De aceea în concluzie îndemnul său este „la creștin prima este credința” (16, 435).

Dar avînd în vedere apariția credinței ariane, Sf. Ambroziu vine cu precizarea unei „credințe adevărate” — *vera fides* (16, 1003 ; 17, 580), care îndeamnă la „a crede drept” — *recte credere* (17, 53) și la „credința adevărată” — *vera fides* (17, 925), care astfel mărturisește că este „doctrina lui Hristos” și „doctrina înțelepciunii lui Dumnezeu” (17, 98) și în afirmarea ei citează „credința fixă”, care cuprinde în sine termenul „ortodox”

³⁾ Vezi la Kirch C., *Enchiridion fontium historiae eccles. antiquae*, ed. IV, Freiburg 1923 p. 350. Dar istoricii Bihlmeyer — Tuchle — Mounier, op. cit., vol. I, 1969 p. 381 și 562 precizează că „este vorba de o compilație de la Roma, care pentru timpul dinainte de 496 este „defectuoasă și adesea lipsită de autoritate”. — Iar istoricul Franzen Aug., în *Kleine Kircheneschichte*, ed. IV, Herder-Freiburg 1973, p. 28 arată că Eusebiu din Cesareea aducea numai numele episcopilor Romei, începînd cu Petru, dar aceste indicații „nu au valoare istorică”. Deci prezența acestor indicații în scrisul autentic al Sf. Ambrosie poate fi și interpolare ulterioară ; de pildă la locul unde se citează „Petri fidem” (16, 496) alte texte aduc „Petri sedem”, ceea ce este evident un adăos ulterior.

de la Niceea, din 325, exprimat prin grecescul „homousios” — de o ființă, contra arienilor (16, 614 și 969, apoi 638 și 974 ; 17, 598 s).

De aceea lucrarea sa „Despre divinitatea Fiului și consubstanțialitatea lui”, este suprascrisă cu titlul „De fide orthodoxa contra arianos” — Despre credința ortodoxă contra arianilor” (17, 558 s), în legătură cu Sf. Gregorie din Elvira, după precizarea lui Altaner, *Patrologie*, 1938 p. 236).

Dar cum Edictul împăratului Teodosiu cel Mare din 380 era intitulat „De fide catholica” — Despre credința universală, se observă influența lui și în textele ambrosiene, în care sînt folosite formele „credința catolică” (16, 959 ; 17, 579 și 740), sau „mărturisire catolică” (16, 961), sau „declarație catolică” (17, 580), sau „adevărul catolic” (16, 1170) și „credința catolicilor” (16, 989), fie cu semnificația de universală sau de integritate în credința creștină corectă⁴⁾.

Avînd însă în vedere faptul că în decretul împăratului Teodosiu din 380 se preciza că „cine numai puțin deviază de la credința ortodoxă” este considerat eretic pentru abatere de la hotărîrile de la Niceea (13, 534), folosirea cuvîntului „ortodox” și a celui de „catolic” alterna după sens, după cum se observă aceasta la Fer. Augustin, care preciza că „credința cea dreaptă se găsește la cei care se numesc pe sine „catolici sau ortodocși” (PL 34, 127)⁵⁾. De fapt, considerîndu-se Sinodul de la Constantinopol din 381 ca „al episcopilor ortodocși”, el s-a adresat episcopului Damasus al Romei (384), autor probabil al lucrării intitulate „De fide orthodoxa”, din 376, elaborată și cu ajutorul Sf. Ambroziu, și „către episcopii ortodocși din Occident” cu un apel și cu expresia bucuriei cînd cei rătăciți de la adevărata credință ortodoxă se întorceau „la credința cea ortodoxă” (PG 85, 1211 s). În consecință și pentru împăratul Teodosiu, toți episcopii care respectau deciziile de la Niceea, împotriva arianismului, erau considerați „ortodocși”⁶⁾.

De reținut mai este și faptul, că în lucrările sale principale, Sf. Ambroziu nu menționează direct nici cuvîntul „ortodox” și nici pe cel de „catolic” și astfel nici în Indicele de noțiuni ambrosiene din PL vol. 14—17 nu se găsesc indicate aceste două cuvinte. Dar s-ar mai putea și presupune că în textele ambrosiene recopiate mai tîrziu să se fi făcut schimbări de cuvinte și înlocuiri, potrivit orientărilor ulterioare de la Roma papală și din Occident, așa cum s-a întîmplat de fapt și cu înlocuirea cuvîntului „ortodox” prin „catolic”, de pildă în textul Sinodului Ortodoxiei al IV-lea, din 451, în care se face mențiunea directă de „Biserică ortodoxă”, înlocuit apoi în textul latin tîrziu prin „ecclesia catholica”⁷⁾. De aceea chiar în Colecția Migne, editorul consideră lucrarea Sf. Ambroziu : „De Spiritul Sancto”, că în ea „este expusă doctrina ortodoxă” (16, 832) și în Episto-

⁴⁾ Vezi la Corneanu N., op. cit., „M. A.” (1959), 1—2, p. 42 ss.

⁵⁾ Amănunte la Șesan, *Ortodoxia și catolicitatea*, „Ort.” (1961) 2, p. 156 s ; Idem, *Ortodoxie ...*, „Istina” (1970) 4, p. 427.

⁶⁾ Citat în : Codex Theodosianus XVI, 5, 6, la Șesan, în „Istina” (1970) 4 p. 427.

⁷⁾ Vezi la Șesan, în „Ortodoxia” (1961) 2, p. 162 și Idem, în „Istina” (1970) 4 p. 431.

la către imp. Teodosiu I cel Mare sint indicați în regest „ortodocșii“, că-rora li se restituie bisericile luate de ariani (16, 990).

Ce privește pe „creștini“, Sf. Ambroziu îi deosebea în „orientali și occidentali“ (16, 991 și 994 s). Apoi îi numea și „creștini“ în general (17, 678), sau „credincioși creștini“ (16, 1171) sau numai „credincioși“ — fide-les sau credentes (16, 626); mai tirziu apare și termenul de „catolici“ (17, 581; 16, 974 și 988).

Martirii pentru Hristos erau considerați „atleții lui Hristos“ (17, 750) sau „bărbați perfecți în credință“ (17, 757) și Sf. Atanasie al Alexandriei era considerat a fi „columna credinței“ (16, 995), pe care Epifanie din Salamis îl numea „părintele ortodoxiei“ (PG 41, Panarian 59, 2).

Pe cei „căzuți“ de la credința ortodoxă de la Niceea, deci pe Ariu și ariani și alții, sf. Ambroziu îi denumea „eretici“, „necredincioși“ sau „in-creduli“ (14, 1678; 16, 560 s; și 626, 697); apoi îi determina mai drastic ca „condamnați în afară de Biserică“ (16, 1171) sau „cei care preoți ai lui Dumnezeu nu au“ (16, 488), pentru că sint „vulpile Bisericii“ (17, 709).

Dacă Fer. Augustin îl considera pe Sf. Ambroziu un „om catolic și apă-rător al devărilor catolic contra ereticilor“ (PL 14, 126), atunci aghiogra-ful bizantin Simeon Metafrastul îl aprecia ca pe unul care era „strălu-citor în dogmele ortodoxe“, expunind cu conștiinciozitate principiile „Or-todoxiei“ și ale „credinței corecte“ (PL 14, 71, XXXIII).

FILOLOGIA SF. BEDA VENERABILUL

Primii teologi creștini au apărut în Anglia abia în sec. VII, ca trimiși ai papii Vitalian, în deosebi grecul din Tars, Teodor, numit arhiepiscop de Canterbury (669—690) și însoțitorul său italic abatele Adrian, care s-au ocupat de educația spirituală a anglo-saxonilor. Au luat ființă școli pe lîngă catedralele din Canterbury și York și pe lîngă mănăstirile benedictine, de călugări și maici. Apoi abatele Aldhelm din Malmesbury (709) devine tatăl poeziei anglo-latine și fratele Kadmon (680) a pus bazele punerii în versuri a temelor biblice⁸).

Dar adevăratul întemeietor al teologiei la anglo-saxoni a fost Beda Venerabilul (673—735), savant modest, foarte activ și abate la mănăstirea Jarow. La Roma a petrecut numai în trecere pe vremea papii Sergiu I (697—701). Poseda cunoștințe vaste biblice și istorice și de clasicism, așa că s-a bucurat de mare autoritate în Evul Mediu⁹). Viața sa a fost scrisă

⁸) Vezi generalități la: Howorth H., *The golden days of early English Church* (Theodore — Beda), 3 vol., Londra 1917; Allinson Th., *English religious life in the 8th century*, Londra 1929; Duckett E. S., *Anglo-saxon Saints et Scholars*, Londra 1947; Chadwick N. K., *Studies in the early British church*, Cambridge 1958.

⁹) Opera lui Beda e publicată în Migne, *Patrologia latină*, vol. 90—95, care sint citate ca și la Sf. Ambrosie; Thompson A. H., *Beda, his life, times and writings*, Londra 1935; Capelle B' — Inguanez M. — Thun B., *S. Beda Venerabilis*, Roma 1936; Carrol T. A., *Beda*, Londra 1946; Vezi la Bihlmeyer-Tuchle-Vicaire M., *Histoire de l'Eglise*, vol. 2, Paris 1963 p. 83 și 351. — Prezentul studiu este o comunicare a prof. Șesan, *Sur la philologie chétienne de Bède le Venerable*, la Congresul al 7-lea de studii patristice de la Oxford, septembrie 1975, pp. 10.

de un ucenic al său, Guthberth și a fost completată ulterior de alții (90, 35—124).

Referitor la izvoarele folosite, știind bine greaca și latina (90, 11), Beda se inspiră din scriitorii răsăriteni, ca Origen, Eusebiu din Cezareea, Sf. Ciprian, Sf. Ambroziu, Fer. Ieronim, Fer. Augustin, Dionisiu cel Mic (Dobrogeanul), Cassiodor și Boetiu și în deosebi îl admira pe papa Grigore I cel Mare Dialogul (604); pe Isidor din Sevilla (636) îl citează mai ales pentru calculul calendaristic și pentru filosofie.

Zelos pentru adevăr, credință și puritatea moravurilor, caracteristica teologiei sale este „Hristocentrismul” — că Hristos stă în centrul vieții creștine și „Eclesiocentrismul” — că realizarea mântuirii se obține numai prin cadrul Bisericii; de aceea afirma cu înșuflețire: „triumfează în noi Dumnezeu, triumfează în noi în numele lui Hristos Iisus” și „credința noastră este sigură în vecii vecilor” (90, 148 și 164). De aceea pune mare preț în expunerile sale pe hotărârile sinoadelor ecumenice (90, 291 și 568).

Dar întrucât Beda era un occidental, el căuta legături cu Patriarhia cea mai apropiată, care era la Roma, căci din acel centru creștin se întărise Creștinismul în Britania, pe vremea papii Grigore Dialogul, care devine astfel în ochii săi „sfânta și apostolica biserică romană” a cărei credință o ține (90, 494; 91, 22 și 168, 171, 286). De aceea era influențat de informația din „Catalogul Liberian” din 354, pe care l-a cunoscut și prin mijlocirea Galiei creștine¹⁰⁾, precum și de la Fer. Ieronim cu privire la venirea Sf. Petru la Roma și păstorirea acolo timp de 25 de ani și de aceea acceptă că „biserica Romană este a sfântului Petru, principele apostolilor” (90, 546 și 566; 92, 41; 94, 496). Dar totodată precizează că „primatul lui Petru s-a dat pentru păstrarea unității Bisericii”, căci în Britania erau numeroase neamuri (94, 291; 95, 174 și 265) și deci dacă misionarizarea se făcea în numele lui Sf. Petru, se făcea în mod unitar de toate neamurile, și nu fiecare neam cu apostolul său (95, 162). Totuși referitor la textul „Tu ești Petru...”, dă interpretarea patristică, ea însemnând „în mod metaforic că asupra acestei pietre, adică asupra Mântuitorului, pe care l-a mărturisit, se zidește Biserica”, pentru că „Petru unul pentru toți a zis-o” și „piatra era adică Hristos” (92, 78 s și 913, 451 s; 94, 222 ss).

De aceea Beda citează și centrul bisericesc de la Constantinopol, după ce îl menționase sub numirea de „Byzantium” (90, 449) și păstrează în cronologie indicarea anilor de domnie a împăraților romani și a celor bizantini, până în 729 (90, 204—574). Astfel precizează apoi că „Phocas împărat bizantin, la rugămintea papii Bonifaciu IV a hotărât ca sediul Roman să fie capul Bisericii apostolice și al tuturor bisericilor, pentru că Biserica constantinopolitană se scrie prima față de toate bisericile” (90, 565), adică

¹⁰⁾ Despre Liber pontificalis, a putut afla Beda și din partea Galiei-france, unde circula această carte în sec. VI, vezi Duchesne L., Le Liber Pontificalis en Gaule au VI-e siècle, Paris 1910; Ediția întreagă a lui: Liber Pontificalis, în 3 vol., la Paris 1886—1912.

Roma este capul Occidentului, precum Constantinopolul era primul în Orient.

Opera sa cuprinde mai multe categorii de lucrări și anume : Opera Didactica (PL 90, 123—614) cu literatură, cronologia Mîntuitorului ¹¹⁾, calendarul, paschalia (c. 614—938), apoi Sentințe și proverbe ; apoi urmează vasta operă Exegetică cu comentariu la Vechiul Testament, văzut însă numai prin prizma Noului Testament (PL 91), comentariu la cele 4 Evanghelii, în deosebi la Luca și celelalte cărți (PL 92—93) ¹²⁾ ; apoi Omilii (PL 94) și opera istorică, intitulată : *Anglo-saxonis Historia ecclesiastica*, pînă la 731 (PL 95). Cu editarea acestei opere istorice s-au ocupat în sec. XVI—XVII spre publicare mai ales Bellarmin, Baronius, Bolandus și Cartusienii, între anii 1514—1644, așa că în unele privințe originalul lui Beda a suferit și unele schimbări și completări, datorită copiștilor și intereselor vremii.

Dintre expresiile tipice, folosite de Beda, menționez următoarele :

Dumnezeu este pentru el o noțiune concretă, explicată astfel : „știm că Dumnezeu este“ (90, 1128) ca „Dumnezeu Creatorul“ (91, 13). Dar Dumnezeu este „Sfîntă Treime“ (91, 333 și 415, 471 ; 92, 11 și 80).

În mod firesc Hristos se bucură de cea mai largă atenție în sensul că „Hristos era pîinea și piatra“ (90, 165) ca „Fiul lui Dumnezeu“ (90, 545 ; 91, 62), „Domn și rege, pontifex și Preot“ (91, 1251) ; „El a dat Bisericii sf. Taine, fiind capul Bisericii sale“ (91, 354 și 257, 334 ; 92 passim), căci „în Hristos Dumnezeu locuiește“ (92, 56 și 147, 176) ; „Hristos înseamnă rege și Iisus Mîntuitorul“ (92, 826).

Sfîntul Duh este „voința divină, care purcede de la Tatăl și Fiul pentru crearea și guvernarea lucrurilor“ (90, 1129), ceea ce denotă influența asupra lui Beda a Simbolului Atanasian, de proveniență anonimă occidentală, din sec. V—VI, de apariție spaniolă.

Despre ziua creației Beda precizează corect, ca și Sf. Grigorie de Nisa, că „cu indicarea zilei de creare este arătat întregul volum de secole“ (91, 13—38 și 194), adică prin „ziua creației“ se exprimă simbolic secolele creației, sau epocile acestei creații, nu o zi omenească.

Cu privire la Sf. Paști creștine, stabilirea și calcularea lor, a scris în legătură cu corespondența dintre episcopul Proterius al Alexandriei și episcopul Leon I al Romei, de pe la 455 (90, 579—908).

Pentru Beda, numirea simplă de Biserică-Ecclesia, înseamnă „singurul organism de mîntuire, înființat de Iisus Hristos“. Totuși el deosebește o „biserică primară“ care se deosebește de sinagogă prin voia lui Dum-

¹¹⁾ Data nașterii Mîntuitorului Iisus la Beda, este după era iudaică anul 3952 ; după era de la Facerea lumii (origenistă) este 5199 ; dar corectată în 5364 (PL 94, 650 B) totuși vezi precizările la Șesan M., *Cronologia Mîntuitorului*, în „Altarul Banatului“ (Caransebeș 1947) 1—3, cu indicarea datei exacte de 25 decembrie 749 de la zidirea Romei.

¹²⁾ Beda se orientează în comentariu la Luca după Sf. Ambrozie, Fer. Augustin și papa Grigorie cel Mare, și alții (PL 92, 303 A), cf. Tissot, *Ambroise de Milan*, 1956 p. 35 ; Vezi și Șesan, înainte în prima parte a prezentului articol.

nezeu" (91, 236 și 389), așa că numai „Biserica Noului Testament" (91, 259) este adevărata „Biserică universală" (90, 502 și 518), sau „catolică" (92, 443), fiind Biserica lui Dumnezeu, dar în deosebi a lui Hristos (90, 569 ; 91, 126 ; 95, 120), căci „ea urmează lui Hristos" (91, 258), care i-a dat Evanghelia (91, 380) și a întemeiat-o (91, 208) așa că „Biserica este constituită pe însuși Hristos" (c. 407) și de aceea se numește „împărăția cerurilor" (92, passim ; 95, 106) și se află „între pământ și ceruri" (91, 310), fiind „locul cel mai pur" (c. 368) și care trăiește prin prepoziții și credincioși (93, 144).

Ce privește casa de rugăciune creștină, la început era numită „casa lui Dumnezeu" (91, 319), apoi „basilica", în legătură cu construcțiile lui Constantin cel Mare (90, 556) spre deosebire de „templele păgînilor" (c. 556).

Comunitățile creștine locale — parohiile — erau denumite la plural ca „biserici" (90, 518 și 551 etc.) și aveau în frunte pe „sacerdoți-episcopi și clerici" (c. 551).

Referitor la credința creștină, ea era exprimată de Beda în mod variat : simplu „fides" (91, 434) spre deosebire de „doctrina graecorum" care însemna filosofia antică-elină (90, 552). Apoi urmau denumirile „credința creștină" (92, 46 ; 95, 74), sau „credința lui Hristos" (90, 551 ; 92, 65 și 121) ; sau „credința Bisericii" (90, 574), cu precizarea că „țelul credinței este Hristos" (92, 213), așa că „dacă e credința în noi, și Hristos este în noi" (c. 780). Apoi mai folosește combinația „credința catolică" (90, 556 și 558, 570 ; 91, 340 ; 92, 181 și 317), dar și „credința ortodoxă" (95, 78) și „credința dreaptă-rectă" (90, 558 ; 91, 471 ; 93, 91) și precizează că „credința dreaptă-veră care se cuprinde în cuvinte și nu contrazice obiceiurilor" (92, 299), ceea ce se apropie de definiția vagă a lui Isidor din Sevilla despre „ortodox" ¹³).

Credincioșii creștini sînt definiți variat, ca „creștini" (90, 547 ss, 552 ; 91, 215 ; 92, 405) sau „populație creștină" (91, 228 și 251) ; sau „crezători în Hristos" (90, 561), sau simplu „credincioși-fideles" (91, 454 ; 92, 65) ; — dar apare și „catolici" (90, 566) și „ortodocși" (95, 37). Aceștia sînt deosebiți de necreștini astfel : „păgini numim pe aceia care sînt străini de cetatea lui Dumnezeu" (92, 286).

Ce privește teologia, Beda o rezumază simplu astfel : „la început era Cuvîntul — aceasta este vocea teologică" (92, 51).

În schimb Beda deraiază cu privire la noțiunea de dogmă. El acceptă „dogma macedoniană" față de „forma credinței" (90, 557) și „dogmele ereticilor" (92, 540), deviînd sensul „dogmei" în direcție eretică, și nu ca o precizare ortodoxă de credință.

Despre Sf. Scriptură dă o definiție personală, care se apropie de Fer. Augustin, pe care-l citează, că „în Biserica lui Dumnezeu sînt patru părți ale Scripturii : Canonul divin, Istoria sau Faptele, Numărul și Gramatica (90, 647). Apoi menționează că „Evanghelia este a lui Dumnezeu" (92, 171).

¹³) Vezi la Șesan, în „Istina" (1970) 4, p. 428

Dar deosebește „filosofia“ după Isidor din Sevilla ca „iubirea științei“ (înțelepciunii), așa că „filosofia este cunoașterea lucrurilor umane și divine... întru cât este posibil, și știință probabilă“; mai dă o altă definiție „filosofia este arta artelor și disciplina disciplinelor, cu trei părți: natura, morala și logica“ (90, 649), sau „filosofia este a celor care sînt dar nu se văd și a celor care sînt și se văd, o adevărată cuprindere; dar nu se văd: Creatorul, sufletul lumii, demonii, sufletul omenesc (90, 1127).

Sub influența Fer. Augustin, care a definit Biserica drept „catholica“, Beda folosește mai multe precizări, referitoare la extensiunea geografică-universală a Bisericii, astfel: „acolo este Biserica catolică, unde se zidește în toată lumea în pace și într-un Domn în frică“ (91, 1182); — Deci fiind „biserica catolică“ (90, 518; 91, 562), este și „mărturisire catolică“ (90, 563), apoi și „pietate catolică“ (c. 563) și „credința catolică“ (c. 564, 567). Prin urmare „nimeni să nu se îndoiască de catolica“ (90, 495), așa că există și persoane singulare cu atributul „catolic“, precum „Hieronymus catholicus doctor“ (90, 19); „împăratul Teodosie III catholicus“ (90, 571), și „papa era catholicus“, dar nu ca universal peste întreaga Biserică, ci ca unificator al creștinilor variați după etnicitate din Anglia, unde erau britani, angli, picți, saxoni și scoțieni (95, 267), care deci prin o credință într-un protos să constituie „o unitate“ creștină catolică (95, 265 și 271, 285).

Pentru noțiunea de corect, Beda folosește și cuvîntul „rectus“, care la răsăriteni era exprimat tot prin „orthodoxus“¹⁴), în următoarele formule: „Biserica corectă, se numește corectă și perfectă“ (91, 1182); — sau „doctori corecți, aleși în mod corect“ care „au primit harul de la Domnul“ (c. 1194) și „Biserica îi poate primi pe aceia, care zilnic fac cele corecte“ (c. 1221), tot o definiție vagă, după Isidor din Sevilla.

Dar pentru cuvîntul „drept, adevărat și corect“, Beda mai folosește și pe cel răsăritean de „ortodox“, în următoarele forme: Leon I pentru tomul Chalcedonean a trimis în lumea întreagă fiecărui episcop ortodox cite o scrisoare, în 476“ (90, 562), după ce înainte „Augustin și ceilalți părinți ortodocși prin multe sentințe au răspuns miilor de catolici“ (95, 37). Apoi „această dogmă (a lui Eutihie) fiind contrarie credinței ortodoxe în tot chipul, dar catolica are credință dreaptă“ (95, 78). Apoi papa Bonifaciu, servul servitorilor lui Dumnezeu, se bucură pe la 625, că în sufletul regiinei Aedilberge a anglilor s-a aprins „scînteia religiei ortodoxe“ (95, 99); mai tirziu papa Onoriu scria pe la 634 către regele britanic Aedwinus, că a fost „înstruit în predicare ortodoxă“ (95, 100) și de fapt papa Onoriu stăruia pe atunci și către Răsăritul creștin pentru „fides orthodoxa et unitas catholica“ — credința ortodoxă și unitate catolică¹⁵). Apoi arhiepiscopul englez Teodor s-a străduit la întrunirile din 673 și 680 pentru „credința dreaptă și ortodoxă“, formulată în 10 articole „precum Domnul nostru Iisus Hristos a predat-o ucenicilor săi, și a predat Sfinților părinți

¹⁴) Despre folosirea cuvîntului ortodox vezi lucrările prof. Șesan, citate înainte la Nota 1.

¹⁵) Șesan în „Istina“ (1970) 4, p. 428.

simbolul și în general toate sfintele și universalele sinoade și toți doctorii Bisericii catolice. Pe aceștia urmîndu-i rămînem în credința pioasă și ortodoxă“ și apoi indica pe scurt deciziile celor șase sinoade ecumenice dintre anii 325 și 680 (95, 198—199), care în răsărit erau înconjurate cu expresii de „Ortodoxie“¹⁶).

Pentru îndreptarea celui căzut în păcate, era necesară pocăința — penitența, și despre aceasta Beda se exprimă astfel : „acela nu-l caută pe Hristos, care nu caută salvarea sufletului său prin penitență“ (92, 742) și „fără unitatea credinței Bisericii catolice și prin iubirea sfințeniei bisericesti nu pot fi iertate păcatele“ (c. 781).

De aceea devine schismatic cel care „se arată puțin catolic“ (92, 478).

În schimb eretic devine cel care se opune adevăratei credințe, precum „erezia, care deviază de la credința Bisericii“ (90, 548 și 557), „eretici sînt cei care trăiesc în afară de Biserică“ (91, 341). Întreeretici Beda numără pe : katafrigi, novațienii, valentinienii, marconiții, origeniști, pe Pavel de Samosata, manihei, chiliști, arieni, apolinariști, pelagieni, macedonieni și eutihieni (90, passim; 91 passim; 92, 210; 95, 113 și 198), dar de iconoclaști încă nu face mențiune. Beda se tulbură căeretici provoacă „zizanii“ (92, 357), „care adesea au tulburat Biserica zicînd că numai în dogma lor se află credința lui Hristos“ (c. 540). Deci „ereticii sînt victime în toate cîte fac în mîntuirea lor“ (91, 963) și mai sînt și „schismatici care înfloresc doctrina lui Hristos prin neadevăruri și smintesc pe credincioși“ (c. 1114). Prin urmare „se tem doctorii sfinți ca prin întunecimea ereticilor să nu se violeze starea Bisericii“ (c. 1125), arătînd că aceștieretici strică buna credință a Bisericii prin alunecările lor și deci părinții bisericesti să stăruie pentru apărarea ei. Beda mai preciza că „dacă ereticul a botezat în numele Sfintei Treimi ... și cel care astfel a fost botezat, să nu fie refuzat de bunii catolici“ (92, 668), chiar dacă unii din ei „sînt adversarii credinței“, dar apoi se întorc la credință (93, 107).

Dușmanul credinței și al lui Hristos este Antihristul, pe care Beda îl respinge cu vigoare „ca imperiul antihristului“ (92, 15), ca „perfidia antihristului“ (c. 220) și că „vor veni mulți în numele lui Hristos ca antihriști, ca Simon Magul“ (c. 260) și de aceea „diavolul nu este cu Hristos, ci contra lui Hristos“ (c. 63).

De aceea Biserica își apără și explică credința în întrunirea Sinoadelor. Beda precizează că „sinodul este unitatea episcopilor“ (90, 564), ca „sinodul universal al Părinților cu supremă autoritate“ (91, 459) și le indică amănunțit : Niceea, Constantinopol (381), Efes, Chalcedon, Constantinopol (553) și Constantinopol-trulan (680), indicînd pe parcurs și unele amănunte despre unele din ele (90, 568 ; 95, 199). Apoi menționează că împăratul bizantin Philippicus I „a făcut în porticul Sf. Petru la Roma pic-

¹⁶ Idem p. 430 s, cu arătarea că începînd din sec. IX se observă înlocuirea cuvîntului „Ortodox“ în unele texte latine cu „rectus, sanus, verus“ și chiar cu „catholicus“, vizînd devierea acestei noțiuni spre interpretare feudală a timpului, din partea Romei papale și a teologilor ei.

turi care conțin actele sinodului universal al sfinților al VI-lea“ (90, 570), adăugind și sinodul papii Martin de la Roma, din 649 (95, 199).

Rolul preoțimii hirotonite îl subliniază Beda precum urmează : „mi-niștrii preoți ai Bisericii ascultind păcatele poporului, le acordă iertarea păcatelor în locul sfint, în biserica în care se iartă păcatele (91, 342) — e datoria preoțimii să fie statornică și să nu se plece la orice vînt în doctrină“ (91, 349), căci „preoții sînt ai lui Dumnezeu și ai lui Hristos“ (c. 445).

Ce privește pe episcopul Romei, se constata la Beda următoarele în legătură cu însăși titulatura acestuia: „episcopul bisericii romane“ (90, 558 și 564; 95, 72) și chiar fără titlul de episcop, numai numele. Mai apoi indică și titlul „pontifex Ioan I al bisericii romane, din 529“ (90, 564) și „Gregorie I al bisericii romane pontifex și doctor ales“ (c. 564), apoi „episcopul Celestin e numit pontifex al Bisericii romane“, pe cînd Grigore cel Mare apare cu titlul „servus servorum Dei“ (95, 68 și 41); — dar apare și numirea de „papă“ ca : „papa Grigorie I a scris cartea Dialogurilor“ (90, 563) și de fapt Grigorie I cel Mare Dialogul este primul papă care s-a intitulat singur astfel. Dar din atenție pentru acesta care s-a învrednicit mult în încreștinarea deplină a locuitorilor britanici, Beda îi intitulează retroactiv prin asimilare în „papă“ și pe antecesorii de la Roma, în special în legătură cu prezența lor la sinoadele ecumenice; astfel indică pe „papa Iuliu“ pe timpul sinodului I ecumenic; pe „papa Damasus“ de pe timpul sinodului II ecumenic; pe „papa Celestin“ pe timpul sinodului III ecumenic; pe „papa Leon I“ pe timpul sinodului IV ecumenic și pe „papa Vigiliu“ de pe timpul sinodului V ecumenic (90, 568 și 94, 797 ss). Chiar numește astfel și pe episcopul prim din Roma „papa Linus“, și greșește afirmînd că a fost înmormîntat în Vatican (94, 1115 și 1147, 1157) în ediția lui Bollandus sînt indicate ambele titluri : episcop și papă, (94 passim și 95, passim).

Dar Beda urmărind unitatea Bisericii, aduce și îndemnuri pentru un ecumenism intercreștin, aplicabil și în actualitate, precum : „se cuvine ca în Biserică toți să fie cuprinși de o singură credință, și de un singur Botez“ (91, 222); — „Biserica este adunată din neamuri“ (c. 275); — precum „este Biserica septiformă, totuși prin unitate este indicată Unitatea Bisericii“ (c. 322); — „unitatea Bisericii este un principiu fundamental“ (c. 328), căci „Biserica este corpul Aceluia (Hristos) compusă din multe membre, precum este întrunită din multe grăunțe“ (c. 334); — „sînt în lume variate Biserici ale lui Hristos din care se constituie una singură catolică universală“ (c. 818); — de aceea „Sfinta Biserică mereu caută cu grije pe care să-i aducă la credință“ (c. 1033); — căci „una este în lume Biserica lui Hristos și ea este constituită din multe suflete ale credincioșilor“ (c. 1087); — deoarece numai „una este doctrina Bisericii“ (c. 1148 și 1172); — așa că „Biserica lui Hristos este constituită din mulțime de oameni în unitatea credinței“ (92, 26), fiind „răsfirată peste întreaga

suprafață a lumii“ (c. 526) și „aceasta este Biserica catolică în Hristos ... prin identitatea în credință și a religiei creștine“ (93, 483).

Astfel în scrisul amplu al Sf. Ambroziu și Sf. Beda Venerabilul se oglindește o epocă de istorie bisericească și cu perspective de viitor, spre timpurile noastre, prin păstrarea unicei Evanghelii a Mintuitorului Iisus Hristos de către toți credincioșii în același fel.

ASPECTE ALE CULTURII RELIGIOASE MEDIEVALE DIN ROMÂNIA (SECOLELE XIV-XVIII)

de: Prof. MARIO RUFFINI — Torino

INTRODUCERE

Născut la Spezia (Liguria) la 23 septembrie 1896, profesorul Mario Ruffini de la Universitatea din Torino a intrat într-al 82-lea an avînd condeiul în mînă, lucrînd zi și noapte pentru România.

Statul român dînd o înaltă apreciere activității științifice a omului de știință M. Ruffini, ca istoric literar și romanist, l-a decorat cu Ordinul Cultural, iar Universitatea din București i-a acordat titlul de *doctor honoris causa*. După ce a obținut cele două meritate distincții, profesorul Ruffini a continuat să cerceteze în profunzime alte domenii ale culturii și literaturii române în trei valoroase lucrări, dintre care două au și fost imprimate: *Biblioteca stolnicului Constantin Cantacuzino*. Traducere din limba italiană de D. D. Panaitescu și Titus Părvulescu. Prefață de Virgil Cândea (București, Minerva 1973, 302 pp.) și *L'influsso italiano in Valacchia nell'epoca di Costantino Vodă Brâncoveanu (1688—1714)* în „Acta historica”, tomus XI, Monachii 1974 (München, 218 pp.).

A treia lucrare, scrisă în limba italiană, este încă inedită: „Aspecte ale culturii religioase medievale din România (secolele XIV—XVIII)”. Ea are peste 1500 pagini manuscrise, din care s-au dactilografiat pînă acum 600 pagini. Din această lucrare apare tradus în românește fragmentul care se tipărește acum pentru prima dată, în paginile revistei „Mitropolia Banatului”.

Referindu-ne la lucrare în ansamblul ei, ea este un impozant monument de erudiție și analiză închinată culturii și literaturii religioase din țările române, începînd cu secolul al XIV-lea și terminînd cu al XVIII-lea. Vechea noastră literatură religioasă s-a dezvoltat, cronologic vorbind, în limbile slavă, română, grecească și în continuare, numai în românește. Ea apare, ca inedită, în numeroase manuscrise, dar și tipărită în cărțile publicate în majoritatea cazurilor românești, începînd cu secolul al XVI-lea (descrise toate în *Bibliografia românească veche*, vol. I—IV, 1913—1944, de I. Bianu, N. Hodoș și D. Simonescu).

Profesorul Ruffini clasifică științific acest inventar bogat — ca să nu zic, uriaș — de izvoare, după conținutul lor în texte: biblice, liturgice, teologice (dogmatice), omiletice și hagiografice. Autorul a lucrat pentru elaborarea operei sale timp de 5—6 ani. Specialiștii teologi din țară — și cei din Timișoara, din jurul Mitropoliei Banatului — l-au ajutat în munca sa, înlesnind profesorului Ruffini să achiziționeze multe materiale bibliografice și instrumente de lucru absolut necesare, încît opera sa este pusă la punct ca informație și documentare. În perioada elaborării acestei monumentale lucrări nu era o scrisoare primită de la autor, în care să nu-și exprime îngrijorarea

că sănătatea l-ar putea lăsa, ca să nu-și poată termina opera închinată Bisericii Ortodoxe Române. Nu cunosc un alt străin, care să fi cercetat cu așa adâncă minuție, cu așa de fierbinte pasiune, cu atita abnegație pe cimpul literelor și culturii românești, cum a lucrat eruditul savant Mario Ruffini. Sentimentele sale de admirație, atașamentul său pentru România au rămas aceleași, sincere și devotate din momentul în care a venit în țară ca lector la Universitatea din Cluj-Napoca (1923) și până azi.

Lucrarea profesorului Ruffini este imensă și foarte valoroasă. Alegem din ea capitolele referitoare la literatura omiletică și hagiografică, două ramuri reprezentate esențial în literatura noastră veche. Ele oferă cititorului o organică integrare a literaturii române religioase în tezaurul literar sud-est european al zonei slavo-bizantine. Dacă actualul *Index translationum*, redactat de UNESCO, dovedește priorități românești contemporane pe linia traducerilor, inventarul minuțios întocmit de Ruffini dovedește aceleași priorități românești în Balcani, pe linia receptării marilor capodopere omiletice și hagiografice ale poeticei literaturi bizantine.

Traducerea aparține, după dorința autorului Mario Ruffini, d-lui profesor Titus Părvulescu, cunoscutul comentator al notelor lui Coșbuc la „Divina Commedia”, autor și al altor lucrări de aceeași specialitate.

Dan Simonescu

MANUSCRISE CU CUPRINS OMILETIC *

a) *Manuscrise slave*

Vom prezenta manuscrisele în ordine alfabetică a numelor autorilor și pe secole pentru fiecare autor; multe dintre manuscrise sînt miscelane și numărul lor se va repeta adesea.

Manuscrisul slav nr. 151, copiat în secolul XV, cuprinde o predică a unui monah Alexandru despre găsirea lemnului Sf. Cruci.

Tot din secolul XV este ms. slav nr. 153 care reproduce o predică a lui Amfilohie, episcopul din Iconia, despre prezentarea lui Iisus la Templu; manuscrisul nr. 156 reproduce o predică a aceluiași episcop despre Iisus în Grădina Măslinilor.

Anastasia, monahul din Sinai, este prezent în manuscrisele slave nr. 73 și 152 cu trei predici și anume: una despre psalmul 146, care se citește în ziua de la începutul postului mare, iar ms. nr. 300 conține, pe lângă predica de mai sus, predici despre perfecționarea monahilor și a eremiților, aceasta din urmă fiind copiată în secolul XVI.

*) Sînt izvoare și, totodată, dovezi de cultură atît manuscrisele cit și operele tipărite care tratează subiecte religioase.

Izvoarele principale ale acestui capitol sînt cataloagele manuscriselor slave, grecești și românești din Biblioteca Academiei R.S.R. menționate în nota¹; ele, deși nu cuprind toate manuscrisele existente, sînt, totuși mai mult decît suficiente pentru a putea schița un tablou al culturii religioase românești medievale. Alte izvoare vor fi indicate în note pe măsură ce va fi nevoie.

Manuscrisele — ca, de altfel, și operele tipărite — vor fi grupate după conținutul lor: biblic, liturgic, teologic, omiletic și hagiografic. Cînd nu va fi arătată o altă proveniență, se va înțelege că manuscrisele aparțin Bibliotecii din București a Academiei R.S.R.

Predici ale lui Andrei, arhiepiscop al Cretei, se află în trei manuscrise: primele două, copiate în secolul XV, al treilea, în secolul XVI și anume ms. slav nr. 72, cuprinzând o predică despre viață și moarte, nr. 152, cu o predică despre nașterea lui Iisus, despre Duminica Floriilor și despre descoperirea Sf. Cruci și nr. 300 cu o predică despre vii și despre morți.

Despre aceleași subiecte se mai află o predică a lui Andrei din Ierusalim, copiată în ms. slav nr. 131 din secolul XV.

Din același secol sînt două manuscrise slave nr. 150 și 159 în care se află trei predici, de Antipatru din Bostra, despre Bobotează, despre prezentarea lui Iisus la Templu și despre nașterea Sf. Ioan Botezătorul.

Manuscrisul nr. 156 din secolul XV reproduce o predică de egumenul Arsenie despre Iosif din Arimatea și sfintele femei.

Predici de-ale Sf. Atanasie din Alexandria sînt reproduse în ms. nr. 150 din sec. XV, în care este una despre Buna Vestire; în ms. nr. 152 din același secol în care sînt patru predici: despre prezentarea lui Iisus la Templu, despre nașterea Sf. Ioan Botezătorul și despre Înălțarea lui Iisus (două predici); în ms. nr. 156 din sec. XVI în care este reprodusă o predică despre Înălțarea lui Iisus și una despre vindecarea orbului și despre Sf. Paști. Aceasta din urmă este reprodusă și în ms. nr. 299 din același secol.

Din Sf. Vasile cel Mare *) ms. slav nr. 73, tot din sec. XV, reproduce două predici despre penitență, două despre post, una despre cumpătare și recunoștința față de Dumnezeu; ms. nr. 150, din același secol, cuprinde o predică despre botezul lui Iisus și o alta despre martirii din Sebaste, iar ms. nr. 152 reproduce o predică despre Sfintul Duh și o alta pe tema „Păzește-te de tine însuși“, despre cumpătare și răbdare; în ms. nr. 153 reapare predica despre cei patruzeci de martiri din Sebaste și tot în acest ms. se mai află una despre botezul lui Iisus; ms. nr. 300, din același secol XV, reproduce predica despre recunoștința față de Dumnezeu și pe aceea despre răbdare; în ms. nr. 166, tot din sec. XV, se află predica despre începutul Evangheliei Sf. Ioan.

Din predicile lui Vasile **) din Seleucia, se află în trei ms. slave — nr. 152 și 156 din sec. XV și nr. 299 din sec. XVI — cea despre credință și cea despre schilodul de la ușa Templului.

Patriarhul Constantinopolului Calist este prezent în ms. slav nr. 73, din sec. XV, cu o predică despre parabola fiului risipitor; în ms. nr. 152, cu una despre a doua și a treia duminică din postul mare, în timp ce în ms. 340 se află o predică despre duminica ortodoxiei ce se sărbătorește în prima duminică a postului mare.

O predică a lui Carino Ilibeo se află în ms. nr. 299, amintit de mai multe ori.

Manuscrisele nr. 152 și 153 reproduc două predici ale Sf. Ciril din Alexandria despre sărbătorirea Sfintei Fecioare, despre sfinții părinți de la

*) În limba italiană Basilio Magno; de aceea este trecut, alfabetic, la B. (N. tr.).

**) În limba italiană Basilio. (N. tr.)

sinodul din Efes și împotriva lui Nestor, precum și alte două predici despre Duminica Floriilor și despre Sf. Evanghelist Ioan.

Tot ms. nr. 152 și 153 reproduc, amîndouă, predica lui Ciril din Ierusalim despre prezentarea lui Iisus la Templu.

Din Cosma, „Odonofylax“, în Patriarhia din Constantinopol, ms. nr. 153 reproduce o predică despre rămășițele muritoare ale Sf. Ioan Hrisostom, iar ms. nr. 156 din sec. XV și nr. 146 din sec. XVII reproduc predica despre simbăta sfîntă a lui Damaschin, ipodiacon în mănăstirea Studion din Constantinopol.

Manuscrisul nr. 299, care e o mină de predici, reproduce predica Diadohului din Foticea despre Înălțarea la cer, în timp ce ms. nr. 73 și nr. 300 conțin predica despre post a abatelui Doroteu. În ms. nr. 73, nr. 140 și nr. 156 sînt reproduse predicile lui Efrem Sirul despre răbdare, despre a doua venire a lui Hristos, despre Părinții care l-au slujit pe Iisus și despre toți sfinții, iar ms. nr. 238 din a doua jumătate a sec. XVI conține predicile aceluiași despre a doua venire a lui Hristos, despre zădărnicia vieții și despre cuminectură.

O predică a Sf. Epifanie, arhiepiscop al Ciprului, despre Sf. Iosif din Arimateea și despre Sfîntul Mormînt se află în ms. nr. 152; o altă predică a sa despre Iisus mort o găsim în ms. nr. 156 și repetată în ms. nr. 299 care mai conține și două predici tot ale sale despre Dumnezeu și despre Sf. Apostoli Petru și Pavel.

În patru manuscrise din sec. XV, găsim, în total, șapte predici ale lui Esichiu din Ierusalim: în nr. 62, una despre Bobotează, în nr. 152, una despre Duminica tuturor sfinților, în nr. 153, trei despre sărbătorirea sfinților Petru și Pavel și în nr. 156, una despre Învierea Mîntuitorului și alta despre Iosif din Arimateea și femeile care s-au dus la Mormînt.

O predică a lui Eusebiu din Alexandria despre botezul Domnului se află în ms. nr. 153, iar o altă predică a sa, despre Duminică, sărbătoarea Domnului, se găsește în ms. nr. 299.

Tot în ms. nr. 153, se află o predică a preotului Fotie, din Constantinopol, despre nașterea Sf. Ioan Botezătorul. În ms. nr. 156 se găsește predica rostită de patriarhul ecumenic Filotei despre Duminica tuturor sfinților; în acest ms. se mai află și predica unui alt patriarh constantinopolitan, Gherman, despre sărbătoarea Adormirea Maicii Domnului, iar în ms. nr. 153 se găsește o predică tot a lui Gherman despre prezentarea la Templu a Sfintei Fecioare; o altă predică a acestui patriarh despre Cruce și icoane se află în ms. nr. 300.

Trei predici ale lui Gheorghe, monah și hartofilax, se află în ms. nr. 152 și 153; în primul, despre spovedanie și Iisus mort; în al doilea, despre convorbirea dintre Iisus cînd era pe cruce și Sf. Fecioară.

Manuscrisul nr. 153 mai cuprinde o predică de Gheorghe, episcop de Nicomedia, despre prezentarea Sf. Fecioare la Templu, iar ms. nr. 157, din sec. XVI, conține cîteva predici ale împăratului Ioan Cantacuzino despre tripartiția sufletului, despre credință și despre imposibilitatea de a deosebi sufletul de corp în timpul vieții de pe pămînt.

În ms. nr. 165, copiat în 1445 de Gavril din Neamț, se află câteva predici ale Sf. Ioan Hrisostom, care trebuiau să slujească nevoilor spirituale ale călugărilor, iar în ms. din mănăstirea Putna, copiat de monahul Chiriac în 1470, se găsesc, pe lângă câteva predici de Sf. Ioan Hrisostom și unele de Sf. Vasile din Cezareea Capadociei, de Calist, patriarhul Constantinopolului, de abatele Doroteu, de Efrem Sirul și altele de autori ne-numiți. Manuscrisul nr. 73 din sec. XV cuprinde predici de Sf. Ioan Hrisostom: două despre rugăciune, fiind totodată și comentariu al parabolei despre vameș și fariseu, două despre judecata de apoi, trei despre parabola fiului risipitor, cite una despre îndatoririle bogaților și săracilor, despre răbdare, despre smerenie, despre profetul Iona, despre profetul Daniil, despre penitență, despre post, despre neascultarea lui Adam, despre crearea omului și izgonirea din rai, despre a doua venire a Mântuitorului care va veni ca un hoț, noaptea.

Alte predici, anonime însă, se găsesc în ms. nr. 148 tot din sec. XV, în care Sf. Ioan Hrisostom nu este pomenit; în ms. nr. 150 sînt reproduse patru predici despre Bobotează, două despre Buna Vestire, una despre cuvintele lui Dumnezeu Tatăl, „Acesta este Fiul meu prea iubit și întru El am binevoit“, două despre botezul lui Iisus și una în lauda lui Meletie, mitropolitul Antiohiei; în ms. nr. 151 sînt două predici ale Sf. Ioan Hrisostom despre Sf. Ioan Botezătorul și despre Sf. Ioan Evanghelistul; în ms. nr. 152 se află mai multe predici despre Sf. Ioan Evanghelistul, despre Avram și evrei, despre recensămîntul făcut din porunca împăratului Octavian August, despre taina botezului, despre Buna Vestire, despre cei doisprezece Apostoli, două despre tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul, despre frații Macabei și mama lor, despre Sf. mucenic Ștefan, despre Schimbarea la Față, despre parabola vameșului și a fariseului, despre parabola fiului risipitor, despre psalmul 50, despre Cina cea de Taină și despre Iuda, despre Duminică Floriilor, despre Sfintele Paști; ms. nr. 153 cuprinde, între altele, o predică despre Bobotează, una despre botezul lui Iisus, o alta despre taina botezului, trei despre Buna Vestire, două despre Sf. apostoli Petru și Pavel, una despre Sf. Pavel, provenind, poate, de la mănăstirea de la Sfîntul Munte închinată Sf. apostol Pavel, una despre Sf. Ioan Evanghelistul, una despre Sf. Ioan Botezătorul, una despre Sf. Apostoli și, în sfîrșit, una despre Sf. Ilie. Manuscrisul nr. 155 tot din sec. XV, copiat la Muntele Athos și care a aparținut mănăstirii Xenofon înainte de a ajunge proprietatea mănăstirii Neamț, cuprinde și el câteva predici ale Sf. Hrisostom. Provenind tot de la mănăstirea Xenofon de la Muntele Athos și ajuns de asemenea proprietatea mănăstirii Neamț, ms. nr. 156 cuprinde nu mai puțin de șasezeci și două de omilii ale Sf. Hrisostom: câteva dintre ele tratează despre unele pasaje din Evanghelie, despre Cina cea de Taină, despre Iisus în Grădina Măslinilor, despre cei doi tîlhari răstigniți pe cruce, despre a doua venire a lui Hristos, despre samariteanca, despre Sf. Paști, despre Apostoli, despre Duminică Floriilor, despre Bobotează, despre Sfîntul Duh, iar patru predici despre Înălțarea la Cer.

În ms. 161, tot din sec. XV, se află câteva predici de Sf. Hrisostom, precum și altele de Pavel cel Simplu, de sihastrul Filimon, Efrem Sirul, Ilarion, Simion Noul Teolog, Atanasie cel Mare, Macarie cel Mare, Isac din Antiohia, Vitalie Marcu, Ioan din Carpato.

Alte manuscrise cu predici aparțin sec. XVI. Manuscrisul nr. 298 cuprinde predici despre dragostea de Dumnezeu, despre crearea omului, despre căința sufletului, două predici despre lăudarea faptelor bune, despre Duminica Floriilor, nașterea lui Iisus, Boboteaza, învierea lui Lazăr; ms. nr. 299 conține șase predici despre Învierea lui Iisus, două despre izgonirea negustorilor din Templu, două despre Duminica Floriilor, două despre Sfântul Duh, una despre vindecarea orbului, una despre toți sfinții, în sfârșit, ms. nr. 300 cuprinde o predică despre Duminica Vameșului și a Fariseului, una despre rugăciune, trei despre parabola fiului risipitor, câte o predică despre bogăție și sărăcie, despre judecata din urmă, despre răbdare și umilință, despre epistola Sf. Pavel către tesaloniceni, despre penitență, despre Adam și două predici despre post.

Cinci manuscrise — patru din sec. XV și unul din sec. XVI — cuprind predici ale Sf. Ioan Damaschin. Manuscrisul nr. 79 cuprinde o predică despre credință; ms. nr. 151, una despre nașterea Sf. Fecioare; ms. nr. 152, o predică despre cei ce-au murit în credință, predică pe care o găsim și în ms. nr. 300 împreună cu predica despre Schimbarea la Față, despre Adormirea Maicii Domnului și despre icoane împotriva ereticilor. O predică despre Sf. Fecioară se găsește atît în ms. nr. 153 cit și în ms. nr. 157, iar o altă predică despre icoane se află în ms. nr. 300.

O predică în lauda celor trei sfinți ierarhi Sf. Vasile cel Mare, Sf. Grigore de Nazianz și Sf. Ioan Hrisostom, de Ioan mitropolitul Eucastiei se află în ms. nr. 153.

În ms. nr. 152 sînt copiate predici ale lui Ioan, arhiepiscop al Saloniciului și anume: două predici despre adevărurile cuprinse în Evanghelia și despre moartea lui Iisus. Manuscrisele 150 și 153 reproduc o predică a lui Iulian, episcopul Taviei, despre botezul Mîntuitorului. Manuscrisul nr. 152 din sec. XV, cuprinde o predică de Iosif, arhiepiscopul Saloniciului, despre descoperirea Sf. Cruci și o predică de Iosif Vrenios, patriarhul Constantinopolului, rostită în timpul împăratului Manuel Paleologul (1391—1425); acest manuscris a aparținut, la început, mănăstirii moldovene Poiana Vorona, apoi a trecut în posesiunea episcopului de Roman, Gheorghe (1718—1723), spre a ajunge apoi la mănăstirea Neamț.

O predică de monahul Iosif despre apostolul Barnaba se află în ms. nr. 153, iar în ms. nr. 156 se găsește o predică de Grigore, arhiepiscopul Antiohiei, despre Sfântul Mormint, despre Iosif din Arimatea și femeile ce s-au dus la Mormint.

În ms. nr. 141, din sec. XV, copiat, probabil, la mănăstirea Neamț, se află predici de Sf. Grigore de Nazianz pentru Sf. Paști, Duminica Tomei, Duminica Floriilor, frații Macabei, Sf. Ciprian, Sf. Iulian, Nașterea Domnului, funeraliile Sf. Grigore cel Mare, botezul lui Iisus, Sf. Atanasie, Grigore fratele Sf. Vasile după sfințirea sa ca episcop, sfinții părinți ai

Sinodului de la Niceea, despre dragostea pentru sărăcie ; în sfârșit, prediciile în greaca veche sînt însoțite de traducerea interliniară făcută de Nichita din Eraclea. Manuscrisul nr. 142 este doar copia ms. 141.

Două predici de Grigore de Nazianz despre Sf. Paști și apoi despre sărbătorirea duminicii și despre Duminica Floriilor se află în ms. nr. 156 din sec. XV. Și în ms. nr. 1883/794 din mănăstirea Dragomirna, tot din sec. XV și el, provenind din mănăstirea Moldovița, se găsesc cîteva predici de Sf. Grigore de Nazianz.

O predică de Grigore din Neocezarea despre Buna Vestire se găsește atît în ms. nr. 150 cît și în ms. nr. 153, ambele ms. fiind din sec. XV.

În mss. nr. 73, 150, 152, 156, toate din sec. XV, menționate deseori în acest capitol, precum și în ms. nr. 229 din sec. XVI, se află predici de Sf. Grigore Niseanul despre postul de la începutul păsimesimilor, trei despre Buna Vestire împotriva ereziei lui Arie, două despre circumcizia lui Iisus, despre funeraliile Sf. Vasile cel Mare, despre acelea ale lui Meletie, arhiepiscopul Antiohiei, două despre cele spuse de Dumnezeu Tatăl la botezul lui Iisus două despre mucenicul Teodor, despre Sf. Paști, despre Înălțarea la Cer, despre Învierea lui Iisus și despre puțina credință a apostolului Toma.

Grigorie Palamas, arhiepiscopul Salonicului, este prezent în ms. nr. 153 cu o predică despre Prezentarea Sf. Fecioare la Templu. Într-un ms. slav, copiat pe la 1401—1404, se află o predică rostită în Moldova de Grigore Țamblac, în timpul unei misiuni ce-i fusese încredințată de patriarhul din Constantinopol ²⁾.

În ms. nr. 151 se află o predică de Iacob, arhiepiscopul Ierusalimului, despre nașterea Sf. Fecioare. Predica papei Ipolit despre sfîrșitul lumii, Antihrist și a doua venire a lui Hristos se găsește atît în ms. nr. 73 cît și în ms. 153.

Manuscrisele nr. 152 și 156 conțin fiecare predici de Leonte, preot în Constantinopol : în cel dintîi se găsește o predică despre Sf. Fecioară, iar în cel de-al doilea, una despre Sf. apostol Petru, una despre Irod și o a treia despre Iov.

În ms. nr. 299 este o predică de Sf. Macarie cel Mare despre perfecțiunea monahală, iar în ms. nr. 153 este o predică a retorului Maxim Holibitos despre Buna Vestire.

O predică despre cele două naturi ale lui Hristos, a ieromonahului Mihail, sincel ³⁾ la Ierusalim, se află în ms. nr. 157 din sec. XVI.

Despre martirul Teodor Tiron este o predică a lui Nectarie, patriarhul Constantinopolului, în ms. 152, iar în ms. 151 este o predică de Niceta din Pogoniana despre apostolul Iacob, fiul lui Alfeu.

În ms. nr. 152 sînt predici de Proclus, patriarhul Constantinopolului, despre mucenicul Ștefan, despre Sf. Evaghelist Ioan, reproducă și în ms. nr. 153, despre samariteancă, despre Înălțarea la Cer, reproducă și în ms. nr. 156, despre Duminica Floriilor, precum și despre Sfîntul Duh, reproducă și în ms. nr. 292.

Intr-un manuscris din sec. XVIII, al mănăstirii Putna, se află douăzeci și două de predici de Sf. Simion Noul Teolog, împreună cu multe alte predici de Sf. Nichita Stifiat, călugăr în mănăstirea Studion, de Sf. Petru Damaschin și de alții; manuscrisul este, probabil, opera călugărului Pahomie care a copiat, în 1752, operele Sf. Macarie Egipteanul⁴).

Prezentarea Sf. Fecioare la Templu este obiectul unei predici de patriarhul Constantinopolului Tarasie și care se află în ms. 152. În ms. nr. 153 se află o predică de Teodor din Edessa în lauda Tinărului monah Mihail, ruda sa, precum și o predică de Teodor, egumenul mănăstirii Studion, despre nașterea Sf. Ioan Botezătorul și o alta, de același, despre propovăduire.

O predică de Teofilact din Bulgaria despre prezentarea Sfintei Fecioare la Templu se găsește în ms. nr. 152.

În ms. nr. 135 din sec. XV—XVI se află o culegere de douăzeci și nouă de predici fără indicarea autorului; de asemenea, în ms. nr. 76 de la sfârșitul sec. XVII, se găsesc mai multe predici, autorii cărora n-au fost încă identificați; acest ultim manuscris a fost copiat în Ucraina în limba slavă de influență rusă occidentală, după moartea mitropolitului Petru Movilă după cum reiese din prezența, în acest manuscris, a unei predici de comemorare și laudă pentru Petru Movilă, citită în Colegiul Confra-ternității din Kiev.

b. Manuscrise grecești

Trecind la manuscrisele grecești, trebuie să amintim că multe predici ale Părinților Bisericii, Sf. Ioan Hrisostom, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Grigorie de Nazianz, Sf. Atanasie cel Mare etc., se aflau în bibliotecile Academiiilor din București și din Iași, unde erau folosite ca exercițiu stilistic de studenți, în sufletul cărora, desigur, au lăsat urme de neîndoienlică eficacitate⁵); fiind vorba de exerciții școlarești nu vor fi citate în această lucrare.

Manuscrisul grec nr. 377, din sec. XIII, conține o omilie, despre descoperirea Sf. Cruci, datorită monahului Alexandru. Anastasie din Antiohia este autorul unei predici despre Buna Vestire, ce se află în ms. 322 din sec. XVIII.

Din sec. XVII este ms. grec nr. 966 în care se găsește o predică de Andrei, arhiepiscop al Cretei, despre descoperirea Sf. Cruci.

Sf. Atanasie cel Mare este autorul unei predici doctrinare adresată călugărilor și întregii lumi religioase, predică aflată în ms. nr. 500 din sec. XIV—XV; al unei predici despre Înălțarea la Cer ce se găsește în ms. nr. 322, copiat în 1726, în traducere în neogreacă făcută chiar în acel an, precum și al unei predici despre sărbătorirea Sf. Paști, ce poate fi citită în ms. grec nr. 406.

Gheorghe Avramios care a fost, spre sfârșitul sec. XVII, predicator al coloniei grecești din Veneția și, apoi, predicator la curtea voievodului

Constantin Brîncoveanu ne-a lăsat patru predici copiate în 1750 în ms. grec nr. 212 ; despre Sf. Paști, despre Înălțarea la Cer a Sfintei Fecioare și două despre sărbătoarea Sf. Gheorghe.

În ms. nr. 165 din sec. XV sînt mai multe omilii ale Sf. Vasile cel Mare despre cele șase zile ale Creației, despre Geneză, despre crearea omului, despre nașterea lui Iisus, despre taina botezului, despre cei patruzeci martiri din Sebaste, despre martirul Gordios, împotriva furioșilor, împotriva bețivilor și despre teme ale căror titluri sînt ilizibile în ms. ; în ms. nr. 406 din sec. XVII este repetată predica împotriva furioșilor și mai este una pe tema „Ferește-te de tine însuți“. Toate celelalte manuscrise în care se află omiliile de Sf. Vasile sînt din sec. XVIII : ms. nr. 511, copiat în 1729, conține omiliile în cinstea martirului Varlaam, a celor patruzeci de martiri din Sebaste, împotriva furioșilor, pentru Înălțarea la Cer, precum și pe tema menționată mai sus „Ferește-te de tine însuți“ ; predica împotriva furioșilor reapare în ms. nr. 540, copiat în 1726, în ms. nr. 274, copiat în 1788 și în ms. nr. 385 din sec. XVIII ; manuscrisul nr. 274 mai cuprinde o predică pe tema „Dumnezeu nu e cauza răului“ ; manuscrisele nr. 584, copiat în 1768, nr. 472, copiat în 1774 și nr. 285 din sec. XVIII conțin omilia despre cei patruzeci de martiri din Sebaste, în traducerea în neogreacă de Neofit din Peloponez. Predica exortativă adresată tinerilor se găsește în ms. nr. 233 din sec. XVIII și în ms. 273 din același secol, în care se mai găsesc și predici despre martirul Varlaam, despre cei patruzeci de martiri din Sebaste și, în sfîrșit, cea împotriva furioșilor, în traducerea interliniară în neogreacă. Alte omilii se află în mss. nr. 408, 511, 540, 567 și 606, toate din sec. XVIII.

Sf. Vasile din Seleucia este prezent în ms. nr. 418, din sec. XVI—XVII, cu o predică despre Schimbarea la Față ; în ms. nr. 672, copiat în 1771, cu predici despre creația lumii, despre Adam, despre Noe, despre Avram, despre parabola fiului risipitor și despre Sf. Pavel, iar în ms. 241, din secolul XVIII, cu predicile, repetate aici, despre Adam și despre Noe, precum și cu una despre Iosif, fiul lui Avram.

Ieromonahul Iosif Beyennos ne-a lăsat o predică despre Sf. Treime în ms. nr. 270, copiat în 1761, iar în ms. nr. 311, din sec. XVIII, alte predici și anume : trei despre Buna Vestire, două despre Răstignirea Mîntuitorului, două despre judecata din urmă și despre fericirea eternă în rai, una despre mîntuirea lumii și una de indemn la înțelepciune.

O predică despre viața creștinului întru Hristos de Nicola Cabasilas se găsește în ms. nr. 190 din sec. XVIII, iar o predică despre nașterea lui Iisus de ieromonahul Dionisie Slătineanu din mănăstirea Agrafa se află în ms. nr. 26 tot din sec. XVIII.

Despre Vinerea Mare este o omilie de Efrem Sirul în ms. nr. 346 din sec. XVI—XVII, iar în ms. din sec. precedent, XV—XVI, sînt șase predici de Eustratie, mitropolitul Niceei, împotriva Bisericii romane și purcederea Sfintului Duh.

Vechiul ms. nr. 377 care datează din sec. XIII conține două predici despre Sf. Fecioară : una a patriarhului din Constantinopol Fotie, cealaltă a împăratului bizantin Leon.

Ghenadie Scolarios, și el patriarh al Constantinopolului, este prezent în ms. nr. 452, din sec. XV—XVI cu o omilie despre suflet, repetată în ms. nr. 184, precum și în ms. nr. 582 din sec. XVIII cu o predică despre legea evanghelică a adorării lui Dumnezeu de către toți creștinii.

În ms. nr. 26 din sec. XVIII se află omiliile patriarhului Alexandriei Gherasim Vlahos despre Duminica Floriilor, despre preoție, despre maxima creștină că nimeni nu poate sluji la doi stăpîni, despre venirea lui Hristos la sfîrșitul lumii pentru Judecata de apoi, despre scoaterea demonilor de către Iisus din doi îndrăciți, despre a treia duminică din postul mare, despre patimile Mîntuitorului, despre vindecarea celor zece leproși și despre a patra duminică din postul Crăciunului.

Omiliile lui Ioan din Calcedonia, despre parabola fiului risipitor, despre parabola vameșului și a fariseului, despre duminica ortodoxiei, despre alte duminici din postul mare și despre învierea lui Lazăr, sînt reproduse în ms. nr. 500.

Mai multe omilii ale Sf. Ioan Hrisostom se găsesc în următoarele manuscrise : nr. 500 din sec. XIV—XV, despre Duminica Floriilor și despre Sf. Paști ; nr. 963 din sec. XVI, într-un comentariu al unui pasaj din Evanghelia lui Matei ; nr. 418 din sec. XVI, despre profetul Ilie, despre Macabei și mama lor ; nr. 511, copiat în 1729, despre rugăciunea pentru toți sfinții, despre parabola fiului risipitor, către prietenul Eutropius, patrician și consul (aceste două omilii se află și în ms. nr. 540, copiat în 1736) ; ms. 301, copiat în 1744, cu patru omilii despre penitență ; ms. nr. 73 din 1769 cu o omilie despre rugăciune ; ms. nr. 26 cu o predică despre Sf. Paști ; ms. nr. 185 din sec. XVIII, ca și toate cele următoare, cu omilie despre rugăciune, cu traducere interliniară în neogreacă ; ms. nr. 241 cu discursul rostit la funeraliile fratelui Cezarie ; ms. 272 în care nu este specificat subiectul predicii ; ms. nr. 275 cu predicile despre rugăciune, despre apostolul Pavel, despre sfinții care au suferit pe pămînt pentru Hristos, despre parabola fiului risipitor ; omilia despre rugăciune și cea despre apostolul Pavel se găsesc și în ms. nr. 322, în timp ce ms. nr. 408 prezintă predicile despre rugăciune, despre parabola fiului risipitor, pe cea în cinstea tuturor sfinților, cu traducerea interliniară în neogreacă.

Sf. Ioan Damaschin este prezent cu omiliile sale în patru ms. : ms. nr. 377, incomplet, din sec. XIII, cuprinde trei predici în cinstea Sfintei Fecioare, mamă a lui Dumnezeu ; ms. nr. 346 din sec. XVI—XVII conține o predică despre ziua de marți din Săptămîna Mare, iar ms. nr. 233 și 408 cuprind, fiecare, predica despre Adormirea Maicii Domnului.

Manuscrisul nr. 889 din secolul XVII cuprinde nu mai puțin de treizeci și opt de omilii ale lui Gherasim Vlahos din Creta despre diferitele sărbători din cursul anului, dintre acestea făcînd parte cele despre Nașterea Domnului, Bobotează, patru despre Schimbarea la Față, patru despre post, șase despre Înviere și Înălțarea la Cer, altele despre Sf. Fecioară,

Sf. Luca, Sf. Ecaterina, Sf. Nicolae, Sf. Eleuteriu, Sf. Ioan Hrisostom, Sf. Iacob din Creta, Sf. Lazăr etc.; pe fila 15 a acestui manuscris este trecut titlul în limba italiană al unei lucrări a lui Vlahos: „Trionfo dell'illustrissimo ... del signor Alvise Mocenigo, secondo procuratore di S. Marco ... composto e predicato dal padre Girassino Vlaho, greco di Creta, predicatore, nella festività della gloriosa vergine Santa Caterina nel monasterio dei reverendi padri Sinaiti, li 25 novembre 1649“ (Triumful prea ilustrului ... al domnului Alvise Mocenigo, al doilea procurator în republica Veneției ... alcătuit și rostit de părintele Gherasim Vlahos, grec din Creta, predicator, cu prilejul zilei festive a glorioasei fecioare Sfânta Ecaterina, în mănăstirea prea cuvioșilor părinți Sinați, la 25 noiembrie 1649). Vlahos mai este prezent și în ms. nr. 475 din sec. XVIII cu patru predici pentru sfinți, una pentru Simbăta Mare și o alta despre Învierea Domnului, care se află și în ms. nr. 216, copiat în 1759.

Două omilii despre Sf. Gheorghe, rostite de Grigore din Cipru, patriarh al Constantinopolului, se găsesc în ms. nr. 377 din sec. XIII.

În ms. nr. 966 din sec. XVII se află o omilie despre Efrem Sirul, scrisă de Nichita Hartolarios.

Manuscrisele nr. 392 din sec. XIV, nr. 289 din sec. XIV—XV și nr. 796 din sec. XVIII conțin predici de Grigore de Nazianz în traducere neogreacă cu scoliile lui Niceta din Serres, mitropolit de Eraclea și Serres, după cum urmează: nr. 392, patrusprezece predici; nr. 289 și 796, șase-sprezece predici cu multe adnotări și comentarii; din 1696 este ms. nr. 179 care conține o predică împotriva lenei, una pentru martirul Mament, predică ce se află și în ms. nr. 462 din sec. XVI, o alta pentru Bobotează, care se mai găsește și în ms. nr. 426 din 1729, precum și în ms. nr. 74 și 293 din sec. XVIII și, în sfârșit, o predică despre Sf. Paști, care mai este și în ms. nr. 187 și 462, și ele din sec. XVIII. Manuscrisul nr. 75 din sec. XVII conține predici despre viața sihaștrilor, împotriva împăratului Iulian Apostatul, despre moartea Sf. Vasile și despre Bobotează; tot din sec. XVII mai sînt două mss. nr. 294 și 518 care cuprind predica despre taina botezului, cu comentariul lui Nicola din Serres; din 1772 este ms. nr. 932, cu discursul pentru moartea Pulcheriei, discurs ce se găsește și în ms. nr. 511, împreună cu discursul funebru rostit la moartea împărătesei Placilla; din 1738 este ms. nr. 274 în care se află predica adresată locuitorilor din Nazianz, aceea consolatoare adresată propriilor părinți, precum și omilia funebră pentru moartea Sf. Vasile cel Mare, ce se mai găsește în mss. nr. 228 și nr. 241 din sec. XVIII. Predica despre fericire se găsește în ms. nr. 11, copiat în 1762; în ms. nr. 345 din 1771 se află un comentariu la prima predică despre viața sihaștrilor; predica despre martiriul fraților Macabei se află în mss. nr. 402 din 1780 și nr. 187, din sec. XVIII, în care se mai găsesc și predicile despre justa putere, despre lene, prima și a doua predică împotriva împăratului Iulian Apostolul, despre Sf. Paști, despre frații Macabei și aceea rostită la funerariile Sf. Vasile cel Mare, care se găsește în ms. nr. 228 din același secol, împreună cu aceea despre fuga sa la Pont și întoarcerea după sfințirea ca episcop; din sec. XVIII, ca și

celelalte ce urmează, este ms. nr. 233 în care se găsește omilia despre Bobotează și aceea cu prilejul morții fratelui său; ms. nr. 243 conține predicile, comentate toate marginal, despre moartea Sf. Vasile, predica pentru justificarea fugii sale la Pont, predicile despre Macabei, despre Crăciun, despre Rusalii, despre Sf. Ciprian și cea despre iubirea sărăciei; predica pentru justificarea fugii sale se găsește și în ms. nr. 259; în ms. nr. 301 se află predica despre Duminica Floriilor, care se găsește și în ms. nr. 316; discursul funebru pentru Pulheria se află și în ms. nr. 472, iar omilia despre iubirea de sărăcie se găsește și în ms. nr. 482; în sfârșit, omilia împotriva împăratului Iulian se găsește și în unele manuscrise pe care le-am mai pomenit, nr. 11, 187, 316, 332, 408, 413, 516 și 712.

Omilia patriarhului Ierusalimului, Iacob, despre nașterea Sfintei Fecioare se găsește de asemenea în ms. nr. 377 din sec. XIII.

Ignatie, schevofilax al Marei Biserici din Constantinopol, este prezent în ms. nr. 408 din sec. XVIII cu o omilie exortativă adresată tinerilor.

Manuscrisul nr. 346 din sec. XVI—XVII conține patrușprezece predicile ale episcopului Albert Moscos din Chios, despre parabola vameșului și a fariseului, despre parabola fiului risipitor, două despre Sf. Paști, despre începutul postului mare, despre toate duminicile păresimilor, despre Duminica Floriilor, despre Răstignirea și Învierea Mântuitorului.

În ms. nr. 230, copiat în 1646, sînt cincizeci și trei de omilii despre evangheliile duminicale, al căror text îl au la începutul lor, compuse de ieromonahul Maxim Peloponesiacul, din mănăstirea Meteora; unele din aceste omilii se află și în ms. nr. 710, copiat în 1645.

Predici ale lui Nectarie, patriarhul Ierusalimului, se află în ms. nr. 212 din 1759 și anume: despre Învierea Mântuitorului, despre spălarea de către Iisus a picioarelor apostolilor, despre Buna Vestire, despre Nașterea Domnului, toate fără indicarea autorului; alte omilii se găsesc în mss. nr. 26, 180 și 475 din sec. XVIII care au, între altele, și predicile despre Sf. Paști, despre spălarea picioarelor, despre Patimile Mântuitorului și despre Învierea lui Iisus.

Proclus, patriarhul Constantinopolului, este autorul unei predici în cinstea Sf. Fecioare, predică ce se află în ms. nr. 337 din sec. XIII, al unei predici din ms. 418 din sec. XVI—XVII, despre Schimbarea la Față și al unei predici despre Vinerea Mare din ms. nr. 322 din sec. XVIII, în care este reproducă și predica în cinstea Sf. Fecioare.

Manuscrisul nr. 633 din sec. XVIII conține o omilie de Neofit, mitropolitul Adrianopolului, despre slujba liturgică, iar ms. nr. 26, din același secol, una despre Învierea Mântuitorului.

O predică despre suflet de ieromonahul Nichifor Blemmydes este în ms. nr. 17 din sec. XVIII. Trei predicile de Nicola Heliodromeus, despre Sf. Paști, despre Nașterea Domnului și despre Botezul Domnului, se află în ms. nr. 325, tot din sec. XVIII.

O predică despre curățenia spirituală de episcopul Nicola din Metona se găsește în ms. nr. 318 din sec. XV—XVI. În ms. nr. 75 există o predică

despre taina Euharistiei de patriarhul Ierusalimului Crisante Notară, scrisă pe cind era încă arhidiacon în patriarhia din acel oraș.

În ms. nr. 299, copiat în 1652, se află o predică despre parabola vameșului și a fariseului de Alexios Rharturos, predică ce fusese publicată la Veneția împreună cu alte lucrări ale autorului ⁶⁾.

În ms. nr. 26 din sec. XVIII este o predică în cinstea Sf. Nicolae, rostită în ziua de 6 decembrie 1708 în biserica din Galata (în Constantinopol) de Samuel, mitropolitul Libiei.

Meletie Sirigul este autorul celor cinci predici rostite la Iași, în prezența domnitorului Vasile Lupu și a mitropolitului Varlaam. Trei predici tratează despre nașterea Mîntuitorului, iar două despre prezentarea lui Iisus la Templu. Cele cinci predici se află în ms. 967, copiat înainte de 1640, întrucît în el este amintit, ca fiind încă în viață, fiul lui Vasile Lupu, mort în acel an.

Predica despre providența divină a lui Teodoreto din Ciro se găsește în manuscrisele nr. 540, copiat în 1736, nr. 24 și nr. 322 din sec. XVIII.

Teodor Metochites este autorul predicii despre Sf. Grigore de Nazianz, aflată în ms. nr. 377 din sec. XVIII.

Episcopul din Angra, Teodot, este autorul predicii împotriva lui Nestor, rostită în Șinodul din Efes, al unei predici despre sărbătorirea Sf. Ioan Botezătorul, predici ce se găsesc în ms. nr. 408, precum și al predicii despre moartea lui Iisus, rostită și ea în același Sinod; predica aceeași este în ms. nr. 24.

Teofan Gropios, mitropolitul din Niceea, este autorul multor predici: două, despre Sf. profet Ilie și despre Rusalii se află în ms. nr. 418 din sec. XVI—XVII; predicile despre lumina ce s-a revelat apostolilor pe Muntele Tabor și despre condițiile necesare pentru existența lucrurilor se află în ms. 562 din sec. XVII; în mss. nr. 438, copiat în 1713, și nr. 512, din sec. XVIII, sînt răspunsurile pe care le-a dat Teofan la cîteva întrebări ce au fost adresate de un preot latin, Paul, într-o scrisoare, împăratului bizantin Ioan Cantacuzino; ms. nr. 438 conține predica despre lumina văzută de apostoli pe Muntele Tabor, despre grația divină, despre simbolul credinței, despre preoție și despre lucrurile care există etern; în sfîrșit, în ms. nr. 512 este o epistolă a lui Teofan, despre răbdare, adresată credincioșilor din dioceza sa.

Trecînd la omiliile anonime, găsim în ms. nr. 962, din sec. XVI, optsprezece omilii care ar putea fi datorite Părinților Bisericii, dar ai căror autori n-au fost indicați.

În ms. nr. 565, copiat către anul 1641, sînt șase predici pentru duminicile din păsimesi; copiat în 1687, ms. nr. 410 conține șapte predici despre recunoștința pe care trebuie să i-o arătăm lui Dumnezeu pentru darurile pe care ni le face, despre descoperirea Sf. Cruci, despre mijloacele de a ne mîntui, despre taina spovedaniei, despre sărbătoarea Purificării Sf. Fecioare și despre Sf. apostoli Petru și Pavel.

Manuscrisul nr. 966, copiat în sec. XVII și aparținînd bisericii Sf. Treime din București, cuprinde omiliile anonime în cinstea sfinților Eu-

stratie, Eufrosina cu un adaos pe scurt despre viața ei, Cosma și Damian, Gheorghe, Macarie sihastrul, Ciril din Alexandria, Ioan Hrisostom, Anton monahul din Sinai, Maria Egipteanca, Petru și Andrei, Axentie și Eugeniu.

În ms. nr. 52, din sec. XVIII, sînt două omilii despre nașterea Domnului și despre Patimile Lui ; în ms. 135 sînt patruzeci și nouă, toate anonime ; în ms. nr. 475, din sec. XVIII, ca și ms. precedent și cel următor, este o predică despre moartea Mîntuitorului și cinci omilii funebre pentru oamenii care au murit, în ms. nr. 709 sînt nouăsprezece omilii pentru diferite sărbători din cursul anului ; în sfîrșit, mss. nr. 715 și 716 conțin un Triod cu douăzeci și șapte de scurte omilii pentru diferitele sărbători ale anului liturgic.

c. Manuscrise românești

Călugărul și apoi mitropolitul Țării Românești, asupra căruia vom reveni. Antim Ivireanu, începe seria autorilor de omilii în limba română, copiate între 1722 și 1724 de copistul Efrem care le-a strîns într-un manuscris aflat acum în Biblioteca din București a Academiei R.S.R., catalogat cu nr. 3460.

Din opera Sf. Atanasie ms. nr. 2183, copiat în 1766, reproduce cîteva predici nespecificate, iar în ms. nr. 479, din sec. XVIII, este predica despre Vinerea Mare.

O predică de Sf. Vasile cel Mare cu învățături pentru călugări se găsește în ms. nr. 952 din sec. XVIII ; predici funebre, ale aceluiași, împreună cu rugăciuni, învățături pentru monahi, despre cîntecul lui Adam muribund sînt în ms. miscelaneu nr. 140 din Biblioteca Patriarhiei ; manuscrisul a fost copiat în 1726 de Stanislau Maliglovici și Gabor din Căbești care era preot în Crișana.

O omilie despre rugăciune a patriarhului Constantinopolului, Calist, este în ms. nr. 486 din sec. XVIII. În mss. nr. 1154, copiat în 1702—1703 și nr. 1264 din 1778 sînt două predici de Ciril din Alexandria despre moartea oamenilor și despre a doua venire a Mîntuitorului.

De la Efrem Sirul a rămas un mare număr de lucrări : ms. nr. 1284, copiat în 1691, conține cîteva predici către monahi, ca și ms. nr. 934, copiat în 1699 de ieromonahul Ioan, pe cheltuiala egumenului de la mănăstirea Curtea de Argeș, Ghenadie ; ms. nr. 2608 din 1700 cuprinde omilii cu caracter monastic și este copiat de Stroe Copilul în Țara Românească, pe cheltuiala lui Ștefan, egumen la mănăstirea Bistrița ; copiat în 1705, ms. nr. 1159, nr. 1226 și nr. 1261 din 1726 și nr. 509 din 1739 conțin și ele omilii ale lui Efrem adresate monahilor săi ; aceste omilii se găsesc și în mss. nr. 2549, copiat înainte de 1742, nr. 2057 din 1757, nr. 107 din 1762, nr. 1264 din 1778, nr. 1323 din sec. XVIII în care mai este și o predică tot a lui Efrem despre Schimbarea la Față și în sfîrșit nr. 756 și nr. 1247, din același secol, cu predici adresate călugărilor.

În ms. nr. 3 al Bibliotecii Mitropoliei din Iași, copiat în 1773, se găsește predica Sf. Eusebiu din Ierusalim, către Teodot, despre suflet, tradusă din slavonă în greacă și din greacă în română; manuscrisul a aparținut, la început, schitului Durău. În ms. nr. 1957, din sec. XVIII, se află o predică a lui Eusebiu despre Purificarea Sfintei Fecioare.

Predica despre puritatea spirituală, de Filotei, egumenul mănăstirii Maicii Domnului, din Sinai, se găsește în două manuscrise, ambele din sec. XVIII, nr. 486 și nr. 1682.

Despre Buna Vestire se află în ms. nr. 479, din a doua jumătate a sec. XVIII, câteva omilii ale lui Gherman, patriarhul Constantinopolului. În ms. nr. 766 este panegiricul — scris de Gherasim, patriarhul Alexandriei — în cinstea Sfinților Constantin și Elena, tradus din grecește în românește de călugărul Atanasie de la mănăstirea Agapia.

Manuscrisul nr. 2015, din a doua jumătate a sec. XVIII, conține câteva predici de Sf. Ioan Climax, care este indicat prin funcția sa de egumen al mănăstirii Raith.

Sf. Ioan Hrisostom este prezent în ms. nr. 599, copiat în 1739, cu o omilie despre Rusalii; în ms. nr. 921, copiat în 1775, cu două predici despre Buna Vestire, iar în ms. nr. 1268, copiat în 1770—1772, cu o singură predică al cărei subiect nu este indicat; în ms. nr. 341, din sec. XVIII, cu douăzeci și opt de predici duminicale și în ms. nr. 479, din aceeași epocă, cu cinci predici despre Nașterea Domnului, descoperirea Sf. Cruci, Buna Vestire, Învierea lui Hristos, nașterea Sf. Ioan Botezătorul; în ms. nr. 1076, tot din sec. XVIII, ca și celelalte manuscrise care urmează, cu câteva predici adresate călugărilor; în ms. nr. 1150 cu omiliile duminicale despre Duminica Floriilor, despre toți sfinții, despre Sf. Petru și Pavel; în sfârșit, în ms. nr. 1267, cu o predică despre îndatoririle omului față de Dumnezeu.

Predica despre rugăciune a Sf. Ioan Damaschin se află în ms. nr. 1076, iar în ms. nr. 189, din sec. XVIII, este o predică de Sf. Ioan din Nazianz despre însănătoșirea unui tânăr.

În ms. nr. 481, din prima jumătate a sec. XVIII, se găsește o predică de Grigore Sinaitul despre tăcere, iar în ms. 1077 se află o predică de același despre dreapta cale pentru a ajunge în rai.

Omilia împotriva lui Iuda Iscarioteanul de Sf. Hieronim se află în ms. nr. 1264, copiat în 1779.

Isac Sirul, mai cunoscut ca sihastru decât ca episcop de Ninive, este prezent în ms. nr. 561, din 1773, cu o predică despre viața de pustnic, pe care o mai găsim și în mss. nr. 481 și nr. 486, din sec. XVIII; în ms. nr. 7, copiat în 1776, al Bibliotecii Mitropoliei din Iași, cu câteva predici și cu nu mai puțin de optzeci și cinci de omilii în ms. nr. 153, iar în ms. nr. 1247, de la începutul sec. XVIII, cu o predică despre penitență.

O omilie despre viața monahului, de Macarie Egipteanul, se află în ms. nr. 486, din sec. XVIII. În ms. nr. 756, din același secol, sînt patru omilii ale unui sfînt omonim Macarie, fost învățător la Patmos, despre

prima duminică din păresimi, despre dreapta credință și două despre : care dintre cele două religii este schismatică, ortodoxă sau catolică?

De Sf. Marcu anahoretul sînt cîteva omilii în ms. nr. 1957, din sec. XVIII, sub forma de sentințe, despre viața spirituală a călugărilor ; din același secol este ms. nr. 341 în care se găsesc cinci predici de Maxim Morgunios, episcop de Citera, despre a doua, a patra și a cincea duminică din postul mare, despre Duminica Floriilor și despre Răstignirea Mîntuitorului.

O predică despre viața mănăstirească, rostită de monahul Moise, se află în ms. nr. 1721, din 1726, iar o predică rostită de Nichifor Teotochi, arhiepiscopul Chersonului, despre tunderea călugărilor, este în ms. nr. 486, copiat în 1621, precum și în mss. nr. 1993, nr. 1998 și nr. 2131, toate din sec. XVIII.

Manuscrisul nr. 7, copiat în 1776, conține o predică despre singurătatea indicată pentru rugăciune, iar ms. nr. 1076, din sec. XVIII, conține o predică a Sf. Nil Sinaiotul despre virtuțile creștine.

Predicile din mss. nr. 2586, copiat în 1779, și nr. 1889, din a doua jumătate a sec. XVIII, ale Sf. Petru Damaschin, sînt lipsite de indicarea subiectului.

Tot fără indicarea subiectului sînt și predicile lui Simion Metafrast din ms. nr. 1076 din a doua jumătate a sec. XVIII ; predica Sf. Simion Noul Teolog însă are ca subiect rugăciunea și se găsește în ms. nr. 486 din a doua jumătate a sec. XVIII, precum și în mss. nr. 2099, copiat în 1736, nr. 2594 din 1737, nr. 2579 din 1744, nr. 1990 și nr. 6993, toate din Biblioteca din București a Academiei R.S.R. și în ms. nr. 7 din Biblioteca Mitropoliei din Iași, manuscris copiat în 1776.

O altă predică fără indicarea subiectului este aceea a lui Talasie, ce se află în ms. nr. 496, pomenit de mai multe ori. Tot fără menționarea subiectului este și predica patriarhului din Constantinopol, Tarasie (784—806), care a prezidat Sinodul din Niceea : predica se găsește în ms. nr. 1956. De asemenea, fără indicarea subiectului, este predica lui Teodor, episcop de Edessa, din ms. nr. 1990. Toate manuscrisele sînt din sec. XVIII. Predica, și ea fără arătarea subiectului, a lui Teodor Studitul se află în ms. 1975, copiat în 1777.

Trecînd la omiliile la care nu este indicat numele autorului, găsim, în ms. nr. 2672, una copiată în 1688 de ieromonahul Ștefan din Mitropolia Țării Românești. Înainte de 1692, a fost copiat ms. nr. 4182 în care este o culegere de predici. În anul 1697, copistul Ilie Popovici din Iași copia alte omilii pentru Ion Gorăscu în ms. nr. 3509. La sfîrșitul sec. XVII, cîntărețul Alexandru copia în Țara Românească o serie de omilii pentru sărbătoarea Adormirii Maicii Domnului.

Tot de la sfîrșitul sec. XVII este ms. nr. 4648 care conține mai multe omilii fără titlu și cîteva omilii pentru sărbătoarea Nașterea Domnului, copiate de Adam din Turdoș, în Transilvania.

Din sec. XVII—XVIII este ms. nr. 139, din Biblioteca Patriarhiei, care conține predici pentru morți, ecleziastici, laici și copii.

Copiat în 1760 este ms. nr. 1365 în care este o predică despre încrederea în Dumnezeu. Copiat în 1704—1705 este ms. nr. 2456 care cuprinde o serie de predici copiate de ieromonahul Serafim din mănăstirea olteană Bistrița.

În biblioteca Astra din Sibiu, ms. catalogat la cota C.M. 26, copiat în 1708 de preotul Ion din Agirbiciu, conține o serie de predici de rostit la funeralii, precum și altele pentru postul mare, pentru penitență și pentru iertarea păcatelor.

Alte omilii pentru morți se găsesc în ms. nr. 140 al Bibliotecii Patriarhiei, copiat în 1726—1728.

Pe cînd se afla la Bălaia, în jud. Bihor, fiind fugar din Polonia, preotul Ion a copiat, în 1729, o predică despre moarte și despre a doua venire a lui Hristos, predică ce se află în ms. nr. 326. Tot din 1729, este ms. nr. 2860 în care se află predici copiate de preotul Mihai din Roșcani, jud. Hunedoara.

În Biblioteca Patriarhiei din București, ms. nr. 126 cuprinde o serie de predici pentru duminici și alte sărbători ale anului liturgic, predici copiate de Ion Macacionowski din Agiurigd 7).

Din 1732 este ms. nr. 701 în care sînt cîteva predici funebre și trei omilii pentru Nașterea Domnului. Din anul următor, 1733, este ms. nr. 2666 în care se găsesc omilii copiate de Radu Copilul, din porunca episcopului din Țara Românească, Misail, iar din 1736 este omilia anonimă ca introducerea la Evanghelie, copiată în ms. nr. 161.

Manuscrisul nr. 4130, din 1737, a fost copiat de Ion Muncăceanu la Aplea, lângă Oradea, pe cînd era copistul preotului Florea. Din 1770—1772 este ms. nr. 1278, în care se află omilii anonime, dar care sînt scrise, probabil, de Părinții Bisericei; același lucru trebuie să fie și cu omiliile din ms. 1944. Cîteva omilii despre Simbăta Mare, aflate în ms. nr. 4431, au fost copiate în 1779.

Toate manuscrisele care urmează sînt din sec. XVIII.

Manuscrisul nr. 137 din Biblioteca Patriarhiei din București, găsit în 1914 în biserica din Căzănești de părintele Vasile Giurgiu, conține scurte omilii funebre. Manuscrisul nr. 142, tot din Biblioteca Patriarhiei din București, conține unsprezece predici funebre, o omilie despre cele zece porunci, una despre Judecata din urmă și despre infern.

În mss. nr. 337 și 341 sînt omilii despre Evangheliile, iar în ms. nr. 1246 sînt trei predici despre potop, despre moarte și despre focul etern din iad.

Manuscrisul nr. 2002 conține cîteva predici copiate în Transilvania de preotul Constantin. Alte predici tot anonime se află în mss. nr. 2989 și 5583.

MANUSCRISE CU CUPRINS HAGIOGRAFIC

a. Manuscrise slave

Sînt foarte puține textele ai cărora autori sînt cunoscuți. Cele mai multe manuscrise conțin texte hagiografice anonime; de aceea manuscri-

sele acestea vor fi prezentate, chiar și manuscrisele grecești și românești, în ordinea alfabetică a numelor sfinților ale căror vieți, martirii și miracole sînt narate.

Viața Sf. Andrei din Creta este povestită în ms. nr. 151 din sec. XV, în timp ce viața Sf. Andrei, nebunul lui Hristos, este narată în ms. nr. 134 din sec. XV—XVI și în ms. nr. 208 din prima jumătate a sec. XVI. În acest ultim manuscris se află și răspunsul Sf. Andrei, nebunul lui Hristos, la întrebările ce i-au fost adresate de Sf. Epifanie.

Viața și minunile Sf. Antonie cel Mare, opera discipolului său Sera-pion, au fost transcrise în ms. nr. 150 din sec. XV; o altă viață a aceluiasi sfînt, diferită de cea precedentă, este în ms. nr. 297 din sec. XVI.

Despre viața unui martir Antonie, greu de identificat, se scrie în ms. nr. 164, copiat în 1439.

În ms. nr. 151, din sec. XV, citat mai înainte și care va fi deseori citat mai departe, sînt narate viziunile monahului Arhip, eremit și paznic al bisericii Sf. Arhanghel Mihail din Chonae.

Despre martiriul Sf. Artemie se scrie în mss. nr. 151 și nr. 164.

Viața și minunile Sf. Atanasie cel Mare sînt expuse în mss. nr. 150 și 237, amîndouă din sec. XV, iar în ms. nr. 164 este narată viața Sf. Axente.

Viața Sf. Vasile cel Nou este istorisită în ms. nr. 133, din sec. XVI, în care se găsesc multe adnotări datorate ieromonahului Veniamin, predicator în mănăstirea Neamțului în 1688 și ieromonahului Lazăr, proegumen în aceeași mănăstire, la o dată neprecizată din sec. XVII, ca și ieromonahului Efraim în 1713 și ale unui alt ieromonah Lazăr care a fost egumen la Neamțu în anul 1753.

Manuscrisul nr. 154 din sec. XV conține o viață a Sf. Ecaterina, iar o viață a Sf. Ciril, apostolul slavilor, se află în ms. nr. 164, copiat în 1439 în mănăstirea Sf. Pavel din Muntele Athos. Viața Sf. Ciril se găsește și în ms. nr. 135 din sec. XV, în care sfîntul este numit cu numele laic de Constantin Filosoful, adică cu numele pe care-l avea mai înainte de a și-l fi luat pe acela irenic de Ciril.

Din Muntele Athos provine ms. nr. 158, copiat în prima jumătate din sec. XV, în care se află descrisă viața abatelui Dorotei. În ms. nr. 154, tot din sec. XV, este prezentată viața Sf. Efrem Sirul, iar în ms. nr. 150, din același secol, aceea a Sf. Eftimie.

Interesant este ms. nr. 151/1954 din Biblioteca Universitară din Cluj-Napoca, care nu are precedente în literatura hagiografică slavă; copiat în sec. XVI, ms. cuprinde o amplă viață a Sf. Ilie, scrisă aproape sigur de un călugăr român dintr-o biserică închinată sfîntului profet, care ar putea fi aceea a Sf. Ilie din Suceava.

Două mss. nr. 154 și nr. 164 conțin viața Sf. Eupraxia, călugăriță, în timp ce viața Sf. Eustorgiu se găsește numai în al doilea manuscris, împreună cu aceea a Sf. Eustratie și a Sf. Evghenie.

Martiriul Sf. Evelpert este narat în ms. nr. 165, copiat în 1441, împreună cu viața Sf. Filotei, istorisită de Eftimie patriarhul de Tîrnovo.

Viața, martiriul și minunile Sf. Gheorghe se găsesc în ms. nr. 151, iar în ms. nr. 164 este descrisă viața Sf. Ioan Botezătorul; în ms. 150, tot din sec. XV, este narată istoria descoperirii capului tăiat al Sf. Ioan Botezătorul și aceea a celor patruzeci de martiri din Sebaste.

În ms. nr. 164 se află descrierea vieții Sf. Ioan Calibas, orator în Marea Biserică din Constantinopol, „care a trăit sărac pentru Hristos“, după cum spune biografia. În ms. nr. 165 se găsește prezentarea martiriului filosofului Iustin.

Viața Sf. Ioan Hrisostom, scrisă de Gheorghe arhiepiscopul Alexandriei, se află în ms. nr. 109, în timp ce în ms. nr. 151 este descrisă descoperirea oaselor sfintului de către Cosma povestitorul.

Manuscrisul nr. 164 prezintă viața lui Sf. Ioan cel Nou, scrisă de Grigore Țamblac în 1402 când rămășițele pămîntești ale sfintului au fost duse de la Cetatea Albă, unde a suferit martiriul la Suceava. În același ms. este istorisită viața Sf. Ioan, episcop din Poliboton, scrisă de patriarhul bulgar Eftimie din Tirnovo.

Viața Sf. Ioan, săracul lui Hristos, este prezentată în ms. nr. 297 din sec. XVI, iar viața Sf. Ioan din Rila, scrisă și ea de patriarhul Eftimie se află în ms. nr. 164, fiind copiată în acest manuscris de celebrul copist Gavril din mănăstirea Neamțu.

În ms. nr. 150, din sec. XV, sînt narate viața și minunile Sf. Grigore cel Mare în redactarea lui Grigore, discipolul Sf. Grigore de Nazianz, iar în ms. nr. 165 se află descrierea vieții lui Grigore, episcop de Tafariion al Omiriților, precum și aceea a vieții sfinților Hariton și Haritosa și a martirului Ierax.

Tot patriarhul bulgar din Tirnovo, Eftimie, este cel ce scrie viața Sf. Ilarion, episcop din Meglenia, viață ce se află transcrisă în ms. nr. 164, în timp ce descrierea vieții Sf. Liverian este în ms. nr. 165, ca și aceea a Sf. Lucian martirizat împreună cu copiii Claudiu, Ipatie, Dionis și Pavel. Viața lui Macarie Romanul este în ms. nr. 154, iar în ms. nr. 164 se află aceea a Sf. Mardarie.

Viața Sf. Maria Egipteanca se găsește în ms. nr. 154. Minunile arhanghelului Mihail, narate de diaconul Pantaleu de la Marea Biserică din Constantinopol, se află în ms. nr. 298, iar minunile celor doi arhangheli, Mihail și Gavril, se găsesc în ms. nr. 152, copiat în sec. XV, în mănăstirea Dohiaron din Muntele Athos.

Viața Sf. Mihail soldat, scrisă de patriarhul Eftimie, se găsește în ms. nr. 164, împreună cu aceea a Sf. Nedelea, scrisă de același patriarh Eftimie. Într-un manuscris din sec. XV se află viața Sf. Nicodim, fondatorul monahismului românesc, scrisă de ieromonahul Ștefan.

Viața și minunile Sf. Nicolae din Mira sînt narate în mss. nr. 151 și 297.

Manuscrisul nr. 150 conține „Viețile și minunile martirilor din Sinai

și Raith⁶, scrise de Sf. Nil, după omorirea lor de către mauri. Manuscrisele nr. 154 și 298 cuprind viața Sf. Pafnutie, călugăr și anahoret.

Manuscrisul nr. 164 mai conține și viața și martiriul Sf. Iorest. Narațiunea vieții Sf. Paisie cel Mare vine de la Muntele Athos și se găsește în ms. nr. 158 care, în cele din urmă, a ajuns la mănăstirea Neamțu.

Istorisirea martiriului Sf. Pantelimon se află în ms. nr. 151. Manuscrisele nr. 169, copiat în 1441 și nr. 297, din sec. XVI, cuprind viața Sf. Pavel din Teba.

Patriarhul Eftimie pe care l-am mai amintit este autorul și al vieții Sf. Paraschiva, a vieții lui Verus și a tovarășilor lui de martiriu, precum și a vieții Sf. Ioan din Rila⁸).

Martiriul Sf. Peon este narat în ms. nr. 165, acela al Sf. Procopiu în ms. nr. 151. Viața regilor sirbi, sfinți, Sava și Simion, se află în ms. nr. 134, din sec. XV—XVI; în sec. XV—XVI a fost adăugată și viața Sf. Andrei, nebunul lui Hristos, despre care am mai vorbit.

Manuscrisul nr. 150 prezintă o plăcută surpriză pentru Biserica romano-catolică întrucât conține „Viața Sf. Silvestru papa din Roma“.

În ms. 164 este viața Sf. Simion din Muntele Minunilor, scrisă de Nichifor, învățător din Antiohia. Viața și minunile Sf. Simion Stilpnicul sînt descrise în ms. nr. 152, iar în ms. nr. 164 se află descrierea vieții Sf. Ștefan cel Nou Mărturisorul, martirizat în timpul luptelor iconoclaste.

Viața Sf. Teodor, episcopul din Emessa, se află descrisă în ms. nr. 165. Manuscrisul nr. 300 conține o predică despre Sf. Teodor Tiron, cu multe date biografice.

Martiriul Sf. Trifon este narat în ms. nr. 151, în timp ce viața Sf. Varvara, eremita din Paflagonia, se găsește în mss. nr. 164, 165 74 și 154, toate din sec. XV.

Descrierea martiriului celor patruzeci din Sebaste se află în ms. nr. 151, în timp ce în ms. nr. 287, din sec. XVI, se găsesc scurte descrieri ale vieților sfinților ale căror sărbători sînt celebrate în lunile septembrie—februarie; aceste descrieri au fost copiate în mănăstirea Bistrița. Sfinții sărbătoriți în lunile septembrie și octombrie sînt pomeniți într-un ms. aflat în Biblioteca Filială din Cluj-Napoca a Academiei R.S.R.; în ms. acesta se află o notă care atestă că în 1661, manuscrisul aparținea Catedralei din Alba Iulia.

b. Manuscrise grecești

În ms. nr. 698 din sec. XVIII sînt narate viața Sf. martir Antonie cel Nou care a fost omorît, pentru credința sa în Hristos, de turci la 25 februarie 1774 la Constantinopol, și viața Sf. martir Atanasie, omorît tot de turci pentru credința sa creștină la 22 iulie 1752. Viața Sf. Antonie cel Nou a fost scrisă de monahul Ioachimos din Constantinopol. Autorul vieții Sf. martir Atanasie este încă necunoscut.

Viața Sf. Vasile cel Nou, scrisă de discipolul său Grigore, se află în ms. 571, copiat la Constantinopol în luna septembrie 1695. Manuscrisul aparține în anul copierii unui eremit Petru, poate un monah.

Patrohoros, discipolul Sf. Grigore de Nazianz, relatează călătoriile făcute de maestrul său, relatează ce se găsește în ms. nr. 140, din sec. XV—XVI. În ms. nr. 670, copiat în 1774, se află transcris un mic poem în neogreacă despre cei patruzeci martiri din Sebaste și despre Sf. Goliguli, numită mai apoi Maria.

O viață anonimă a Sf. Maxim Mărturisitorul se află în ms. nr. 418, din sec. XVI—XVII, împreună cu povestirea vieții și a martiriului Sf. Pantelimon. Viața și miracolele Sf. Simion Stilpnicul sînt narate în ms. nr. 259; acest ms. este din sec. XVI. Viețile Sf. martiri Teodor și Teodora se găsesc în ms. nr. 966 care este din sec. XVII.

Cîteva din minunile Sf. Fecioare, descrise de Nichifor și Calist Xantopulos, se află în ms. nr. 181, copiat în 1707. Mai multe vieți de sfinți anahoreți sînt prezentate pe scurt în ms. nr. 105, scris spre sfîrșitul sec. XVII și începutul sec. XVIII.

c. Manuscrise românești

Viața patriarhului Avram este narată în ms. nr. 830, copiat în 1780, iar aceea a Sf. Agapie se află în ms. nr. 1161 care este din 1750. Viața Sf. Alexandru se găsește în ms. nr. 26, din sec. XVIII, aparținînd Bibliotecii Patriarhiei.

Mss. nr. 1156 și nr. 1264, aparținînd Bibliotecii R. S. R., și copiate respectiv în anii 1776 și 1778, conțin descrierea vieții Sf. Arcadie, iar ms. nr. 2570, copiat în 1780, cuprinde viața Sf. Artimon.

Copiat în 1670, un ms. din Biblioteca Astra din Sibiu cuprinde descrierea minunilor făcute de Sf. Barnabeu. Viața Sf. Varvara, scrisă în 1728, se află în ms. nr. 144 din Biblioteca Patriarhiei din București.

Mai numeroase sînt manuscrisele care cuprind descrierea vieții Sf. Vasile cel Nou; mss. nr. 1264 din sec. XVIII, 1284 din 1691 și 1286 din 1689—1691, copiate tustrele în anul 1691, mss. nr. 1351 și 1357, amîndouă din 1712, mss. nr. 1261 din 1720, nr. 1064 din 1752, copiate în ani neprecizați din sec. XVIII sînt mss. nr. 1241 și 1247 de la începutul sec., nr. 2516 și 1225 din prima jumătate și nr. 1150 din a doua jumătate a secolului.

Viața Sf. Vasile cel Mare este transcrisă în ms. nr. 1274 din 1778; viața Sf. Casian, scrisă de logofătul Mitrea din însărcinarea boierului valah Matei Cantacuzino în 1700, se află în ms. nr. 480, în care se mai găsește și viața Sf. Cosma.

În ms. nr. 476 din sec. XVIII se află viața Sf. Ecaterina din Alexandria, care se mai găsește și în ms. nr. 1170, copiat în 1776.

Viața împăratului Constantin și aceea a mamei sale Elena, pe care Biserica Ortodoxă îi venerează ca sfinți, se găsesc în mai multe mss. : nr. 2518, copiat în 1704 de ierodiaconul Dosoftei din Țara Românească, nr. 1076 din 1759, nr. 1156 și 1264, amândouă copiate în 1776, nr. 1154 din 1777 și nr. 1124 și 1479 din ani neprecizați ai sec. XVIII.

Manuscrisul nr. 25, din Biblioteca Patriarhală, care e din sec. XVIII, cuprinde viața Sf. Didim, iar ms. nr. 934, copiat în 1699, conține viața lui Efrem Sirul.

În două mss. se găsește viața Sf. Eupraxia : în nr. 1156, copiat în 1776 și în nr. 1361, din 1780. Viața Sf. martir Eustatie Placida, a soției sale Teopista, a fiilor Agapito și Teopist se găsesc în mss. nr. 1161, din 1750, nr. 1156, din 1776 și nr. 68 din Biblioteca Patriarhiei, transcris în sec. XVIII și care conține și viața Sf. Filaret Piosul.

Din a doua jumătate a sec. XVIII este ms. nr. 1160, în care se află viața Sf. Filimon Anahoretul, ca și ms. nr. 1621 în care este narată viața Sf. Filotei Sina. Din 1760 este ms. nr. 2664, în care se găsește viața Sf. Fostirie, iar ms. nr. 247, copiat între anii 1776 și 1779 de Vartolomei Măzăreanu, cuprinde descrierea vieții și minunilor Sf. Gheorghe. Viața Sf. Ioan Calibitul este în mss. 1161 din 1750 și 1156 din 1776.

Viața Sf. Ioan Calova este descrisă în ms. nr. 480, copiat în 1700, iar aceea a Sf. Ioan Crisostom în mss. nr. 1361, copiat în 1750 și 1964, copiat în sec. XVIII.

Manuscrisele nr. 1284, copiat în 1691, nr. 1261, copiat în 1726, nr. 1604 din 1702, nr. 1156 din 1776, nr. 1153 și 1349 din prima jumătate a sec. XVIII cuprind viața Sf. Ioan Cucuzel. Viața Sf. Ioan Singliticul este descrisă în mss. nr. 1156 și nr. 1264. În ms. nr. 476, care a fost proprietatea mănăstirii Căldărușani, se află descrierea vieții Sf. Iulian. Viața Sf. Govdelas și Dado se află în ms. nr. 1268 care a fost transcris în anii 1770—1772.

Minunile Sf. Grigore de Nazianz sînt descrise în mss. nr. 1284 din 1691 și nr. 1261, copiat în 1726. În ms. nr. 1340, din prima jumătate a sec. XVIII, sînt prezentate minunile Sf. Grigore din Neocezarea.

Viața Sf. Haralambie se găsește în ms. nr. 176 din sec. XVIII, iar aceea a Sf. Isidor, în ms. nr. 25 din Biblioteca Patriarhiei din București.

Sf. Macarie este prezent, în hagiografia Bisericii Ortodoxe Române, în mss. care-i descriu viața și viziunile. Viața Sfintului este descrisă în mss. nr. 155, copiat în 1774, și nr. 1151, din 1777, precum și în mss. nr. 44, nr. 476 și nr. 491 care sînt din sec. XVIII. Viziunile Sfintului sînt narate în mss. nr. 1287, copiat în 1685, nr. 1154 și nr. 1771, amândouă transcrise în 1777, nr. 1264 care e din 1778 și nr. 1124 din sec. XVIII.

Manuscrisul nr. 144 care e din 1728 și care face parte din Biblioteca Patriarhiei conține viața fraților Macabei. O viață a Sf. Marina se află în ms. nr. 1361, copiat în 1780, și aparținînd Academiei R.S.R., iar în ms. nr. 1621, din a doua jumătate a sec. XVIII este descrierea vieții lui Nichifor Teotochi.

Minunile Sf. Nicolae sînt narate în mss. nr. 1843 și nr. 1943, amîndouă din sec. XVIII, iar viața patriarhului Nifon, scrisă de Gavril „protos“ de la Sfîntul Munte, poate fi citită în următoarele manuscrise : nr. 466, copiat la Pitești în 1682 de ieromonahul Ioan care l-a dăruit mănăstirii Bistrița din Țara Românească ; nr. 2462, copiat în 1691 de monahul Nicolae din ordinul arhimandritului Paisie, fost stareț la mănăstirea din Brâncoveni ; ms. nr. 1052, copiat în 1727 și mss. nr. 476, nr. 507, nr. 1947, nr. 3373 și 3702 din sec. XVIII.

Viața Sf. Nil din Sorsca se găsește în ms. nr. 1621, a Sf. Potamiena în ms. nr. 25 al Bibliotecii Patriarhiei, ambele manuscrise fiind din sec. XVIII, iar viața Sf. Procopie, în ms. nr. 144 care e din 1728, după cum am mai spus, și care e proprietatea tot a Bibliotecii Patriarhiei.

Viața Sf. Simion este descrisă în ms. nr. 1317, copiat în 1727 ; viața prea fericitei Singletichia, în ms. 1976 din a doua jumătate a sec. XVIII ; viața Sf. Teodor din Edessa se află în ms. nr. 68 din Biblioteca Patriarhiei, în timp ce minunile lui sînt narate în ms. nr. 488, copiat în 1700, aparținînd Bibliotecii Academiei R.S.R. ; tot în acest ms. sînt prezentate și minunile Sf. Teofil ; în sfîrșit viața Sf. Teopist se află în ms. nr. 1161, copiat în 1750.

Să mai menționăm ms. nr. 25, din Biblioteca Patriarhiei, în care se află descrise pe scurt viețile unor sfinți, în parte necunoscuți, ca Amun Oru, Pamlo, Ploru, Ammonie, Apolloniu, Paisie, Isaia, Marcu, Veniamin, Macarie cel Tânăr, Macarie Alexandrinul, Natanail, Marcu și Pavel, Pahonie, Ștefan, Ilie, Dorotei ș. a.

Trecînd la manuscrisele în care sînt relatate minunile Maicii Domnului, trebuie să subliniem că respectivii copiiști s-au folosit de două izvoare principale. Primul izvor este alcătuit din capitolul al treilea al operei lui Agapios Landos *Amartolon sotiria* tipărită pentru prima oară la Veneția în 1641, și care cuprinde șasezeci și nouă de minuni ale Sf. Fecioare. Autorul, născut în jurul anului 1601, în Creta, pe atunci încă venețiană, s-a folosit, în alcătuirea operei sale, de surse occidentale, italiene și franceze și chiar grecești. Capitolul acesta apare în unele manuscrise inserat în texte cu alt subiect, iar în altele, la un loc cu toată opera lui Landos.

Al doilea izvor este constituit din foarte bogata culegere de minuni ale Maicii Domnului datorită monahului rutean Ioanichie Galeatowschi, egumen al Confraternității din Kiev. Scrisă în 1665, și tipărită la Leopold⁹⁾, culegerea se bazează pe materiale occidentale cărora autorul le-a adăugat un bogat ciclu de legende miraculoase atribuite Sfintei Fecioare în Orientul slav ortodox.

Să vedem cum se întretaș între ele aceste două izvoare.

Manuscrisele românești care conțin capitolul din lucrarea lui Landos, tradus în limba română cu titlul „Mîntuirea păcătoșilor“, împreună cu restul lucrării, sînt : nr. 1548, copiat înainte de 1648, nr. 713, copiat în 1688, nr. 491 care a fost copiat, împreună cu ms. nr. 1557, în 1699 ; despre ms. nr. 472 și nr. 540 nu se poate afirma decît că au fost copiate în sec.

XVII; ms. nr. 2463 a fost copiat în 1712, nr. 289 a fost scris în 1736; un ms. din fondul Gaster este din 1742; nr. 1630 este din 1746, nr. 2433 a fost copiat în jurul anului 1756, nr. 182 a fost transcris în 1775 și în sfârșit nr. 1386 a fost copiat în a doua jumătate a sec. XVIII.

Cuprind numai capitolul al treilea din opera lui Landos manuscrisele: nr. 1261 din anul 1726, nr. 144 din 1728, nr. 477 din 1739, nr. 2195 din 1754, nr. 4676 copiat în 1756, nr. 4649 din 1764, nr. 1846 din 1775, nr. 1156 din 1776, precum și mss. nr. 3190, nr. 3809 și nr. 3811 din sec. XVIII, fără indicarea anului în care au fost copiate.

Tipului Galeatowski îi aparțin minunile copiate cu titlul „Minunile Maicii Domnului” și publicate apoi la București în 1925 după un manuscris copiat în mănăstirea Bistrița, pe la 1680. Un alt ms., din 1700, copiat pe hirtie din Veneția, se găsește în opera precedentă al cărei autor este D. Stănescu¹⁰).

În sfârșit, mai există o serie de manuscrise în care cele două tipuri de minuni — tipul Landos și tipul Galeatowski — sînt amestecate împreună și anume manuscrisele nr. 1931 din 1726, nr. 3472 din 1728, nr. 2024 din 1729, nr. 2355 din 1736, nr. 3191 de la jumătatea sec. XVII, iar din sec. XVIII, mss. nr. 289, 2251, 2365 și 3091¹¹).

În românește de:

Titus Pârvulescu

¹) P. P. Panaitescu, *Manuscrise slave din Biblioteca Academiei R. P. R.*, vol. I, București, 1959; C. Litzica, *Catalogul manuscriptelor grecești*, București, 1902; N. Camariano, *Catalogul manuscriselor grecești*, vol. II, București, 1940; I. Bianu, *Catalogul manuscriptelor românești*, vol. I, București, 1907; I. Bianu, N. Caracas, *id.*, II, București, 1913; I. Bianu, G. Nicolaiasa, *id.*, III, București, 1931; G. Strempel, Fl. Moisil, I. Stoianovici, *id.*, IV, București, 1967; D. Poenaru, *Contribuții la bibliografia românească veche*, Tîrgoviște, 1973; D. Fecioru, *Catalogul manuscriselor din Biblioteca Patriarhiei Române*, în revista *Studii Teologice*, 1962—69.

În biblioteca din București a Academiei R.S.R. se află circa 600 de ms. slave, circa 1.500 grecești și circa 6.000 românești. Mulțumesc d-lui dr. G. Strempel pentru informațiile pe care mi le-a dat cu atîta bunăvoință. Consultînd bibliografia citată mai sus, am scos date din 300 de ms. slave, din 1.066 de ms. grecești și din 1.830 de ms. românești. Alte indicații de izvoare vor fi date în note.

²) *Istoria literaturii române*, I, București, 1964, p. 264.

³) Literal, „sîncel” înseamnă tovarăș de chilie; dar mai tîrziu a devenit o demnitate pentru ieromonahi.

⁴) P. Popescu, în *B.O.R.*, 1962, nr. 7—8, pp. 708—709.

⁵) A. Camariano Cioran, *Les Académies princières de Bucarest et de Iassy et leurs professeurs*, Salonic, 1974, p. 168; fiind vorba, în general, numai de exerciții școlare, manuscrisele acestea vor fi semnalate arareori.

⁶) E. Legrand, *Bibliographie hellénique*, XV, 1, p. 308 și urm.

⁷) Despre copist a se vedea Gh. Ciuhandu, *Dieci și mai manuscrise vechi din Bihor*, în rev. *Tribuna*, 1919, nr. 50; a se mai vedea și S.T., 1964, nr. 5—6, pp. 384—390.

⁸) Viețile acestea au fost publicate de M. Kaluziacki, *Werke des Patriarchen von Bulgarien Euthymios*, Viena, 1901.

⁹) Despre Galeatowski a se vedea Ștefan Ciobanu, *Din legăturile culturale româno-ucrainiene în Acad. Rom.*, M.S.L., s. III, t. VIII, București, 1938, pp. 161—212.

¹⁰) D. Stănescu, *Cultul Maicii Domnului la Români*, XXVI, București, 1925.

¹¹) Pentru toate acestea a se vedea Mario Ruffini, *Contributo alla bibliografia dei mss. romeni dei „Miracoli della Madonna”*, în *Studi in onore di Angelo Monteverdi*, Milano, 1959, pp. 641—654.

CONȘTIINȚA MORALĂ

Duminica III-a după Rusalii

În mod obișnuit nu ne mulțumim să luăm simplu la cunoștință faptele, fenomenele, lucrurile cu care venim în contact. Ci, precum experiența însăși ne arată, cunoașterea e însoțită și de un act de valorificare. De pildă, luarea la cunoștință a unei idei o asociem cu calificativul de adevărată sau falsă ; cunoașterea unor plante o asociem cu aprecierea de utile sau nefolositoare ; cunoașterea unor tablouri, a unor opere de artă o însoțim cu calificativul de frumoase sau neestetice.

La fel când e vorba de faptele noastre sau ale semenilor le însoțim cu aprecierea de bune sau rele, îngăduite sau neîngăduite, drepte sau nedrepte.

Aprecierea faptelor sub raportul binelui și răului este aprecierea sau valorificarea morală.

Dintre toate viețuitoarele numai omul beneficiază de dreptul de a se numi ființă morală. Fiindcă dintre toate existențele, el singur e înzestrat cu libertate și rațiune, el singur e capabil să cunoască și să săvârșească binele și răul, el singur este înzestrat cu conștiință morală.

Conștiința este o funcție coextensivă întregului neam omenesc. Ea este una dintre din componentele fundamentale ale ființei umane și constituie una din trăsăturile care distanțează calitativ nu numai gradual pe om de celelalte viețuitoare. Neliniștit și adinc tulburat după uciderea fratelui său Abel, Cain nu-și găsea nicăieri odihnă, ci umbla fugăr pe fața pământului. Conștiința păcatului săvârșit ardea ca un jar nestins în ființa lui. Conștiința că a ucis om nevinovat l-a determinat pe Iuda să-și facă seama spînzurîndu-se. Conștiința de a-și fi părăsit tatăl și de a fi disprețuit munca, cheltuindu-și în trai ușuratic averea, l-a determinat pe fiul cel rătăcit să se căiască să se întoarcă acasă și să se reîncadreze în ritmul normal al vieții de muncă și ordine. Conștiința a fost aceea care l-a îndemnat pe Socrate să nu dea ascultare îndemnului dat de către prietenul său Criton de a fugi din închisoare și de-a călca astfel legile Cetății.

Care sînt componentele conștiinței morale ?

E mai întîi legea morală. Din orice act al conștiinței legea morală e nelipsită. În afara legii morale conștiința nu se poate realiza, nu poate acționa ca atare. Toate aprecierile ei pozitive sau negative sînt făcute în temeiul legii morale.

După cum legile adevărului sînt constitutive conștiinței logice, tot așa legile morale sînt constitutive conștiinței morale.

În al doilea rînd, în natura conștiinței morale, identificăm prezența unor înclinări care ne îndeamnă la bine, la dreptate, la virtute și care, în același timp, se opun înclinărilor negative, înclinărilor spre rău, nedreptate, viciu.

Din sfera dinamică a conștiinței sînt inițiate atracții și repulsii, incitații și inhibiții a căror forță constituie forța practică a conștiinței și care acționează ca un fel de reflexe morale. Acestea pot fi mai prompte sau mai puțin prompte după cum și conștiința e mai energică sau mai slabă.

În al treilea rînd, în sfera conștiinței putem identifica o serie de elemente afective, precum : iubirea dezinteresată a binelui, ura dezinteresată a răului ; respectul datoriei și a valorilor morale în general ; bucuria intensă față de binele săvîrșit, părerea de rău, căința ca urmare a răului înfăptuit.

Aceste elemente, intelectuale, dinamice și afective care intră în componența conștiinței morale nu-i suprimă unitatea. Conștiința morală este o unitate organică asigurată în permanență de unitatea eului care-i stă la bază. Ea nu constituie o facultate în plus, o funcție care s-ar adăuga la celelalte funcții sufletești, ci este sufletul în aplicarea puterii sale de cunoaștere, de voire și de simțire în domeniul moral.

Trebuie să adăugăm că conștiința morală ar putea fi numită și simțul moral din ființa noastră. Nu în înțelesul de simț care ar fi juxtașus celorlalte simțuri : văzului, mirosului, auzului. Ea e un simț spiritual analog simțului logic, estetic, religios. Simțim binele și valorile morale așa cum simțim adevărul și frumosul, valorile logice și valorile estetice, valorile religioase.

Care sînt funcțiile conștiinței morale ?

Prima funcție a cugetului constă în a ne arăta ce este bine și ce este rău în diversele situații concrete. Sînt împrejurări cînd nu stăm prea mult pe gînduri pentru a ne lămuri asupra a ceea ce avem de făcut sau de evitat. Sînt împrejurări cînd intuim spontan calitatea morală sau imorală a acțiunii pe punctul de a fi inițiată. Altele însă situațiile sînt mai complicate, aspectul moral pozitiv sau negativ al acțiunilor ce ne stau în față, nu e destul de evident. Într-un asemenea caz intervine o cercetare mai amănunțită, o deliberare al cărei rezultat este formularea de către conștiința morală o datorie ce trebuie luată în considerare în situația dată.

Conștiința este forul intern care proiectează lumina asupra faptelor și acțiunilor clasificîndu-le în bune sau rele, după cum ele sînt găsite a fi în acord sau în dezacord cu normele morale.

Mintuitorul aseamănă conștiința cu ochiul fizic (Matei 6, 22—23). Așa cum fără ochiul sănătos mișcările trupului sint îngreuiate, sau chiar anulate, la fel viața morală lipsită de lumina conștiinței, este grav compromisă. După cum ochiul îndrumă trupul, ferindu-l de primejdii, tot așa lumina conștiinței îi arată omului țelul către care se cuvine să meargă precum și calea pe care trebuie să apuce, indicându-i totodată alunecările și rătăcirile ce trebuiesc ocolite. Precum în sfera vieții externe lumina ochiului constituie premisa mersului sigur și eficient tot așa în sfera vieții morale lumina internă, spirituală constituie preconditionia deciziei și acțiunii bune.

Dar conștiința morală nu se mărginește numai la a ne arăta ce e bine și ce e rău în împrejurările date. Ea ne obligă să facem binele și să evităm răul. Să facem binele și să evităm răul oricât ne-ar costa aceasta. Conștiința morală nu acceptă nici un fel de condiții. Obligațiile pe care ni le impune sint necondiționate. Conștiința morală ne cere să facem binele și să evităm răul, nu dacă binevoim, nu dacă interesele noastre nu sint lezate, ci cu un accent și cu o autoritate implacabile. Datoria pe care ne-o impune, necesitatea în numele căreia poruncește resfringe norma, valoarea morală în fața căreia trebuie să ne închinăm necondiționat. Prin aspectul acesta al obligativității necondiționate iese la iveală adevărul că în ultima analiză izvorul conștiinței morale este Dumnezeu. Nimic din sfera realităților relative nu poate explica deplin caracterul absolut obligatoriu al pretențiilor cu care conștiința se prezintă în fața voinței agentului moral. Numai Dumnezeu este purtătorul absolutității și numai El poate impune și conștiinței noastre puterea de a ne obliga necondiționat la săvârșirea binelui și la combaterea răului.

Acțiunea conștiinței însă, nu se oprește aici. Ea continuă să lucreze și după săvârșirea faptei. Și anume își continuă lucrarea sub forma aprobării, sau dezaprobării acțiunilor săvârșite. În caz că se dovedește a fi în acord cu legea morală fapta săvârșită este aprobată, respectiv este dezaprobată condamnată în cazul contrar.

Sfântul Pavel ne spune că cugetul atestă existența legii morale în firea noastră și că în temeiul acestei legi conștiința ne învinovățește și ne dezvinovățește după cum am făcut binele sau răul (Romani 2, 15).

Întrebarea este : Poate conștiința, prin ea însăși, să ne arate totdeauna fără greșală, ce este bine și ce este rău ? Se poate oare vorbi de o infailibilitate a conștiinței morale ?

Nu se poate vorbi decît despre o infailibilitate relativă a conștiinței morale. Ea e infailibilă în înțelesul că oriunde există om, conștiința lui cunoaște și aplică spontan unele principii prime fără de care viața omenească n-ar fi fost posibilă. De exemplu, nu există triburi sau popoare la care conștiința să nu fi impus părinților unele datorii față de copii și la care copiii să fi fost dispensați de orice datorii față de părinți, iar indivizii să fi fost dispensați de orice datorie față de grup, față de societate. După cum nu există trib sau popor care să considere nedreptatea sau uciderea ca lucruri bune în sine. E ușor de înțeles că dacă datoria părinților față

de copii, sau datoria respectului față de viața semenului n-ar fi fost considerate ca lucruri bune și n-ar fi fost practicate ca atare, de mult neamul omenesc ar fi dispărut de pe fața pământului.

Pe de altă parte, conștiința morală este supusă erorii. Și anume conștiința poate greși în căutarea soluțiilor la problemele morale, adesea foarte complexe, pe care le pune viața. Failibilitatea ei e în raport direct cu lipsa de cultură a posesorului, cu lipsa purității morale, cu încrederea orgolioasă în sine însuși. Cu cât subiectul moral e mai lipsit de educație morală, cu cât e mai supus prejudecăților și patimilor, cu cât e mai plin de el însuși, cu atât conștiința va fi mai expusă erorilor. Aceasta înseamnă că buna funcționare a conștiinței e strins legată de educația ei. Toate formele de educație pot contribui la formarea conștiinței morale: educația intelectuală, estetică, profesională, patriotică. Dar mai ales cugetul nostru se poate dezvolta prin educația morală și religioasă.

Educația morală ne pune în contact cu valorile morale, ne sensibilizează conștiința în vederea percepției lor și adaptează voința la cerințele lor.

Educația religioasă ne pune în legătură cu Dumnezeu, izvorul și cheazășia supremă a binelui a legilor morale. Educația religioasă investește conștiința cu dreptul de a ne porunci să luptăm cu îndirjire împotriva păcatului pe de o parte, iar pe de alta să luptăm pentru înfăptuirea cu orice jertfă a binelui.

Creștinismul ne sensibilizează conștiința nu numai față de poruncile morale, dar și față de mijloacele necesare pentru înfăptuirea lor. Slujbele sfinte, rugăciunile particulare și colective, primirea Sfintelor Taine, lectura Sfintelor Scripturi și a cărților de pietate, toate acestea constituie mijloace pe care conștiința noastră de credincioși ni le arată trebuitoare pentru împlinirea practică a imperativelor conștiinței morale.

Dar mai presus de toate, creștinismul ne pune la-ndemină marea pildă de sensibilitate și cuget în persoana Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. În lumina Lui, ochiul cel dinăuntru al sufletului se purifică, se înviorează, și poate percepe mult mai precis ce este bine și ce este rău, ce este esențial și ce este secundar. În comuniune cu El sensibilitatea noastră morală se afinizează și poate distinge mult mai repede ceea ce este drept de ceea ce este nedrept, ceea ce e permis de ceea ce e nepermis. În contact cu viața și cu faptele Lui, cu exemplul și Harul Lui, conștiința noastră poate indica prompt voinții direcția în care trebuie să acționeze, binele pe care trebuie să-l săvîrșescă și răul ce trebuie ocolit sau combătut.

Comuniunea cu Iisus Hristos este indispensabilă pentru dezvoltarea sănătoasă și pentru activitatea normală a conștiinței noastre, a credincioșilor.

Știința fără conștiință constituie o mare primejdie a spus un mare pedagog. Într-adevăr a avea cunoștințe temeinice e lucru foarte important. Științele și tehnica sînt izvoare care lărgesc orizontul omului și-i sporesc

puterile. Nici nu e de conceput astăzi viața omenească fără ca în dezvoltarea ei să fie închis aportul științei și tehnicii. Din nefericire, știința și tehnica nu dezvoltă în mod necesar și forțele morale ale omului, sau nu le dezvoltă în măsură corespunzătoare. Se poate ca cineva să fie foarte bine inițiat într-un domeniu sau altul al tehnicii dar din punct de vedere moral să lase foarte mult de dorit. Se poate ca cineva să aibă multă știință, dar o foarte slabă conștiință morală. O asemenea situație este deosebit de primejdioasă. E primejdioasă în înțelesul că lipsit de frina conștiinței morale un om de știință ar putea folosi cunoștințele sale nu spre binele semenilor ci dimpotrivă împotriva lor, pentru distrugerea lor. Aici stă marea primejdie pentru viitorul omenirii : în decalajul existent între progresul științific și tehnic pe de o parte și între nivelul scăzut al conștiinței și răspunderii morale pe de alta.

O știință și tehnică avansată și minuite de oameni fără conștiință pot năruți în ruine întreaga suflare omenească și tot ce e viață, cultură și civilizație pe pământ. Energia atomică în mâna unor oameni fără scrupule poate pricinui ravagii, catastrofale și iremediabile pe întreaga planetă.

Iată de ce se cuvine să fim cu cea mai mare grijă la eforturile pentru promovarea sensibilității morale a ființei noastre, la dezvoltarea conștiinței morale.

Ca următori ai lui Hristos să ne străduim a fi pildă de corectitudine și responsabilitate morală. Să ne străduim în direcția luminării minții și a dobândirii unor cit mai avansate tehnici de muncă, dar să ne încordăm puterile și în direcția dezvoltării conștiinței noastre morale.

Să fim mereu alături de toți cei care încrezători în viitorul lumii se străduiesc, ca concomitent cu promovarea științei și tehnicii să asigure o sănătoasă dezvoltare a forțelor morale ale oamenilor.

Strîns uniți în jurul lui Hristos și al tuturor oamenilor de bine să apăsăm bărbătește și cu încredere pasul spre zorile unor zile mai bune.

Pr. prof. Dumitru Belu

LOCAȘ SFÎNT ȘI SFÎNȚITOR

Intrarea în biserică a Maicii Domnului

În planul mîntuirii neamului omenesc din robia păcatului strămoșesc, Sfînta Fecioară Maria a avut un rol covârșitor. Ea a fost hotărîită de Dumnezeu din veșnicie, spre a naște pe Dumnezeu-Omul, pe Iisus Hristos. Îndată după săvîrșirea păcatului strămoșesc, Dumnezeu a dat primului om nădejdea mîngîietoare a venirii în lume a unui Răscumpărător, ce se va

naște dintr-o Fecioară. Această nădejde se cuprinde în cuvintele adresate șarpelui : „*Dușmănie voi pune între tine și între femeie, între sămînța ta și sămînța ei ; aceasta îți va zdrobi capul, iar tu îi vei înțepa călcîiul*“ (Facere 3, 15). Nădejdea sau făgăduința aceasta poartă numele de *Proto-evanghelie*.

Ideea nașterii Mintuitorului dintr-o fecioară din neamul lui David, este frecvent întilnită de-a lungul Vechiului Testament. „*Juratu-s-a Domnul lui David și nu-l va lepăda; din rodul pîntecelui voi pune pe scaunul tău*“ (Psalmi 131, 11). „*Odată m-am jurat pe sfințenia Mea: Oare, voi minți pe David? Sămînța lui în veac va rămîne și scaunul lui ca soarele înaintea Mea. Și ca luna întocmită în veac și martor credincios în cer*“ (Psalmi 88, 34—36).

Proorocul Isaia arată precis că o fecioară va naște pe Mintuitorul lumii : „*Pentru aceasta Domnul Meu va da un semn : Iată Fecioara va lua în pîntece și va naște fiu și vor chema numele lui Emanuel*“ (7, 14), „*care se tilcuiește : Cu noi este Dumnezeu*“ (Matei 1, 23). Sf. Evanghelist Matei stabilește firul genealogic al Mintuitorului din neamul lui David, cînd spune, la începutul Evangheliei sale : „*Cartea neamului lui Iisus Hristos, fiul lui David, fiul lui Avraam . . .*“ (1, 1), deci deplina concordanță între plan și realizare, adică împlinirea întocmai a profețiilor Vechiului Testament.

Sf. Fecioară Maria este fiica „sfinților și dumnezeieștilor părinți Ioachim și Ana“, cum îi numește Biserica. Ei erau doi bătrîni credincioși din Nazaretul Galileii, care au fost invredniciți la adînci bătrînețe de a avea o fiică, cum n-a cunoscut lumea pînă atunci și nici de atunci încoace. I-au pus numele „Maria“, aceea care va fi „Maica vieții“, „Maica Noului Adam“, Maica Mintuitorului nostru Iisus Hristos, așa cum mărturisim în articolul 3 din Simbolul credinței : „*Care pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire s-a pogorît din ceruri și s-a intrupat de la Duhul Sfînt și din Fecioara Maria și s-a făcut om*“.

Credincioși făgăduinței făcute lui Dumnezeu, că-și vor închina odrasla ce va înmuguri din trupul lor uscat de ani, părinții Ioachim și Ana, cînd copila a împlinit vîrsta de trei ani, au dus-o la templul din Ierusalim. În vremea aceea, arhiereu la templu era Zaharia. Acesta primind darul viu și omenesc în brațele sale, a intrat cu el „întru cele mai dinăuntru ale templului“, adică în Sfînta Sfîntelor. Ieșind arhiereul cu ea din templu, a dat-o în grija bătrînelor templului, care locuiau în chilii separate, alături de ale fecioarelor mai vîrstnice și ale preoților. Aici a rămas pînă la vîrsta de cincisprezece ani, spre a se pregăti pentru chemarea sfîntă ce i-a fost hărăzită de a fi umbrîită de Duhul Sfînt și a naște în chip minunat pe Iisus Mintuitorul.

*

A fost rînduială dumnezeiască ca Sf. Fecioară Maria să fie dusă la biserică, spre a-și însuși aici cea mai frumoasă zestre religioasă și morală, adică „cu sfințenie să se hrănească, spre sălășluirea Împăratului tuturor“, așa cum se spune în stihira de la vecernia sărbătorii. Nu era loc mai

potrivit ca sufletul Sf. Fecicare Maria să poată fi păzit curat, și întărit față de ispite, decît locul unde Dumnezeu locuiește de-a pururi, adică biserica Sa. Deși în templul Legii vechi nu se coborîse încă curgerea harului, el aducea celor ce-l călcau pragul liniște mîngîietoare, fiind preînchipuirea „templului celui adevărat al Legii noi“, de aceea inspirat se exprimă psalmistul : „*Mai bună este o zi în curțile Tale decît mii* (între străini) ; *ales-am a fi lepădat în casa lui Dumnezeu, mai virtos decît a locui în locașurile păcătoșilor*“ (Psalmi 83, 11).

Biserica este locul cel mai potrivit unde ne putem curăți de păcate și mîntui sufletul. „*Umplea-ne-vom de bunătățile Casei Tale ; Sfîntă este Biserica Ta, minunată întru dreptate*“ (Psalmi 64, 5). Biserica este rînduită de Dumnezeu. „*Și a zidit Dumnezeu Locașul Său cel sfînt, ca înălțimea cerului ; pe pămînt l-a întemeiat pe el în veac*“ (Psalmi 77, 75). Dumnezeu i-a poruncit lui Moise : „*Să-mi faci locaș sfînt și voi locui în mijlocul lor*“ (Ieșire 25, 8). Și a zidit Moise Cortul Sfînt (Ieșire 25, 9—40). Solomon a zidit un templu închinat lui Dumnezeu și destinat rugăciunii obștești (III Regi cap. 6, 8 ; Cartea doua Paralipomena cap. 2—5). Zorobabel și Ezdra au restaurat templul distrus de Nabucodonosor (II, Paralipomena 36, 19).

Mîntuitorul și Sfinții Apostoli au cinstit templul — ca locaș sfînt — destinat rugăciunii obștești. La templu a fost dus pruncul Iisus, la 40 de zile după naștere, ca să fie închinat lui Dumnezeu (Luca 2, 21—24) ; aici îl întîlnim la vîrsta de 12 ani, cînd a spus părinților, care îl căutaseră timp de trei zile : „*Oare nu știați că în cele ale Tatălui Meu trebuie să fiu ?*“ (Luca 2, 49). Din templu a alungat pe zarafi, numindu-l „*casă a Tatălui*“, care nu se cuvine să fie pingărită (Matei 23, 17 ; Marcu 11, 17 ; Ioan 2, 14—16).

În Sf. Scriptură, locașul de rugăciune se numește : *biserica lui Dumnezeu* (Apocalipsa 11, 19 ; Psalmi 5, 8 ; Iezechil 43, 5—7) ; *locuința lui Dumnezeu* (Levitic 26, 11 ; II Paralipomena 29, 6 ; Iezechil 37, 26—27) ; *casa lui Dumnezeu* (I. Paralipomena 22, 1 ; II Paralipomena 15, 18 ; Ieremia 41, 5 ; Psalmi 133, 1) ; *casă de rugăciune* (Marcu 11, 17 ; Luca 18, 10—14 ; Matei 21, 13) ; *locaș sfînt* (Ieșire 25, 8 ; Psalmi 78, 1 ; Iezechil 5, 11) ; *biserică sfîntă* (Psalmi 5, 7) și *sfințitoare* (Matei 23, 17).

Biserica va exista pînă la sfîrșitul veacurilor, cînd Antihrist se va îndrepta cu toată furia împotriva ei (Apocalipsa 13, 6).

Pentru noi, creștinii, biserica este un „*cer pămîntesc*“, cum se spune într-o cîntare din cultul nostru : „*În biserică stînd, în cer ni se pare a sta*“. Aici, este de față Dumnezeu-Tatăl, Dumnezeu-Fiul, care se jertfește în chip nesîngeros, și Duhul Sfînt, care sfințește darurile și inimile noastre. Este de față Maica Domnului și toată ceata sfinților care se roagă cu noi și preamăresc pe Dumnezeu.

Este adevărat că Dumnezeu se găsește pretutindeni, și oriunde ne găsim înaintea Lui. El nu este într-un loc sau altul, așa cum se exprimă psalmistul : „*Unde mă voi duce de la Duhul Tău, și de la fața Ta unde voi fugi ? De mă voi sui la cer, Tu acolo ești. De voi lua aripile mele de di-*

mineață, și mă voi așeza la marginile mării, și acolo mina Ta mă va povățui și mă va ține în dreapta Ta" (Psalmi 138, 7—10).

Cu Dumnezeu te poți întâlni oriunde, în natură, în conștiință, așa că s-ar putea spune că rugăciunea este bine primită în orice loc s-ar face; mai ales că și Mintuitorul spune: „Unde sînt doi sau trei, adunați în numele Meu, acolo sînt și Eu în mijlocul lor" (Matei 18, 20). Dar, înțelesul cuvintelor Mintuitorului este cu totul altul, și anume: „Adunați în numele Meu" înseamnă „adunați după rînduiala statornicită de Mine". Ori, rînduiala statornicită de Mintuitorul este tocmai aceea de a avea locașuri de închinare. În locașul de închinare al sinagogii, Mintuitorul a tălmăcit cuvintele profetului Isaia: „Astăzi s-a împlinit cuvîntul acesta pe care l-ați auzit citindu-se" (Luca 4, 21), declarînd împlinirea profețiilor în persoana Sa. În biserica creștină avem altarul crucii, precum și prilejul de a ne întâlni real cu Hristos, în Sf. Euharistie. Aici se aduce jertfa Golgotei, în chip nesîngeros, apoi „jertfa buzelor" și jertfa bineplăcută lui Dumnezeu, care este „duh umilit, inimă înfrîntă și smerită" (Psalmi 50, 18).

Mintuitorul nu este împotriva locașurilor de închinare nici atunci cînd spune: „Iar cînd vă rugați, nu fiți ca fărnicii cărora le place prin sinagogi și prin colțurile ulițelor, stînd în picioare, să se roage, ca să se arate oamenilor; adevărat grăiesc vouă: își iau plata lor. Tu însă, cînd te rogi, intră în cămara ta și, închizînd ușa, roagă-te Tatălui care este în ascuns, și Tatăl tău, care vede în ascuns, îți va răsplăti ție" (Matei 6, 5—6). Aici, Mintuitorul nu înlătură cultul public, nici bisericile, ci osîndește și înlătură rugăciunea fărnică, făcută convențional, de ochii lumii. Rugăciunea obștească, la templu, deci și necesitatea bisericilor ca locașuri de închinare obștească, este recunoscută de Mintuitorul în Parabola Vameșului și Fariseului (Luca 18, 10—14), Banul văduvei (Marcu 12, 41—44). Sf. Apostoli, după înălțarea la cer a Mintuitorului, „erau în toată vremea în templu, lăudînd și binecuvîntînd pe Dumnezeu" (Luca 24, 53).

*

Noi, creștinii, avem motive puternice în privința îndatoririi rugăciunii obștești în biserică. Aici, „Dumnezeu este în locul cel sfînt al Lui" (Psalmi 6, 76). Biserica nu este numai casă de adunare în scopul propovăduirii cuvîntului lui Dumnezeu, deci a evanghelizării, ci locaș sfînt și sfîntitor, în care este Hristos prezent în misterul euharistic. Aici, tot ce ne înconjoară ne îndeamnă la rugăciune și la evlavie. Sufletul credinciosului este îndemnat la rugăciune, alături avînd pe alți confrăți de credință, așa cum cărbunii împrăștiți pe vatră, adunați la un loc, ard cu putere și răspîdesc căldură în jurul lor. Biserica este și locul unde s-au rugat, părinții fiecăruia dintre noi, iar acest simțămînt de prețuire și pietate, ne întărește credința în cultivarea rugăciunii obștești. Aici se adună duhurile Sfînților trecuți din viața aceasta, precum și a celor ce sînt încă în viață.

Ținînd seama de sfîntenia locașului de rugăciune, bătrînii Ioachim și Ana au procedat bine, ducînd pe Maria, singura lor copilă, la biserică, pentru ca acolo să se hrănească din înțelepciunea lui Dumnezeu. Timpul

petrecut în biserică, în rugăciune, bunăcuviință și curăție morală, a fost pentru Sf. Fecioară Maria de neapărată trebuință, spre a deveni „biserică sfințită și rai cuvântător“, în care avea să coboare din cer „plinea vieții“ (Ioan 6, 25).

Sf. Fecioară Maria s-a făcut pildă pentru creștini, că nu-i destul să intre în biserică din obișnuință, formal, fără a culege ce este de folos pentru înzdrăvenirea lor morală. Ea a plecat de la templu neprihănită, a fost învrednicită de a fi „plină de dar“, de a nu mai săvârși păcate personale.

Urmind pilda ei, fiecărui creștin îi incumbă datoria de a spori, de fiecare dată, cind „stă în casa Domnului“, în cele ale vieții virtuozitate, adică să pună pază gurii, stavilă neînțelegerilor cu cei din jur și împotrivire ispitelor ce duc la păcat.

În felul acesta, va putea gusta bucuria fericirii primite în biserică, spunind cu psalmistul : „*Fericiți cei ce locuiesc în casa Ta, în vecii vecilor te vor lăuda*“ (Psalmi 84, 5).

Preot Ion Bunea

CATEHEZA A II-A

CĂTRE CEI CARE AU SĂ SE LUMINEZE ȘI DESPRE FEMEILE CARE SE ÎMPODOBESC CU AUR ȘI-ȘI COAFEAZĂ PĂRUL. ȘI DESPRE CEI CARE UMBLĂ CU VRĂJI ȘI CU BAIERE SAU CU DESCÂNTECE, TOATE STRĂINE CREȘTINISMULUI. ¹⁾

de :

SFÎNTUL IOAN GURĂ DE AUR

Traducere de : Pr. D. FECIORU

1. Am venit să vă cer, dragii mei, roadele celor spuse de mine în cateheza trecută. Că nu vă predic numai ca să mă auziți, ci ca să și țineți minte cele ce vă spun și să mi le arătați cu faptele. Dar, mai bine spus, nu mie, ci lui Dumnezeu, Care știe cele ascunse ale inimii. De aceea se și numește cateheză cuvântarea aceasta, pentru că chiar atunci cind nu sînt de față, cuvîntul meu să sune în sufletele voastre ²⁾. Să nu vă mirați, dar, că am venit să cer roadele semințelor semănate de mine numai după trecere de zece zile ; e cu putință ca într-o singură zi să și semănăm și să și secerăm ; că nu sîntem chemați să luptăm numai cu puterile noastre, ci sîntem împuterniciți și de ajutorul lui Dumnezeu. Toți cîți au primit

¹⁾ Migne, *Patrologia Greacă*, vol. 49, col. 231—240.

²⁾ „Kathisis“ de la „Kathes“, al cărui prim sens este „a suna“.

cuvintele mele și le-au împlinit cu fapta, să continue să le îplinească mai departe ; iar toți ciți n-au săvârșit încă această faptă bună, să o săvârșască de acum înainte, ca prin rivna lor de mai tirziu să scape de pedeapsa trindăviei lor. Este, este cu putință, ca și cel trindav tare de tot să reciștige toată paguba trecută, prin rivna pe care o va folosi mai tirziu. De aceea spune profetul : „Astăzi de veți auzi glasul Lui, să nu vă învîrtoșiți inimile voastre, ca în timpul răzvrătirii“³⁾. Ne-a spus aceste cuvinte, ca să ne sfătuiască și să ne îndemne, ca să nu ne desnădăjduim niciodată, ci, atita vreme cît sintem în această viață, să avem nădejde tare, să cucerim cele ce stau în fața noastră și să urmărim premiul chemării celei de sus a lui Dumnezeu. Aceasta, dar, s-o facem și cu aceste gânduri să cercetăm înțelesul numirilor acestui mare dar, botezul. După cum necunoașterea însemnătății unei dregătorii îi face nepăsători pe cei cinstiți de ea, tot așa cunoașterea însemnătății ei îi face mai rivnitori și plini de recunoștință. Dealtfel ar fi rușinos și de ris să te bucuri de atita slavă și cinste din partea lui Dumnezeu, iar tu să nu știi nici ce vrea să însemne numirile darului cu care Dumnezeu te-a cinstit. Dar pentru ce vorbesc de darul acesta ? Dacă ne-am gândi la numele comun dat neamului nostru, la numele de om, vei găsi în el adincă învățătură pentru virtute și mare îndemn. Că noi creștinii nu definim pe om după cum l-au definit filozofii păgini, ci după cum a poruncit Scriptura. Este om, nu acela care are în general mîini și picioare de om, nici numai cel înzestrat cu darul vorbirii, ci cel care practică cu îndrăzne credința și virtutea. Ascultă ce spune Scriptura despre Iov ! După ce a spus : „În țara Avsitidii era un om“, nu-l definește cu termenii cu care păgînii definesc omul, nici n-a spus că are două picioare și unghii late, ci adunînd la un loc semnele caracteristice ale bunei credințe, a spus : „drept, adevărat, cinstitor de Dumnezeu, ferindu-se de orice lucru rău“⁴⁾. Prin aceste cuvinte definește pe om. Un altul spune la fel : „Teme-te de Dumnezeu și păzește poruncile Lui, că acesta este tot omul“⁵⁾. Iar dacă numele de om îndeamnă atita la virtute, apoi cu mult mai mult numele de credincios. Ești numit credincios și pentru că crezi în Dumnezeu, dar și pentru că Dumnezeu ți-a încredințat dreptatea, sfințenia, curățenia sufletului, înfierea, împărăția cerurilor ; ți le-a încredințat pe acestea și ți le-a dat în păstrare ; tu, la rindul tău, I-ai încredințat și I-ai dat în păstrare altele : milostenia, rugăciunile, castitatea și toate celelalte virtuți. Dar pentru ce vorbesc eu de milostenie ? Chiar un pahar de apă dacă dai⁶⁾, nici pe acesta nu-l vei pierde, ci și pe acesta îl va păstra Dumnezeu cu scumpătate pentru ziua aceea și ți-l va da înapoi cu multă dobîndă. Minunat este nu numai aceea că Dumnezeu păstrează cele ce I-ai încredințat, ci și aceea că ți le dă înapoi cu adaus. Și Dumnezeu ți-a poruncit să faci tot așa după puterea ta, cu cele ce ți s-au încredințat : să mărești sfințenia pe care ai

³⁾ Psalmi 94, 8—9.

⁴⁾ Iov 1, 1.

⁵⁾ Eclesiast 12, 13.

⁶⁾ Matei 10, 42

primit-o, să faci mai strălucitoare dreptatea căpătată prin botez, să faci mai luminoasă harisma. Așa cum a făcut și Pavel : prin ostenelele lui de mai tirziu, prin rivna lui și prin tragerea lui de inimă, a înmulțit toate bunătățile pe care le-a primit.

Uită-te acum și la purtarea de grijă a lui Dumnezeu ! Nu ți le-a dat pe toate aici, nici nu te-a lipsit de toate, ci pe unele ți le-a dat, iar pe altele ți le-a făgăduit.

— Dar pentru ce nu mi le-a dat mie pe toate aici ?

— Ca tu să-ți arăți credința în El, crezând în bunătățile, ce nu ți le-a dat încă, numai pe temeiul făgăduinței Lui.

— Dar iarăși, pentru ce nu ni le-a păstrat pe toate dincolo, ci ne-a dat aici și harul Duhului și dreptatea și sfîntirea ?

— Ca să-ți ușureze ostenelele și să ai nădejde tare și de bunătățile viitoare pe temeiul bunătăților date aici. Pentru aceea vei fi numit și nou luminat, pentru că, dacă vrei, lumina îți va fi totdeauna nouă și nu se va stinge niciodată. Luminei din lumea aceasta, cu voia sau fără voia noastră, îi urmează noaptea ; dar lumina aceea nu știe de întuneric. „*Lumina în întuneric luminează și întunericul n-a cuprins-o*“ ⁷⁾. Nu este lumea atît de frumoasă la răsăritul soarelui cît este de frumos și strălucitor sufletul la primirea harului Duhului. Dă-ți seama mai bine de asta, uitîndu-te la lumea din jurul tău. Cînd e noapte și întuneric peste tot, de multe ori luăm o funie drept un șarpe, fugim de un prieten ca de un dușman și ne speriem la cel mai mic zgomot ; cînd se face, însă, ziuă, nu mai e așa, ci toate se arată așa cum sînt. Același lucru se întîmplă și cu sufletul nostru. Cînd vine harul și alungă din suflet întunericul, cunoaștem mai bine natura lucrurilor și disprețuim cu ușurință pe acelea de care ne înfricoșam mai înainte. Nu ne mai înfricoșează moartea, pentru că știm bine, prin această inițiere sfîntă a sfîntului botez, că moartea nu mai este moarte, ci somn și adormire trecătoare. Nu ne mai înfricoșează sărăcia, boala și cele asemenea lor, pentru că știm că mergem spre o viață mai bună, veșnică și nestricăcioasă, lipsită de inegalități.

2. Să nu mai rămînem, dar, uimiți de lucrurile de pe lumea aceea, nici de petrecerile de la mese, nici de luxul îmbrăcămîntei. Ai haină de mare preț, ai masă duhovnicească, ai slava cea de sus ; Hristos îți este totul : și masă și haină și casă și cap și rădăcină. „*Cîți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați îmbrăcat*“ ⁸⁾. Iată, Hristos îți este haină ! Vrei să afli că-ți este și masă ? „*Cel ce Mă mîncă pe Mine*, spune El, *va via prin Mine, precum Eu vîez pentru Tatăl*“ ⁹⁾. Îți este și casă. Ascultă ! „*Cel ce mîncă trupul Meu, rămîne în Mine și Eu în el*“ ¹⁰⁾. Că-ți este rădăcină, tot El a spus : „*Eu sînt vița, voi mlădițele*“ ¹¹⁾. Îți este frate, prieten, mire :

⁷⁾ Ioan 1, 5.

⁸⁾ Galateni 3, 27.

⁹⁾ Ioan 6, 57.

¹⁰⁾ Ioan 6, 56.

¹¹⁾ Ioan 15, 5.

„Nu vă mai numesc robi, că sînteți prietenii Mei“¹²⁾. Pavel spune iarăși : „V-am logodit unui singur bărbat, ca să vă înfățișez lui Hristos fecioară curată“¹³⁾ ; și iarăși : „Ca să fie El întîiul născut între mulți frați“¹⁴⁾. Dar nu-I sîntem numai frați, ci și copii. „Iată Eu și pruncii, pe care mi i-a dat Dumnezeu“¹⁵⁾. Nu numai atît, ci Îi sîntem și mădule și trup¹⁶⁾. Ca și cum n-ar fi fost de ajuns cele spuse, ca să arate dragostea și bunăvoința ce o are pentru noi, a adăugat altceva mai mare și mai propriu decît cele de pînă acum : S-a numit pe El cap al nostru¹⁷⁾.

Cunoscînd dar, iubite, toate acestea răsplătește-L pe binefăcător cu purtări bune. Gîndește-te la marea jertfă Lui și împodobește-ți mădulele trupului. Gîndește-te la darul pe care ai să-l primești în mină și să nu îndrăznești nicicînd să lovești pe cineva, ca să pingărești mina ce a fost cinstită cu un dar atît de mare cu păcatul lovirii. Gîndește-te la darul pe care ai să-l primești în mină și păstrează-ți mina curată de sîrgenie și răpire. Gîndește-te că n-ai să primești numai în mină darul, ci ai să-l duci și la gură ; de aceea păstrează-ți limba curată de cuvinte de rușine și de ocară, de hulă, de jurăminte false și de toate celelalte păcate asemenea acestora. Că e mare primejdie dacă limba, care a slujit unor taine atît de înfricoșătoare, care s-a înroșit cu un astfel de sînge și a ajuns sâbie de aur, trece la insulte, la ocări și la glume. Respectă cîntea, cu care a cîstit-o Dumnezeu și n-o cobori la josnicia păcatului. Adu-ți aminte, apoi, că, după mină și limbă, primește și inima acele înfricoșătoare taine. Deci nu urzi vreodată vicleșuguri împotriva fratelui tău, ci păstrează-ți inima curată de orice viclenie. Așa îți vei putea păzi și ochii și auzul. Nu-i oare o nebunie, ca după ce ai auzit cuvintele acelea tainice, aduse din cer, adică de heruvimi, să-ți pingărești auzul cu cîntece de desfrîu și de rușine ? Nu meriți oare cea mai mare osîndă, dacă te uiți la femei desfrîmate cu aceeași ochi cu care ai privit înfricoșătoarele taine, dacă faci desfrîmare cu mintea ? Ai fost chemat la nuntă, iubite ! Nu intra îmbrăcat cu haine murdare, ci ia o haină potrivită nunții. Cînd oamenii sînt chemați la nunțile acestea lumești și sînt foarte săraci, împrumută de multe ori sau își cumpără haine curate și așa răspund celor ce i-au chemat ; tu, însă, ești chemat la o nuntă duhovnicească, la o cină împărătească ; gîndește-te cum trebuie să fie haina, pe care vrei s-o cumperi ; dar, mai bine spus, nici nu trebuie să-ți cumperi ; ți-o dă în dar Cel ce te-a chemat la nuntă, ca să nu poți pune înainte sărăcia. Păstrează, dar, haina pe care ai primit-o ; dacă o pierzi, nu mai poți împrumuta, nici cumpăra alta. Nicăieri nu se vinde o astfel de haină. Ai auzit cum suspinau, cum își băteau pieptul, din pricina muștrărilor de conștiință, cei ce au păcătuit după ce s-au botezat ? Caută, dar, iubite, să nu pățești și tu așa. Și cum să nu pă-

¹²⁾ Ioan 15, 15.

¹³⁾ II Corinteni 11, 2.

¹⁴⁾ Romani 8, 29.

¹⁵⁾ Isaia 8, 18 ; Evrei 2, 13.

¹⁶⁾ I Corinteni 12, 27.

¹⁷⁾ Efeseni 1, 22.

tești, dacă nu te dezbari de obișnuințele cele rele ? De aceea ceea ce vă spuneam și mai înainte, vă spun și acum și nu voi înceta de a vă spune : Cine nu și-a îndreptat păcatele vieții lui și nu-i pregătit pentru săvârșirea virtuții, să nu se boteze ! Botezul poate șterge toate păcatele de mai înainte, dar teama nu e mică și primejdia nu e întâmplătoare, ca leacul să ajungă rană, dacă ne întoarcem iarăși la aceleași păcate. Cu cât a fost mai mare harul, cu atât mai mare e osînda pentru cei care păcătuiesc după primirea harului.

3. Să nu ne întoarcem, dar, la vărsătura de mai înainte !¹⁸⁾ Să ne instruim de pe acum. Că trebuie să ne pocăim mai întâi, să ne depărtăm de păcatele de mai înainte și așa să ne apropiem de har, ascultă ce spune Ioan Botezătorul, ce spune verhovnicul apostolilor celor ce vin la botez ! Ioan spune : „*Faceți rod vrednic de pocăință și nu începeți să spuneți în voi: Avem tată pe Avraam*“¹⁹⁾ ; iar Petru spunea celor ce l-au întrebat : „*Pocăiți-vă și să se boteze fiecare din voi în numele Domnului Iisus Hristos*“²⁰⁾. Cel care se pocăiește nu mai săvârșeste aceleași fapte, de care s-a pocăit. De aceea ni se și poruncește să spunem : „Mă lepăd de tine, satano !“, ca să nu ne mai întoarcem la el. Fă și tu cum fac pictorii. Pictorii, după ce pun în față scindura pe care pictează, trag linii albe și fac schița chipurilor împăratești, pe care vor să le picteze, înainte de a întrebuița culorile ; așa pot, în toată libertatea, să șteargă unele linii, pe altele să le tragă din nou, îndreptind ce au greșit și schimbînd ce a fost rău ; dacă ar întrebuița de la început culorile, n-ar mai putea șterge și picta din nou, pentru că ar întuneca frumusețea tabloului și ar strica pictura. Fă și tu așa ! Închipuie-ți că sufletul este o pictură. Înainte de a veni peste el adevărata culoare a Duhului, șterge toate obișnuințele rele trase în el : obișnuința de a jura, de a minți, de a ocări, de a grăi cuvinte de rușine, de a face pe oameni să ridă sau orice altă obișnuință din cele neîngăduite. Șterge aceste obișnuințe, ca să nu te mai întorci iar la ele după botez. Botezul șterge păcatele ! Tu, îndreaptă-ți obișnuința, pentru ca după ce au fost puse culorile și după ce strălucește icoana cea împăratească, să n-o mai ștergi, ca să nu adaugi răni și cicatrici frumuseții date ție de Dumnezeu. Potolește-ți, dar, furia, stinge minia. Dacă ți-a făcut cineva vreun rău, dacă te-a ocărit, plinge-l. Nu te revolta, compătimește-l. Nu te minia, nici nu spune : „Mi-a făcut rău sufletului !“ Nimeni nu ne poate face rău sufletului, dacă nu ne facem noi înșine rău sufletului. Și am să vă spun eu, cum. Ți-a luat cineva averea ? Nu ți-a făcut rău sufletului, ci avarii. Dar dacă-i porți ură, ți-ai făcut rău sufletului. Averea ce ți-a fost răpită nu-ți aduce vreo pagubă, ci chiar folos ; dar tu, dacă nu lași ura vei fi pedepsit pentru această ură. Te-a insultat și te-a ocărit ? Nu ți-a făcut nici un rău sufletului și nici trupului. Ai răspuns și tu cu insulte și ocări ? Tu ți-ai făcut rău sufletului, pentru că vei fi osîndit dincolo pentru cuvintele, pe care le-ai spus. Și aceasta vreau să știți, mai cu seamă voi

¹⁸⁾ II Petru 2, 22.

¹⁹⁾ Luca 3, 8.

²⁰⁾ Faptele Apostolilor 2, 38.

toți, că nimeni nu poate face vreun rău sufletului unui creștin, unui credincios, nimeni nici chiar diavolul. Dar nu numai aceasta-i minunat, că Dumnezeu ne-a făcut puternici în fața tuturor uneltirilor, ci și aceea că ne-a făcut destoinici pentru săvârșirea virtuții, și că, dacă voim, nu ne stă înaintea nici o piedică, ori cum am fi noi : săraci, bolnavi cu trupul, neluați în seamă, necunoscuți, slugi. Nici sărăcia, nici boala, nici betejițiunea trupului, nici robia, nici ceva asemănător nu poate fi vreodată piedică în calea virtuții. Dar pentru ce vorbesc de sărac, de slugă, de om din mulțime ? Chiar închis de-ai fi, nici asta nu-ți poate fi piedică pentru virtute. Ți voi spune eu cum. Te-a supărat și te-a întăritat unul din cei închși cu tine ? Nu-i purta minie. Oare, ca să-ți potolești minia, îți sînt o piedică lanțurile, sărăcia, starea ta de jos ? Nu ! Dar pentru ce vorbesc de piedică ? Dimpotrivă toate astea te ajută să-ți micșorezi mîndria. Ai văzut pe un altul, că-i merge bine ? Nu-l invidia ! Nici aici sărăcia nu-ți este piedică. Iarăși, cînd trebuie să te rogi, fă asta cu mintea trează și veghetoare și nu vei întîlni nici aici nici o piedică. Fii bun, îndatoritor, cu minte, cinstit ! Ca să fii așa n-ai nevoie de ajutoare din afară. Aceasta-i cel mai mare bun al virtuții, că nu are nevoie de bogăție, de putere, de slavă, de nimic din toate cele la fel cu acestea, ci numai de suflet sfînt ; nu cere nimic mai mult. Iată că același lucru se întîmplă și cu harul. De ești schiop, de ți-s ochii scoși, de ți-i trupul betejit, de ești greu bolnav, nimic din acestea nu împiedică venirea harului ; harul cere numai suflet, care să-l primească cu dragoste ; pe toate cele din afară le lasă la o parte. Cei care înrolează ostași în armată caută oameni cu statura înaltă și cu trup sănătos și zdravăn ; mai mult, cel înrolat nu trebuie să îndeplinească numai aceste condiții, ci trebuie să fie om liber ; de este rob, este înlăturat. Împăratul cerurilor nu cere de la ostașii Săi aceste însușiri, ci primește în oștirea Sa și pe robi și pe bătrîni și pe cei cu mădulările sfărîmate ; și nu se rușinează. Cine poate fi mai bun ca El ? Cine poate fi mai iubitor de oameni ? Împăratul cerurilor cere numai cele ce sînt în puterea noastră ; împărații lumești cer cele ce nu sînt în puterea noastră. Nu stă în puterea noastră să fim liberi sau robi ; iarăși, nu stă în puterea noastră să fim înalți sau scurți, bătrîni sau întregi la trup și altele la fel cu acestea ; dar ca să fim buni, îndatoritori și să avem și alte însușiri asemănătoare acestora stă în puterea noastră. Dumnezeu cere de la noi numai pe acelea pe care sîntem stăpîni. Și pe bună dreptate ; că Dumnezeu nu ne cheamă la harul Lui pentru nevoia Lui, ci pentru binele nostru, pe cînd împărații lumești pentru nevoile lor, ca să le slujim. Aceia înrolează ostași pentru războiul cel lumesc, Dumnezeu pentru războiul cel duhovnicesc.

Dar nu numai la înrolarea ostașilor în armată, ci și la întrecerile atletice poți vedea același lucru. Cei care voiesc să ia parte la întrecerile atletice din stadion, nu iau parte la întreceri pînă ce crainicul nu plimbă pe fiecare atlet sub ochii tuturor spectatorilor, spunînd : „Are cineva vreo plîngere împotriva acestuia ?” Și doar acolo nu dă sufletul lupta, ci trupul. Pentru ce atunci se cere noblete sufletească ? Aici la noi, la creștini, nu-i așa, ci cu totul dimpotrivă. Luptele noastre nu stau în luptele corp

la corp, ci în filozofia și virtutea sufletului. Întiistătătorul luptelor noastre nu face ceea ce face întiistătătorul luptelor atletice din stadion ; nu ia pe fiecare să-l plimbe pe dinaintea tuturor și să spună : „Are cineva vreo plingere împotriva acestuia ?“, ci strigă : „De s-ar plinge împotriva lui toți oamenii, de-ar sta toți dracii în frunte cu diavolul și cu toții l-ar acuza de cele mai mari păcate și crime, Eu nu-l alung, nici nu mă scîrbesc de el, ci îl scap de toți acuzatorii lui, îi iert păcatele și așa îl aduc la luptă, la întrecere“. Și pe bună dreptate. În luptele din stadion arbitrul nu ajută cu nimic pe luptători ca să învingă ; e neutru ; dincoace, Arbitrul luptelor credinței este aliatul și ajutătorul luptătorilor ; se alătură lor în lupta împotriva diavolului.

4. Dar nu numai acesta-i lucru minunat, că ne iartă păcatele, ci și acela că nici nu ni le descopere, nici nu ni le face cunoscute și vădite, nici nu ne silește să ieșim în față să ne spunem greșalele, ci ne poruncește să le spunem numai Lui și numai Lui să I le mărturisim. Dacă unul din judecătorii din lumea aceasta ar spune unui tilhar sau jefuitor de morminte că-l scapă de osîndă dacă ar mărturisi crimele săvîrșite, ar face-o cu dragă inimă ; iar din dorința de a scăpa de osîndă n-ar mai ține seama de rușine. Înaintea lui Dumnezeu nu-i așa, ci ne iartă și păcatele și nu ne silește să le dăm pe față înaintea oamenilor ; un singur lucru ne cere : cel care capătă iertare să cunoască măreția darului primit. Nu-i oare absurd ca Dumnezeu să se mulțumească numai cu mărturia noastră, cînd ne face bine, iar noi să căutăm alți martori cînd facem o faptă spre slava lui Dumnezeu și să facem faptele noastre bune numai cu gîndul de a fi văzuți și lăudați de oameni ?

Minunîndu-ne, dar, de bunătatea lui Dumnezeu, să facem și noi fapte bune, și înainte de toate să ne înfrîmăm pornirea limbii, să nu vorbim mereu. „*Cel ce vorbește mult, nu scapă de păcat*“²¹⁾, spune Scriptura. Dacă ai ceva folositor de spus, deschide-ți buzele ; dar dacă n-ai de spus nimic de neapărată trebuință, taci, că e mai bine.

Ești meseriaș ? Cînd stai de lucrezi, cîntă psalmi ! Nu vrei să cînti cu voce tare ? Cîntă în gînd ! Bun tovarăș de lucru e psalmul. De aici n-ai nici o neplăcere, ci vei putea sta în atelierul tău, ca și cum ai sta în mănăstire ; că nu locurile de sihăstrie îți dă liniște, ci curățenia vieții. Pavel lucra în atelier și asta nu i-a vătămat de loc virtutea. Să nu spui : „Cum pot filozofa²²⁾ cînd sînt meseriaș, cînd sînt sărac ?“ Tocmai pentru că ești meseriaș, pentru că ești sărac, poți filozofa ! Este mai potrivită pentru evlavie sărăcia decît bogăția, mai potrivită munca decît lenea ; bogăția este chiar piedică pentru oamenii fără luare aminte asupra-le. Cu ce te poate împiedeca sărăcia, ca să alungi din suflet ura, ca să stingi invidia, ca să-ți înfrînezi minia, ca să te rogi, ca să fii bun și blind, ca să fii binevoitor și cu dragoste ? Ca să faci asta n-ai nevoie să cheltuiești bani, ci ai nevoie de voință. Milostenia, ea mai ales, are nevoie de bani ;

²¹⁾ Proverbe 10, 20.

²²⁾ Într-o traducere liberă : „Cum pot trăi integral concepția creștină despre lume și viață“.

dar și ea e mai strălucitoare, cînd e făcută din sărăcie. Văduva, care a dat doi bani, era cea mai săracă dintre toți oamenii, dar i-a întrecut pe toți²³⁾. Să nu socotim, dar, mare lucru bogăția și nici să nu socotim mai bun aurul decît lutul. Valoarea materiei nu stă în natura materiei, ci în cugetul nostru. Dacă ai examina bine lucrurile, ai vedea că fierul e mai necesar decît aurul. Aurul nu slujește nici unei trebuințe din viața noastră; fierul dimpotrivă este întrebuițat în mii și mii de meserii. Dar pentru ce compar eu aurul cu fierul? Pietrele de pe drum sînt mai de trebuință decît pietrele scumpe; din pietrele scumpe nu poți face nimic folositor; din celelalte s-au ridicat case, ziduri, orașe. Arată-mi care-i folosul mărgăritarelor; dar, mai bine spus, cită pagubă, cită vătămare nu aduc ele! Ca să porți tu o bobită de mărgăritar sînt sugrumați de foame mii și mii de săraci. Ce cuvînt de apărare mai poți avea? Ce iertare?

Vrei, femeie, să-ți împodobești fața? Nu ți-o împodobi cu mărgăritare, ci cu castitate și bunăcuviință. Așa, fața ta va fi mai dragă soțului tău. Împodobirea cu mărgăritare duce la bănuieli de gelozie, la dușmănie, la certuri, la bătăi. Nimic nu-i mai neplăcut decît o față care dă de bănuît; dar podoaba dată de milostenie și de castitate îndepărtează orice bănuială rea și leagă mai puternic decît lanțul pe soț de soție. Nu frumusețea chipului face ca un chip să fie frumos, ci starea sufletească a celui care are chipul; și nimic nu dă naștere la o astfel de stare sufletească, ca milostenia și castitatea. O femeie, oricît de frumoasă ar fi, dacă nu-i castă și cu bună cuviință, e nesuferită bărbatului ei și i se pare mai urîtă decît toate femeile; și dimpotrivă una, nu frumoasă la chip, este plăcută soțului ei și i se pare mai frumoasă decît toate femeile, dacă are aceste însușiri. Că nu natura celor văzute condiționează hotărîrile noastre, ci dispoziția noastră sufletească. Împodobește-ți deci, chipul cu castitate, cu bunăcuviință, cu milostenie, cu bunătate, cu iubire de oameni, cu dragoste de bărbatul tău, cu blîndețe, cu răbdare. Acestea sînt culorile virtuții. Cu acestea faci să te îndrăgească îngerii, nu oamenii; cu acestea faci ca Însuși Dumnezeu să laude frumusețea ta; iar cînd Dumnezeu te laudă, atunci negreșit placi și bărbatului tău. Dacă înțelepciunea luminează chipul omului²⁴⁾, apoi cu mult mai mult virtutea femeii îi luminează chipul.

Iar dacă socotești mare lucru podoabele, te întreb: La ce-ți vor folosi mărgăritarele în ziua cea înfricoșătoare a judecării? Dar pentru ce trebuie să vorbesc de ziua aceea, cînd pot să-ți dovedesc netrebnicia lor chiar cu fapte din viața aceasta? Cînd sînt tîrîți în fața judecării cei care s-au făcut vinovați de ofensă adusă împăratului și sînt în primejdie a li se da pedeapsa capitală, mamele și soțiile lor aruncă de pe ele colierele, bijuteriile, mărgăritarele, toate podoabele și hainele cele de aur și îmbracă haine simple și sărăcicioase, presoară cenușă pe cap și să tăvălesc pe jos înaintea porților tribunalului, ca așa să facă îndurători pe judecă-

²³⁾ Luca 21, 1—4.

²⁴⁾ *Eclesiast* 8, 1.

tori. Dacă deci aici, la tribunalele acestea de pe pământ, sînt socotite înșelătoare și trădătoare bijuteriile și mărgăritarele și că numai bunătatea, blîndețea, cenușa, lacrimile și hainele sărăcicioase pot face îndurător pe judecător, cu mult mai mult va fi tot așa și la dreptul și înfricoșătorul tribunal de dincolo. Spune-mi ce vei avea de spus, cum te vei apăra, cînd Stăpinul te va învinui pentru mărgăritarele acestea, punindu-ți sub ochi săracii, pe care i-ai lăsat să piară de foame? De aceea spunea Pavel: „Nu cu împletituri de păr, sau cu aur sau cu mărgăritare sau cu haine scumpe“²⁵⁾. Acestea ne întind curse. Chiar de ne-am bucura de ele cît trăim, la moarte tot ne vom despărți de ele. Virtutea, însă, este trainică; nu se schimbă, nu cade, ci ne face și aici mai puternici și merge cu noi și pe lumea cealaltă. Vrei să ai mărgăritare și să nu pierzi niciodată bogăția aceasta? Scoate de pe tine, femeie, toate podoabele și pune-le în mîinile lui Hristos prin săraci și Hristos îți va păstra toată bogăția; iar în ziua cînd trupul tău va învia cu multă strălucire, Hristos va pune în jurul gîtului tău mai bună bogăție și mai mare podoabă; că podoaba aceasta de aici este de rînd și de disprețuit. Gîndește-te apoi, femeie, cui vrei să plăci cînd îți pui podoabele acestea, pentru cine te împodobești? Ca să te admire cei ce te văd, un împletitor de funii, un fierar, unul din piață? Nu roșești, nu-ți crapă obrazul de rușine să te arăți cu aceste podoabe și să faci asta pentru niște oameni, pe care nu-i socotești vrednici nici de bună ziua? Cum să nu rîzi de goana asta după vînt? Adu-ți aminte de cuvintele ce le-ai rostit cînd ai fost botezată: „Mă lepăd de tine, satană și de trufia ta și de slujirea ta“. Trufia satanică este nebu-neală după podoaba mărgăritarelor. N-ai primit aur să-ți legi trupul, ci ca să dezlegi pe săraci, să-i hrănești. Spune, dar, mereu: „Mă lepăd de tine, satană“. Nimic nu-i mai puternic decît cuvîntul acesta, dacă îl în-deplinim cu fapta.

5. Cer să învățați acest cuvînt și voi care aveți să vă botezați. Cuvîntul acesta este un legămînt cu Stăpinul nostru. După cum noi cînd ne cumpărăm robi, întrebăm mai întîi pe robii de vînzare dacă vor să ne slujească, tot așa face și Hristos: cînd vrea să te ia în robia Sa, mai întîi te întreabă dacă vrei să părăsești pe tiranul acela crud și nemilos și după aceea face legămînt cu tine; că nu ne impune cu sila stăpînirea Lui. Uită-te la bunătatea lui Dumnezeu! Noi, înainte de a da prețul pe robi, întrebăm pe robii de vînzare, dacă vor sau nu să intre în slujba noastră; și cînd am aflat că vor, atunci dăm prețul. Hristos, însă, n-a făcut așa, ci a dat și, prețul pentru noi toți, cînstitul Lui sînge — „cu preț ați fost cumpărați“²⁶⁾, spune Pavel — și cu toate astea nici așa nu ne silește, dacă nu vrem să-I slujim Lui, ci spune: „Dacă n-ai plăcere tu însuși, dacă nu vrei tu însuși și de bună voie să intri în slujba Mea, nu te silesc, nici nu te forțez!“ Noi n-am vrea să cumpărăm robi răi; iar dacă am face asta, apoi îi cumpărăm cu gînd rău și cu gînd rău dăm banii pe ei. Hristos, însă, cumpără robi nerecunoscători și călcători de lege și dă pe ei

²⁵⁾ I Timotei 2, 9.

²⁶⁾ I Corinteni 7, 23.

preț de robi buni; dar, mai bine spus, dă chiar un preț cu mult mai mare și atît de mare că mărimea lui nu-l poate înfățișa nici mintea, nici cuvîntul. Nu dă pe ei cer, pămînt, mare, ci ceva mai de preț decît toate acestea: dă singele Lui; cu acest preț ne-a răscumpărat. Și, după toate acestea, nu ne cere martori, nu ne cere înscrise, ci se mulțumește numai cu cuvîntul nostru, chiar în gînd de l-ai spune. Să spui: „Mă lepăd de tine, satană și de trufia ta!“ Cu acest cuvînt Hristos a primit totul.

Să spunem, dar, acest cuvînt: „Mă lepăd de tine, satano, și de toată trufia ta!“ Și pentru că are să ni se ceară acest cuvînt în ziua cea înfricoșătoare a judecării, de aceea să-l păzim, ca să dăm atunci întreg darul ce ni s-a încredințat.

Trufie satanică sint teatrele, hipodromurile, orice păcat, ținerea zilelor, semnele.

— Dar ce sint semnele?

— Ai ieșit din casă și ai văzut un om cu ochii încrucișați sau un schiop și îndată spui: „Azi are să-mi meargă rău, că m-am întîlnit cu el!“ O astfel de spusă este trufie satanică. Nu întîlnirea cu un om face ca să-ți fie ziua rea, ci viețuirea în păcat. Cînd ieși, dar, din casă, caută să te ferești de un singur lucru: să nu te întîlnești cu păcatul, că numai păcatul ne poate pune piedici; fără de el nici diavolul nu ne poate vătăma.

Ce spui? Te întîlnești cu un om și îl socoți piază rea și nu vezi lațul satanic, nu vezi cum dracul te face să urăști pe un om, care nu ți-a făcut nici un rău, cum te face dușman cu fratele tău, fără pricină întemeiată? Dumnezeu ne-a poruncit să iubim și pe dușmani, iar tu urăști pe un om, care nu ți-a făcut nici un rău, pe un om căruia nu-i poți găsi nici o vină! Nu te gîndești cită batjocură, cită rușine, dar, mai bine spus, cită primejdie? Am să vă spun și altceva și mai de ris. Mă rușinez și roșesc, dar sint silit să o spun pentru mîntuirea voastră. Iată ce se spune! Dacă te întîlnești cu o călugăriță, toată ziua îți merge rău; dar dacă te întîlnești cu o femeie de stradă, ziua ți-i bună, cu folos și plină de cîștig. Acoperiți-vă fața de rușine, bateți-vă peste frunte, plecați-vă la pămînt! Dar nu acum, cînd spun aceste cuvinte, ci atunci, cînd se fac astfel de fapte. Văd cum și-a ascuns diavolul și aici viclenia, ca să urim pe omul cuminte și să îmbrățișăm și să îndrăgim pe cel desfrînat. Diavolul a auzit pe Hristos spunînd: „*Cel care se uită la o femeie spre a o pofti a și săvîrșit adulter cu ea*“²⁷⁾ și pentru că a văzut că mulți își biruie neînfrînarea, și-a pus în gînd să-i ducă la păcat pe altă cale: le-a băgat în cap gîndul că le va merge bine dacă se uită cu plăcere la o femeie desfrînată.

Ce mai pot spune de cei care umblă cu descîntece și cu baiere, de cei care-și leagă la cap și la picioare monezi de aramă cu chipul lui Alexandru Macedon? Spune-mi, acestea sint nădejdiile noastre, ca, după crucea și moartea lui Hristos, să ne punem nădejdea mîntuirii în chipul unui împărat păgîn? Nu știi oare cîte fapte mari a făcut crucea? A ni-

²⁷⁾ Matei 5, 28.

micit moartea, a stins păcatul, a făcut nefolositor iadul, a surpat puterea diavolului ! Și să n-ai încredere că crucea poate da sănătate trupului ? A înviat toată lumea și tu să nu ai încredere în ea ? Spune-mi : Ce n-ai merita ? Dar nu-ți atârni numai baiere de gît, ci mai umbli și după descîntătoare și aduci în casă o babă bețivă și nebună. Nu ți-i oare rușine, nu roșești ca după o atît de mare filozofie a credinței să alergi la acestea ? Și culmea înșelării ! Cînd vă îndemn să fugiți de descîntece, îi și aud pe unii că se apără spunînd : „Femeia care descîntă e creștină și nu rostește altceva decît numele lui Dumnezeu !“ Tocmai pentru asta o urăsc și-i întorc spatele, că se folosește de numele lui Dumnezeu ca să-L ocă-rască pe Dumnezeu, că-și zice creștină și se arată a fi păgînă. Și dracii rosteau numele lui Dumnezeu dar erau draci. Îi spuneau lui Hristos : „*Te știm cine ești : Sfîntul lui Dumnezeu*“²⁸⁾ ; dar Hristos i-a certat și i-a izgonit²⁹⁾. De aceea vă rog scăpați-vă de înșelăciunea aceasta ! Să vă fie toiag cuvintele : „Mă lepăd de tine, satană !“ Și după cum nimeni nu vrea să iasă din oraș fără încălțăminte și fără haine, tot așa și tu niciodată să nu ieși în oraș fără aceste cuvinte, ci înainte de a păși pragul casei tale, spune mai întîi cuvintele acestea : „Mă lepăd de tine, satană, de toată trufia ta, de toată slujirea ta, și mă unesc cu Tine, Hristoase !“ Să nu ieși niciodată din casă fără aceste cuvinte ! Acestea să-ți fie toiag, acestea armă, acestea turn nebiruit. Odată cu cuvintele acestea, fă-ți și semnul crucii pe frunte. Fiind văzut pretutindeni cu aceste arme, nu te va putea vătămă nu numai omul, dar nici chiar diavolul. Învață aceste cuvinte de pe acum, cînd ești încă aici, pentru ca atunci, cînd vei primi pecetea harului Sfîntului Duh, să fii ostaș pregătit, ca să poți birui pe diavol și să primești cununa dreptății, pe care, facă Dumnezeu, ca noi toți să o dobîndim, cu harul și cu iubirea de oameni a Domnului nostru Iisus Hristos, cu care Tatălui slavă împreună cu Sfîntul Duh, în vecii vecilor, Amin.

²⁸⁾ Marcu 1, 24.

²⁹⁾ Marcu 1, 25—26.

P R O B L E M E P A S T O R A L E Ș I L I T U R G I C E

PREGĂTIREA CREDINCIOȘILOR ÎN VEDEREA PRIMIRII SFINTELOR TAINE

de : Prot. VASILE PETRICA

Primirea de către credincioși a sfințelor taine nu este indicat a se face fără o pregătire prealabilă. Dacă s-ar proceda astfel, s-ar trece peste o seamă de prevederi liturgice și canonice, ceea ce ar prejudicia atât credinciosului în cauză cât și Bisericii. Prejudiciul ce s-ar aduce Bisericii constă în aceea că primirea tainei, fiind neconformă cu prevederile canonice, ar duce inevitabil la neglijarea conținutului ei, iar credinciosului i-ar dăuna prin faptul că deși taina, dogmatic, este în afară de sfințenia sau vrednicia preotului, el n-ar avea în acea situație predispoziția spirituală necesară pentru a primi taina, manifestându-se în timpul celebrării ei timid, crispat și neorientat. Și atunci când primitorii tainei se manifestă într-o asemenea formă, neavind entuziasmul ce l-am fi așteptat, explicația se poate găsi doar în lipsa de pregătire corespunzătoare a acestora.

Plecînd de la aceste constatări, facem precizarea că în articolul de față vom stărui insistent asupra acestui proces de pregătire a credincioșilor în vederea primirii sfințelor taine. Ideea nu este nici nouă și nici străină practicii Bisericii, ci mai nouă ar fi poate formularea teoretică care să evidențieze mai pregnant acest aspect. Desigur că, la aceasta contribuie și exemplul ce ni-l oferă celelalte sectoare de activitate umană, unde realizarea unor obiective se face pe perioade mai îndelungate și cu o pregătire sistematică. Cum tainele vizează însăși viața noastră spirituală, evident că ele nu pot fi lăsate la voia întîmplării, ci trebuiesc pregătite minuțios. Începînd de la cîteva chestiuni care pot părea insignifiante, tainele se impun a se oficia cu o deosebită atenție. Pregătirea se poate face în două moduri, respectiv prin : *pregătire indirectă* și *pregătire directă*. Cea din urmă include în sine preocuparea parohului de fiecare zi de a sfătui pe enoriașii săi să arate cinstea cuvenită tainelor, să le cunoască importanța în mîntuirea personală, să se străduiască să le împlinească pe cele care li se înbie pentru mîntuirea sufletului. Aceste idei se cer a fi evidențiate în predici, discuții zilnice ocazionate de vizitele pastorale, cu prilejul unor

servicii religioase, etc. Pregătirea directă pleacă de la momentul cînd un credincios își manifestă voit intenția de a primi una din taine. Atunci preotul trebuie să fie asemănător unui autentic artizan care să-și pregătească cele mai neînsemnate detalii ale lucrării sale, pentru ca totul să fie evidențiat și pentru ca nimic din ceea ce este important să nu fie omis, și ca nici unul din aspectele particulare să nu fie în disonanță cu întregul. Fără a se pierde în banal și grotesc, pregătirea necesită răbdare în plus care să elucideze toate aspectele problemei.

Întrucît în paginile de față vom trata toate tainele, considerăm că mai întîi e bine a stărui asupra unor chestiuni generale, în pregătirea indirectă a credincioșilor în vederea primirii lor.

1. Cel dintîi punct aparținător acestor aspecte preliminară este legat de *intermediari*, care în multe cazuri solicită preotului oficierea unor taine, cum și cele legate de finalizarea lor în numele altora. Așa cum se întîmplă deseori, credincioșii în preajma pregătirii celor legate de oficierea unor taine, absorbiți fiind de cele ale Martei, apelează la rude, prieteni, cunoscuți sau vecini, care să solicite parohului oficierea tainei, cum și cîteva relații legate de acest act. Încercînd, preotul dă curs inițiativei exprimate. Dar, din unghi pastoral privind problema, este foarte util a se ști că e bine ca preotul să-și obișnuiască credincioșii, prin sfaturile ce le adresează chiar și-n biserică, ca în asemenea ocazii să i se înfățișeze direct și personal, renunțîndu-se la intermediari. Subliniem faptul că dintr-un asemenea gest se poate deduce și importanța ce se acordă valorii tainei, cum și cîntea ce se arată preotului în asemenea ocazii. Dar în afară de acest aspect, mai mult cu caracter protocolar, cu importanța sa neîndoielnică, apare încă o realitate și ea determinată de necesitatea ca odată cu solicitarea oficierei tainei să se stabilească și cîteva prescripții bisericești care se cer împlinite și care în nici un caz nu pot fi discutate și transmise printr-un intermediar. Este adevărat că sînt cîteva taine care primesc o duhovnicească îngăduință. Spre pildă, dacă este de înțeles atitudinea unor enoriași care se informează prin intermediar cînd se pot prezenta la spovedanie sau la maslu de obște, nu este apoi permis ca preotul să accepte oficierea unei cununii doar prin solicitarea unor terțe persoane, care n-au nici o implicație în săvîrșirea tainei. Rațiunea care stă la baza îndemnului de a se evita încredințarea mijlocirii unor persoane pentru unele oficii, pleacă de la constatarea că parohul n-are siguranța necesară în pregătirea unui asemenea act. Este cunoscut că responsabilitatea scade proporțional cu mărirea unei sfere. Așa fiind, e necesar ca principial preotul să țină la necesitatea morală ca enoriașii săi să ia contact personal stabilind toate cele ce țin de oficierea tainei și mai ales la acelea în care subiecții trebuie pregătiți minuțios, ceea ce vom arăta pe rînd la fiecare taină, doar cu excepția preoției pentru care candidații se pregătesc nu cîteva ceasuri sau zile, ci ani întregi de studiu teologic imbinat cu o trăire duhovnicească intensă.

2. Odată cu urbanizarea spațiului ambiant, apar și noi aspecte psihologice în desfășurarea vieții bisericești, legate de evidenta necesitate

de a se îndeplini concomitent mai multe nevoi duhovnicești, fapt care se constată mai ales în activitatea parohiilor urbane. Dar pentru a se ajunge aici e absolut necesar să fie învinsă o mai veche mentalitate determinată de existența unui veritabil pilon al individualismului care, deși departe de aspectul negativ al noțiunii, pornește totuși din mentalitatea grupului social restrâns care și-a canalizat bucuriile și și-a deplins suferința în vâzul și participarea celor din jur, dar sub prisma concepției de a fi singurul subiect al momentului respectiv. Așa bunăoară, la unele parohii rurale, dacă se ivește situația că într-o duminică se solicită oficierea mai multor boteze, săvârșirea lor se face nu deodată ci succesiv, fapt ce duce la fărâmițarea inutilă a timpului și la pierderea frumuseții ce o oferă *oficierea colectivă a tainei*. În primul rînd trebuie combătută mentalitatea că oficierea în comun a unor taine sau ierurgii ar fi semnul unei mai scăzute importanțe ce se acordă subiecților ei. Premiza greșită dintr-o asemenea judecată este a se căuta în urmele individualismului oarecînd împămîntenit, care s-a instaurat comod și sigur și-n Biserică. De aici tocmai greutatea ce o întîmpină unii preoți din parohiile rurale care sînt nevoiți să officieze două sau trei boteze succesiv și toate acestea numai fiindcă există mentalitatea incriminată. Vom încerca să dovedim biblic lipsa de rațiune a unor asemenea pretenții. Bunăoară, în Sf. Scriptură ni se spune că la cuvîntarea apostolului Petru din ziua Cînzecimii, în Ierusalim, „s-au botezat ... ca la trei mii de suflete“ (Faptele Apostolilor 2, 41). De aici se poate clar deduce că botezul s-a oficiat deodată tuturor. Modul în care s-a săvîrșit el este mai greu de a-l stabili întrucît Sf. Carte nu ne spune, dar important pentru noi este mesajul biblic care ne comunică realitatea îmbucurătoare a faptului și mai puțin modul concret de înfăptuire. Tot în această direcție putem adăuga și obiceiul din Biserica primară de a se boteza catehumenii îndeosebi la praznicele mari, în amintirea căruia fapt și azi, la praznicele împărătești, se cîntă : „Cîți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați și-mbrăcat“. De aici iese în mod evident adevărul că în primele veacuri botezul se oficia simultan tuturor catehumenilor pregătiți. Așa fiind, pare de neînțeles pretenția de a se oficia botezele succesiv și nu simultan. Adevărul este că individualismul își are neajunsurile sale. În cazul nostru botezelor li se răpește frumusețea și entuziasmul ce-l oferă îndeosebi caracterul festiv al unor asemenea momente, determinate de rostirea în comun a Crezului. Neajunsurile sînt evidente, și astfel că remîniscenta acestui individualism trebuie combătută îndeosebi pentru că rolul său negativ se răsfrînge și asupra timpului din asemenea ocazii, dat fiind că legat de momentele specificate se servesc mese comune, cu invitați care participă la bucuria familiei și cărora li se pune răbdarea la încercare din moment ce oficierea tainei este mult amînată din pricina rîndului ce se formează. Referirea preoților în combaterea acestor mentalități să se bazeze pe practica parohiilor urbane, iar teoretic pe ideea că credinciosul în individualitate poate doar greși, dar spre a se mîntui e necesară colectivitatea. Această problemă își are reflectarea și-n preocupările de pe plan interconfesional, așa cum a ținut să precizeze unul din

marii teologi apuseni contemporani, că „Celebrarea colectivă, exterioară și vizibilă a tainelor face eficace cîștigarea mîntuirii“¹⁾.

3. Este bine știut că despre *valoarea timpului* se vorbește foarte intens în zilele noastre. Referitor la irosirea lui iarăși s-au făcut reflexii aparținînd unor personalități cum și creației populare. Pentru contextul problemei găsim foarte nimerit reflexia lui Tit Livius „Periculum in mora“, adică „În întîrziere se află primejdia“. Adevărul cugetării stă în aceea că fiecare lucru trebuie săvîrșit în timpul său și a întîrzia în împlinirea unor obligații, voit sau din neglijență, înseamnă a răpi clipei următoare lucrul afectat pentru săvîrșirea lui. Transpunînd pe plan religios, constatarea își are importanța sa întrucît aici punctualitatea este o chestiune extrem de stringentă. De aceea este bine ca parohul să pretindă enoriașilor săi același lucru spre a se păstra demnitatea actului și seriozitatea momentului. Și-n această direcție preotul trebuie să fie pilduitor întrucît însemnătatea punctualității o deducem și din următoarea reflexie: „Punctualitatea este un fel de a ne arăta respectul nostru pentru cei cu care trebuie să vieții ne pun în atingere. Mai este și o faptă de conștiință, căci o întîlnire este un contract, vîdit sau subînțeles, și acel care nu vine la întîlnire călcîndu-și cuvîntul, nesocotînd în chip neonest în același timp și vremea altora, își face, fără doar și poate și pe bună dreptate, un rău renume... Omul care nu-i exact duce cu el pretutindeni dezordinea și nu face decît să tulbure pacea și seninătatea altora“²⁾. Asemenea ideii să stea la temelia unei ferme convingeri care să cultive punctualitatea spre a fi orientative pentru preot pentru ca să se evite neplăcerile ce le aduce o nejudicioasă împărțire și utilizare a timpului, care nu-i numai al nostru, ci și al altora. Considerînd încheiate îndrumările generale legate de pregătirea credincioșilor, în vederea primirii tainelor, mai amintim că în contextul unor asemenea preocupări pot apărea și alte realități care trebuiesc rezolvate prompt și totdeauna în spiritul dragostei creștine care „nu cade niciodată“ (1 Corinteni 13, 8). Vom trece la un alt capitol în care problemele din fiecare taină vor fi privite prin unghi pastoral.

Botezul și Mirungerea. Dat fiind că taina Sf. Botez este nerepetabilă (Efeseni 4, 5), în oficierea ei se impun multe precizări. Și cum botezul se săvîrșește legat de taina Sf. Mir, considerăm nimerit ca îndrumările pentru aceste două mari și însemnate taine să le concentrăm în același capitol deoarece timpul de pregătire nu este diferențiat.

Cel dintîi fapt ce se cuvine să-l precizăm este că nașii pruncilor trebuie să fie de credință ortodoxă. Știut fiind că prin nașie se crează un grad spiritual de rudenie, mult cinstit, sînt unii părinți care încearcă să-și asigure copilului legături prin găsirea de nași în persoane cu o situație socială de frunte, ignorînd astfel aspectul esențial, bisericesc, adică identita-

¹⁾ Y. Congar, *Esquisses du mystère de l'Eglise*, Les Editions du Cerf, Paris, 1966, p. 79.

²⁾ Gh. Paschia, *Buna-cuviință oglindită în proverbe și maxime din toată lumea*, Editura Albatros, București, 1970, p. 209.

tea de credință a nașilor cu cea a părinților pruncului și implicit cu cea a finului. Se substituie deci interesul duhovnicesc în favoarea celui care ar aduce avantaje pruncului prin aceea că este legat de persoane a căror situație îi va folosi în viață. Dată fiind această mentalitate, preotul să prevină părinții pruncului de necesitatea ca nașii să fie de credință ortodoxă deoarece ei sint garanții lui în credință și fac legământ înaintea Bisericii că pruncul ce se botează își va păstra curată haina credinței. Privind celălalt revers, cum ar fi posibil ca un naș eterodox să-și îndrume finul într-o trăire pe făgașul Ortodoxiei. În timpul ce se anunță oficierea botezului, ceea ce se face cu suficient timp înainte, se va comunica faptul că nașilor le revine obligația expresă de a rosti în timpul serviciului Crezul, ceea ce presupune o pregătire prealabilă în a-l memora. Textul cel mai la îndemină îl poate oferi Cartea de Rugăciune. Dacă parohul ar avea la dispoziție un text al Crezului, dactilografiat, și care să-l transmită nașilor, n-ar face altceva decât să le ușureze obligațiile, contribuind eficient la îndeplinirea acestei îndatoriri, care, fără instrumentul exact, rămîne doar o simplă încercare de a intimida nașii, deoarece din practica pastorală se cunoaște cît de departe rămîne împlinirea acestei prescripții comparativ cu o cerință minimă. Atunci trebuie căutată cauza și care poate fi găsită fără prea multă greutate în lipsa unui text care să-l aibă nașii la îndemină. Preotul ca păstor e necesar să-și facă cît mai eficientă lucrarea ce o desfășoară. Prin îndeplinirea unor obligații să nu se caute doar scăparea de osteneala ce o impune îndatorirea ci să caute eficiența actului. La asemenea perspective preotul să gîndească și să caute în inteligența sa resursele care să-i asigure îmbunătățirea rezultatelor.

Cum botezul se oficiază prin afundare, acest mod fiind cel autentic ortodox, se va preciza acest lucru din timp părinților pruncului pentru ca îmbrăcămîntea din ziua botezului să fie corespunzătoare acestui act, respectiv hăinuțele să fie cît este posibil lejere, spre a fi dezbrăcat și îmbrăcat cu ușurință. Și miruirea se poate face corespunzător rînduieiilor bisericești în o asemenea ținută.

Sînt extrem de multe ocazii cînd, observîndu-se cu grije cele esențiale, se neglijează aspectele care par secundare. Dar cum cele secundare contribuie la închegarea și cristalizarea fondului, în situația cînd sînt minimalizate, se lovește în temeinicia și valabilitatea actului. Așa bunăoară preotul pregătind toate cele ce țin de oficierea tainei nu dă atenție unui obicei împămîntenit și practicat de credincioși. Pregătindu-se pruncul pentru botez, acesta este luat de moașă și dus împreună cu nașii la biserică, așa cum fin și măiestrit a observat poetul cînd a zis: „Pruncu-nfășat de mămă și de moși /Trimes cu dar și cele cuvenite/. Biserica e plină și preotul slăvit. Cufundă pruncu-n apele sfințite“³⁾. Deci, tradiția la care țin și pe care în general, o cunosc credincioșii, e ca pruncul să fie înfășat și dus de acasă pînă la biserică de moașă, unde se preia de nași. Tocmai în poezia

³⁾ Ioan Alexandru, *Imnele bucuriei* (poezia: Casa părintească), Editura Cartea Românească, București, 1973, p. 153.

la care ne-am referit e vorba de moașele care au un rol la botezul unui prunc, ele fiind de obicei acelea care aduc de la biserică apa sfințită cu rugăciuni speciale pentru mamă și prunc. Împămîntenit fiind obiceiul ca moașele să îmbrace pruncul și să-l ducă pînă la biserică, dacă se întîmplă că se oficiază simultan mai multe boteze fiind și o asistență mai numeroasă iar preotul nu poate determina care este nașa sau moașa și dacă pruncul e ținut de nași, să rostească înainte de a începe botezul următoarele: „Nașii să preia finul“. La această zicere în bisericile urbane se observă o generală mișcare, executîndu-se cele precizate. În caz contrar, existînd unele moașe mai îndrăznețe și nași mai puțin obișnuiți, se poate întîmpla ceea ce de fapt s-a și petrecut, cînd nași nedumeriți, ce ședeau pe margine în timpul oficierei botezului, au întrebat, parcă vinovați: „Dar noi ce să facem?“ Preotul, prudent ca totdeauna, să caute să înlăture o asemenea situație care ar crea confuzii și ar nemulțumi pe cei implicați.

După oficierea botezului, în cadrul cuvîntului îndătinat, este bine să se elibereze nașilor adeverința de botez care este o mărturie a actului săvîrșit și care mai tirziu va crea subiecților conștiința apartenenței de Biserică, rămînînd mărturie ziua botezului și numele preotului care în majoritatea cazurilor se dau foarte repede uitării. Dar spre a săvîrși eficient această obligație este foarte util ca preotul să solicite părinților pruncului, în prealabil, datele necesare pentru completarea adeverinței pentru ca la oficierea tainei toate aceste îndatoriri administrative să fie rezolvate, stăruindu-se doar asupra celor spirituale. Cu împărtășirea pruncului se încheie taina botezului despre care se spune că este „poarta de intrare în Biserică“, deoarece fără a o primi nici una din celelalte taine nu pot fi administrate.

Spovedania. Deoarece această taină „apare ca cea mai importantă sub raport duhovnicesc, ea constituind piatra de încercare a preoților în activitatea lor pastorală și termometrul trăirii religioase a credincioșilor în calitatea lor a fii ai Bisericii“⁴⁾, se cuvine să stăruim asupra ei, căutînd cîteva aspecte pastorale mai importante spre a le orienta în sprijinul unei cît mai eficiente lucrări. Dacă merită o asemenea strădanie o confirmă și constatarea că „fără pocăință nu este creștinism“⁵⁾. Astfel stînd lucrurile, scaunul mărturisirii trebuie privit cu suficientă responsabilitate și preocupare. În primul rînd, se impune precizarea că pentru ca enoriașii să ajungă la o trăire duhovnicească atît de superioară încît să caute scaunul mărturisirii, este necesar să fie cultivate sentimentele lor, călăuzindu-i de o așa manieră încît să ajungă la „un anumit grad de sensibilitate religioasă și morală“⁶⁾. Fără această sensibilitate credinciosul nicîcînd nu va simți imboldul de a-și deplînge păcatele, de a năzui spre o viață duhovnicească mai intensă. Cultivarea acestei sensibilități se poate

⁴⁾ Nicolae, Mitropolitul Banatului, *Sînta Taină a Spovedaniei la credincioșii ortodocși români*, în „Îndrumătorul pastoral“, vol. I, Alba Iulia, 1977, p. 43.

⁵⁾ Prot. dr. A. Nestor, *Bogosluženia v secularnoe vremia*, în „Ejegodnik“, Praga, 1968, p. 90.

⁶⁾ Pr. Petre Vintilescu, *Spovedania și duhovnicia*, București, 1939, p. 42.

face prin variate forme de înmormântare, ca : servicii religioase frumos oficiate, lecturi biblice și cărți pioase, predici înălțătoare și o duhovnicească atmosferă ce o poate oferi numai o biserică ortodoxă frumos pictată. Ajungându-se la o asemenea stare trebuie întreprinși primii pași ce deschid drumul spre scaunul mărturisirii, ceea ce-l face în chip minunat „deprinderea credincioșilor cu examenul de conștiință”⁷⁾. Examenul de conștiință este spovedania în forma ei launtrică. Ea cultivă curajul duhovnicesc al penitentului și de aceea se cuvine ca un asemenea examen să se facă ordonat, neînțelegându-se prin aceasta numai regretarea unui fapt săvârșit ci și cîntărirea și analizarea obiectivă a împrejurărilor în care vina proprie să fie în centrul focului mistuitor al rostirii mentale, și nu o simplă și confortantă disculpăre. Ceea ce este cel mai specific primirii acestei taine este pregătirea în vederea primirii Sf. Euharistii prin rostirea în prealabil a canonului îndătinat.

Euharistia. Împărtășirea se face în timpul liturghiei, acesta fiind cadrul firesc de administrare. În preajma marilor praznice se prezintă un număr mai însemnat de credincioși. Felul cum decurge împărtășirea nu este cunoscut, credincioșii purtînd în mină lumînări aprinse, cu sufletele tremurînde și în cîntecul credincioșilor „Cu Trupul lui Hristos vă cuminecați . . .” Dar aici intervine o problemă mai gîngășă care merită să avem curajul de a o discuta și aceasta numai pentru că ne revine o responsabilitate proprie înaintea lui Dumnezeu de a apropia de sf. Potir cît mai mulți credincioși. Problema este legată de modul de a se oferi împărtășania. Împărtășirea se face într-o manieră consacrată în Biserica Ortodoxă și anume din acelaș potir cu aceeași linguriță. La început s-ar părea că nimic nu se poate obiecta și că nu există ceva ceea ce ne-ar atrage atenția. Aceasta însă numai la prima vedere intrucît, folosind aceeași linguriță, lesne observăm vădita rezervă a unor credincioși care caută să evite a fi următori unor persoane pe care le cunosc ca fiind suferinde de anumite boli. În trecut, cînd cunoștințele medicale erau în germene și cînd nu se cunoștea pericolul ce-l prezintă microbii, nimeni nu-și făcea nici un reproș. Astăzi însă, cînd cunoștințele medicale sînt atît de avansate, noi trăind în secolul grefelor, problema este altfel privită deoarece este cunoscut numai riscul ce-l prezintă conviețuirea în aceeași cameră cu un bolnav, fără să mai amintim de gravele urmări ce le poate genera transmiterea microbilor pe cale bucală. Pentru a se evita asemenea presupuneri, credem, că ar fi foarte potrivit ca să se folosească mai multe lingurițe și în chip ideal pentru fiecare în parte, așa cum se procedează la unele biserici de la orașe. În felul acesta nu se atinge nici fondul dogmatic, nici cel canonic și nici cel liturgic, ba, dimpotrivă, se elimină o reținere a credincioșilor care în multe cazuri duce la ocolirea Sf. Împărtășanii din cauza acestei situații. S-ar putea spune că „nimeni n-a suferit din vreo asemenea pricină”, dar a face presupuneri într-o asemenea direcție este nepotrivit intrucît fondul problemei este foarte adînc. A folosi sistemul intro-

⁷⁾ Idem, o. c., p. 47.

ducerii linguriței în apă și a o șterge cu un prosop după fiecare persoană, înseamnă a nu ne depărta prea mult de realitatea sesizată. Nu poate fi socotită această măsură de prevedere drept o inovație, ci mai degrabă o adaptare la condițiile noi de viață și pentru a înlătura toate barierele ce se interpun înaintea îndemnului lăuntric de a primi Sf. Euharistie. Dacă în privința modului în care se împărtășesc credincioșii la liturghie, în trecut, nu exista o deosebită preocupare, apoi totuși se proceda cu grijă la împărtășirea bolnavilor, în care direcție un autor consemnează îndrumarea ca după ce preotul l-a împărtășit pe bolnav „lingurița . . . , să o ție la flacăra luminării ce arde pe masă, după aceea să o șteargă cu purificatorul în care o învâluie”⁸). Aceasta este o măsură de prevedere datorată contactului avut cu bolnavii cu ocazia oferirii Sf. Cuminicături. Dar firesc, ne întrebăm, dacă în relațiile cu cei bolnavi și reținuți la pat simțim precauți spre a nu ne molipsi de boala ce-i încearcă, apoi la împărtășirea celor care frecventează biserica, și pe care nu-i putem cunoaște de sint sănătoși sau bolnavi, întrucât bolnavi nu sint numai cei ce zac în pat, atunci nu luăm nici o măsură ? . . .

Nunta. Când este momentul a se stăruie asupra nunții, prima observație ce se impune este aceea a apostolului Pavel și anume că „Taina aceasta este mare” (Efeseni 5, 32). Îmbinind această constatare cu prezența Mîntuitorului Hristos la Nunta din Cana Galileii (Ioan 2, 1—11), unde a transformat apa-n vin, ni se arată adevărata importanță a nunții. Sfinții Părinți la rîndul lor au completat această imagine prin reflexii deosebit de sugestive și cugetării definitorii pentru orientarea Bisericii. Astfel, Clement Alexandrinul denumește familia identică ca și Biserica, adică „to kiriakon”, „Casa lui Dumnezeu”⁹). Ioan Gură de Aur, predicatorul neîntrecut al Bisericii primare, legînd rostul familiei de realitatea Bisericii, care-n existența ei cultivă relația dintre om și Dumnezeu, denumește semnificativ familia, cînd îi zice, „Biserica mică”¹⁰). Plecînd de la toate aceste definiții trebuie să admitem că taina nunții comportă preocupări pastorale vrednice de toată atenția, pregătindu-se subiecții ei din timp, spre a fi călăuziți pe făgașul viabil care să asigure durabilitatea ce o reclamă însăși menirea familiei. Îndrumarea preotului este foarte necesară și bine venită. Și pentru a reține mai ușor unele idei vom împărți aceste preocupări pastorale sistematic.

a) *Căsătoria civilă* este prima condiție ce se cere mirilor înaintea primirii tainei cununiei. Îndrumări în această direcție oferă și Legiunile bisericesti, care sună astfel : „Clericul care va săvîrși taina cununiei, fără a fi observat dacă cei ce o cer au îndeplinit prescripțiile legii civile și bisericesti, de va dovedi că a făcut aceasta din neștiință sau neglijență, se va pedepsi cu pedeapsa dojenei, iar dacă s-a dovedit că a făcut-o în de-

⁸) Pr. dr. Nicolae Brînzeu, *Păstorul și Turma*, (Hodegetica), Lugoj, 1930, p. 403.

⁹) Stromate III, 10, Migne 8, 1165; apud Prof. Serghei Troițki, *O sviatosti braka*, în „Ejegyodnik”, Praga, 1967, p. 81.

¹⁰) Omilia la I Corinteni 7, 39—40, Migne 51, 230; apud Prof. S. Troițki, o. c., p. 82

plină cunoștință de cauză, se va pedepsi cu suspendarea din serviciu pe timp determinat¹¹⁾. Faptul pozitiv ce-l determină căsătoria civilă este și acela că e precedată de un examen medical al ambelor părți, deoarece este știut că există unele categorii de bolnavi care sînt opriți spre a-și întemeia familie pînă cînd nu se vindecă, pășind astfel sănătoși pe acest drum al responsabilității comune.

b) *Vîrsta mirilor* la fel se cuvine să fie atent observată și energic îndrumată. „Această vîrstă este fixată de lege la 18 ani pentru bărbați și la 16 ani pentru femei”¹²⁾. Conviețuirea sub vîrsta amintită, care indică pubertatea, este considerată de Codul penal drept „delict de degradare a rasei”, fapt care se pedepsește. Cu dispensă de vîrstă, care se obține temeinic susținută medical, se admite căsătoria la femei și cu împlinirea vîrstei de 15 ani. Ceea ce privește diferența de vîrstă dintre soți, nu există nici un fel de reglementare nici civilă și nici bisericească. Dar, preotul are în schimb o responsabilitate morală ce decurge din însăși misiunea sa și anume de a îndruma pe enoriașii săi pe drumul care să-i ferească de încercări și unele tulburări care duc la destrămarea familiei. La prima vedere se poate aprecia că prin noțiunea de „destrămarea a familiei” avem în vedere însăși instituția, dar trecînd peste acest considerent apare trista realitate că destrămindu-se familia se aduce un grav prejudiciu factorului uman, deoarece din familii despărțite survin copii care rămîn vi-tregiți de ajutorul firesc al ambilor părinți, de climatul cald al familiei care să-i ajute să se dezvolte plenar sub raport spiritual, simțînd dragostea părintească și bucuria familiei unite. În afară de aceasta nu poate fi deloc neglijat un alt fapt și anume acela al viitorului familiei. De se încheie căsătorii premature nu există răgazul necesar pentru crearea unei situații proprii, care să le asigure independența. Lipsa aceasta a independenței vieții de familie atrage după sine situații pline de umilintă și un-ori de conflicte grave, care produse în timpul cînd soții n-au experiența necesară pentru a înfrunta viața, familia va trece printr-o grea încercare.

c) Observarea situației dacă cei în cauză sînt *juni* sau la *a doua* sau *a treia* căsătorie este un lucru de foarte mare importanță. În cazul că sînt juni căsătoria se va oficia după datină, iar dacă unul dintre miri a mai fost căsătorit și este despărțit, se va trece la întocmirea dosarului de „divorț bisericesc”. În general despre căsătorie se știe că este indisolubilă, deoarece precizările biblice sînt clare și anume că odată cununia oficiată dăinuie pînă la moarte (Matei 19, 9 ; I Corinteni 7, 39 ; Romani 7, 2 ; I Timotei 5, 14). Și totuși, dacă Biserica noastră admite a doua și chiar a treia cununie, apoi aceasta pentru că „sînt îngăduite numai ca un po-gorămînt făcut pentru slăbiciunea firii omenești (...) pentru a nu lăsa pe cei împreunați cu legătura trupească, să trăiască în păcat, fără bine-

¹¹⁾ *Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și de judecată a B.O.R.*, art. 45 (Legiuirile B.O.R., p. 63).

¹²⁾ Tudor R. Popescu, *Dreptul familiei*, (tratat), Editura Didactică și Pedagogică. București, 1965, p. 110.

cuvîntarea lui Dumnezeu¹³⁾. Dosarul ce se întocmește cu acest prilej se înaintează prin protopopiat Ierarhului, avînd următoarele piese : 1. Sentința civilă pentru desfacerea căsătoriei civile. Desfacerea căsătoriei civile trebuie să preceadă îndeosebi că stabilirea vinei, părții vinovate, se face pe bază de probe. 2. Extrasul după matricola cununaților, unde a fost consemnată cununia, și care se obține de la biserica unde s-a oficiat cununia. La primirea deciziei chiriarhale, la rubrica din matricolă se consemnează „Această cununie s-a declarat desfăcută prin hotărîrea arhierască nr din”. 3. Parohul nu poate trece indiferent pe lângă o familie care este pe calea dezbinării și de aceea invită la el ambele părți cerîndu-le de a-și relua viața de familie, în numele dragostei creștine. În cazul că una din părți nu se prezintă sau această încercare de împăcare nu se poate realiza din pricina faptului că una din părți a încheiat o altă căsătorie, se va consemna acest lucru în procesul-verbal ce se încheie cu acest prilej. Toate acestea se înaintează cu avizul protopopului. Spre deosebire de Biserica romano-catolică, care nu admite a doua căsătorie prin formularea „Căsătoria validă, legală și săvîrșită nu poate fi dizolvată (anulată) de nici o autoritate omenească și de nici o altă cauză, decît de moarte¹⁴⁾”, Biserica noastră este mai îngăduitoare și înțelegătoare față de fii săi, deși „din început n-a fost așa” (Matei 19, 8), ci numai pe pacrurs s-a realizat această revelație progresivă. Cu toată această îngăduință „din pricina învîrșării inimii”, în cărțile de ritual se precizează „Iar a patra nuntă, nimenia să nu îndrăznească să o săvîrșască pentru că este fărădelege ; și cine va îndrăzni a cununa, să știe bine că va cădea în osînda canonisirii și se va pedepsi greu, lipsindu-se de harul preoției¹⁵⁾”.

d) Discuția preotului cu viitorii miri trebuie neapărat să abordeze și un alt aspect : *nu cumva sînt rude ?* S-ar putea spune că această problemă este observată de însăși organul de stat care încheie căsătoria civilă întrucît potrivit legii „rudenii este impediment la căsătorie” și „Rațiunea împiedicării căsătoriei între rude, în cadrul rudeniei firești, stă în primul rînd în considerații de ordin biologic ; unirea între rude apropiate nu asigură o descendență sănătoasă. La aceasta se mai adaugă și rațiuni de ordin moral, care sînt deopotrivă de valabile atît pentru persoanele legate între ele prin rudenie firească cît și pentru acelea legate între ele numai ca urmare a înfierii¹⁶⁾”. Apoi, „Legea interzice, în primul rînd căsătoria între rude firești în linie dreaptă, indiferent de grad. Drept urmare nu se pot căsători : tatăl cu fîca, mama cu fiul, bunicul cu nepoata, bunica cu nepotul etc. Este deasemenea interzisă căsătoria între rude în linie colaterală pînă la al patrulea grad inclusiv, adică între frate și soră, între

¹³⁾ *Învățătura de Credință Creștină Ortodoxă*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1952, pp. 303—304.

¹⁴⁾ *Codex Iuri Canonici*, canon 1118, Roma, MCMXIX, p. 375.

¹⁵⁾ *Molitfelnic*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, Ed. II-a, București, 1971, p. 91.

¹⁶⁾ T. R. Popescu, o. c., p. 118.

unchi și nepoată, mătușă și nepot și între verii primari¹⁷⁾. Păcătuirea împotriva acestei opreliști firești este denumită incest, iar copii rezultați dintr-o asemenea căsătorie sînt denumiți „incestuoși“. Dar cum prin bottez se crează o înrudire spirituală, respectiv nășia și aici intervin opreliști care nu admit căsătoria între naș și fină, între nașă și fin. Menținerea și cultivarea sfințeniei acestei rudenii spirituale nu îngăduie asemenea perspective și ceea ce lesne se poate constata e că între credincioșii ortodocși întotdeauna a fost cinstită această relație de rudenie spirituală, ea fiind așezată fără nici un echivoc alături de rudenii de sînge. La consolidarea unor asemenea relații intervine apoi și un fapt destul de puțin observat și anume că dacă cu anumite rude de sînge ne naștem, apoi rudele spirituale se caută și se crează după afinități. Dar întrucît Biserica veghează la unitatea familiei, care atrage după sine responsabilități superioare, opreliștele ei în materie de cununie merg chiar mai departe și anume nu se îngăduie „căsătoria tatălui și a fiului cu mama și fika, sau tata și fiul cu două surori, sau mama și fika cu doi frați sau doi frați cu două surori“¹⁸⁾. Dar aici se cuvine să facem precizarea că ne aflăm într-un domeniu unde interpretarea are un rol deosebit. Astfel că după opinia unora această opreliște își are contextul său pentru că realizarea căsătoriei deodată în forma amintită n-ar atrage după sine nici o rezervă, ci restricția s-ar referi la încheierea succesivă a unor astfel de căsătorii, cînd gradul de rudenie a fost deja realizat. În scopul prevenirii unor asemenea încălcări, Biserica a instituit așa-zisele „strigări“, mod prin care se apelează la bunăvoința comunității spre a se contribui la elucidarea a ceea ce parohul nu cunoaște pentru a se evita legitimizarea și încununarea unor asemenea greșeli.

e) Observînd toate chestiunile anterioare amintite se cuvine să fie subliniată încă una. Este vorba, evident, de îndrumarea ca oficierea cununiei să nu corespundă în nici un caz cu perioadele celor patru posturi mari, cum și în zilele indicate ca oprite pentru oficierea cununilor. Cîtă importanță acordă Biserica acestui fapt se observă și din aceea că în fiecare calendar de perete există consemnate perioadele și zilele în care nu se fac nunți. Dar cum fiecare lege își are limitele sale și aici există uzul că oficierea cununilor se poate face și în aceste perioade cu dispensă de „*timp oprit*“, emisă de Chiriarhul locului, la o cerere temeinic justificată. Îngăduința este însă mai mult pentru oficierea cununilor și mai puțin pentru petrecerile exagerate.

f) Epuizîndu-se toate aceste aspecte care pot da certitudinea că o cununie se poate oficia, parohul va trece la pregătirea mirilor pentru împlinirea actului sfințitor întrucît dacă, biologic, medicul își dă avizul pentru întemeierea unui cămin, atunci oficierea cununiei să se facă fără nici un fel de pregătire prealabilă? Că Biserica din cele mai vechi timpuri a pregătît duhovnicește pe cei ce se apropie de taina nunții o vedem din Kor-

¹⁷⁾ Idem, *Ibidem*.

¹⁸⁾ Prot. dr. P. Kernaševič, *Pastoralka*, Prešov, 1958, p. 66.

ciaia Kniga, colecție de legi și canoane, din sec. XIII, care în capitolul 50, prevede că „nu este îngăduit a permite apropierea de cununie a acelor credincioși care nu cunosc „Simbolul Credinței“, rugăciunea „Tatăl nostru“ și cele „Zece porunci“ sau cei care de un an nu au fost la spovedanie și împărtășanie“¹⁹⁾. O asemenea pregătire se poate face în mai multe rinduri, prin discuții foarte apropiate și instructive, după care viitorii miri să fie spovediți și împărtășiți, ceea ce în foarte multe parohii se face curent. Din asemenea întâlniri, ocazionate de pregătirea duhovnicească a viitorilor miri, se realizează și o apropiere sufletească mai intimă dintre preot și enoriașii săi, ceea ce se observă imediat la oficierea tainei unde subiecții se manifestă cu încredere și fără teamă și emoții. Deoarece am amintit de precauția care trebuie să o dovedească preotul în timpul pregătirii credincioșilor în vederea primirii sfințelor taine, se cuvine să amintim și aceea că preotul să facă cunoscut mirilor necesitatea de a se prezenta la cununie cu verighete și o batistă bărbătească de preferință nouă. Precizarea își are importanța sa neîndoielnică. Odată cu rostirea cuvîntului care încununează sfîrșitul tainei preotul să înmîneze adeverința de cununie a cărei rost e de prisos a-l sublinia. Întrucît „căsătoria produce cele mai multe urmări juridice“²⁰⁾, am ținut să stăruim mai mult asupra pregătirii ei încercînd să sistematizăm cîteva probleme care deși la prima vedere se pare că sînt cunoscute, totuși dat fiind că ele sînt multe, și uneori cu deosebite subtilități, foarte ușor pot fi scăpate din vedere, fapt ce ar atrage după sine neplăceri care se răsfrîng atît asupra subiecților tainei cît și asupra preotului însuși.

Maslul. Este mai mult decît evidentă necesitatea ca fiecare credincios să dobîndească toate darurile și harurile ce i le oferă lucrarea Bisericii prin sfințele taine și slujbe. Dar, fiindcă mulți credincioși nu cunosc mai în profunzime comoara de daruri și bucurii duhovnicești adusă de Mîntuitorul Iisus Hristos în lume, este absolut necesar ca preotul prin pastorație să îndeplinească acest deziderat. Și este suficient doar spre a rosti cuvintele apostolului Iacov „De este cineva între voi bolnav...“ (cap. 5, 14) și curiozitatea oricărui credincios se reactivează involuntar pentru că bolile trupești și sufletești macină bucuriile ce viața le oferă fiecărui pămîntean. Cum nimeni nu este scutit de boli și suferințe, strădania preotului trebuie să se înscrie în direcția limitării lor cît omeniește este posibil. Perspectiva unei asemenea încercări se află în îndrumarea de a „chema preoții Bisericii“. Este vorba, evident, de taina Sf. Maslu, care fiind o continuare a lucrării apostolilor, despre care se spune că „ungeau cu untdelemn pe mulți bolnavi și-i vindecau“ (Macabei 6, 13), trebuie permanent oferită credincioșilor. Dar cum ea vizează îndeosebi pe cei suferinzi, iar cum firea noastră ne îndeamnă a căuta vindecare doar atunci cînd suferința ne îngeneunche, taina rămîne multora necunoscută. Reme-

¹⁹⁾ Dr. A. Koukal, dr. P. Kobuzev, A. J. Novak, *Církevni pravo*, Prešov, 1958, p. 141.

²⁰⁾ Prof. dr. Valerian Șesan, *Curs de drept bisericesc universal*, Cernăuți, 1942, p. 194.

diul, atunci, apare prompt : *maslul de obște*. Dar pentru a-l oficia în forma sa consacrată este necesar soborul preoților determinat de pluralul indicat de apostol. Apare preoților încă un prilej excepțional de a coopera în zona lor de activitate. Sărbătorile, începutul și sfârșitul perioadelor de post, pot fi împodobite cu această taină plină de folos și căutare. Dar întrucât este vorba de pregătirea credincioșilor se cuvine să precizăm că maslul poate fi precedat prin spovedirea și împărtășirea celui suferind. Cum însă opiniile teologilor variază în această privință, unii susținând categoric că „Înainte primirii maslului sîntem *obligați* să ne spovedim și împărtășim cu Sfintele Taine”²¹⁾, alții opiniază că această îndrumare nu este categorică, ea excluzind obligativitatea. De altfel, asistînd la generalizarea maslurilor de obște, ne bazăm pe rolul intrinsec al tainei de „împăcare” și „iertare”, care este evident bazat pe duhul Scripturii.

Dar ca orice lucru cu căutare și taina Sf. Maslu trebuie ferită de anumite răstălmăciri, călăuzind credincioșii spre binefacerile ei cu competență și responsabilitate, în cadrul firesc al trăirii creștine. S-ar cuveni să reținem în acest context că „Maslul nu se oficiază copiilor mici (pînă la șapte ani) ... Totodată nu se săvîrșește nici celui condamnat la moarte, sau soldaților ce pleacă-n misiunea lor, precum nici bolnavilor ce se află deja în agonie”²²⁾. Și ca o ultimă referire la Sf. Maslu amintim că locul ultim ce-l ocupă în enumerarea tainelor nu se datorează unei eventuale mai scăzute importanțe ce ar avea-o ci pentru considerentul că harul ei se caută îndeosebi în partea ultimă a vieții cînd bolile macină sănătatea trupului.

Începînd deci de la botez, care ne face intrarea-n Biserică și continuînd pînă la maslu, care ne întîrzie rămînerea în viața pămîntească, Biserica oferă cu dărnicie tainele sale pentru îndumnezeirea credincioșilor. După ce am stăruit în acest articol cu precădere asupra trebuinței de a pregăti sistematic credincioșii pentru primirea sf. taine, s-a putut observa că fiecare-și are valoarea sa unică și intrinsecă. Din cele ce am expus se poate desprinde și ideea că pentru a face lucrător harul dumnezeiesc, ce-l oferă tainele, este absolut necesar să se mărească cadrul de pregătire, depășindu-se cel strict liturgic, trecîndu-se spre cel pastoral. Dar privitor la pastorație e bine să reținem următoarea consemnare : „Pastorația nu trebuie să fie niciodată rigidă, inflexibilă, înțepenită, ci elastică, binevoitoare și satisfăcătoare. Pastorația nu e nici dogmă nici canon și nici lege peste care nu se poate trece. Pastorația este manieră, este dragoste, este viață, înțelepciune și bunătate creștinească”²³⁾. Cristalizarea acestor idei este tocmai rostul articolului de față.

²¹⁾ *Pravoslavnii Katihizis*, Praga, 1954, p. 181.

²²⁾ Prot. dr. P. Kernašević, o. c., pp. 71—72.

²³⁾ Pr. prof. Sp. Cîndea, *Taina Sf. Maslu*, în „Mitropolia Ardealului”, Anul IX, Nr. 9—10/1964, p. 661.

CORIOLAN BREDICEANU ÎN SPIRITUALITATEA ROMÂNEASCĂ
A TIMPULUI

de: VIGTOR A. NEUMANN

Realizarea unirii Țării Românești și Moldovei, la 1859, continuarea acestui succes printr-un altul, independența de Stat a României, la 1877, a impulsionat activitatea în celelalte teritorii românești, Transilvania și Banat, direcționând poporului român din această zonă a vechii Dacii, un singur nobil ideal, lupta pentru desăvârșirea unității statale naționale. În acest context se înscriu prin activă lor participare, la evenimentele de seamă, numeroase personalități ale spiritualității românești bănățene. Credem suficient a trece în revistă câteva din numele ilustre de luptători, ce cu onoare au reprezentat Banatul acelei frământate perioade: Vincențiu Babeș, Alexandru, Andrei și Anton Mocioni, George Popovici, Ștefan Petrovici, Valeriu Braniște, Gheorghe Dobrin, I. Vidu, A. Cosma și alții, spre a ne face o imagine de ansamblu a acelor vremi. Într-adevăr, o pleiadă de mari entuziaști, în rîndul cărora un strălucit exemplu îl reprezintă și Coriolan Brediceanu, cel „în al cărui suflet de elită aveau răsădit, timp de peste 3 decenii, toate pulsațiile vieții zbuciumate a poporului român bănățean“¹⁾.

Fără a ne fi propus un studiu interpretativ exhaustiv asupra activității sale politico-naționale și culturale, dorim a puncta câteva din momentele mai importante ale gândirii și realizării acestui reprezentant de frunte al spiritualității bănățene.

Structura spirituală a familiei în care s-a format și nu numai atât, formația de aceeași natură a societății românești lugojene, ca de altfel și influențele covârșitoare a celorlalte „capitale spirituale“ ale românilor de peste Carpați, au purtat influența decisivă în formarea personalității lui Coriolan Brediceanu. A aminti alături de Lugoj și Arad, Beiușul acelor ani ca o capitală a spiritualității românești, în care a studiat Brediceanu, înseamnă însă a întipări și realitatea legată de acesta, fericit exprimată

¹⁾ A. E. Peteanu, *Din galeria marilor dispăruți ai Banatului*, vol. II C. Brediceanu, Edit. Autorului, Lugoj, 1935, p. 5.

de C. Pavel în cuvintele : „A susținut lumina și cartea românească pe toată întinderea creștinilor noștri, începînd din Orșova pînă-n codrii Maramureșului, vreme de un veac“²⁾.

Alături de centrele mai sus menționate, Bratislava, în a cărei atmosferă a urmat cursurile Academiei de drept, o remarcăm cu atît mai mult, cu cît, potrivit studiilor bibliografice și a documentelor, se înscrie ca fiind locul în care Coriolan începe a se distinge prin pasiunea cu care abordează ideile mărețe privind soarta neamului său.

Figura sa complexă se definește în orizontul vieții noastre politico-naționale, dar și social culturale și dacă Aurel E. Peteanu îl numește un „fanatic slujitor al altarului închinat dragostei de neam, limbă și lege“³⁾ mai apoi cercetînd și avînd în mînă discursurile Brediceanului, nu avem motive a nu-l crede, ci dimpotrivă a-i sublinia constatarea. Admirator al operelor marilor săi înaintași, corifeii mijlocului de veac trecut, Coriolan Brediceanu, chiar înainte de a se nutri din operele acestora, și-a dispus gîndurile către un aspect central, acela al năzuințelor unui întreg popor, libertatea, egalitatea, unitatea nației, în slujba căreia cu devotament a luptat întreaga viață.

Ceea ce ne poate plăcut uimi în modul de manifestare al acestui intelectual este coerența și rigurozitatea în articularea discursurilor sale, puțința de a promova o teorie naționalist-românească, o teorie a acțiunii sociale cu adeziune nu de puține ori la tezele fundamentale lansate de istoriografia modernă românească. Spre a-l înțelege și mai bine trebuie să ținem seama că aparține acelei generații de luptători naționaliști ce nutreau o aversiune declarată tendințelor de dominare și maghiarizare. Iată de altfel în așt mod caracterizat prin propriile-i cuvinte publicate în articolul „Libertatea și opiniunea“ dintr-un număr al Drapelului lugojan : „Orbi am fi, dacă nu am vedea, surzi am fi dacă nu am auzi, proști am fi, dacă nu am înțelege și morți am fi dacă nu am simți, cum se încătușează libertatea opiniunei, cum invers de sus în jos, se impune opiniunea cu forța puterii de Stat, prin ceea ce rezultă cu necesitatea de fier falsificarea opiniunii publice“⁴⁾, sau „Noi românii, elementul băștinaș din acest comitat n-avem lipsă să învățăm patriotism de la cei ce au venit la noi, trăiesc din sudoarea noastră, ca pas cu pas să urmărească, nu scopul învățămîntului — ci numai cel al maghiarizării“⁵⁾.

Opera sa, căci multidimensionata activitate, luată ca un tot, poate fi numită așa, dovedește un temperament combativ, o credință profund democratică, situîndu-l între cei ce au condus destinele noastre, între cîtorii acelei spiritualități ce se cristalizase în „vechea cetățuie“ a Banatului, în a doua jumătate a secolului trecut.

„Ca să nu pierim trebuie să ne aruncăm deci în luptă ; să dăm ajutor celor ce se bat pentru cauza cea dreaptă. Și aceea nu-i decît una : ridica-

²⁾ „Familia“ nr. 5—6, 1928.

³⁾ A. E. Peteanu, o. c., p. 5.

⁴⁾ „Drapelul“, nr. 3, 6/19 ianuarie 1901.

⁵⁾ Ibidem, nr. 78, 29 septembrie/12 octombrie, 1901.

rea poporului nostru la nivelul culturii apusene, pe baze naționale. Singura scăpare a noastră e idealul național⁶⁾, sint expresiile marelui istoric Pârvan, care, cunoscut ne este, au tins încă de la sfârșitul veacului XIX, a se însămînța, a fi puse în aplicare, tendință față de al cărei început nu s-a arătat deloc străin Coriolan Brediceanu.

„... Pentru a lupta cu izbîndă la ridicarea neamului nostru, se cere acel lucru rar care se cheamă dizolvarea personalității, a individului, în acțiunea și scopurile unei idei comune ... se cere sacrificarea intereselor și ambițiilor personale și subordonarea lor la interesul comun, în cazul nostru la idealul național ...⁷⁾, principiu pârvanian cu larg ecou, cu esență, ce numai o personalitate de asemenea anvergură o putea concepe. Și totuși, cu o mai mică pondere și fără a întîlni maniera filosofică a sus-amintitului putem conchide că și bănățeanul dă curs în formulările sale, unor principii de conduită ideologică-națională, sau cel puțin putem pretinde că respectă un asemenea principiu, chiar dacă nu-l formulează. „Noi sintem mulțumiți cu ce ne-a lăsat Dumnezeu, români, popor românesc și nu schimbăm limba pentru nimic și de dragul nimănui în lume“⁸⁾, cuvinte ale Brediceanului ce ne întăresc convingerea că nimic nu e mai important la el decît realizarea ideii comune, sacrificarea intereselor personale în acest scop.

Dacă preocupările de natură politico-națională ocupă un loc important, nu neglijabilă poate fi vis-à-vis de aceasta realitatea socio-culturală, pentru care în majoritatea cazurilor, fățiș își exprimă interesul.

Coriolan Brediceanu observă cum întreg poporul românesc știe a pune sub acorduri muzicale, atît „plăcerile și necazurile vieții“ cît și „iubirea, suferința, patima, amintirile și speranțele“, ceea ce îl determină a ajunge la concluzia pentru care și azi pe drept cuvînt îi stimăm spiritul universal „că la români iubirea cîntării românești și a muzicii naționale a crescut laolaltă cu iubirea limbii și națiunii“⁹⁾.

Și nu ne putem opri aici, căci lugojanul a făcut și multă avocatură, cu procese mari, ca cel al Memorandiștilor, procese de presă, procese privind importante publicații ale istoriei românilor, în toate luînd apărarea și situîndu-se pe poziție progresistă, a contribuit la activitatea ziaristică, fiind animator și publicist, a susținut chiar și bunul mers al vieții bisericești ortodoxe, din orașul de al cărui nume o viață întreagă fusese legat. Se pot afirma acestea cunoscîndu-se pasiunea și interesul Brediceanului pentru orice fel de mare problemă a românilor. Nu mai puțin vibrante sînt scrierile sale literare, schițele, foiletoanele, reminiscentele, ultimele referindu-se la începuturile vieții muzicale lugojene și avînd largă audiență în rîndurile publicului bănățean. Personalitatea sa se va fi manifestat apoi și în paginile ziarelor „Luminătorul“, „Dreptatea“ și mai ales

⁶⁾ „Luceafărul“, nr. 3, 1906, pp. 57—58.

⁷⁾ Ibidem.

⁸⁾ „Drapelul“, nr. 3, 6/19 ianuarie 1901.

⁹⁾ Coriolan Brediceanu, *Date și reminiscente pentru istoria reuniunii române de cîntări și muzică din Lugoj pînă la Ion Vidu*, ed. Il-a.Tip. Minerva, Lugoj, 1942.

„Drapelul“. Paginile ziarelor al căror semnatar este, ne obligă la paralela manifestărilor sale pe plan politic și pe plan publicistic : același concept, același stil, cu alte cuvinte țelul era identic, deci din orice unghi ar fi privită personalitatea sa s-ar ajunge în primul rînd la concluzia, un luptător pentru drepturile și libertățile neamului său, un strălucit continuator al fruntașilor intelectualității române de la '48 și '59.

Valeriu Braniște, al cărui rol cultural și politic e unanim recunoscut, în cuvîntarea sa la înmormîntarea lui Coriolan Brediceanu caracteriza contribuțiile colaboratorului său astfel : „Totul ce aveam în cercul nostru mai restrîns prin Coriolan Brediceanu am avut, sufletul lui mare a imprimat timbrul său tuturor instituțiilor noastre culturale și sociale din Lugoj ... Parte cu conlucrarea lui întemeiate, parte cu jertfele lui susținute sînt toate reuniunile ce le avem.“

Participînd la majoritatea evenimentelor creatoare din ultimul pătrar de secol XIX, consecvent a fluturat „drapelul multor cauze mari cu o vigoare și strălucire rară, de neîntrecut combatant. Imboldit de o magică credință în biruința dreptății, a luptat pretutindeni și neîncetat, cu dinamismul ființei sale veșnic active, cu căldura temperamentului său original, animator și răscolitor de energii, cu marele său talent de organizator, pentru descătușarea conștiințelor românești, pentru mult dorita dreptate și libertate, în tovărășia celor mai aprigi luptători de pe atunci ai Banatului : Vincențiu Babeș, Alexandru Mocioni, Gh. Dobrin, Ștefan Petrovici, V. Braniște, G. Popovici și alții“¹⁰⁾.

¹⁰⁾ A. E. Peteanu, o. c., p. 34.

MĂRTURII DIN TRECUT PENTRU VREMEA DE ASTĂZI

Urmare mașinațiilor, persecuțiilor, amăgirilor și înșelăciunilor acelor care numai prieteni nu le erau, frații de aceeași „lege” din Transilvania și Banat au fost timp de două veacuri și jumătate despărțiți și puși să lupte unul împotriva celuilalt, sfîșind astfel – ca oarecînd paznicii lui Iisus Domnul răstignit – „cămășa fără cusătură” a Bisericii (Ioan 19, 23). La „plinirea vremii” însă, „rupînd cătușele” și beneficiînd de ivirea unor împrejurări priitoare odată cu eliberarea țării la 23 August 1944, ei și-au refăcut unitatea oarecînd pierdută și s-au adunat din nou în același „staul” și la sinul aceleași „maici”.

S-au scurs ani de cînd a luat sfîrșit un trecut încărcat de amărăciune și nimic n-ar putea să-l reînvie. Doar istoria păstrătoare atît a celor bune cît și a celor rele, îndreaptă uneori gîndul spre faptele de odinioară și aceasta, nu pentru a-l scălda în veninul vrajbei, ci ca să-l înalțe mai sus către idealul formulat de Mîntuitorul în expresia: „un Domn, o credință, un botez” (Efeseni 4, 5).

Paginile ei le-am deschis încă o dată spre a învăța cît trebuiește prețuit prezentul luminos și cît se cuvine ferit viitorul de negurile trecutului. Am reținut deci pentru cititorul de acum cîteva documente care grăiesc despre frămîntările, luptele și sacrificiile înaintașilor, fiind siguri că învățămintele ce decurg din ele vor învedera cu limpezimea cristalului folosul unității în mărturisirea aceluiaș crez.

Momentul ales pentru asemenea rememorare coincide aniversării pentru a 60-a oară a evenimentului din 1 decembrie 1918 cînd ținuturile de dincoace de Carpați au hotărît, prin reprezentanții lor legiuîți, să se unească cu Țara, înfăptuind statul suveran care e patria noastră veșnică. La altarul ei să depunem mereu ofranda unității bisericești, contribuind și prin aceasta la continua-i propășire și strălucire.

Redacția

Scrisoarea preotului Teodor Petrilovici din Șoimuș trimisă la 5 februarie 1754 episcopului Sinesie Jivanovici din Arad în care arată persecuțiile la care a fost supus pentru că n-a acceptat trecerea la „unire”. Scrisoarea compusă în românește a fost trimisă de episcopul Sinesie mitropolitului Pavel Nenadovici (1749—1768) la Sremski Karlovci.

Documentul comunicat de prof. dr. Silviu Anuichi se găsește în Arhiv Sprske Akademije Nauka i Umetnosti u Sr. Karlovcin a (A.S.A.N.U.K) = Arhiva Academiei Sirbe de Știință și Artă din Sremski Karlovci, Fondul Mitropolitan-Patriarhal (M. P.), „A“, nr. 34/1754.

Preasfințitului și cuvântătorului, d-lui, d-lui și al nostru arhipăstorului și părintelui celui prea milostiv.

Cădem cu mare plecare pină la picioarele preasfinției tale și facem cu mare dor înștiințare din amara prinsoare, noi acești doi preoți, anume Teodor Petrilovici din Șoimuș și popa Damian Popovici din Mogiorind, că sîntem închiși chilină în chilii de piatră, lungi de șapte coți și late de trei coți. Pre mine, popa Teodor, m-au închis (în) decembrie 31 zile, pre popa Damian l-au închis (în) noembrie 20, și de atîta vreme chinuim fără leac de foc, acum în vreme de iarnă. Și destul sîntem certați, muștrați și ocăriți. Și mie (îmi) zic că am făcut sobor cu protopop(ul) și eu, și am îndemnat popii și creștinii lui să meargă la vlădica de la Arad, și (că) am zis : nu vă temeți, că de va și prinde Forgaci pă cineva, cheile lui sînt la Sinesie și-l va slobozi ; și (că) am zis că mie nu-mi poruncește pislecul (scil. episcopul) Forgaci, că eu am pișlec pe preasfințitul Sinesie. Iar lui popa Damian zic : după ce ai mers la Arad la vlădica și ai venit de acolo, ai îndemnat oamenii, că vine vlădica. Cu aceste ponturi (scil. puncte) de clegete (scil. acuză) ne-au închis și robim. Dar noi spunînd că nu sîntem vinovați, ei ne-au zis : au vinovați, au nevinovați, excelența (scil. episcopul romano-catolic Forgaci din Oradea) le-a crezut acestea. Numai ce (scil. să) vă cunoașteți (scil. recunoașteți) greșalele, că într-alt chip nu veți scăpa. Apoi a zis : Dumnezeu așa poruncește : pe al cui pămînt ședeți, (a) aceluia pîtă să mîncăți și Dumnezeului ca aceluia să vă plecați și de acela să ascultați. După aceea au zis : numai ce (scil. să) vă cunoașteți (scil. recunoașteți) greșalele, că noi ne bănuim (scil. îngrijim) de sufletele voastre. Apoi au zis că au socotit în consistorial (scil. consistoriul romano-catolic) să dăm jurămînt și scrisoare și să ne punem chezași cu legătură cîte de două sute de florinți, că ne vor slobozi iar de nu, ne vor ține pină vom muri. Zisu-ne-au să nu bolunzim, că vlădica de la Arad nici o dreptate de nicăieri n-au avut, nici are, numai ce și-au aflat vreme cînd n-au fost excelenția acasă, de au intrat în țară ca lupul între ei, de au făcut larmă. Dar dacă au mers la Beci (scil. Viena), l-au prins și cu multă cheltuială abia au ieșit. Zicu-ne că sîntem schismaticuși, și vlădica de la Arad încă este mai rău schismaticuș, că nu are de bine și nu-i vor îngădui să vină în țară. Noi i-am dat răspuns că noi pină la moarte unituși (scil. greco-catolici) nu vom fi, ce (scil. ci) ne rugăm pentru sîngele lui Hristos să ne facă judecată, dacă sîntem vinovați, că de nu ne vom putea plăti cu iorsagul (scil. averea) au cu bătaie, vom plăti ; cu capul. Și au zis : dece mînt asta, dar că ce nu vine vlădica al vostru să vă slobozească, dacă are putere, că acum este la Arad, Apoi am zis să ne dea puțin jar să ne încălzim. Au zis : să nu ne vadă macar (dacă) acie vom muri, nice ne vor slobozi. Și de cînd ne-au închis, n-am mai văzut soarele și focul, numai lu-

mină ne dau un ceas și jumătate seara, și de mincare și apă. Între acestea, între toate, trei lucruri avem mai grele : frigul în piatră fără foc și gârțul, că ne mănincă viermii de vii, că ședem tot în văscute și cu bitușile pe noi și ziua și noaptea, și ne-a umplut gadul. A treia și cea mai grea este dorul pruncilor, că zic că au dat alți popi în locul nostru, și (pe) ai noștri prunci și femei îi scop afară acum în vreme de iarnă, noi robi, pruncii pe ulițe. Deci, noi ne rugăm din temnițe, cu lacrimi fierbinți preosfințitului, să poată să ne mîngîie măcar cu cuvîntul pentru Dumnezeu, că pierim ca vai de noi, să nu chinuim pentru vina noastră, ci pentru pravoslavnică legea noastră cea grecească (scil. ortodoxă). Cu atîta mărăduim smeriți și închiși de trei luni în curtea mării sale grof Forgaci Pavel, și nu ne vedem unul cu altul, să sîntem osebiți.

Din temniță la Oradea Mare, februarie zile 5, în ceas de noapte, 1754. Popa Teodor Petrilovici, cu multă frică îndrăznind.

II

Mitropolitul Pavel Nenadovici de la Sremski Karlovci s-a adresat în mai multe rînduri Curții imperiale vieneze cerînd libertate pentru confesiunea ortodoxă în Transilvania și anexînd, în traducere germană sau latină, cererile venite de la preoți și credincioși din diverse părți. Redăm una din aceste scrisori datată 10 decembrie 1750 și păstrată în A.S.A.N.U.K., Fondul M. P. „A“, nr. 425/1755. Ea ne-a fost comunicată în originalul românesc de prof. dr. Silviu Anuichi. (Vezi acest document și la Silviu Dragomir, Istoria desrobirei religioase a românilor din Ardeal în sec. XVIII, vol. I, Sibiu, 1920, pp. 86—88).

Cu fierbinți lacrimi cădem la picioarele preasfinției tale și plîngem și ne rugăm din adîncul sufletului, să te milostivești să ne cuprinzi sub aripa preasfinției tale, fiind prea sfinția ta mai marele păstorilor. Să te milostivești, că perim și trupește și sufletește, și n-avem unde să ne răzimăm, făr(ă) numai la Hristos și la preasfinția ta. Că ne-au scornit vină și ne silesc și zic că am fost uniati, și n-am fost, nice sîntem. Că cînd au venit unia, bine știm că au venit la 1700, în zilele lui Atanasie episcopul. Cum au venit, numaidecît au strîns sobor la Bălgrad și acolo au vestit unia. Și așa au vestit, de pitulat, cu cît fiind popii noștri neînvățați. n-au priceput. Iară noi mirenii am întrebat alte neamuri, ci ne-au spus că-i stricăciune. Și ne-am ales brașovenii și făgărășenii, și noi ceștilalți am dat înștație cu proștiștație, cum că noi nu primim unia. Atuncea s-au sculat paterul care era lingă vlădica Bărnianu (scil. Baranyi), s-au sculat cu bătaie să ne bată, că ce nu primim unia. Atuncea ne-am ales șasă oameni : doi din Brașov și doi din Făgăraș și doi de la Săliște, și am trimis la înălțatul împărat Leopold, și ne-au dat preveleghiu foarte mare, cît nimenea să nu ne silească, nici nu ne-au silit. După aceea, au venit al doilea episcop, Ioan (Pataki). Noi avînd dreptate (scil. drept) nime să nu

ne silească popii noștri la unie, nice nu ne-au silit. Al treilea episcop, Inochentie (Micu), iară ne-am dus la dinsul, să nu ne silească popii noștri la unie, nice nu ne-au silit. Dară ducându-se la Beci (scil. Viena), au venit țarcălași (scil. trimiși) prin sate și au zis : popii care vor fi uniati, să nu dea porție împărătească. Atuncea popii au zis unii că sînt uniati, iară care au fost cu frica lui Dumnezeu au zis că ei nu sînt uniati, mai bine or da porția și nu s-or unia. Și pină atuncea am întrebat pre cei ce zic că sînt uniati și de o sută de ori, și am zis : rogu-vă să nu care cumva să fiți uniati. Ei au luat vinu(l) și pita în mină și s-au pus în genunche și s-au jurat că ei nu sînt uniati și s-au și afurisit, cum că ei nu sînt uniati, nice lor unia nu le trebuie. Apoi noi am crezut. Dară viind vălătașu (scil. vătăful), au zis c-au fost ș-or fi uniati. Dară noi am zis : fiți cu Dumnezeu, că nouă nu ne trebuiți, că noauă popi afurisiți nu ne trebuie, jurîndu-vă voi că nu sinteți uniati, și acum mai ziceți că sinteți și ați fost. Noi om ținea popii noștri, cei după lege, care n-au fost, nice or fi uniati. După aceea, s-au sculat popii cei uniati și s-au dus la domni și ne-au pîrit, ș-au mințit că noi am fost împreună cu dinșii. Și n-am fost, nice om fi. Și ne-au pus supt birșag. Și ne-au prins pre noi, mai mult decît trei sute de oameni, tot fruntea, și noi am feleluit (scil. răspuns) că nu ne vom uni ; sintem gata să ne aduceți muierile și copii, să le tăiați capetele, apoi noauă. Că știți măria voastră bine, că om nu-i slobod cu trupul, dară este cu sufletul. Apoi ne-au slobozit și ne-au pus supt birșag tare cumplit și încă supt bătaie. Dară noi, văzînd pedeapsa trupului, am trimis în trecutul an la înălțata crăiască să se milostivească, să nu ne sillească, ci să ne lase în legea noastră. Și de birșaguri înălțata crăiască n-au știut nimica, de silele și de birșagurile noastre. Ne-au dat numaidecît poruncă, și așa au poruncit : cu a cui știre ne-au tras pe noi atîta birșag și ne silește la unie. Că așa feluiaște (scil. răspunde) înălțata crăiască, și zice așa : nu m-am pus eu crai(ul) țării, ca să stric legea cuiva, ci să întăresc. Văzînd domnii porunca înălțatei crăiase, numaidecît au prins (pe) omul nostru, anume Ioan Oancea, și l-au bătut în chiară (scil. fiare) și l-au băgat în timnița cea de pierzare și au oprit (ca) nime la dinsul să nu meargă, nice găzdoaia să nu meargă, nice bucate nime să nu dea, numai timniceriu(c) cîte puțințea pine și apă. Apoi au început a prinde popii, și au prins popii, de sînt ș-acuma prinși. Și au trimis în numitu(l) sat în Galeș doi slujitori ai cetății ca să prinză un popă, și n-au găsit pre popa acasă, și erau pre la miezu(l) nopții, ci au găsit numai (pe) preutiasa sa. Au început a o bate și s-o lege, iară ea au început a țipa. Vecinii au sărit să vază ce va să fie. Slujitorii au tras cu pistol, ș-au pușcat un om și numaidecît au căzut. Muieria pușcatului au început a țipa, slujitorii s-au spăriat și au fugit pre supt niște sălcii și s-au lovit unul la oraz. Și au mers la domni ș-au mințit c-au sărit rumânii toți să-i uci-gă. Și noi nice n-am știut nimica, pină ne-au chemat la domni. Și ne-au întrebat domnii di ce am sărit la slugi să-i ucidem. Noi am feleluit că noi n-am sărit, fără noi am zis că ce n-au mers la casa birăului, ci ne face nouă primejdie ca aciasta, de-au mințit ei că am sărit noi asupra poruncii domnești. Și domnii au ascultat vorbele lor, iară sufletele noastre nu le-au băgat în seamă. Și noi am mărturisit pre-

cum noi n-am sărit. Și au trimis de au adus pre omul cel împușcat, cu carul, și l-au băgat în temniță. Și ne-au trimis două cumpânii de nemți, de ne chinuiesc și ne căznesc. Și de betejește un om, duc nemții (pe) popii cei uniți de-l cuminecă ; și de moare un om, iară duc nemții de-l îngroapă. Și pătimim de frica nemților și de-a popilor. Și de (se) naște vreun prunc, aleargă popii cu nemții de-l botează cu de-a sila. Și care om vrea să meargă cu popii cei uniți la beserică, îi trage dintii câte 50 de bani, a doua oară câte un florint, și merg la circumă și beau, și umblă pe ulițe tot beți, nu ca preuții, ci ca ijucuții cei răi. Și pînă acum ne chinuiesc împreună cu nemții, și zic că-i porunca înălțatei crăiase. Dară noi plîngem din adîncul sufletului nostru, și ne rugăm să te milostivești preasfinția ta, să ne izbăvești sufletelor noastre, fiind preasfinția ta cap legii și al doilea Hristos. Să judeci preasfinția ta ce vină avem noi, că de câte ori au venit arhieriei în țara Ardealului, nu de credința noastră, fiind uniți, noi totdeauna ne-am apărat. Și acuma făcătorii de rele, popii, ne fac o silă cumplită ca acestea ci ne rugăm preasfinției tale, și orice vei cheltui preasfinția ta, cu mare iubire vom întoarce preasfinției tale și cu mare mulțumită, numai să-ți rămînem fii ai sfinției tale, mici și plecați. Noi, scaunul Sibiuului, și al Făgărașului, și scaunul Nocih, și scaunul Sebeșului, și scaunul Orăștiei și ținutul Dobrii, tot. Ion Oancea, popa Bucur, popa Ion, popa Văsiu, popa Măcinic, popa Ion. 1750, luna decembrie 10⁴.

III

Referindu-se la tatăl său, preot și el, protopopul Nicolae Stoica (1750—1832) notează în „Cronică” la anii 1745, 1746 și 1748 unele amănunte privind persecuția dezlănțuită împotriva celor ce nu acceptau „unirea” (Nicolae Stoica de Hațeg, Cronică Banatului. Studiu și ediție de Damaschin Mioc, Editura Academiei R. S. R., București, 1969, pp. 183—185):

... Și tată-meu la Hațeg s-au întors, unde, dîndu-i orașu o rugăciune la episcopia Țării Rumânești, Grigorie din Rimnic, a-l face popă neunit în Hațeg și altă rugăciune de la domni, latinească, popă neunit a-l face. Cu el încă 18 feciori cărturari au trecut și pre toți i-au hirotonit ... Și viind îndărăt preste muntele Vilcan, la vamă pre cei 18 întii i-au prins și vizitîndu-i syngheliile le-au luat ; i-au închis, pre porunca episcopului nou, Aaron. Că pre tată-meu episcopu a fi preot în Rimnic l-au fost oprit, să-și aducă și dascalîta aci. Însă și tată-meu, avînd synghelia, la umeru cămeștii cu petec au fost cusut-o și fugind fără blagoslovenia podcapii (capîța) la vama Vilcanului îl prinsără.

— Synghilia ad-o !

— N-am, că m-au oprit la el și am fugit așa, dar mis preot.

L-au purcat pînă la peăle. Nu e ! La închisoare l-au dus, ci, sărînd neămeșii l-au slăbozit, a nu sluji. Însă aducîndu-i prunci noaptea, la co-coși, de 4 luni, nebotezați, boteza ; noaptea ispovedea, cumineca. Uniții, macar neam, îl pindea și arăta ; îl închidea. Alții sărea, îl scotea ; 4 ani rău au pățit ...

... Aron (scil. episcopul Petru Pavel Aron), după lepădarea lui, viind la Hațeg, de două ori pre tată-meu la prînz l-au chiebat.

— Dă-mi synghilia, știu că o ai ! Să-ți dau alta. Fii neunit și slujește !

— Părinte, n-am și așa rămîn a fi. El puind a-l păzi și iară a-l închide, doară o da-o ...

1748, tată-meu l-a dată din Hațeg la Sebeș (scil. Caransebeș) au venit, la episcopul, la exarhul și alții s-au arătat, apoi iar acas s-au dus. Aron simțind, au venit.

— Unde ai fost ?

— La Sebeș, în Banat.

— La ce ?

— După synghelia și nu-mi dau.

Spuindu-i uniții că tată-meu noaptea și la morminți slujește morții, au poruncit uniților săi, cu mulți slujitori, tot ce are tată-meu, fiscus a-i lua și a vinde. Tată-meu iar fugit ; mumă-mea, cu cămeșile la fintină, spăla. Văzînd mulțime cu popi acas venind, lăsînd cămeșile, au alergat. Aceia aflînd boii, caru-înaintea ușii i-au înjugat, tot din casă au luat, l-au încărcat ; cositer, aramă, țoale, ferotine, tot, și în spate au luat. Pîn și pre soru-mea mitutică, Virsavia, din troaca ei, înfășată, jos au aruncat-o, troaca au luat-o. Pre mumă mea, cîntîndu-se și păru zmulgîndu-și, cu păreții goi au lăsat-o. Tată-meu viind, au zis, văzînd fata : „Bine că nu te-au omorît pre tine“. Și el într-acea noapte iar au fugit, nu prin vama Zăicani, ci tot prin munți, la Sebeș venea, slujia și învăța cu episcopu a sluji românește și slovenește ...

IV

Tot cronicarul Nicolae Stoica de Hațeg relatează o emoționantă intim-plare din care rezultă suferințele îndurate în anul 1745 de Mihai Giurgea din Slatina-Timiș pentru că n-a acceptat să-și părăsească „legea“ (Cronica Banatului, ed. Damaschin Mioc, București, 1969, p. 184) :

Unter-fervalteru (scil. subadministratorul) Slatinii, ce înștiințase că-i satu tot papistași, urmînd preotul catolic să aibă simbrerie, el cu preotul, văzînd că-i satul jumătate pravoslavnic, începură a momi oameni, muieri și copii ; ci neputînd pe toți a-i îndupleca, cu rău cercaseră. Fecioru ce luva fată de papistași, prea acela cu toată casa îl lua. Un om fiind mult pizmuit că-i virtos, anume Mihai Giurgea, zicîndu-i că în Timișoara la munci îl dau, el au zis, măcar de vin să-l ardă, el papistași nu va fi. Ei aprinzînd luminarea, i-au zis să țină un deăget. Și ținînd, deăgetul mare i-au ars și nevăitîndu-să, a dracului a fi l-au lăsat. Acest Mihai Giurgea 50 de familii n-au lăsat a să papistași. Aceasta știu toți slătînarîi..

V

Act întocmit de subnotarul Comitatului Caraș privind acțiunile prozelitiste greco-catolice din Lugoj cuprinse în protestul episcopului Iosif Rajacici din 5 februarie 1836. Documentul întocmit în limba maghiară reprezintă o copie autenticată din 18 februarie 1840 și se găsește în Arhiva Mitropoliei Banatului, Fond Lugoj nr. 170, de unde s-a tradus prin grija preotului Gheorghe Naghi.

Ilustritatea sa Iosif Rajacici, domnul episcop neunit din Virșeț în scrisoarea prețioasă a măriei sale din 5 februarie 1836 prezintă :

Atins de mare durere sufletească a înțeles că preastimatul Avram Dobra protopop și paroh greco-catolic în Fabric (scil. Timișoara-Fabric) se străduiește să determine pe credincioși prin diferite feluri interzise la schimbarea religiei și cu somații scrise, din care una a înaintat la locuri superioare și spre indignarea credincioșilor, în ciuda ordinelor regale în vigoare, amestec de vin, într-o casă particulară după masă la ora 4, a admis pe credincioși să depună confesiunea de credință.

Măria sa de fapt a recurs la locuri superioare pentru ajutor, dar și pînă atunci, pînă la sosirea răspunsului celui mai favorabil, cere prevenirea și oprirea acțiunilor care indignează populația și în același timp pedepsirea aspră a instigatorilor care vor apare. În sfîrșit dă de știre pentru executarea conscripției celor dornici să treacă la religia unită, din partea sfîntului scaun (scil. episcopiei din Virșeț) urmînd să ia parte preastimatul domn Ștefan Atanasievici protopopul (greco-ortodox) din Lugoj.

Hotărîre

Decarece ilustritatea sa a înaintat la loc superior injuriile și acușările prezentate în scrisoarea sa prea prețioasă, această scrisoare se ia la cunoștință. De altfel despre delegația protopopului Ștefan Atanasievici va fi anunțat pentru cunoștință de cauză președintele comisiei respective, subprefectul Lorrentsias Ignátz. Cu această ocazie apoi Zakonias István, avocat autorizat, ca și avocatul din oficiu al protopopului Avram Dobra, sculîndu-se prezintă : că în scrisoarea citită măriei sale sînt cuprinse unele expresii și afirmații pe care le contrazice solemn nerecunoscînd adevărul acelora și totodată cere emiterea scrisorii în copie legalizată, notîndu-se explicit contrazicerea spre a se avea în vedere la viitoarea contestație a preoților și se dispune eliberarea copiei legalizate după acea scrisoare.

Pentru conformitate cu originalul. Legalizarea s-a făcut la 18 februarie 1840. Iankovich Demeter, subnotar al Comitatului Caraș.

VI

Iată acum protestul însuși al episcopului Iosif Rajacici așa cum l-a copiat și legalizat subnotarul Comitatului Caraș la 18 februarie 1840 (Arhi-

va Mitropoliei Banatului, Fond Lugoj, nr. 169). Documentul întocmit în limba latină, a fost tradus prin grija preotului Gheorghe Naghi.

Ilustră Comunitate,

Cu mare durere sufletească a trebuit să iau la cunoștință că preavenitul domn Avram Dobra, arhidiaconul și parohul uniților din (Timișoara) Fabric, întrebuițind diferite mijloace oprite de lege, a atras la sine credincioșii mei și prin diverse scrisori provocatoare trimise lor, s-a amestecat în treburile interne ale Bisericii mele, dintre care una, cu multă umilință am arătat-o privirii Înaltei Majestăți Preasfinte, spre scandalul public al creștinătății și spre paguba acestei națiuni întregi, ba mai mult contra hotărârii preaînalte din 26 iunie 1811 cu numărul 15.840 (Așa dar) la ora 4 după masă a admis pe credincioșii mei să facă profesiunea de credință în locuință privată (scil. casă particulară), fiind total îmbătați de vin și deci lipsiți de uzul rațiunii.

Deci eu am cerut înaltului loc o hotărâre scrisă împotriva acestui act ilegal. Acum am onoarea să interpez cu respect oficial Ilustra Comunitate, întrucât între timp chiar și (în) ziua cînd va sosi înalta rezoluție să fie preîntîmpinate cu toată iscusința toate lucrurile atît de temerare, care nu pornesc dintr-o convingere sufletească, adică trecerile de la o religie la alta cît și tulburarea credincioșilor mei prin amintitele mijloace oprite de lege, iar instigatorilor care vor fi arătați prin parohii mei, să binevoiți a le atrage atenția.

Afară de aceasta, cu privire la scrisoarea trimisă mie oficial la data de 28 ianuarie 1836 de către Ilustra Comunitate și referitor la conscrierea celor care ar dori să se încorporeze Bisericii uniților, aduc la cunoștință că deleg din partea Consistoriului meu pe reverendul protopresbiter al Lugoșului Ștefan Atanasievici.

Rămîn cu respect datorat, Lugoj, ziua de 5 februarie 1836, al Ilustrei Comunități, cel mai umil, cel mai îndatorat serv. Iosif Rajacici episcop.

Legalizarea s-a făcut la Lugoj în 18 februarie 1840 de Iankovich Demeter, subnotar al Comitatului Caraș.

VII

La 19 februarie 1857 episcopul virșețean Emilian Kengelaș care răs-pundea și de Episcopia Caransebeșului, a trimis un ordin tuturor protopopilor și preoților — copiat de aceștia în „protocolul circularelor“ — prin care îi prevenea asupra prozelitismului „unit“ și îi instruia asupra procedului de urmat dacă se produc încercări de dezbinare.

„Prea bine cucernice protoprezvitere și bisericască parohială preo-
time nouă iubiților !

Mai înalt intimatele legi ale țării ce se află în ființă, opresc toată tulburarea mărturisirilor celor de lege primite în t. c. țări și după măsura faptei hotărâsc pentru cei vinovați și cele mai aspre pedepse.

Spre batjocura și publica vătămare a mai înaltelor legi cu care toate cele de lege primite mărturisiri întru asemenea măsură sînt îngrădite — au cercat în vremea cea mai noă nește prea ne socotiți rîvnitori de unie a încurge asupra Bisericii noastre pravoslavnice arătat și întru un chip înverșunători și a o nepăciui și turbure ; așa rîvnitorii aceia sub steampatul (scil. pretextul) că dinșii ar fi chemați de careva lăcuitori ce doresc a trece la unire, s-au arătat nu demult în unele comunități de mărturisirea noastră, unde din partea localnicilor chemări și besericilor sale credincioșilor păstori sufletești bărbătească rezistență au aflat și apoi ca să se ascundă de cătră fața oamenilor celor cinstiți și drept cugetători și prin aceia să incungiure ori ce adevărîntă ce le-ar fi spre stricare și ca ne frumoasa lor vinătoare la oamenii cei proști și zburdăta tinerime cu momelele sale mai îndemnat să o poată așăza, obicinuit în casele celor de un cuget cu ei au cerut conac, unde, prin trimișii săi, de la casă la casă, au silit pre oamenii cei pacinici a veni și însuși noaptea în adunarea lor ca, cu lingușiri și făgăduințe cugetul lor să-l zgudue și să-i facă plecați spre trecerea la unire. Oamenii slabi de minte și slabi de cuget pleacă urechile sale bucuros și celor prea mari făgăduințe, fără a socoti de împlinirea și de urmările lor. Însă apostolii adevărului și vestitorii darurilor lui Dumnezeu avînd înaintea ochilor iubirea cea cerească, nici nu amăgesc pre nime, nici nu hulesc, nici nu grăesc cuvînt rău asupra de aproapelui său și pentru aceia nu fug și nu se ascund de fața și de auzul oamenilor.

Așa feli de turburări se incurge asupra ori cărei Biserici și mărturisiri numai în timpul anarhiei pot fi ne pedepsite. Prea Sfîntita și Apostoliceasca Sa Maestate Prea înduratul nostru împărat și Domn Franțisc Iosif I, îngrijind părintește pentru binele țării celui de la Dumnezeu dăruită și vrînd a păzi nevătămată slobozenia cugetului și a religiei credincioșilor săi supuși, nu numai legile politice ale țării cele și pînă acum așăzate în privința trecerii de la o credință la alta s-au îndurat a le întări ci pentru mai bună cheazăsie a îndurării sale împărătești și însăși asemenea îndreptățire asupra tuturor de lege primitelor mărturisiri prin mai înalta cc. Rezoluție de sub 26-lea decemvrie 1848 a grăi și a lăți cu părintească îndurare au bine voit.

Aceasta așa alindu-se, precum ar fi vrednică de pedeapsă fapta noastră deacă noi înșine ori cine din clerul cel noă subordonat s-ar duce în comunități de altă mărturisire ori chemat ori nechemat și pre oameni i-ar imboldi și îndemna ca să treacă la altă credință, fiindcă aceasta cu dreptul s-ar socoti o vătămare a liniștei besericești și a legilor celor așăzate în privința trecerii de la o religie la alta, așa nime nu e îndreptățit, sub ori și ce cuvînt, în comunitățile cele de credința noastră a intra și pre credință a-i îndemna și prin aceia Biserica noastră și pre slujitorii ei, într-un mod nelegiuit, a-i turbura. Ceia care așa ceva, în comunitățile cele încredințate griiei bine cucerniciilor voastre, vor încerca a face, să știți că așa oameni spre așa lucruri nici cu un drept de țară și nici cu un drept moral nu sînt îndreptățiti. Așa feli de volnicie întru cît e vrednică de pedeapsă, întru atît nu se poate trece cu vederea și cu nepăsarea din

partea păstorilor sufletești ai noștri, căci aceia volnicie de vrăjmășii Bese-ricii noastre într-acolo e îndreptată ca nu numai pre credincioșii noștri de la credința lor să-i abată ci și noaă tuturor pînea cea de toate zilele cu trudă și cu necaz agonisită să ne o răpească și prin aceia și însăși slaba noastră existență să o surpe.

Dar că împotriva stărei volniciei ce țintește la dărăpănarea Bese-ricii, mărturisirei și ecsistenței noastre pămîntești cu documente întemeiate atîrnătoarelor locuri să ne putem plînge și dreptul ajutori să-l putem ce-
re, sînt de lipsă următoarele :

1. Ca preoțimea locală, cînd va vedea ori va înțelege cum că potriv-
nicii Bese-ricii și credinței noastre în turmele lor au venit și pe credin-
cioasa noastră turmă o chiamă ca să se adune, sau întru arătare sau în-
tru ascuns, în vreo casă privată și la unire o îndeamnă și o conscrie, ca
aceia preoțime a noastră, însoțită de vreo cîțiva oameni cinstiți, coști
și Bese-ricii sale credincioși, ne întîrziat să se ducă acolo unde protivnicii
se află și protestînd sărbătorește împotriva incurgerii lor cei nelegiuită,
să ceară ca aceia neavînd nici un drept de a aduce și a învăța oamenii de
altă lege, din mijlocul turmei noastre să se îndepărteze. Iară deacă pro-
tivnicii nu se vor îndepărta și pre oameni la unire a-i chîema și a-i îndem-
na nu vor înceta, atunci preoții noștri și cei ce vor fi cu dinșii nicidecum
de acolo să nu se îndepărteze ci deloc noaă, ori atîrnătorului protoprezvi-
ter, prin espres, întîmplarea acesta arătînd, pînă atunci din ochi să nu-i
lasă, pînă cînd în mijlocul turmei noastre să țină și toate cuvintele lor să
le ia aminte. Despre toate cele întîmplate protocol să scrie, să întocmeas-
că, acela cu oamenii săi să-l subscrie și noaă, ori protoprezviterului sau
deloc (scil. imediat) să-l trimită.

2-lea. Din mai multe întîmplări să știe cum că turburătorii Bese-ricii
noastre, cînd, ori din partea credincioșilor noștri celor bine cugetători, ori
din partea preoțimei parohiale, dau de împotrivire curagioasă, atunci pen-
tru îndeplinirea amăgirilor sale, obicinuit în casele părtaşilor săi se retrag,
unde cu ușile încuiate, prin încrezuții săi conchiamă pre oameni și pre
cine le place, îi conscrie la unire. Ei fac aceasta ca scăpați de ochii oame-
nilor celor bine cugetători, mai virtos de și (scil. ai) preoțimi noastre, să
poată nebintuiți lucra și ne frumoasa lor vinătoare mai sigur a o face.
Și fiindcă, cu prilejul acela, mai virtos s-au obicinuit a grăi rău asupra
eparhiei noastre și oamenilor celor slabi de cuget a le pune înainte Dum-
nezeu știe ce foloase purcezătoare din unire, să poată înasigura orice ade-
verință a oamenilor cinstiți care le-ar putea face stricare. Unde se întîm-
plă așa ceva, datorința bine cucerniciei voastre va fi a cere deloc asisten-
ță de la poliția locală și mergînd la locul protivnicilor ascunși, asemenea
a protesta, îndepărtarea lor a o efectua și despre toate acestea adevărînță
în scris de la stăpînirea locală a vă cîștiga, iar dacă astfel de adevărînță vi
s-ar tăgădui, atunci voi înșivă și cei ce vor fi cu voi toată întîmplarea
credincios și cugetos o veți descrie și pre persoanele acelea care au um-
blat prin casele camenilor noștri spre a-i aduna, cu numele le veți în-
semna și așa scrisoarea noaă ori protoprezviterului vostru cit mai curînd
veți trimite.

Aceasta pentru știință și îndreptare voaă înștiințându-vă și pre toți scutului Celui Prea Înalt încredințându-vă, cu binevoință arhipăstorească sintem. Verșet în 19 februarie 1858.

Prea bine cucernicieii voastre, cel mai voitori de bine Emilian Ken-gheleți episcop“.

VIII

Raportul preotului greco-catolic Ilie Cutera din Clopodia trimis la 29 aprilie 1860 Episcopiei din Lugoj în care sint descrise frământările cauzate de presiunile exercitate asupra credincioșilor ortodocși să-și părăsească „legea“ precum și rezistența acestora (Arhiva Mitropoliei Banatului, Fond Lugoj).

Nr. 26 ex/1860.

Illustrissime Domnule Arhipastoru mie mult indurat !

Cu grațioasa ordine dto 8 Faur Nr. 106 ex 1860 după ce preotului Nestoru Lupulovits în Domnul adormise, se concrezu Parochia Gr. Cathol. de aici umilit subscrisului spre administrare.

Mai departe se pomeneste cumcă respectivul Domn Protopop officios a arătat că familiile care mai în neunire aici stau, eu dimpreună cu părintele meu cind cea mai mare parte a comunei la S. Unire a trecut, îndărăpt le-am fost reținut. Următoarele deslușiri am a aduce inainte.

Pe timpul acela cind comuna aceasta S. Unire a primit, eu eram scrietor la Notariat aici, și nici voiam eu Preot neunit în Klopodia a fi, pentru acea foarte puțin m-ar fi interesat a lucra ceva pentru neunirea de aici, ba numărindu-mă și eu în urma românilor inteligenți, chiar contra nepotinței mele nimic spre înaintarea aceia am lucrat.

Tatăl meu carele era în Clerul neunit atunci, deși ar fi voit ceva spre surparea Unirii atunci a lucra, nima nu-l băga în seamă, zicindu-i toți locuitorii că de răul său primesc S. Unire, etc. etc. acestea și Reverendissimul Domnul Canonic de Liviu bine cunoscute fiindu-i deplină informație va putea da, drept acea arătarea Domnului Protopop așa precum o dată nu poate avea aici loc.

Cumcă oamenii întru atita își ieșiseră din fire în anul întâu a (1) Unirei aici, cit în tot locul violența în comună domnea, nici cit deșteptați spre bine din partea Preoțimeii fiind, unde în tot locul nu se auzea alta fără numai că dinșii să ocupează alodialurile (scil. bunurile ereditare) dela Domnii Pămîntești cum sub Împărăteasa Maria Therezia a fost, și porție (scil. impozit) ca atunci că contribueze că sint uniți, în contra cărora simpli nici poliția locală nu era în stare totdeauna a stăpini, etc. preste aceste foarte multe promiteri din partea Domnului Protopop s-or fost vestit, cărora dinșii în așteptare erau.

Deci din convingere religioasă mă invoi la S. Unire a trece, și mă legăturii cele 19 Nre în neunire atunci aflătoare la S. Unire a le aduce, ce s-a și împlinit, căci toți afară de numai unica familie a lui Csokerlan

(scil. Ciocirlan) înainte de a mea ordinare (scil. hirotonie) adevă în 10 Faur 1859 la S. Unire din îndemnul meu or trecut. Dar peste toate acestea ro-gasem sub 8 Faur 1859 în scris pre Domnul Protopop, precum și pre Illus-tritatea Voastră cu gura; ca aducind eu pomenitele case din Neunire la Unire, numai singura promitere Arhipăstorească să dobîndesc că cu tipu(l) după cuviincioasa regulare a acestei parohii, eu însumi voi fi așezat de Preot local aici, la care Mărirea Voastră m-ați fost răspuns în fața Dom-nului Protopop I. Bercianu că de la Domnul Protopop atîrnă, cum dînsul va vedea mai bine a fi așa să orînduiască. Avînd eu acea temere că fos-tul Preot Lupulovits ori altcareva încă vreo scandală vor face, și așa ne-fiind întreaga comună unită nici liniștită, unde Preotul sclavul poporului e, și nici cînd în cuviincioasă autoritate po(a)te sta, nici cu debuincio(a)sa influență contra relexor aplecări a poporului po(a)te mustra, la așa întîm-plare alt mod al vieții mele, am căuta ca țivil calea deschisă să-mi fie; ca-re to(a)te Domnului Protopop I. Bercianu, socotind că dînsul ca român acei lăstari din națiunea română carii cu multe necazuri puțină avînd știință pentru o cuviincio(a)să stare și-a cîștigat, ca Protopop nu va nenoroci pe nimenea nevinovat fiind, le-am fost descoperit, și rugîndu-l am zis că pînă după regularea Parochiei și constatarea tuturor locuitorilor de uniți, să nu fiu chirotonit, dar și Consistoriul neunit n-ar fi știut de ce partidă sum; fără dînsul avînd în mînă și adevărîța mea despre absol-varea Theologiei și mai alte Atestate m-ar sili fără întîrziere să mă că-sătoresc, ca îndată să pot fi ordinar; la care povață eu pe dînsul ca pe un Protopop venerabil, am și urmat povăturii sale. Deci mie cu totul nemo-derată se vede a fi acea informație a dînsului către Presfințitul Ordina-riat îndreptată asupra mea, că eu aș fi reținut pe careva dintre locui-torii de aici în Neunire.

Fostul Dascăl aici Popesco, după a mea hirotonire invitînd pe unii oameni ca pe Dragoevits de Învățător să nu-l primească precum sub Nr. 43 dto 5 septemvre 1859 officios am arătat; și înțelegînd Dragoevits To-(a)te acestea, și dînsul ca locuitor aici avea ai săi oameni, începu contra Unirei cu to(ate) puterile a lucra, precum Presfințitului Ordinariat to(a)te bine cunoscut sînt, și așa din cele 19 Nre. de mine la S. Unire aduse și atunci încă prin poliție neconstatate de unite, lingă Csokerlan mai retrase încă 4 Nre. și așa de la constatarea carea în 30 Aprilie anu(l) trecut prin Baron Hauser s-a ținut mai 5 numere or rămas neconstatate din to(a)tă comuna română carea număra 130 Nre. Dragoevits și Preoții neuniți de prinprejur cu Biserica, cu campaniile (scil. clopotele) și cu requisițele Bi-sericii făcură de nou turburare, așa cît de la constatarea (de care noi nu avem lipsă) care în August anu(l) trecut de nou cu toți uniții s-a fost ți-nut, neprezentate la acea comisiune de unite rămaseră 20 de case, care case și începură iarăși la Neuniți a se ținea. cam neutral, iar preotul și fostul dascăl neunit, de neuniți îmbrățișîndu-i scandală nouă făcură.

Drept aceea, vîzînd eu că numai Dragoevits unicu(l) e sprijoană și proaptă neuniților, aici cu case locuitor, neîncetat lucrăi spre acea ca și dînsul S. Unire să primească, precum Reverendissimului Domn Canonic de Liviu bine este cunoscut.

După ce trecu Dragoevits la Unire, Preotul Sofronie Nicolaevits din Ligeth (scil. Pădureni, jud. Timiș), la porunca Hierarchiei mele, iarăși veni aici, deci și acesta de aici a fi mutat neîncetat lucrui, precum pe Reverendissimul Domn Canonic de Liviu sub 8 Martiu a.c. l-am fost încunoștiințat, și acu pomenitul preot e mutat de aici în Ferendia și neuniții de aici sub administrarea dînsului stau.

În Ianuarie a.c. iarăși încă odată s-a ținut constatare, despre a căruia succes sub 6 Faur pe Reverendissimul Domn Canonic de Liviu l-am fost înștiințat ; în urma căreia aștept să se prea Biserica nouă ; însă vreo 2—3 blestemați iarăși aduc făgădueli de la Neuniți că vor repăru Biserica pe cheltuiala Ordinariatului (ortodox) și va veni constatare nouă, care fo(a)rte pătinitoare neuniților va fi, și care nici voesc (acum) a se retrage de la Unire, atunci vor putea, în urmarea căre(i)a iar se va pune preotul n(e)u(nit) aici în loc. Dacă se va preda Biserica nouă atunci toți vor fi uniți, de va sta Biserica închisă atunci încă e sperare că și cele puține persoane vor primi S. Unire, însă de vor vedea ceva mai bun rînd la noi, precum și o campană prin carea să se vestească timpul de rugă în dumineci și sârbători (toți cu aceasta ne vinovătesc). Însă dacă, după cum se aude, va veni încă o comisie, ca mai odată să se constateze uniții, prevăd că nu se vor prezenta cuviincios din cauza Bisericii, și nedobîndind nimic din promisiunile de Domnul Protopop la depunerea profesiei, căci ușor era la început toți în întregime în unire a-i ținea, cînd (to(a)te promiterile de adevărate le țineau, și cînd, precum mai sus zisei, își închipuiau că vor ocupa alo-dialurile, iar acu cînd înzadar se va făgădui un viitor mai bun, din experiența de 2 ani trecuți nu mai cred, și pe catedră chiar Fitero (scil. Cicero) și Demustenus (scil. Demonstene) în credință să-i întărească, slabă influență în timpul prezent, în care moment națiunea română de află, s-ar face.

Drept aceea, dacă se va preda Biserica nouă, cu atît mai virtos nefiind acu nici preot nici dascăl în loc (sau deși încă nu se va preda, mai alta constatare nouă se amanează a veni la cererea neuniților, în urmarea căreia, cugetă dinșii, dacă iar vor mai rămînea vreunii neconstatați de uniți, să răpăruiască Biserica) pînă cu timp văzînd cei încă neuniți locuitori de aici că noi tot sporim, se vor alătura lingă noi ; fără o campană că pînea de to(a)te zilele, acu ne lipsește, care mai îndelung pîn(ă) la Pogorirea S. Spirit ar fi bine de am avea, ținîndu-se aici atunci ruga, căci Biserica e îndepărtată de Capella no(a)stră, și nu se po(a)te cu campanele acelea spre trebuința no(a)stră la servirea cultului divin a se campana ; mai ales servindu-se și la neuniți cultul divin în sârbători prin pomenitul Preot din Ferendia și necampanindu-se cuviincios și regulat la timpul său, ci cînd dînsul ajunge la Ferendia spre a noastră scandală, ce mai cu seamă pentru că noi uniții nu avem campana adeseori grobe cuvinte de la unii locuitori debue să aud. Pe care campană cu bucurie să o vază aici barem pînă la predarea Bisericii în partea no(a)stră, și așa după cum cei încă în neunire mie se făgăduesc la S. Unire vor trece ; însă constatare(a) politică, dacă nu voesc a prea Biserica, nu ni de lipsă încă, pînă și cești

puțini neuniți vor primi S. Unire în credință cu Biserica Romei.

Întru altele recomandindu-mă Arhipăstoreșcii îndurări, pe lângă sărutarea SS. Mîini, sumu,

1880 În Klopodia, în 29-lea Aprilie 1860.

Alu Illustrissimei Măriei voastre prea clientu :

Ilie Kuterra
Preotu Unitu

IX

Neajunsurile preotului Alexandru Stoianovici din Birda, jud. Timiș, care trecînd la „unire“ din interes material a fost părăsit de enoriașii săi, reîntorși la Biserica ortodoxă, după ce la rîndul lor s-au văzut înșelați în așteptarea unor beneficii de aceeași natură. (Actul Episcopiei greco-catoalice din Lugoj, nr. 1303 din 8 octombrie 1863 în Arhiva Mitropoliei Banatului, Fond Lugoj).

Frăției Sale Ilie Cutera, Administratoriu gr. cat. în *Clopodia*.

Preotul n. c. din Birda Alesandru Stoianoviciu cu datul 28 l. c. Nru. 1 b, face cunoscut cestui Ordinariat, cumcă acei locatori cari au trecut cu dînsul la Unire, iar au scăzut, și așa singur rămînînd, i s-a luat prin judele cercual sesiunea cu care a trecut, din care cauză dînsul a devenit în cea mai precară pozițiune.

În urma cesteia, se comcrede Frăției Tale a descoperi numitului preot, că cauza lipsei materiale, în care zice că se află, numai sieși și-o po(a)te ascria, deo(a)rece de aici i s-a spus, de repetite ori, în mod destul de categoric, că nu po(a)te conta nici pe un beneficiu, dacă nu va aduce pe foștii săi parohieni cu sine, precum ace(a)sta și însuși prin scriso(a)rea sa, aici lăsată, a recunoscut. Dacă dar dînsul nu a împlinit promisiunile sale aici făcute, de aici, cel puțin de astă dată, niciun ajutor nu i se po(a)te da, i se recomandă totuși să cerce, prin ajutorul unui avocat, repozițiune(a) în preavuta-i sesiune.

Logosiu, în 8 octombrie 1863
În absența Ilustr. Sale D-lui Eppu
Vicariulu generalu episcopescu
Ștefan Moldovan.

X

Cererea credinciosului Gheorghe Dima din Lugoj trimisă la 6 iulie 1863 Episcopiei Lugojudului din care rezultă că mobilul trecerii sale la „unire“ l-a constitui dorința de a-și „îmbunătăți soarta familiei sale“ (Arhiva Mitropoliei Banatului, Fond Lugoj, nr. 38 din 1863).

Ilustrissime Domnule Episcop
și Venerabile Capitul !

Subscrisul locuitor din Lugosiu avînd casa mea proprie sub Nr. 931 cu plațiu, carea fără celelalte spese am cumpărat-o cu 380 fl. v. a., după cum arată aici sub A. alăturatul contract de cumpărare, și nefiind îngreueată cu nici o datorie, după cum la timpul său voi arăta cu estrasul din protocolul cărților funduare.

Înțelegînd că Ilustritatea Ta, împreună cu Venerabilul Capitul, părintește ați îngrijit ca să fie deosebite fundațiunii din care să se ajutoreze supușii fii sufletești, voind și eu a mai îmbunătăți soarta familiei mele trecînd la S. Unire, rog pe Ilustritatea Ta și Venerabilul Capitul să binevoiți a-mi da și mie 100 fl. v. a. împrumut, cu interesul competit, pe ipoteca bunurilor mele presemnate, pentru ce mai rugîndu-mă rămîn așteptînd grațiosul rezultat.

Lugosiu, la 6 Iulie 1863

Cel mai umilit,
Gheorghe Dima
locuitor în Lugojiu

XI

Declarația credinciosului George Crista din Ohaba Forgaci, jud. Timiș, dată la 27 mai 1899, din care rezultă că a fost trecut la „unietură“ fără voia sa (Documentul se află în arhiva Episcopiei Aradului, Cf. dr. Gh. Ciuhandu. Cum s-a făcut unirea cu Roma în Ohaba Forgaci?, Sibiu, 1929, p. 14).

Declarațiune,

Eu jos subscrisul mă declar în numele familiei mele, că deși am fost scris la unietură și am avut țidulă de trecere totuși n-am fost la preotul nostru să-mi lapăd legea, neavînd cu dînșii nici o pricină. Deci mă decher, că pînă acuma nu recunosc să fiu unit și nu primesc legea unită pînă ce nu văd, că capătă cei înscriși și trecuți pămîntul făgăduit.

Ohaba-forgaciu, 27 mai 1899
George Crista, Elisaveta Crista

UN MANUSCRIS INEDIT DIN 1839 DESPRE SAMUIL VULCAN

de: Preot GHEORGHE NAGHI

În fondul de manuscrise al Bibliotecii Mitropoliei Banatului se găsește un manuscris de o importanță deosebită cu privire la viața și activitatea episcopului Samuil Vulcan. Considerăm necesară o prezentare în linii generale a activității sale pentru a înțelege rolul avut în lupta de emancipare națională a românilor și în partea a doua a studiului, prezentarea manuscrisului.

Personalitatea marcantă a episcopului Samuil Vulcan se reliefează în cadrul iluminismului românesc¹⁾ ca o figură deosebit de semnificativă în vîltoarea luptei culturale a românilor transilvăneni pentru dreptate socială și libertate națională.

La Oradea, la începutul secolului al XIX-lea, se afirmă „Samuil Vulcan care a făcut din orașul de pe Crișul Alb un focar al iluminismului românesc”²⁾.

În cadrul acestor idei, Samuil Vulcan a desfășurat o intensă activitate de sprijinire a culturii, a învățămîntului, întreținînd o serie de legături cu fruntașii luptei pentru emanciparea cultural-națională a poporului român și despărțirea de ierarhia sîrbească la românii arădeni.

Așa a fost cunoscut și de contemporanii săi, corifeii Școlii ardelenne, care, la instalarea în scaunul de episcop al Oradiei, în 1806, îi aduc cele mai sincere elogii și versuri de închinare³⁾. Nădejdea pusă în el de acești luminați oameni de cultură a confirmat-o prin activitatea sa ulterioară pentru propășirea culturală a neamului, dintre anii 1806—1839.

¹⁾ În Transilvania iluminismul s-a răspîndit în funcție de condițiile istorice în forme specifice, venind printr-o filieră germană și o formă moderată iozefinistă teoretizat de F. Chr. Baumeister cf. Ovidiu Papadima, *Ipostaze ale iluminismului românesc*, București, 1976, pp. 15, 79; Rec. Vasile Netea, în, *Revista de istorie*, 1977. Tom. 30, nr. 4, p. 773; Dumitru Ghișe, Pompiliu Teodor, *Fragmentarium iluminist*, Cluj, 1972, p. 157.

²⁾ D. Ghișe, P. Teodor, *op. cit.*, p. 240.

³⁾ *Adplausus, quo Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Samueli Vulkan Graeco-catholico Episcopo Magno-Varadiensi et in Exordio Pastoralis suae Dignitatis Omnigenam Felicitatem precantur, Sui Tribus Linquis valachica, hungarica et latina*, Budae, Typis Regiae Universitatis Hungaricae, 1806, 8 p. Autorul versurilor ro-

Pe țărimul cultural, Samuil Vulcan a arătat o constantă preocupare pentru tipografia universității de la Buda care singura avea dreptul de a tipări cărți românești. De aceea a căutat să fie acolo cenzori și corectori oameni de cultură și iubitori de neam. A insistat mult pentru ca Petru Maior să ocupe acest post în 1808⁴⁾, după ce activaseră acolo Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Ioan Corneli. Datorită bătrînețelor eruditul Gh. Șincai rămâne pe drumuri și cel care îl va ajuta va fi tot Samuil Vulcan⁵⁾.

A sprijinit și susținut material și moral tipărirea *Lexiconului* de la Buda apărut în 1825, început de Samuil Micu și continuat de Gh. Șincai, Ioan Corneli, Petru Maior, Vasile Coloși, frații Teodorovici⁶⁾. L-a sprijinit și pe Dr. Pavel Vasici pentru editarea lucrării „Dietetica” în 1831 care a apărut pe cheltuiala lui⁷⁾. L-a ajutat pe Vasile Popp să-și cîștige prenumerați pentru o „Obstetrică”⁸⁾. A avut în permanentă grijă să ajute cu vorba și mai ales cu fapta pe diferiți autori de cărți românești care căutau un sprijin material la curtea lui⁹⁾.

Conștient de însemnătatea unei biblioteci pentru ridicarea culturală a neamului a adunat o sumedenie de cărți și mai ales manuscrise pentru

mânești este Gh. Șincai cf. N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688—1821)*, vol. II, București, 1969, p. 339. Din cauza acestor versuri care au stîrnit invidia lui Ioan Bob, acesta pune să se scrie: *Versuri veselitoare întru cînstea prealuminatei și preasfințitului Domn Samuil Vulcan, episcopului greco-catolic dl Orădiei Mari, cînd la anul 1807. în luna lui mai, prin excelența sa Ioann Bobb, episcopul Făgărașului, s-au slințit episcop în Blaj, Sibiu, 1807, cf. N. Iorga, op. cit., vol. II, p. 337, 340; O. Papadima, op. cit., p. 125; Cu același prilej a scris și Demetrio Kovats, *Carmen Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Samueli Vulkan Dei Gratia Episcopo Magno-Varadinensi graeci ritus catholico, ad suam sedem Episcopalem rediret. Magno-Varadini, Typis Antonii Gottlieb Maramarosiensis*, 8 p.*

4) At. M. Marianescu, *Viața și operele lui Petru Maior*, București, 1883, p. 26—27; Vasile Bolca, *Episcopul Samuil Vulcan al Orăzii. Contribuții la ridicarea culturală a neamului*, Oradea, 1939, p. 54—55, 65; Nicolae Albu, *Petru Maior. Scrisori și documente inedite*, București, 1968, p. XHX, 124—126; *Istoria literaturii române*, vol. II, București, 1968, p. 60; N. Iorga, op. cit., vol. II, p. 179; Maria Protase, *Petru Maior. Un călător de conștiințe*, București, 1973, p. 129; În 1809 și-a luat postul în primire cf. Nicolae Albu, *Petru Maior, Date noi privitoare la viața și activitatea sa*, în *Mitropolia Ardealului*, 1964, IX, nr. 6—8, iunie august p. 443.

5) N. Densușianu, *Cercetări istorice în arhivele și bibliotecile Ungariei și Transilvaniei*, București, 1880, p. 12; V. Bolca, op. cit., p. 65.

6) V. Bolca, op. cit., p. 85; Maria Protase, op. cit., p. 138, 293—295; I. Pervain, M. Protase, *Petru Maior și Lexiconul de la Buda*, în *Cercetări de lingvistică*, 1970, XV, nr. 1, p. 19—20 (anexa VI).

7) Dr. Pavel Vasici, *O declarație dorită*, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, II, 1843, nr. 25. 21 iunie, p. 198—200, cf. V. Bolca, op. cit., p. 93.

8) D. Ghișe, P. Teodor, op. cit., p. 134.

9) Muntean, *Samuil Vulcan episcopul românesc dela Oradea mare*, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, 1843, II, nr. 22. 31 mai, pp. 172—173; Iosif Vulcan, *Dimitrie Cichindeal*, discurs de recepțiune la Academia Română, *Analele Acad. Rom.* Seria II, Tom. XIV (1891—1892) Mem. Sect. Lit. București, 1893, p. 22; Dr. Iacob Radu, *Episcopul Samuil Vulcan și biserica neunită*, în *Cultura creștină*, X, 1921, nr. 10—11, oct.—noi. p. 271.

care „nu cruța banii“¹⁰⁾, încît Nicolae Iorga a fost îndemnat să zică că : „... legăturile lui cu un Șincai și alți fruntași ai culturii românești în secolul al XVIII-lea grămădiseră în biblioteca diecezană atîta material încă neîntrebuințat, cuprinzînd pînă și cutare cronică a principatului muntean“¹¹⁾. De fapt Gh. Șincai și-a scris sfîrșitul de la Hronica Românilor la curtea lui Samuil Vulcan cu ajutorul bibliotecii lui¹²⁾.

Chiar el însuși ne-a lăsat cîteva manuscrise care vorbesc de la sine despre proeminenta lui concepție și personalitate. În *Omul moral* arată că virtuțile trebuie puse în slujba progresului uman¹³⁾. Mai face o copie după manuscrisul lui Gh. Șincai, *Învățătură firească spre surparea superstiției norodului*, o prelucrare după I. H. Helmuth, prima lucrare de proporții din literatura și cultura românească¹⁴⁾ și scrie un *Tratat despre vindecarea morburilor poporului de la țară*, prin care demonstrează receptivitate față de problemele poporului, încercînd totodată să indice și căile de îndreptare a lor¹⁵⁾.

Larga sa înțelegere pentru înflorirea culturii românești ca și bogata sa bibliotecă au deșteptat interesul cărturarilor blăjeni, aflați în conflict cu episcopul Ioan Bob, ca Samuel Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior care deseori au găsit ospitalitate la curtea și masa lui¹⁶⁾. Plus de aceea chiar el însuși s-a înconjurat de oameni luminați cu activitate cărturărească ca : Gheorghe Fărcaș, Ioan Corneli, Mihail Munteanu, Vasile Erdeli, Alexandru Dobra, Teodor Aaron și alții¹⁷⁾.

¹⁰⁾ A. Papiu Ilarian, *Istoria Românilor din Dacia Superioară*, Tom. I, Sarcina II, Viena, 1851, p. 103; *Biografia lui G. Giorgiu Șincai scrisă de elu însuși*, în, *Arhivă pentru filologia și istoria*, 1868, nr. XIV, 20 aprilie, p. 277; V. Bolca, *op. cit.*, p. 54; M. Protase, *op. cit.*, p. 115.

¹¹⁾ N. Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, ediție îngrijită de Valeriu Răpeanu și Sanda Răpeanu, studiu introductiv, note, comentarii, indice de Valeriu Răpeanu, București, 1976, p. 306.

¹²⁾ N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688—1821)* vol. II, București, 1969, p. 185.

¹³⁾ V. Bolca, *op. cit.*, p. 27.

¹⁴⁾ Dr. Iacob Radu, *Manuscrisele bibliotecii episcopiei greco-catolice române din Oradea-Mare. Studiu bibliografic*. Acad. Rom. Mem. Sect. Istorie. Seria III, Tom. I. Mem. 6, București, 1923 (extras) p. 9; cf. D. Ghișe, P. Teodor *op. cit.*, pp. 133, 147, 157.

¹⁵⁾ Idem, *op. cit.*, p. 241; cf. Dr. Iacob Radu, *op. cit.*, p. 47.

¹⁶⁾ A. Papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 102—103; N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, ed. II, București, 1932, p. 218; V. Bolca, *op. cit.*, p. 50; N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688—1821)*, București, 1969, vol. II, p. 180; S. Micu a fost prieten cu Samuil Vulcan pe vremea cînd era vicerector la Lemberg, așa cum atestă corespondența lor din anii 1787—1788, cf. Dr. Iacob Radu, *op. cit.*, p. 34—35; Idem, *Doi lucieri rătăcitori. Gheorghe Șincai și Samuil Micu Clain*, în, Acad. Rom. Mem. Sect. Lit., Seria III Tom. II, mem. 3, București, 1924, p. 6—7; N. Albu, *art. cit.*, pp. 438—439.

¹⁷⁾ O serie de manuscrise ale acestora se aflau la biblioteca din Oradea, cf. Dr. Iacob Radu, *Manuscrisele bibliotecii episcopiei greco-catolice române din Oradea-Mare. Studiu bibliografic*, în, Acad. Rom. Mem. Sect. Istorie, seria III, T. I. Mem. 6, București, 1923, p. 5 s.u.; V. Bolca, *op. cit.*, p. 56—58; Referitor la Alexandru Dobra

Asupra valorii bibliotecii lui, care în parte s-a pierdut datorită lipsei de grijă manifestată de urmașii în scaun și pe care inițial o donase liceului din Beiuș¹⁸⁾ s-au scris documentate studii¹⁹⁾.

De aceea pe drept cuvânt se poate afirma că Samuil Vulcan a format prima „Academie de studii privitoare la trecutul românesc“²⁰⁾ dispunând în acest sens de un însemnat venit al domeniului episcopal²¹⁾.

A inițiat și a contribuit în mare măsură la pregătirea viitorilor conducători spirituali ai școlilor de la sate prin înființarea unor școli naționale. El a arătat deseori că la baza culturii românești trebuie să se pună alfabetul latin, ca o valoare demonstrativă a latinității noastre²²⁾. Era firesc deci ca adept al culturalizării maselor să-și de-a o neobosită contribuție la dezvoltarea învățămîntului național. Aceasta în perioada cînd între anii 1807—1810 se depuneau serioase eforturi pentru ca școlile existente să fie conduse de români²³⁾. În acest sens și-au dat o valoroasă contribuție Dimitrie Țichindeal, Ștefan Atanasievici, Petru Petrovici și George Petrovici. Au găsit un neprețuit ajutor în Samuil Vulcan sprijinitor al ideii ca școlile să fie conduse de români și ca urmare, la intervenția lui Dimitrie Țichindeal, îl propune consilierului I. Lanyi în 1807 pe G. Obradovici pentru postul de director al școlilor neunite din districtul Timișorii²⁴⁾. Ca tot el după ce acesta activase acolo pînă în 1811 să-l propună pentru districtul Oradea, deși Uroș Nestorovici îl critica pentru că în districtul lui nu se învață temeinic limba germană și maghiară²⁵⁾. La fel intervine în 10 decembrie 1815 la Curtea din Viena pentru numirea lui I. Mihuț ca director școlar al districtului Caransebeș²⁶⁾. A mijlocit de asemenea pen-

vezi corespondența dintre împăratul Francisc I și Samuil Vulcan din 1823, 1825, la, Iosif E. Naghiu, *Trei scrisori*, în, *Revista Arhivelor*, 1944—1945, VI, nr. 2, pp. 319—320.

¹⁸⁾ Petru Rațiu, *Samuil Vulcan*, în, *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, 1854, XIII, nr. 21—22, reprodus în *Familia*, 1865, nr. 17, pp. 201—203; Iosif Vulcan, *Panteonul Roman, Portretele și biografiile celebrităților romane*, Tom. I, Pesta, 1869, p. 59.

¹⁹⁾ Ne referim la lucrările lui N. Densușianu și I. Radu.

²⁰⁾ N. Iorga, *Vechimea și originea elementului românesc în părțile Bihariei*, în, *Cele trei Crișuri*, II, 1921, nr. 3, 1 febr. p. 69; V. Bolca *op. cit.*, p. 89, 95. Contestată de dr. Gheorghe Ciuhandru, *Episcopii Samuil Vulcan și Gherasim Raț — Pagini mai ales din Istoria Românilor Crișeni (1830—1840)*, Arad, 1935, p. 377—378.

²¹⁾ De trei ori mai mare ca cea din Blaj, cf. G. Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, vol. I, Sibiu, 1889, p. 610;

²²⁾ V. Bolca, *op. cit.*, pp. 69, 80;

²³⁾ În acest sens vezi recursul majestatic înaintat împăratului la Timișoara, în 1807, cf. Dr. G. Popovici, *Istoria românilor bănățeni*, Lugoj, 1904, p. 359; Dr. Teodor Botiș, Dr. Avram Sădeanu, *Cei dinți ani din trecutul și viața preparandiei (școlii normale) gr. or. române din Arad*, în, *Anuarul institutului pedagogic-teologic ortodox român din Arad*, Arad, 1912, p. 121.

²⁴⁾ Dr. Iacob Radu, *Samuil Vulcan, episcopul român-uniat al Orăzii Mari (1806—1839) și biserica ortodoxă română*, Oradea, 1925, p. 100; cf. V. Popeangă, *Un secol de activitate școlară românească în părțile Aradului (1721—1821)* Arad, 1974, p. 67; N. Bocșan, L. Gyémant, *Aspecte ale luptei culturale și politice a românilor bănățeni în prima jumătate a secolului al XIX-lea, și Banatica*, 1973, II, pp. 346—347.

²⁵⁾ V. Popeangă, *op. cit.*, p. 54.

²⁶⁾ Idem, pp. 65. 67.

tru înființarea preparandiei din Arad în 1812²⁷⁾ și a denumirii unor profesori români²⁸⁾.

Trebuie apreciată de asemenea acțiunea sa cu privire la înființarea unei școli românești la Beiuș, în 1828, școală care după cea din Blaj este una din cele mai vechi din Transilvania, iar pe terenul educației naționale a venit în sprijinul preparandiei din Arad²⁹⁾.

Samuil Vulcan a militat cu neobosit zel pentru înlăturarea ierarhiei sirbești de la Arad motiv pentru care profesorii preparandiei, în special Dimitrie Țichindeal intră în corespondență cu el³⁰⁾. Pentru un episcop român la Arad se fac petiții, memorii, deputații la Viena de către fruntașii poporului român, care au fost susținute cu sprijin material și moral de episcopul Samuil Vulcan³¹⁾. De fapt vasta sa corespondență pe această temă, cu Moise Niccară, Dimitrie Țichindeal și alți militanți români este suficient de concludentă³²⁾.

A sprijinit de asemenea alegerea lui Vasile Moga ca episcop în anul 1810³³⁾.

²⁷⁾ Muntean, *art. cit.*, p. 173; Înființarea ei „se înscrie în ... context cultural european conturat de filozofia luminilor”. În 1810 s-a înființat prima preparandie în Franța la Stassbourg, cf. V. Popeangă, *op. cit.*, pp. 210—211.

²⁸⁾ Dr. T. Botiș, Dr. A. Sădeanu, *op. cit.*, p. 124.

²⁹⁾ G. Barițiu, *op. cit.*, vol. I, p. 607; Cu privire la această școală și întemeietorul ei vezi și A. Papiu Ilarian, *op. cit.*, pp. 102—103; Iosif Vulcan, *op. cit.*, p. 59; Tr. Farcaș, *Istoria Gimnasiului gr. cat. din Beiuș*, 1896, p. 21; Memoria lui Vulcan în Beiuș, în: *Răvașul* (Cluj) 1908, VI, nr. 24—25, Dr. Iacob Radu, *Comori literare în Bihor*, în: *Cele trei Crișuri*, II, 1921, nr. 3, 1 februarie, p. 88; idem, *Manuscrisele bibliotecii episcopiei greco-catolice române din Oradea-Mare. Studiu bibliografic*, Acad. Rom. Mem. Sect. Ist. Seria III, Tom. I, Mem. 6, București, 1923; Dimitrie I. Goga, *Școala ardeleană în Muntenia și Moldova*, Arad, 1927, p. 51 (Biblioteca Semănătorul nr. 171); Dr. C. Pavel, *Școalele din Beiuș*, Beiuș, 1928, p. 124; V. Bolca, *op. cit.*, p. 44—45, 47, 103, 105; *Istoria literaturii române*, vol. III, București, 1973, p. 551.

³⁰⁾ I. D. Suciu, *Revoluția de la 1848—1849 în Banat*, București, 1968, p. 35.

³¹⁾ Dr. T. Botiș, Dr. A. Sădeanu, *op. cit.*, p. 133—134; D. Ioanovici, *Cîteva momente din lupta pentru episcop românesc la Arad*, în: *Revista Teologică*, 1916, X, nr. 9—12, 1 mai — 15 iunie, pp. 166—191; Dr. Iacob Radu, *Episcopul Samuil Vulcan și biserica neunită*, în: *Cultura creștină*, 1921, X, nr. 10—11, oct.—noi., p. 272 s. u.; St. Pop, *Frământări în jurul scaunului episcopesc de la Arad*, Arad, 1929; Dr. Cornelia C. Bodea, *Moise Niccară (1784—1861) și rolul său în lupta pentru emanciparea națională religioasă a românilor din Banat și Crișana*, Arad, 1943, pp. 59, 65—66, 70; Pentru memoriul din 1814 vezi: Teodor V. Păcățian, *Cartea de Aur sau luptele politice-naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. I, ed. II, Sibiu, 1904, pp. 140—148; Bazată pe o scrisoare a împăratului Francisc I din 5 dec. 1815 (descoperită și publicată de Dr. Avram Sădeanu în *Anuarul institutului pedagogic-teologic ortodox român din Arad* pe 1916—1917, p. 17—18) adresată lui Samuil Vulcan, ca să caute un român pentru a fi episcop la Arad, care apoi să primească unirea, i se neagă orice merit în această luptă, cf. Dr. Gh. Ciuhandu, *op. cit.*, p. 7.

³²⁾ Dr. Cornelia C. Bodea, *op. cit.*, pp. 59—61, 65, 166, 168, 171, 175—176, 182, 186—187, 247, 249, 262, 372, 392; Dr. T. Botiș, Dr. A. Sădeanu, *op. cit.*, pp. 124, 133—135, 141—145, 147, 150.

³³⁾ Dr. Sebastian Stanca, *Viața și activitatea episcopului Vasile Moga. (1774—1845)*, Cluj, 1939, p. 10; V. Bolca, *op. cit.*, p. 41; Dr. Cornelia C. Bodea, *op. cit.*, pp. 32, 59; Dr. Iacob Radu, *Samuil Vulcan episcopul român unit al Orăzii Mari (1806—*

Este de admirat cum fruntașii poporului român din Transilvania au știut să depășească barierele confesionale dintre ei, atunci când era vorba de lupta pentru drepturile poporului din care făceau parte și menținerea ființei sale naționale.

Animizitățile n-au lipsit, dintre Samuil Vulcan și mitropolitul Ștefan Stratimirovici de pildă³⁴⁾ însă a vedea lupta națională a poporului român din aceste părți numai printr-o prismă confesională este unilaterală. Importantă rămâne lupta lui Samuil Vulcan pentru așezarea unui episcop român la Arad, pentru țelurile nobile ale poporului român, care opuneau o dirză rezistență tendințelor de deznaționalizare³⁵⁾. În acest sens ne stau mărturie și legăturile sale cu fruntașii români ca: Dimitrie Țichindeal, Moise Nicoară, Alexandru Gavra, Grigorie Obradovici, Ioan Mihuț, Pavel Vasici³⁶⁾.

În cadrul bunelor relații cu Biserica ortodoxă este semnificativă participarea lui Samuil Vulcan la sfințirea bisericii ortodoxe cu lună din Oradea la 11 iunie 1832 săvârșită de episcopul Maxim Manuilovici³⁷⁾.

Referitor la viața și activitatea episcopului Samuil Vulcan s-au scris nenumărate studii³⁸⁾. Contribuția noastră este de natură să întregască,

1839) și biserica ortodoxă română, Oradea, 1925, rec. de N. Iorgă, în *Revista Istorică*, XI, 1925, nr. 10—12, oct.—dec., pp. 325—326; I. D. Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977, pp. 149—151.

³⁴⁾ Dr. I. Radu, *op. cit.*, doc. XXIV și XXV; V. Bolca, *op. cit.*, p. 32; Dr. Cornelia C. Bodea, *op. cit.*, p. 32.

³⁵⁾ Samuil Vulcan a fost privit ca o unealtă a guvernului în scopul deznaționalizării, cf. discursul episcopului Roman Ciorogariu, în *Românul* (Arad), 1912, nr. 244, 17 noi; Dr. Gh. Ciuhandu, *op. cit.*, pp. 18, 30 ș. u.

³⁶⁾ Dr. T. Botis, Dr. A. Sădeanu, *op. cit.*, p. 133; V. Bolca, *op. cit.*, pp. 49, 59; Dr. Cornelia C. Bodea, *op. cit.*, pp. 131—422 + lista de documente; Vasile Vartolomei, *Mărturii culturale bihorene*, Cluj, 1944, p. 29; V. Popeangă, *op. cit.*, p. 288; I. D. Suciu, *Luministul Dimitrie Țichindeal*, în *Revista de istorie*, 1975, tom. 28, nr. 8, p. 1253 ș. u.

³⁷⁾ N. Firu, *Date și documente cu privire la istoricul bisericii gr. or. române din Oradea Mare*, Arad, 1909, pp. 24—25; idem, *Monografia Bisericii Sfintei Adormiri* ... Oradea, 1934, p. 82; Dr. Gh. Ciuhandu, *op. cit.*, pp. 43.

³⁸⁾ În afară de cele folosite mai menționăm: Joannes Millakovich, *Memoria Excellentissimi, Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Samuelis Vulcan, Almae Diocesis Magno-Varadinensis Gr. R. Catholicorum Episcopi, et S. C. et R. A. Majestatis Actualis Intimi Status Consiliarii in tesseram gratiae patriae die 20 Decembris, 1839*. Edită ... Jurato Causarum F. U. Advocato. Quinque-Ecclesiis, Typis Lycei Episcopalis, 8 p.; Vulkan Samuel, *Galborg, Tarsalkodo, 1840*, IX, p. 165; Iózsef Szilágyi Papp, *Vulkan Samuel nagyváradi görög szert. egyházen püspöke*, în *Religio és Nevclés*, Pesta, 1843, III, nr. 3; Tim. Cipariu, *Acte și fragmente latine românești*, Blasiu, 1855, pp. 175—176; Petru Rațiu, *Samuilu Vulcanu*, în *Familia*, 1865, I, pp. 201—203; Iosif Vulcan, *Samuil Vulcan*, în *Șezătoarea*, 1882, VIII, nr. 6, 15/27 iunie, pp. 89—90; Dr. Ioan Ardeleanu, *Samuil Vulcan și trații neuniți. Hirtii vechi*, în *Unirea*, 1901, XI, nr. 32; Dr. C. Pavel, *Episcopul Samuil Vulcan (1758—1839)* în *Reportu despre Gimnaziului sup. gr. cat. de Beiușu*, 1907—1908, pp. 3—7; D. Ioanovici, *Cum au ajuns Darabant și Vulcan la Oradea Mare*, în *Legea Românească*, 1923, III, 41, p. 6—7; 42, p. 4—6; Septimiu Popa, *Un regăfcan episcop unit*, în *Adevărul literar și Artistic*, 1928, IX, nr. 406, p. 7; Ștefan Lupșa, *Episcopul unit Samuil Vulcan împotriva episcopiei lui Nestor Ioanovici*, în *Biserica și Școala* 1929, LIII, nr. 44, pp. 21—23.

pe baze de documente noi, scrierile referitoare la această personalitate iluministă.

Manuscrisul, din colecția bibliotecii Mitropoliei Banatului³⁹⁾, este scris în 1839, în limba română cu terminologie latinizantă proprie epocii respective. Este nesemnat, fără titlu și are 22 de pagini.

Dacă ținem cont că manuscrisul, care este predica rostită la înmormintarea episcopului Samuil Vulcan scrisă cel mai devreme în 25 decembrie 1839, data morții episcopului și mărturisirea autorului că atunci: „... cînd aceste se întîmplă (moartea lui Samuil Vulcan n.n.) ajungînd aici înderept din Timișoara, unde cu puține săptămîni mai înainte se mutase la vecie un dulce al meu frate”⁴⁰⁾ putem stabili cu exactitate autorul manuscrisului. Singurul dintre clericii de la Oradea, Alexandru Dobra⁴¹⁾ avea un frate la Timișoara, pe Avram Dobra, paroh în Timișoara Fabric, care după o păstorire de 13 ani, moare la 21 nov. 1839 fiind înmormintat în cimitirul vechi al romano-catolicilor din Fabric⁴²⁾.

După conținutul manuscrisului putem afirma că Alexandru Dobra a ținut o frumoasă predică la catedrala din Oradea cu ocazia slujbei de înmormîntare, pe măsura vredniciei celui răposat. Era un semn al stimei și respectului pe care l-a avut față de Samuil Vulcan, fiind unul din cei mulți asupra căruia s-a răsfrînt bunătatea și ajutorul celui dispărut⁴³⁾.

Manuscrisul în cele 22 de pagini, are un scris foarte îngrijit. Se poate presupune că l-a scris după ce l-a rostit, mai ales că el însuși mărturisește cu modestie că: „la un lucru așa mare pe cum s-ar fi poftit, să mă fi putut găta”⁴⁴⁾ nu a avut răgazul necesar.

Manuscrisul este împărțit în două, avînd și o parte introductivă. În prima parte autorul accentuează felul în care trebuie cineva să viețuiască și în partea a doua, pregătirea lui pentru cele veșnice.

Menționăm că în citatele folosite am modernizat ortografia menținînd însă ortoepia.

Autorul folosește ca motto un citat adecvat din Sf. Scriptură de la I Macabei 2, 70, după care personificînd, zugrăvește în culori vii jalea și durerea bisericii catedrale, sunetele clopotelor care parcă vestesc în toată eparhia trista întîmplare. După care cu mîhnire se adresează catafalcului: „ce scumpete cuprinse într-o tine ... negrule acoperămînt care te vîd așezat în mijlocul acestei Biserici, cu multe lumini înconjurat ... cu strălucite steme episcopoești, investit, cu multe custodii și mare adunare

³⁹⁾ Biblioteca Mitropoliei Banatului. Fondul de manuscrise, inv. 9031.

⁴⁰⁾ mss. cit., p. 16.

⁴¹⁾ În 1834 era canonic onorar, cf. *Schematismus venerabilis cleri diocesis Magno-Varadinensis graeci ritus catholicorum pro anno 1834*, Magno-Varadina, 1834, p. 35.

⁴²⁾ Ioan Boroș, *Monografia parohiei românești unite din Timișoara*, Timișoara, 1907, p. 30.

⁴³⁾ S. Vulcan l-a trimis să studieze la universitatea din Viena, unde își va lua și doctoratul, cf. *Diecesă Lugosului. Șematism istoric ...* Lugos, 1903, p. 83; Iosif E. Naghiu, *Diploma de doctor în teologie a episcopului Alexandru Dobra (1822)*, în, *Revista Arhivelor*, 1944—1945, VI, nr. 2, p. 320.

⁴⁴⁾ mss. cit., p. 4.

impresurat. Cuprind (pare că-mi răspunzi) o visterie neprețuită, adică trupul unui mare arhiereu⁴⁵⁾.

Cu compătimire se adresează și către slujitorii catedralei, preoți și credincioși pe fețele cărora vede supărarea și lacrimile izvorite din durerea inimii. La fel se adresează și celor de altă nație și religie, la care tristețea este semnul amintirii bunătații care s-a răsfrint și asupra lor. Iar această durere, tristețe și jale a tuturor este pentru pierderea unui „părinte bun și îndurat, un făcător de bine moștenit, un bărbat al doririlor, un bătrîn cuvios și plin de înțelepciune, un episcop mare, rîvnitor și îndreptător al credinței“ și este pentru că „a căzut o stea luminoasă a Nației Românești...“⁴⁶⁾.

În prima parte, împărțită deasemenea în două, vorbește de felul cum din „pruncie“ oricine trebuie să se deprindă cu învățături folositoare și virtuți morale ca în acest mod să se pregătească „spre ceva stat la care are firească aplecare“, iar după ce și-a ales acest stat, „cu toată rîvna și sîrguința să le îplinească“⁴⁷⁾ așa cum le-a împlinit și Samuil Vulcan.

Intră în subiect nu înainte de a cere răbdare și îngăduință de la trîstii ascultători pentru că vredniciile acestui arhiereu și mai multe și mai mari sînt decît ar putea el să le enumere, apoi că el însuși se află într-o stare spirituală nefavorabilă pricinuită de moartea fratelui său cît și din cauza timpului extrem de scurt necesar pentru pregătirea lui.

În acest cadru Alexandru Dobra bun cunoscător al vieții episcopului Samuil Vulcan îi face o temeinică biografie. În acest fel dispunem de încă o informație foarte exactă, făcută de unul ce a viețuit timp îndelungat la curtea lui Samuil Vulcan și care se adaugă la cele existente făcute de însuși Samuil Vulcan, Iosif Vulcan, Teodor Botiș, Nicolae Iorga și alții⁴⁸⁾.

Autörul manuscrisului expune detaliat datele biografice ale episcopului Samuil Vulcan, din care extragem ceea ce este mai semnificativ.

S-a născut la 31 august 1758 „din părinți de omenie... dar nici așa avuți“⁴⁹⁾ în Blaj, „de unde mulți bărbați harnici și străluciți au ieșit și au luminat Nația Românească“.

⁴⁵⁾ idem, p. 1.

⁴⁶⁾ idem, p. 3.

⁴⁷⁾ idem, p. 4.

Mai menționăm,

⁴⁸⁾ *Samoil Vulcan, 1759—1840* (notă omagială), în, *Gazeta Transilvaniei*, 1840, III, p. 14; *Viața episcopului Vulcan* (de) Un fiu cucernic roman, în, *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, 1854, XVII, pp. 105—107, 113—115, 117—118; Nicefor Iliescu, *Știința și cultura preutului român...* Iași, 1861, 72 p.; Dr. Marki Sandor, *Bihari român irók*, Oradea M., 1881, pp. 16—22; *Schematismus historicus v. cleri diocesis Magno-Varad. gr. r.*, 1900, p. 52; Dr. C. Diaconovich, *Enciclopedia Română*, vol. III, Sibiu, 1904, p. 1238; Ioan Georgescu, *Istoria bisericii creștine*, Blaj, 1921, pp. 240—242; Iosif E. Naghiu *Autobiografia episcopului Samuil Vulcan*, în, *Hrisovul*, 1947, VII, pp. 222—225.

⁴⁹⁾ mss. cit., p. 5.

De timpuriu a dovedit calități deosebite și ca atare atunci când a frecventat școala⁵⁰ nu numai pe conșcolarii săi i-a întrecut ci și pe învățători, cărora în acest fel s-a făcut „plăcut și lăudat“ prevăzându-i un viitor strălucit. La anul 1778 a fost primit în rîndul clerului eparhiei Oradea unde în 1779 a urmat „învățăturile cele theologicești“ dobîndind la sfîrșitul studiilor „Testimoniu de laudă“. La Viena învață Samuil Vulcan limbile germană, italiană și franceză pe care „limpede le vorbea“⁵¹).

Astfel că la vîrsta de 24 de ani s-a pregătit spre „acest sfînt și greu stat al preoției“⁵²) făcîndu-se folositor „Bisericii lui Hristos și societății omenеști“ așa că la anul 1784 a fost hirotonit preot de episcopul Moise Dragoș și denumit protodiacon la catedrala din Oradea⁵³). Deși a funcționat jumătate de an aici, fiind numit de împăratul Iosif II (1780—1790) prefect de studii la seminarul Sf. Barbara din Viena, pleacă cu unanime regrete care se desprind din cuvintele episcopului său : „acum se duce din mijlocul nostru floarea eparhiei mele“⁵⁴). În anul 1785 a trecut odată cu mutarea seminarului, la Agria, iar apoi la Lemberg⁵⁵) unde va fi vicerector și în scurt timp va învăța și limba polonă. Aici s-a îndeletnicit cu „necurmata citire a folositoarelor cărți de care pînă la adînci bătrînețe nu s-a părăsit“⁵⁶). A rămas la acest seminar pînă la 1792 cînd a încetat să mai funcționeze⁵⁷), după care întorcîndu-se la Oradea, în scurt timp ajunge vicar-general pînă la 1805, la moartea episcopului Ignatie Darabant.

La anul 1806 „ce se putea alta prevede“ decît că „la dorul și pofta de comun a clerului și poporului“ să fie numit episcop, fiind sfințit la Blaj de Ioan Bob și curînd instalat⁵⁸).

Pentru cei 33 de ani cît a fost episcop toate îndatoririle le-a purtat cu multă rîvnă și din realizările sale „care lung ar fi a le înșira“ enumeră pe cele mai importante. A făcut vizite canonice de mai multe ori în cuprinsul eparhiei sale pentru ca să cunoască mai bine purtarea clerului și acolo unde ar fi lipsuri și scăderi, să le îndrepte. În acest mod a îndemnat clerul să săvîrșească sf. liturghie nu numai în sărbătorile mari și în duminici ci și în zilele de peste săptămîină. Apoi a predicat în catedrală cît și în alte biserici ale eparhiei sale, a sfințit preoți.

Autorul manuscrisului menționează că au rămas de la el „o legătură mare a predicilor ... foarte bine lucrate“⁵⁹). Importantă este mărturia lui Alexandru Dobra cu privire la prozelitismul uniatic și anume că în pe-

⁵⁰) Normală și gramaticală.

⁵¹) mss. cit., p. 6.

⁵²) ibidem.

⁵³) ibidem.

⁵⁴) idem, p. 7.

⁵⁵) Liov.

⁵⁶) mss. cit., pp. 7—8.

⁵⁷) Fiind ales în 1788 canonic.

⁵⁸) mss. cit., pp. 8—9.

⁵⁹) idem, p. 9, *Biografia lui G. Giorgiu Șincai, scrisă de elu însuși*, în, *Arhivă pentru filologia și istoria*, 1868, nr. XV, 25 mai, p. 295.

rioada păstoririi lui au trecut la unire circa 30.000 de suflete, poporul a 48 de parohii ⁶⁰⁾.

Apoi a terminat catedrala pe care Ignatie Darabant a început-o, înzestrind-o și cu pictură. Din banii săi proprii a ridicat sau reparat 8 biserică, 29 de case parohiale și trei școli.

Însă cea care strălucește „în cununa dărniciilor“ este gimnaziul din Beiuș pe care l-a ridicat din temelii pentru „mai buna creștere a tinerimii, mai virtos a celei românești“. Tot el a lăsat un capital de 75 de mii florini m.c. pentru plata unui director 7 profesori, un curator „precum și pentru plinea care o capătă 50 de școlari“ ⁶¹⁾ la care a adăugat o moară pe riul Holod ca din venitul ei „mai mulți școlari să aibă piine“ ⁶²⁾.

După incendiul din 29 iunie 1837, pe care autorul îl menționează, care a distrus o parte din reședință, catedrală și o parte a orașului ⁶³⁾ a înzestrat catedrala cu un nou acoperiș și cu noi clopote.

Și multe faceri de bine a făcut pentru cei lipsiți, văduve și copii orfani pe care i-a ajutat cu bani și bucate, „în timpul trist al trecutelor tulburări și bătaii“ ⁶⁴⁾. La fel i-a ajutat pe mulți școlari cu hrană, veșminte și cărți pentru a-și termina învățătura. Iar pe cei care au urmat universități „cu mari sume de bani i-a ajutat“ ⁶⁵⁾. Pe cheltuiala lui a tipărit multe cărți, investind totodată sume mari în biblioteca sa pe care a donat-o seminarului de la Beiuș.

Pentru toate acestea, ne spune autorul manuscrisului, pe drept cuvânt se poate afirma că a fost un „adevărat mecenat al științelor, a învățătorilor, a literaturii românești și de binevoitor părinte a nației sale, pe care veșnicia nu-l va uita“ ⁶⁶⁾.

Alexandru Dobra îi schițează și un reușit portret ca fiind un om blind a cărui ușă „înaintea nimănui nu era închisă“ a învins multe necazuri și împotriviri datorită felului său de a fi mereu cu voie-bună căci „niciodată nu s-a văzut înfocat s-au aprins de minie“.

Pentru multele sale virtuți și vrednicii i s-au înminat mai multe decore de laudă chiar și „a cesaro-crăieștei măriri sfetnic din lăuntru... fu numit“ ⁶⁷⁾.

⁶⁰⁾ mss. cit., p. 9, cf. Gh. Ciuhandu, *op. cit.*, p. 9, spune că numai în timpul episcopului Vasile Moga au fost înstrăinate de la ortodocși 124 de parohii.

⁶¹⁾ mss. cit., p. 11.

⁶²⁾ *ibidem*.

⁶³⁾ *ibidem*, cf. N. Firu, *op. cit.*, pp. 94—95; Ioan Georgescu, *Școala normală română unită din Oradea*, București, 1935, pp. 2—3 (extras din *Boabe de grâu*, 1935, V, nr. 8.), V. Bolca, *op. cit.*, p. 107.

⁶⁴⁾ mss. cit., p. 11.

⁶⁵⁾ *idem*, p. 12.

⁶⁶⁾ *ibidem*.

⁶⁷⁾ *idem*, p. 13; Cu această ocazie s-a scris, (pr. Ioan Muntyan de Lapusu dinsus), *Intru dignitate Excellenții Suale Pre Luminatului și cu înalta incuvintiere înaltu Pre Santitului Domn Domnului Samuel Vulcan Pre dioceșu Oradii Mari Episcopu Basilici Romane de ritu resăritan in Dio que dupo strelucita cuvintie in ordului consiliarilor de secretu a statului din Lountru fu redicatu, qua un Laru și Senex Roman santita*, (Vilagos-var) 1836, 25 p.

În partea a doua a predicii, autorul scoate în evidență caracteristicile episcopului Samuil Vulcan, care l-au dus până la așa adinci bătrînețe ca „înfrinarea vieții, a tuturor patimilor celor înfocate și rele“ ca și aspecte din ultimii ani de viață. Așa, menționează că după focul din 1836 a rămas cu o slăbiciune cauzată de multa supărare și durere pricinuită de marile distrugerii ale focului, care i-a și grăbit sfârșitul. Simțind și „pricipind apropierea dezlegării sale“ s-a împărtășit și i s-a făcut taina Sf. Maslu la care autorul nu a putut participa, cum cu durere mărturisește, din cauza morții fratelui său, aflat la Timișoara, ci acestea le-a auzit „de la mai mulți“⁶⁸⁾.

Moartea episcopului Samuil Vulcan a survenit — așa cum mărturisește autorul manuscrisului — „în 25 de zile a acestei luni decembrie, dimineața la 3 oare, în anul de la Hristos 1839, care a fost a vieții sale a 82-lea, iară a episcopiei lui a 33-lea“⁶⁹⁾.

În încheiere Alexandru Dobra aduce mulțumirea și cererea de iertare a celui răposat față de toate autoritățile ecleziastice și ale statului arătând ultima sa dorință ca cei apropiați, clerici și credincioși să rămână statornici în „credința și naționalitatea sa“⁷⁰⁾.

⁶⁸⁾ mss. cit., p. 16.

⁶⁹⁾ idem, p. 17; cf. (G. Baritiu) Necrolog „Oradea M. 3 ian. 1840“, *Samuil Vulcan* în, *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, 1840, III, nr. 6, pp. 47—48; reprodușă în *Dacia literară*, 1840, I, nr. 1—2, pp. 118—120; Iosif Vulcan, *Panteonul Roman ...*, Tom I, Pesta, 1869, p. 60; IX. *Pius Szentséges Romai Pápnak. A magyar papságnak a szentszékhezzi hű ragaszkodása jelöl, f. a. p. 130*; Dr. Gh. Ciuhandu, *op. cit.*, pp. 327—328.

⁷⁰⁾ mss. cit., p. 21.

DIN ACTIVITATEA CULTURALĂ A ROMÂNILOR BĂNĂȚENI ÎN SECOLUL AL XIX-LEA.

de : V. LEU și V. ZABERCA

Referindu-se, în „Observații și probleme bănățene“, la izvoarele istoriei Banatului, Nicolae Iorga remarcă o categorie de primă importanță, total neglijată pe atunci : „Un alt mijloc de informație care n-a fost aproape de loc întrebuințat este acela al protocoalelor, pe care foarte multe biserici le păstrează într-un dulap anume și care sînt un adevărat model de caligrafie ... Până ce nu vom avea o alegere a acestor piese care se repetă natural de la o biserică la alta, nu vom putea intra cu oareșcare competență în cunoștința amănuntelor unei istorii de două veacuri, așa de interesantă pentru viața generală a neamului nostru“¹⁾.

Deși au trecut aproape patru decenii de la cele remarcate de marele nostru savant, izvoarele în discuție au continuat să fie neglijate în ciuda informațiilor prețioase pe care le dețin și care se referă la cele mai diverse domenii : politic, economic, militar, demografic etc. Varietatea informațiilor este firească dacă avem în vedere faptul că aceste circulare erau, în fond, ordonanțe ale autorităților laice, transmise preoților prin intermediul episcopilor și protopopilor, pentru a fi aduse la cunoștința populației. Din această categorie de izvoare remarcăm în mod deosebit cele ce cuprind informații culturale, referitoare la activitatea tipografică, la cărți, învățămînt și limbă.

De pildă, circularele bisericești din Banat conțin numeroase știri despre cunoscuta lucrare a lui Petru Maior „Istoria pentru începutul românilor în Dacia“. Este firesc să fie așa, dacă ne gîndim la rolul pe care l-au avut bănățenii Constantin Diaconovici Loga, Damaschin Bojincă și Eftimie Murgu în editarea sau apărarea acestei valoroase lucrări, care furniza suficiente argumente în sprijinul unor idealuri scumpe poporului ro-

¹⁾ N. Iorga, *Observații și probleme bănățene*, Monitorul oficial și imprimeriile statului, București, 1940, pp. 6—7.

mân²⁾. Cartea aceasta, la fel ca și altele apărute în cursul secolului al XIX-lea, dar toate legate de lupta pentru emancipare națională și socială, au trezit un viu interes în Banat, aici existând deja, în perioada la care ne referim, un public receptiv față de asemenea idei. La aceasta a contribuit, desigur, sistemul avansat de învățământ precum și posibilitățile multiple pe care le-au avut bănățenii de a cunoaște direct veridicitatea afirmațiilor cărturarilor români, cum ar fi cea referitoare la originea latină a poporului nostru. Să nu uităm, spre a da doar un exemplu, că grănicerii bănățeni, participanți la războaiele napoleoniene din Italia, au avut prilejul de-a vedea cu proprii ochi măreția civilizației latine și implicit strînsa legătură dintre romani și români. Iată de ce lucrarea lui Petru Maior a fost foarte căutată în Banat. Părerea nu este nouă, ea a fost susținută în mai multe studii, cel mai recent și mai complex fiind al cercetătorului Petru Oalld, studiu deja citat de noi.

Un rol însemnat în diseminarea „Istoriei” la jucat învățatul Nicolae Stoica de Hațeg, care a desfășurat în acest sens o vastă activitate în propopiatul Mehadii. Dintre exemplarele cărții păstrate pînă astăzi deosebit de interesant este cel aflat în satul Gîrbovăț (jud. Caraș-Severin), care era, așa cum arată inscripția, proprietate a „satului”³⁾ și nu a bisericii sau unui credincios, ceea ce dovedește interesul lumii satului bănățean față de „Istoria pentru începuturile românilor în Dachia”. Că lucrarea a fost citită, cunoscută, apreciată în Gîrbovăț o confirmă însemnările (cu caracter meteo sau de pomenire) făcute de diverse persoane din sat, mulțumindu-ne noi să-l cităm doar pe Ion Novacovici, parohul locului, autor el însuși al unui manuscris.

Referindu-ne la circulația „Istoriei”, e drept că investigațiile autorilor prezentului studiu au dus la identificarea unui număr restrîns de exemplare (ne referim doar la cele din prima și a doua ediție), dar aceasta se datorează, în mod indubitabil, vicisitudinilor vremii, perioadei scurse de la apariția lor, și de asemenea, neglijenței oamenilor, care datorită modificărilor ortografice nu i-au mai înțeles slova. Nu este exclus, ba chiar de așteptat, ca cercetările viitoare să ducă la descoperirea altor exemplare ale „Istoriei” lui Petru Maior și aceasta cu atît mai mult cu cît cele mai numeroase „... n-au trecut Carpații, ci au luat drumul Banatului”⁴⁾. Chiar N. Stoica de Hațeg amintește la un moment dat: „Eu v-am scris că 10 Istorii ale rumânilor le am cîte 5 f. 45 cr. 10 predice în 3 legate pre au cu 13 f. 10 cărți osăbite pentru Catihata de Catihizație cu 1 f. 30 cr. toate 5 fac 21 f. buni și sînt de lipsă toate Parohilor ale avea acuma îndată căutați banii Sidocsii Episcopești — Cu care și pentru zisăle Cărți banii să aduceți — și să le luați să le Cetiți și să le știți pre prescriți și aciasta în protocolul țircularelor să nu să zăuite. Aciastă poruncă cere

²⁾ vezi P. Oalld, *Interesul bânățenilor pentru opera lui Petru Maior*, în *Studii de limbă, literatură și folclor*, III, Reșița, 1976, pp. 97—109.

³⁾ Biblioteca bisericii ort. rom. Gîrbovăț, nr. inv. 211, p. 1.

⁴⁾ Apud P. Oalld, *op. cit.*, p. 99.

ca întru cias să se prescrie și într-alt cias curind să să ducă păziți de Copii să nu rupă⁵⁾. În ciuda riscului, protopopul Stoica de Hațeg deținea un exemplar al cărții, pe care îl pune la dispoziția celor interesați. Printre aceștia îl semnalăm pe Tudor Vladimirescu, care în peregrinările sale găsește răgazul de a citi la Mehadia, chiar în biblioteca protopopului, lucrarea lui Petru Maior. Activitatea neobosită desfășurată de Nicolae Stoica de Hațeg pentru difuzarea „Istoriei“, dobândește semnificația angajării în lupta pentru afirmare națională, găsindu-și explicația și în interesul pe care l-a manifestat protopopul Mehadiiei față de istorie. El însuși este autor al unei cronici, care poate fi considerată, de fapt, prima istorie românească a Banatului⁶⁾.

Alături de alte documente, circularele bisericești ne relevă deci eforturile depuse pentru popularizarea cărților românești cu caracter istorico-literar și economic. Astfel, în circulara din 31 august 1833, protopresbiterul Sofronie Ivacicovici arăta că o datorie de seamă era popularizarea cărților românești, cu variat conținut, dar unitare în ceea ce privește scopul pentru care au fost scrise: „... luminarea Neamului cu tot modul al lăți“⁷⁾. Aceste cărți se cuvenea însă a îmbogăți atât bibliotecile personale cit și cele bisericești, biblioteci care trebuiau puse la dispoziția întregii comunități. Printre cărțile considerate folositoare de Sofronie Ivacicovici enumerăm „Cultura albinelor și bumbițelor“, „Scurte învățături pentru creștere“, „Florariu“ și „Anticele romanilor“⁸⁾. Cîteva ani mai târziu, în noiembrie 1845, Sofronie Ivacicovici populariza lucrarea „Cele șapte virtuți sau fapte bune împotriva celor șapte păcate de moarte“, pe care Nicolae Tincu Velea „... din nemțește traducind-o în românește voește a o da tiparului“⁹⁾. Lucrarea n-avea o valoare literară deosebită, dar scrierea ei este totuși semnificativă, fiind dedicată — după cum mărturisește chiar traducătorul „preaiubitei mele nații, ca întîiul fapt al ostenelilor mele, în scopul nemărginitei iubiri și prețuirii ce am către dulcii mei frați români“. Apreciind această mărturisire de credință, S. Ivacicovici considera că „... se cuvine deci ca pe tînărul acesta literator la începutul cărții sale, mai ales să-l ajutorăm, aprinzîndu-i rîvna spre mai mare și încă mai folositoare lucruri pentru deșteptarea nației sale“¹⁰⁾.

Aceleași considerente, întărirea conștiinței naționale, culturalizarea maselor, iluminarea poporului român, îl determină și pe episcopul Alexandru să militeze pentru promovarea literaturii naționale, pe care o considera măsura stadiului de dezvoltare a unui popor. Într-o circulară, datată 28 decembrie 1856, episcopul Alexandru afirma: „Morală și cultura unui popor unei Națiuni se amăsura după stadiul și starea în care se află li-

⁵⁾ Protocolul circularilor bisericii ort. rom. Bănia, circ. nr. 6 din 1813.

⁶⁾ I. D. Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Edit. Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1977, p. 165.

⁷⁾ Protocolul circularilor bisericii ort. rom. Cilnic, circ. nr. 9 din 1833.

⁸⁾ *Ibidem*.

⁹⁾ Protocolul circularilor bisericii gr. ort. Cilnic, circ. nr. 9 din 1832—1851.

¹⁰⁾ *Ibidem*.

teratura și dreptul! ... O națiune fără literatură nu trăiește, ci vegetiază, e un trup mort fără spirit¹¹⁾. Pornind de la aceste considerente, el caută să deslușească de ce „... Națiunea noastră cea dulce, foarte puține semne ale vieții acestei morale pote se dovedea”. Investigând, ajunge la concluzia că „Timpurile vitrege, fracțiunile neamicilor și într-o mare parte și nepăsarea ei a fost cauza morții acesteia”, iar pentru remedierea situației contemporanii aveau datoria „... cu puteri îndecite a aduce la locu, ce se-au trecut cu vederea până acuma. Pote să ne cutropă vitregimea sorții, pote să ne pedece maiestriile neamicilor în desvoltarea noastră înse se nu dam pretestu nimeni a dice ca indolența noastră au conferitu la napoierea națiunei”. Tocmai din acest motiv era necesar ca atunci când apărea o lucrare românească aceasta să fie procurată „chiar de ar fi de valoare de mijlocu” și cu atât mai mult când era vorba de „unele opuri de mare pretiu în interesu pentru literatura noastră”. Între lucrările din ultima categorie era inclusă și cea a lui Basiliu Maniu „Disertațiune istorico-critică și literară tractândă despre originea romanilor din Dacia-Traiană”. Autorul lucrării se bucura deja de aprecierea deplină a conaționalilor săi, fiind în același timp deosebit de prețuit pentru sentimentele profunde pe care le nutrea „cătră națiunea sa”¹²⁾. De altfel, într-un comentariu pe marginea lucrării lui Meletie Drăghici, „Care sunt literile romane”, Basiliu Maniu pleda pentru originea latină a românilor și totodată pentru dreptul de-a folosi liber alfabetul latin: „... națiunea noastră e ca romană tot dreptul are a se folosi cu literile străbunilor săi”. Mai mult chiar, cărturarul bănățean arăta în prefața cărții sale că sarcina de căpății a tuturor istoricilor români este de a cerceta și argumenta originea latină a poporului nostru, continuitatea lui neîntreruptă pe glia strămoșească: „amorea naționale ce deobliga pe fie care din noi a conclura după putinția sa intielleptuale în interesulu națiunei mi-a impusu datoria ca sa alergu și eu a depune tributulu sacru pe altariulu națiunei mele, pasendu în publicu cu interpretarea unoru puncte meritorie în istoria romana ce paru multoru istoriophilu vechi și noui, streini și naționali, a fi dubie și care fiindu spoite cu sofisme, cu coniecturi stingace umbrescu în parte originea, descendința nostra de la coloniile Trajane, motivendu în cestiunea romana desbateri multurate, dandu nepreruptu ansa la alegorii și fiptiuni differite!”¹³⁾.

Publicarea monumentalei lucrări l-a consacrat pe Basiliu Maniu ca istoric de prestigiu, a cărui autoritate științifică a depășit, de acum, granițele etnice ale poporului român¹⁴⁾. Impresionant este pasajul în care autorul își mărturisește răspicat scopul care l-a determinat să se plece tocmai asupra perioadei de început a românilor: „Sujetulu cercarei mele e a causei naționale juste și legitime, și fiindu umbritu de coniecturi, so-

¹¹⁾ Protocolul bisericii unite Gîrlîște, circ. din 28 decembrie 1856.

¹²⁾ *Ibidem*.

¹³⁾ Basiliu Maniu, *Disertațiune Istorigo-critică și literară*, Timișoara, 1857, p. III.

¹⁴⁾ Aurel Cosma, *Prin Timișoara de altădată*, Edit. Facla, Timișoara, 1977, pp. 55—

fisme și ipoteze, a debuitu materia istorica censurată dupo formele criteriului, ambiguitățile respicate și tote pedicile delaturate. Eu amu întreprinsu lucrarea ce emitu, din respectu ce lu amu pentru cauza romana și în privința națiunei, fore ca sa cugetu la arogantie vana seu placere frivole, și cu tote ca studiulu meu n'a fostu aci istoria !¹⁵⁾ Basiliu Maniu vede în vestigiile antice romane un sprijin extem de prețios în argumentarea latinității și continuității noastre, reliefind astfel importanța pe care ar trebui să o aibe arheologia : „Națiunea pote peri, sortea vitriga, barbarismulu pote sa-i demolese monumentele, nu va fi în stare însa sa le estirpese, sa steargă tota urma ființei lor de pe facia pământului și ruinele aceluor monuminte resbatu cu resunetu la posteritate ! — de asta plasa sunt monumintele romane cate s'au retenutu în ambe Dacie ; — de asta categoriile sunt inscripțiunile multurate ce suplinescu defectele istoriei nostre pentru epocele invasiunilor ost-nordice a evului chaoticu !¹⁶⁾”.

Apreciind truda autorului și nu în ultimul rînd țelul pentru care a fost scrisă cartea, episcopul Alexandru își manifesta convingerea cumpărării — de către români — a „Disertațiunii istorico-critice și literare“, procurarea fiind necesară din „... îndemnul Culturii Naționale dar și din îndemnul culturii pricate personale“. Difuzarea cărții se făcea prin intermediul oficiului diecezan „... sub a cărui garanție e așeziată împărțirea opului la fiecă care ...“¹⁷⁾.

O altă carte care s-a bucurat de o adevărată companie de popularizare, atît din partea greco-ortodocșilor cît și a greco-catolicilor, care în ciuda deosebiriilor de rit acționau unitar în problemele de ordin național, a fost „Istoria bisericească politico-națională“ a lui Nicolae Tincu Velea, tipărită la Sibiu în 1865. La data apariției lucrării Nicolae Tincu Velea era deja un nume cunoscut în mijlocul intelectualității bănățene pentru concepția sa înaintată în problema latinității și continuității, susținută încă în cursurile predate la Institutul clerical din Virșeț¹⁸⁾ și subliniată în lucrarea pe care a tipărit-o : „Încă pentru limbă, prin cîte faze a trecut ea de atîtea veacuri pînă acum, o scimutoci cei ce cunoaștemu cîtu de puțin istoria ei și vedemu petecele străine din organismulu ei“¹⁹⁾.

Interesul cu care societatea românească a vremii a primit cartea lui N. T. Velea este ilustrat de rapiditatea cu care a fost difuzată. Astfel, în circulara din 4 aprilie 1866, se arată clar că pînă atunci s-au înregistrat multe comenzi pentru procurarea cărții, plătindu-se chiar o parte din preț²⁰⁾. Conform aceleiași circulare, solicitanții urmau să achite integral costul lucrării pînă cel mai tîrziu la data de 20 aprilie același an. Putem afirma, deci, că „Istoria bisericească politico-națională“ a ajuns în mîna „prenumeranților“ pînă la sfîrșitul lunii menționate.

¹⁵⁾ Basiliu Maniu, *op. cit.*, p. IX.

¹⁶⁾ *Ibidem*, p. VII.

¹⁷⁾ Protocolul bisericii unite Gîrlăste, circ. din 28 decembrie 1856.

¹⁸⁾ Manuscrisul cursului predat de N. T. Velea (*Introducere în gramatica română*) se află în Arhiva Muzeului județean de istorie din Reșița.

¹⁹⁾ N. T. Velea, *Istoria bisericească și politico-națională*, Sibiu, 1865, p. VIII.

²⁰⁾ Arhiva Muzeului județean de istorie Reșița, doc. neinventariat.

Necesitatea redactării unei istorii naționale era vehiculată cu insistență în sfera intelectualității bănățene, care considera că tocmai datorită inexistenței unei asemenea lucrări româniei „... au căzut în prada altora”²¹⁾. Deși „... nu este nici un popor pe fața pământului, care să fi trecut prin atâtea faze prin care a trecut Românul”, din sinul neamului nostru s-au ridicat bărbați de seamă „care au lucrat toată viața lor” pentru emancipare națională. Poporul român — aprecia Ioan Popasu — trebuie să-și cunoască propria-i istorie, care „este cartea vieții... este Chivotul cel de aur în care se păstrează drepturile unei biserici, națiunii și țării, și se apără în contra tuturor furtunilor, pericolelor și atacurilor... națiunea, care nare istorie seu nu are cunoștința de ea, nare nici asajamant nare nici viitori”²²⁾. Părerea episcopului Popasu era că lipsa unei asemenea lucrări poate fi suplinită „pană cand națiunea noastră va produce pre bărbatul cel mare și de secul dorit, care sa scrie cu deplinătate istoria Bisericii și națiunei nostre”, de cartea lui Nicolae Tincu Velea, aceasta fiind „prea folositoare și mult așteptată”²³⁾.

În final, Ioan Popasu militează pentru diseminarea lucrării în rândul preoților și mai ales al învățătorilor, chemați să acționeze pentru ridicarea nivelului cultural al maselor și implicit pentru întărirea conștiinței naționale. Atitudinea lui Ioan Popasu nu ne surprinde dacă avem în vedere faptul că „Istoria bisericească politico-națională” răspundea necesităților politice și culturale ale vremii, fiind dedicată eforturilor susținute pe care le depunea națiunea română pentru afirmare. Iată ce spune, cu rară îndrăzneală, în a sa lucrare, cărturarul bănățean: „Multu au tăcutu românii și au suferitu... înse acnu, cându idea naționalității și a oricărui dreptu a pătrunsu și nervii celui mai nesăuțitoriu țeranu... acnu e tãmpulu, ca toți cei ce șciu și potu, mai cu energiă, să arate ce e a românului... și ce este de făcutu... Așa lucrîndu cei mai înțelepți, după ei se voru împulpa și frații lor consăngeni ceilalți cu mai puțină precepere spre a-și cunoaște mai bine a-și apăra mai cu inimă drepturile. Dar și străinii vrîndu, nevrîndu voru recunoasce întru români potere de viață, și în cele din urmă totu le voru respecta voința și le voru încuvînța nezuințele după dreptu și sfînta dreptate”²⁴⁾.

În apriga luptă națională, susținută pe toate planurile de populația românească din imperiul habsburgic, se înscrie și mișcarea culturală. O problemă care a atras cele mai largi cercuri ale intelectualității bănățene a fost cea privitoare la înlocuirea alfabetului chirilic cu cel latin, alfabet corespunzător fonetismului latin al limbii române. Evident că atitudinea aceasta a atras din partea autorităților o reacție promptă — interzicerea folosirii alfabetului latin²⁵⁾. Cu toate acestea, interdicția nu și-a atins sco-

²¹⁾ Protocolul circularilor bisericii gr. ort. Doman, circ. nr. 258 din 1865.

²²⁾ *Ibidem*.

²³⁾ *Ibidem*.

²⁴⁾ N. Tincu Velea, *op. cit.*, p. XXV.

²⁵⁾ Mitropolia Karlovățului interzice, încă în 1851, printr-o circulară utilizarea alfabetului latin de către clerul românesc, care se pare că își luase obiceiul de-a folosi alfabetul strămoșesc.

pul. Astfel, Basiliu Maniu încă la 1857, în lucrarea sa fundamentală „Disertațiune istorico-critică și literară“ nu se mulțumește doar să redacteze în acest alfabet, dar chiar în prefață militează deschis pentru înlocuirea „buchiilor“. În același sens acționează și episcopul Alexandru al Lugojului când popularizează menționata lucrare, neuitând să amintească și un studiu anterior a lui Basiliu Maniu, dedicat tocmai acestei probleme, „Care sunt literile romane“²⁶⁾. Tot el, este cel care, în 1862, face cunoscut prin circulara nr. 171 concluziile comisiei de specialiști întrunită la Sibiu încă în 1860 : „Deci parte pentru ținerea unei uniformități în corespondențele oficiale, parte ca și din partea cestui Ordinatoriatu acesta Ortografia sa aflatu corespunserore limbei romanesci. Frația ta ia în sentiendi clerulu și inteligenția romana din acelu districtu despre acesta decisiune îndatorindu-i a le folosi în afacerile sale cele oficiale de aceasta Ortografie“²⁷⁾.

În 1865 a apărut, după cum se știe, „Istoria bisericească politico-națională“ a lui Nicolae Tincu Velea. Chiar în prefață acesta mărturisește : „Dorința autorului ar fi a publica astă cărticea cu litere străbune, carile sînt a le progresului și venitoriului“²⁸⁾, explicînd de ce, totuși, a folosit alfabetul chirilic : „Înse autorul nu dorește mai puțin totu odată și aceea, ca această carte să străbată în toate laturele și clasele româniei și să fiă cetită și înțeleasă de toți ; deci spre a răspunde acestui salutaru scopu, caută să se tipărească cu litere chirilice civile, carile fură la toți românii, de atîtea viacuri, uniculu mijlocu de lățire a culturai și literaturai, și cari astăzi le cunosc toți cărturarii noștri mari și mici“²⁹⁾. Semnificative sînt și rindurile de încheiere a lucrării : „La despărțire ne adresăm către toți frații Români cu cîteva spresiuni scoase din istoriă și din inima nației, cari ne luăm voia de a le scrie cu literile noastre străbune“³⁰⁾, idee ce se desprinde și din cîteva vibrante versuri, aflate în aceeași lucrare³¹⁾.

ANEXE

I

Preabune cucernice Domnule Protoprezbiter !

Primit în 16-lea Dekemv. sara și dimineața în 17-lea trimis

Cinstia sa Nicolae Velia Profesor de Teologhia în Institutul clerical al nostru prin mijlocirea Instanței sale datto oct. a. c. aleargă cătră noi

²⁶⁾ vezi Anexa I.

²⁷⁾ Protocolul circularilor bisericii gr. catolice Gîrlîște, nr. inv. 171 din 1862, p. 130.

²⁸⁾ N. Tincu Velea, *op. cit.*, p. XXV—XXVI.

²⁹⁾ *Ibidem*, p. 323.

³⁰⁾ *Ibidem*, p. 326.

³¹⁾ Și aceste versuri sînt scrise cu alfabet latin, noi reproducînd doar o strofă din cele treisprezece ale poeziei : „Precepemu jugulu limbei, bisericeii străbune / Și diu'a candu acestea se vor elibera ; / Căci limba e vieti'a ce-o are o națiune, — / Biseric'a strabuna e mangaiera s'a. / Romanii pre pamentulu ce-lu tinu de mii de ani / Dorescu egale drepturi cu ai sei concetatenii. /

cu acea rugare, ca să bine voim a face cunoscută în Eparhia Noastră Cartea titulată : „Ciale șapte virtuți sau fapte bune împotriva celor șapte păcate de moarte“ care dînsu din nemțește traducînd-o în romanește voește a o da tiparului.

Noi prețuind rivna Domnului Profesor ca ori cărui altuia care pune ostănială spră a folosi cu ceva nației sale, și a adauge mai cît dă puțin la întinderea moralului celui bun întră creștinii Bisăricii Noastre — nu pregestăm mai sus numita a lui carte, ca doa ce cuprinde în sine calea cătră cele mai înalte vistiri morale — a o recomînda la toți fii noștri cei sufletești carii au cunoșcința lumii Românești îndemnîndu-i, ca pînă cînd ține timpul subscrierii, care cu începutul lunii viitoare să săvîrșășce — să grăbeiască a să subscie la aceeași carte care întru adevăr nu poate fi de prisos nici la o nație mai cît dă cultuită să fie.

Cartea va consta din vro 8—9 coale să va tipări la Brașov, prețu-i va fi pînă la 3 cr. argint, care nu să cere înainte ci după primirea cărții. De la 10 exemplare unul să îmbună culegătoriului în săm_n dă recunoșcință. Se comîndă Priabinecucernicieii noastre cuprinsul acestii scrisori ai nostre îndată al buplica submanecatei voao preoțimi și prin dînsul la alți cărturari de prin orașe și sate grijind tot dă odată ca pănă la prescriptul tărmin numele prescrietoriului au și măcar numai numărul exemplarilor pentru Districtul nostru trebuitoare în coacia să să trimită. Din ședința consistorială în Verșeț zioa Octombrie 845.

Ștefan Popovici m. p. Episcop.

II

Recomandarea Măria D. Episcop carte cu atît mai virtos binecucerniciilor voastre o recomînd fiind că traducătoriul ei D. Profesor Velia cu naștere din districtul nostru estă, cătră aceia și în numărul preoției Districtului acestuia să numără, se cuvine deci ca pe tinărul acesta literator la începutul cărții sale, mai ales să-l ajutorăm, aprinzîndu-i rivna spre mai mare și încă mai folositoare lucruri pentru desceptarea nației sale. Placă-vă deci și înșivă avă prănumăra dară și pre alții din comunitățile voastre spre aceia a îndemna. Numele prenumeranților nu întirziareți pănă la 25 Dekemv. a. c. a-m trimite. Oravița 21 Noemvrie 845.

Sofronie Ivacicovici m. p. Protoprezviter.

III

Amatiloru și Cristosu Frați și Fii

Morala și cultura unui popor unei Națiuni se amesura după stadiul și starea în care se află literatura și cu dreptul ! Pentru ca precum avurăm ocasiune mai pre largu a ne desfășura ideile noastre în privința

aquesta în Cerculariul nostru din 25 oct. a. c. N. 2440. O națiune fără literatură nu trăește, ci vegetiază, e un trupu mortu fără spirit. Durere ! ca Națiunea noastră cea dulce, forte puține semne ale vieții acesti morale pote se dovedescă. Timpurile vitrege, facțiunile neamicilor și într-o parte mare și nepasarea ei a fostu cauza morții acestia. Însă chiar pentru aceia strinsa datorinția avem cu puteri îndoite indecite a aduce la locu, ce se-au trecutu cu vederea până acuma. Pote se ne cutropă vitregimea sortii, pote se ne pedece maiestriile neamicilor în desvoltarea noastră înse se nu dam pretestu nimeni a dice ca indolenția nepasarea noastră au conferitu la napoirea națiunei. De aici firesce urmezia ca atuncea candu se ivesce cîte un opu pre orisonul literaturii nostre națiunale chiaru pentru ca e ceva raritate chiaru ca nu suntem în stare întocma altoru națiuni a critica și a alege, santa datorinția, avem un opu ca acesta cu celia mai caldurose sentiuni al inbrațioșă al pardin, parte pentru acea ca se avem în Biblioteca nostra manuala și cîte un opu Naționalu chiar de ar și fi de o valoare de mijlocu cu talentele noastre națiunale întimplindu-să să iasă cît mai des la lumina cu unele opuri de mare pretiu în interesu pentru literatura noastră. Unu asemenea opu avem a vo comenda Amatilor în Cristosu Frați și Fii în acestu a ascria lista de Prenumeratiune aice vi se comenda cu titulu „Disertațiune istorico-critica și Literara“ de Basiliu Maniu. Autoriul e cunoscutu ca un capu bun cu multa diligenția și mai alesu cu înflorate simțiri cătră națiunea sua. Dînsul respunde mai înainte la o broșură a lui Draghiciu — „Care sunt Literile romane ?“ aretindu cum că națiunea noastră e ca romană tot dreptul are a se folosi cu literile Străbunilor sui, iar acum cu prezentul său opu ale estinde mai departe și tradiția despre cele mai interesante obiecte, precum se vede din Programa.

Avem speranția ca voi amaților în Cristos Fra și Fii, din îndemnul Culturii Naționale dar și din îndemnul culturii private personale vă veți îndemna și pre alții a face asemenea Frații Protopopi adunandu subscripțiile și colegindu banii sei strapună pînă în finea lunei aceștia la Oficiu Diecesanu sub a căruia garanție e așeziată impertirea opului la fiesce care Prenumerante dopa ce aru fi esitu de supt teascu asemenea și tote listele de prenumerațiune la care — ce nu speramu — nu s-ar fi gasitu subscriitori se se retrimită. Altmintrea Arhierescă Binecuvîntare împărtășindu-vă. Suntem în Lugosiu 28-lea Decemb. 856.

Episcopu Alessandru m. p.

IV

Multu Onorate în Cristosu Frate

Fostulu Ministeriu de instrucțiune publică cu datulu 20 Aprilie 860 Nr. 2559 a fostu ordinatu a se satori o Ortografie corespunditoare genulu limbei Romanești și aceia a se introduce în toate afecerile oficioase în totu ținutulu Monarchiei Austriace.

În urma acestui înaltu emisu sa și adunatu o comisiune filologica în 2 Octombrie 1860 la Sibiu și au statuitu una ortografia citu s-a pututu mai coresponsetore și ca unele modificări ci-s toma cu cea intebuințiată de renumitul literatu și filologu Canonicului Mitropolitanu Timotheiu Cipariu. Precumu sa și publicatu în foia pentru mente etc. din Brasiovu.

Aceasta Ortografia cu carea fi mai de mult temei ne folosimu ca mai probascrateata altele aflendu-o și dechiarindu-o a fi adunarea generale a sedianțiunei Transilvane pentru literatura romana și cultura poporului romanu în sedientia sa din 29 ținută în Brasiovu a determinitu a se inscenția și respectivele ordinariate despre aciesta și aparți ca se publice aceia dorinția a asociațiunei la cleru și inteligenția din respectivele dieceze.

Deci parte pentru ținerea unei uniformitatei în corespondențiile oficioase parte ca și din partea acestui Ordinariatu acesta Ortografia sa afluato coresponsetore limbei romanesci. Frația ta ia în sentiendi clerulu și inteligenția romana din acelu distritu despre acesta decisiune îndatorindu-i a le folosi în afacerile sale cele oficioase de aceasta Ortografie. Arhiereasca binecuventatendute suntem în Lugosiu 15 Septembrie 1862 binevolu.

Episcopu Alesandru m. p.

V

Istoria este cartea vieții, Biserica, națiunea, țara ce are Istoria are și viația, ear dece nu are istoria, nare viația, nare carte, nare parte. Istoria este Chivotulu cel de aur în care se pestriază drepturile unei Biserici, națiunei și țerii, și se apera în contra tuturor furtunilor, periculiilor și atacurilor. Biserica și națiunea, care nare istoria seu nu are cunoștinția de ea, nare nici asajamant nare nici viitoriu. Cine e neposatori catra istoria bisericeii și națiunei sale, seu e cufundat în bunurile și plăcerile lumești sau ca și-a perdut speranția în viitorul bisericeii și națiunei sale, ceea ce artrabui se fie pentru tot omul unulu dintre odorele lui cele mai prețioase pamantești și cerești. Cu durere trebuie să mărturisesc, ca biserica noastră romană dreptmaritore și dulcia noastră națiune pana astăzi nuare istoria scrisă cu deplinătate. De aceea noi romanii de credinția dreptmaritorie am cadut p(r)ada altora în tota privinția. Cu cat istoria nostra mai gria. Adevarat ca scrieria unei Istorii în deplinitate a bisericeii și națiunei Romanilor este un lucru forte greu, căci trabue sa se inciapă dela anul după Cristosu 102 și nu este nici un popor pre fația pamantului, care se fia trecut prin atatea fase prin care au trecut Romanul, cu tote acestia Dumnedescul parintilor nostri și jenul cel bun al națiunei nostre au radicat în tote timpurile barbații invatiați, inflacarați de amorea ortodocsiei și a naționalității lor, care au lucrat tota viația lor pentru care sa se afle și se scrie unal sau altul isvorate istoriei. La un asfeliu de izvor istoric bisarica națiunei au lucrat și feliul cel ales al Episcopiei nostre,

barbatul cel bine meritat de biserica și națiune mult onoratului Protopop al Versietului și Asesor Consistorial Parintele Nicolae Tincu Velia și tipărit gata vine și mil presentese ca pana cand națiunea nostra va produce pre barbatul cel mare și de secul dorit, care sa scrie cu deplinitate istoria Bisericii și a națiunei nostre, pana atunci sa ne folosim noi cu in belsiugare de acest iijvor biserica național mult prețios. Deci pre onorat Dta vei oblega pre toți proții și invatatorii mai avuți casa sa prenumere la un exemplar din sus laudata carte Istorica. Asemenia veistarui, ca unu mai inteleginția nostra, ci și alți membri ai comunilor nostre binecuvintate de Dzeu cu stare mai buna materiala va-să castije aciasta carte prea folositoare și mult așteptata. Condițiunile de prenumerațiune o vei vedea din aci alăturata sub listă de prenumerațiune, și vei avea anima în înțelesul acelora.

Dupa catu te vei interesa de lațirea acestei cărți între preoțimea și Invatatorimea mie încredințata pre ateta voi prețui și cu aceasta ocașiune ortodocsa și naționalitatea invațiatorilor mei, pentru ca înaintea mea din urațiune și nai nici un preti ortodocsiati și nationalisti fanfaroni carii și imbraca în sentieminte, cuvinte fradie frumasa bisericeei și nationale, dar cand este vorba a da un ajutori cu fapta, biserici și națiunei lor, un ajutori ateralu, și meralu, se arate de tota interesată și ne pasatori. Pre lingă care inpertesinduți binecuvintarea Arhierească sunt.

Al Prea Onoratu D-tale de bine voitori

Ioann Popas Episcopus m. p.

Caransebesu în 24 Noembrie 865.

VI

Se face preoțimii provocare a trimite restulu de prețiu pentru Istorioară bisericească politico națională, care se potă împărți de aicea prenumeranților.

Cinstiților parohialnici preoți, mie iubiților !

Istorioară bisericească națională—politică dea emeritatu Profesoru de theologie Nicolae T. Velea la tipariu dată, se află acuma la mine pregătită spre împărțire la prenumeranții de mune culeși. — Aceasta aducandu Cinstiilor Vostre la cunoșciinția, de o dată ve provocu a pregăti și amu trimite *cît mai curîndu* (și mai tîrziu pînă în 20-a lunei acestia curente) restulu din hotaritu prețiu pre aceia, carele inportea 1 f. 70 cr. v. a. pre ocașiune sigura, pre carea ocașiune după depunerea banilor se va preda și trâmite îndată prenumeranților susnumita carte spre dorita folosire.

Alu Cinstiilor Vostre voitoriu de bine D. Iacobescu protopresbiter.

Mehadia în 4 Aprilie 1866

O VECHIE PREDICĂ TRANSILVĂNEANĂ DESPRE CINSTIREA SFINTELOR ICOANE

de: RADU CONSTANTINESCU

Literatura omiletică românească din al XVI-lea veac este foarte puțin cunoscută. La drept vorbind, ea este practic reprezentată de câteva tipări-turi transilvănene, anume o evanghelie cu învățătură, censurată de lu-terani (Cluj, 1567/1568)¹⁾ și un omiliar bizantin²⁾, tradus din vechea sla-vonă la Brașov³⁾ și tipărit tot acolo la 1581⁴⁾, precum și de patru predici manuscrise, adică o omilie pseudo-crisostomiană de Paști⁵⁾, o dascălie

¹⁾ F. Hervay, *L'imprimerie cyrillique de Transylvanie au XVIe siècle*, „Magyar Könyvszémle”, 81 (1965), 201—214, p. 206 și Al. Mareș, *Cînd și unde s-au tipărit Tîlcul evangheliilor și Molitvenicul românesc*?, „Limba română”, 16 (1967), pp. 119—130. Vezi de asemenea P. Olteanu, *Postilla de Neagovo în lumina Cazaniei I-a a diaconului Coresi*, „Romanoslavica”, 13 (1966), pp. 109—126; P. Binder și A. Hutmann, *Cu privire la datarea și geneza Cazaniei I-a tipărită de diaconul Coresi*, „Limba română”, 16 (1967), pp. 109—117; I. Gheție, *Unde s-a tradus prima Cazanie coresiă*?, „Limba română”, 19 (1970), pp. 121—127.

²⁾ V. Grecu, *Izvorul principal bizantin pentru Cartea cu învățătură a diaconu-lui Coresi din 1581. Omiliile patriarhului Ioan XIV Caleca (1334—1347)*, București, 1939.

³⁾ *Evangeliile uŭitel'noje*, ed. I. Fjodorov, Zabludov, 1569. Cf. M. Rădulescu, *Originalul slav al Evangheliei cu învățătură a diaconului Coresi*, București, 1959 și P. Olteanu, *Les originaux slavo-russes des plus anciennes collections d'homélies roumai-nes*, „Romanoslavica”, 9 (1963), pp. 169—191, precum și I. Gheție, *Contribuții la loca-lizarea Cazaniei a II-a (1581) a lui Coresi*, „Studii și cercetări de lingvistică”, 23 (1972), pp. 147—157.

⁴⁾ Reeditare și transcripție S. Pușcariu și Al. Procopovici, București, 1914.

⁵⁾ B.A.R. ms. rom. 447 (*Codex Sturdzanus*), copiat între 1580—1620 la Măhaci, în părțile comitatului Turda, f. 63v—67v și 73v—80, ed. B. P. Hașdeu, *Cuvențe den bătrîni*, II, Leipzig-București, 1880, pp. 73—87; B.A.R. ms. rom. 5032 (*Codicele de la Ieud*), scris în Maramureș, pe la 1560—1562, facsimil la I. Bianu, *Texte de limbă din sec. XVI*, București, 1925, III, pp. 28—39; un manuscris brașovean pierdut la N. Iorga. Cîteva documente de cea mai veche limbă românească sec. XV—XVI, „Analele Aca-demiei Române, seria a II-a. Memoriile Secțiunii Literare”, 28 (1906), 2, textul II; alt manuscris brașovean, copiat de popa Bratul în 1559—1560, azi la Iași, Muzeul mu-nicipal, Casa Dosoftei, f. 227v—229v, pentru care vezi G. Mihăilă, *Contribuții la is-toria culturii și literaturii române vechi*, București, 1971, p. 371 și *Observații asupra manuscrisului slavo-român al popii Bratul 1559—1560*, „Studii de limbă literară și fi-logică”, II, București, 1972, pp. 301—345; o copie din sec. XVII (*Codex Todorescu*),

eshatologică după Matei 25, 31 pentru a doua duminică a Postului mare⁶⁾, o predică de împărtășanie⁷⁾ și o interpretare a Evangheliei de Înălțare⁸⁾. Întrucît cele mai vechi copii ale predicilor manuscrise⁹⁾ sînt alcătuite la Brașov în 1559—1560, putem presupune că traducerea lor în românește a fost cerută ori sprijinită de primarul luteran al orașului, Johann Benckner, care încerca atunci (1559) să reformeze și biserica ortodoxă din Brașov¹⁰⁾.

Astăzi putem adăuga predicilor românești deja amintite o alta. Aceasta este o foaie volantă (București, Biblioteca Academiei, ms. rom. 4687. II) care cuprinde, într-o scriitură proprie scribilor transilvăneni din sec. XVI—XVII, cinci argumente catehetice despre cinstirea icoanelor. În orice caz, cel mai vechi catehism românesc este, precum știm, cel tradus și tipărit de meșterul Filip Zugravul (Philippus Pictor, Maler) din Sibiu la 1544 din paruncă luterană. Acest catehism ortodox luteranizant avea să fie cu-

azi la Cluj, Biblioteca Universitară, ed. N. Drăganu, *Două manuscrise vechi. Codicele Todorescu și codicele Marțian*, București, 1914, pp. 191—193. Altă versiune în *Cazania* lui Coresi din 1581, ed. S. Pușcariu, pp. 132—137.

⁶⁾ Tipărită de Coresi la Brașov, circa 1560—1561. Transcriere modernă la C. A. Spulber, *Cea mai veche pravilă românească*, Cernăuți, 1930, pp. 28—32 și B. P. Hașdeu, *op. cit.*, II, 225—230, după *Codex Sturdzanus* (circa 1600—1619), f. 107—116v. Vezi de asemenea Al. Mareș, *Prima pravilă bisericească tipărită în limba română și raporturile ei cu cele mai vechi versiuni ale nomocanonului prescurtat*, „Studii de limbă literară și filologie”, vol. I, București, 1969, pp. 269—293. Traducerea lui Coresi din 1581 (ed. S. Pușcariu, pp. 260—271) este deosebită de cea aflată în manuscrise.

⁷⁾ *Codicele de la Ieud*, ed. I. Bîanu, o.c., III, 40—48.

⁸⁾ *Codex Todorescu*, ed. N. Drăganu, o.c., pp. 223—229. Practic, acest text este identic învățăturii după Matei XXV. 31 amintită mai înainte.

⁹⁾ După A. Popa, *Există o cazanie moldovenească în sec. XVI?*, „Cercetări de lingvistică”, 10 (1965), pp. 73—84 și *Texte vechi în Cazania lui Varlaam*, „Mitropolia Ardealului”, 16 (1965), pp. 73—99, unele predici manuscrise ardeleni de pe la 1630—1680 au fost traduse după un omiliar slav din vremea lui Alexandru Lăpușeanu (1552—1561; 1564—1568). Ce-i drept, manuscrisul popii Ursu din Cotiglet (Bihor), copiat pe la 1680, cuprinde părți dintr-o evanghelie cu învățătură, prescrisă în vremea domniei în Moldova a unui Alexandru, dar, examinînd codicele slave de acest gen alcătuite în Moldova și păstrate astăzi în felurite biblioteci din țară ori din străinătate, ne-am putut convinge că domnul de care vorbesc colofoanele scribilor era de fapt Alexandru Iliș (1620—1621; 1631—1633). Pentru alte texte asemănătoare vezi C. Isopescu, *O predică românească ținută la 1608*, „Codrul Cosminului”, 2—3 (1925—1926), 275—280 și M. Șesan, *Începuturile scrisului românesc și biserica Banatului*, „Mitropolia Banatului”, 22 (1972), pp. 47—53.

¹⁰⁾ *Cronica* lui Simon Massa, în *Quellen zur Geschichte der Stadt Brasso*, IV, Brașov, 1903, p. 80: „1559 die 12 Martii Johannes Bencknerus iudex Coronensis cum reliquis senatoribus reformavit Valachorum ecclesiam et praecepta catecheseos illis proposuit”.

¹¹⁾ I. Crăciun, *Catehismul românesc din 1544, urmat de celelalte catehisme române, luterane*, Birseanu, Sturdza și Marțian, Sibiu-Cluj, 1945—1946 (Catehismul Birseanu datează din 1561, Sturdza din 1607, iar Marțian de pe la 1640; este vorba de copii ale catehismelor deja amintite, din 1544 și 1640; pentru acestea vezi I. Gheție, *Catehismul Marțian*, în *Începuturile scrisului românesc. Contribuții filologice și lingvistice*, București, 1974, pp. 98—109 și bibliografia citată acolo). Cele mai bune cercetări istorice privind catehismul din 1544 rămîn studiile lui L. Demény, dintre care

rind retipărit de către diaconul Coresi la Braşov¹¹), în acelaşi timp cînd Benckner încerca să impună concetăţenilor săi români o mărturisire de credinţă reformată (1559—1561)¹²).

Acest catehism a fost întrebuinţat de ortodocşii transilvăneni pînă în 1640¹³), cînd propaganda calvină încerca să-l înlocuiască prin altul, mai amănunţit, tipărit în cele din urmă la Alba Iulia¹⁴). Spre deosebire de catehismul luteran de la 1544/1559—1561, acesta interzicea cu desăvîrşire cinstirea icoanelor, pe care o socotea idolatrie, ceea ce îndeamnă întreaga biserică română să reacţioneze cu neobişnuită violenţă; aceasta şi pentru că patriarhul de Constantinopol, Chiril Lucaris (1612; 1620—1628; 1633—1635; 1637—1638), deşi potrivnic încercării principelui Bethlén Gábor de a converti pe ortodocşii ardeleni la calvinism (1629)¹⁵), era suspectat de a fi semnat o mărturisire de credinţă calvinistă (1628—1636)¹⁶) şi, chiar în acest an 1640, superintendentul calvin Geley Kátona István indemnase pe principele Rákóczi György I să interzică practicile „idolatrice“¹⁷).

De fapt, Lucaris nu respingea pur şi simplu cinstirea icoanelor¹⁸), opunîndu-se numai abuzului idolatrizant. Totuşi, mitropolitul moldovean

amintim aici numai *La typographie cyrillique de Sibiu au milieu du XVIe siècle*, „Rumanian Studies“, 2 (1971—1972), pp. 36—47. Pentru alte încercări de alcătuire a unor catehisme româneşti de nuanţă protestantă vezi M. Knebel, *Wolf Schreibers Mission im Europäischen Südosten in der Mitte des XVI. Jahrhunderts*, „Südostdeutsches Archiv“, 2 (1959), pp. 18—42; M. Holban, *En marge de la croisade protestante du groupe de Urach pour la diffusion de l'Evangile dans les langues nationales du sud-est européen: l'épisode Wolff Schreiber*, „Revue des Etudes Sud-Est Européennes“, 1—2 (1964), 127—152; F. Şuteu, *A existat un catehism românesc la Tübingen în 1597?*, „Limba română“, 20 (1971), pp. 277—280.

¹²) *Întrebare creştinească*, transcriere de I. Bianu, o. c., text I, datat 1561 de autorii repertoriului bibliografic maghiar vechi, *Régi Magyarországi Nyomtatványok*, Budapest, 1972, nr. 167. Vezi A. Birseanu, *Catehismul luteran românesc*, „Analele Academiei Române“, seria a III-a, *Memoriile Secţiunii Literare*, 1 (1924), pp. 33—40. Pentru copiii din sec. XVII vezi N. Drăganu, *Catehisme luterane*, „Dacoromania“, 2, (1921—1922), pp. 589—592, Al. Rosetti, *Mélanges de linguistique et de philologie*, Bucureşti-Kopenhavn, 1947, pp. 529—552 şi I. Gheţie, o. c.

¹³) Aceasta este aproximativ data aşa zisei copii Marţian. Calvinii condiţionară alegerea arhiepiscopului ortodox al românilor de publicarea catehismului manuscris (22 septembrie 1640). Cf. I. Lupaş, *Documente istorice transilvane*, Cluj, 1940, p. 207.

¹⁴) A doua ediţie apărut în 1648. Cf. I. Bianu, N. Hodoş şi D. Simonescu, *Bibliografia română veche 1508—1830*, 4 vol., Bucureşti, 1898—1940, I, 160—164 şi IV, 188—189. La 1656 apărea apologia împotriva pamfletului lui Varlaam, acesta tipărit la Deaia în 1645, sub titlul *Scutul catehismuşului* (reeditare G. Bariţiu, Sibiu, 1879). Vezi N. Drăganu, *Codicele pribeagului Gheorghe Ştefan, voivodul Moldovei*, „Anuarul Institutului de Istorie Naţională“, 3 (1924—1925), pp. 181—254.

¹⁵) Scrisoarea sa către Bethlen (2 septembrie 1629) în J. Thury, *Török Magyarokor Allamokmánytár*, II, Pest 1869, pp. 137—140. Cf. şi N. M. Popescu, *Chiril Lucaris şi ortodoxia română ardeleană*, „Biserica Ortodoxă Română“, 64 (1946), pp. 431—454.

¹⁶) G. Hatziantoniou, *Protestant Patriarch: The Life of Cyril Lucaris (1572—1638)*, *Patriarch of Constantinople*, London, 1962.

¹⁷) I. Révész, *La Réforme et les Roumains de Transylvanie*, „Archivum Europae Centro-Orientalis“, 3 (1937), 279—316, p. 305.

¹⁸) *Confessio Christianae fidei*, Paris, 1645, pp. 56—58 (Quaestio IV): „Alla kai eikones echein kai tou Christou kai ton hagion to boulomeno parechomen“.

Varlaam (1632—1653; mort în 1657) îndeamnă pe Meletie Sirigul, teolog oficial al patriarhiei de Constantinopol, să apere împotriva lui Lucaris integritatea credinței (1638)¹⁹ și, nereușind să fie ales patriarh (1639), determină pe rivalul său mai norocos, Partenie (1639—1644) să respingă în chip oficial articolele lui Lucaris (1640). Mai mult, Varlaam convocă un sinod local la Iași (15 septembrie — 21 octombrie 1642)²⁰, ale cărui țeluri de căpetenie fură de a sprijini enciclica lui Parthenios împotriva erorilor lui Lucaris²¹ și de a aproba mărturisirea de credință anti-calvinistă întocmită de arhiepiscopul Kievului, Petru Movilă²². În același timp (1640—1644) un cleric anonim din Ardeal compilă o respingere a doctrinelor protestante²³, închipuită ca un dialog între un „creștin“ și un luteran. Modelul său fusese probabil o scriere polemică din Rusia apuseană²⁴.

¹⁹ Meletios Syrigos, *Kata ton Kalbinikon kephalaion kai eroieseion Kyrillou tou Loukareos antirrhesis*, București, 1962, pp. 157—163. Vezi și J. Pargoire, *Mélèce Syrigos, sa vie et ses oeuvres*, „Echos d'Orient”, 12 (1909), 23—26, p. 336.

²⁰ Actele sinodului fură tipărite în 1675 la Paris. Cf. Melchisédec Ștefănescu, *Biserica ortodoxă în luptă cu protestantismul, în special cu calvinismul, în veacul al XVII-lea și cele două sinoade din Moldova contra calvinilor*, „Analele Academiei Române, seria a II-a, Memoriile Secțiunii Istorice”, 12 (1890); Fr. Pall, *Les relations de Basile Lupu avec l'Orient orthodoxe et particulièrement avec le patriarcat de Constantinople*, „Balcania”, 8 (1945), pp. 66—140 și M. Păcurariu, *Legăturile bisericii ortodoxe din Transilvania cu Țara Românească și Moldova în sec. XVI—XVIII*, Sibiu, 1968, pp. 36—38.

²¹ Iași, 1642 (—Paris, Bibliothèque Nationale, ms. Arménien 145, f. 1 și ms. Grec Suppl. 1006, f. 10—13); Paris, 1643 și 1645, pp. 34—54. Vezi și M. Șesan, *Teologia ortodoxă în sec. XVII după sinodul de la Iași (1642)*, „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, 44 (1968), pp. 628—641.

²² Prima ediție fu tipărită la Leiden în 1667. Reeditare modernă la A. Malvy și M. Viller, *La confession orthodoxe de Pierre Mogila, métropolite de Kiev (1633—1646), approuvée par les patriarches grecs du XVIIe siècle. Texte latin inédit*, Paris—Roma, 1927. Vezi de asemenea *Orthodoxos homologia. Mărturisirea ortodoxă (Paris, Bibliothèque Nationale Ms Grec 1267 și traducerea românească Buzău, 1697)*, ed. N. M. Popescu și G. I. Moiescu, București, 1942, precum și studiile lui T. Ionescu, *La vie et l'oeuvre de Pierre Mogila*, Paris, 1944 și Al. Elian, *Contribuții grecești la „Mărturisirea ortodoxă”*, „Balcania”, 5 (1942), 1, pp. 79—138.

²³ B.A.R. ms. rom. 4818, f. 42—65 v. Al. Măreș, *Un text polemic românesc din prima jumătate a sec. XVII*, „Limba română”, 20 (1971), pp. 589—604 datează manuscrisul între 1640 și 1644, punându-l în legătură cu activitatea predicatorului Csuláy György și tipărirea la Iași în 1642 a unui catehism rusesc; filigranele sprijină această datare. Trebuie să adăugăm că acest catehism ieșean reprezintă o versiune prescurtată a articolelor lui Syrigos, așa cum fuseseră ele dezvoltate de Petru Movilă; vezi astfel edițiile de la Kiev (1645) și Lwow (1646), retipărite de S. Golubev, *Kievskij mitropolit Petr Mogila i ego spodvizniki*, II, Kiev, 1898, pp. 358—469. Pentru contraofensiva ortodoxă împotriva propagandei protestante în sec. XVI—XVII vezi și A. Nikol'skij, *Materialy dlja istorii protivoljuteranskoj polemiki juzno-russkoj cerkvi*, „Trudy Kievskoj Akademii”, 1862, 2, pp. 113—175. Cît privește opera polemică românească de la 1640—1644, modelul acesteia cuprindea un prolog și opt capitole, despre cruce, post, monogamia preoților, vrednicia episcopală, castitate, sfinți, mucenici și tainele bisericești; copia păstrată se termină însă brusc odată cu primul capitol.

²⁴ Așa cum arată de pildă forma poloneză ori bielorusă Malchuś (Malchusz) în loc de cea slavă și rusească Malkh.

În 1643 Rákoczi notifică în chip formal lui Simion Ștefan, arhiepiscopul român al ortodoxilor transilvăneni, caracterul obligatoriu al catehismului calvinist²⁵), interzicând totodată venerarea icoanelor, care urmau a fi păstrate numai ca podoabe. În consecință, Varlaam, care în mult citita și răspîndita sa *Carte de învățătură* (Iași, 1641—1643)²⁶), retipărită la Alba în 1699, asemănase deja predicatorii calvini Isaurienilor iconoclaști, convocă un al doilea sinod, de episcopi munteni și moldoveni²⁷), tipărind la încheierea acestuia o respingere a noului catehism²⁸). Fapt semnificativ, încă în 1714—1715 Dimitrie Cantemir socotea că al doilea sinod de la Iași fusese ținut mai cu seamă împotriva iconoclaștilor²⁹), deși apologia lui Varlaam face aluzie în egală măsură la diferite alte articole ale doctrinei calvine, cum ar fi cele despre credință și fapte bune, scripturi și revelație, predestinare și mîntuire etc. În orice caz, așa cum arătau apologetii ortodoxiei din sec. XVII, iconoclasmul urma a fi socotit, din pricina virulenței sale la acea vreme, drept cea mai periculoasă erezie. Din această pricină edițiile rusești ale mărturisirii lui Petru Movilă includ de regulă în anexă scrierile Sfintului Ioan Damaschin despre icoane. Tot așa, compilația polemică bielorusă *Despre icoane și cruce, cinstirea lui Dumnezeu și rugăciunea sfinților și alte articole ale singurei adevărate credințe a bisericii creștine*, tipărită la Wilno pe la 1602, tradusă apoi în rusește și lărgită de un anume Ivan Nasedka, compilație care fără doar și poate a fost principala sursă de inspirație pentru apologia ardeleană anonimă din 1641—1644, rezerva primele trei capitole, adică un sfert, respingerii iconoclastului. Chiar de la primele rînduri, de altfel, autorul bielorus identifică doctrina calvină iconoclasmului: „După arderea pe rug a lui Servet, urmașii săi, iconoclaștii, au ieșit la iveală, anume Giorgio Bian-

²⁵) Melchisedec Ștefănescu, *op. cit.*, pp. 61—62.

²⁶) F. 36v, ediție J. Byck, București, 1943, pp. 30—31, predică pentru prima duminică a Postului mare; cf. P. Olteanu, *Izvoare originale și modele bizantino-slave în operele mitropolitului Varlaam*, „Biserica Ortodoxă Română”, 88 (1970), 113—151 și A. Popa, *Care este contribuția lui Varlaam la Cazania sa din 1648?*, „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, 48 (1972), 3—4, pp. 172—181. Copiile manuscrise ardelenene, ca și exemplarele tipărite la Iași, au fost extrem de des întrebuințate în Banat și Ardeal. Cf. O. Schiau, *Circulația Cazaniei lui Varlaam în Transilvania*, „Mitropolia Olteniei”, 22 (1970), 524—532; V. Netea, *La circulation de l'homélie de Varlaam en Transylvanie*, „Revue Roumaine d'Histoire”, 10 (1971), 369—376; M. Păcurariu, *op. cit.*, pp. 94—98, precum și C. Feneșan, *Circulația cărților românești din secolul al XVII-lea în Banat*, „Studia Historica”, 17 (1972), 1, pp. 17—31.

²⁷) Îndeobște la acea vreme iconoclasmul era socotit drept cea mai pernicioasă erezie, din care pricină ea urma să fie prima abjurată de către cei convertiți la catolicism ori la ortodoxie; cf. D. Caccamo, *Eretici italiani in Moravia, Polonia e Transilvania 1558—1611*. Firenze-Chicago, 1970, p. 210.

²⁸) Varlaam, *Răspuns împotriva catihismului calvinesc*, Iași, 1645, f. 23v, respingînd al 54-lea articol al broșurii ardelenene.

²⁹) „Paulo post, in provinciali synodo, quae sub eodem principe (sc. Basilio Albano) lassilis contra iconoclastas et alios hujus aevi haereticos habita fuit” (*Descriptio Moldaviae*, III, 2, ed. Al. Papiu Ilarian, București, 1872, p. 145).

drata, Paul din Altstadt³⁰⁾, Lelio Sozzino, Ferenc Dávid și alți predicatori ardeleni³¹⁾.

Această controversă iconoclastă tirzie, stîrnită în fond de bine intenționată, dar prost inspirată colaborare a lui Chiril Lucaris cu calvinii, luă sfîrșit curînd după 1672, cînd Dosithoos al Ierusalimului ținu un sinod împotriva mărturisirii lui Lucaris, sinod ale cărui hotărîri fură întărite de către Dionysios al IV-lea de Constantinopol³²⁾. Nu este însă mai puțin adevărat că și în veacul următor continuă încă a fi prescrise, în Banat și Ardeal mai cu seamă, catehisme și respingeri ale doctrinelor protestante, luterane ori calvine, deși în al XVIII-lea veac principalul vrăjmaș îl reprezenta acum propaganda iezuită³³⁾.

Predica noastră românească despre cinstirea icoanelor pare așadar a fi un rezultat nemijlocit al luptei dintre ortodocșii transilvăneni și protestanți, urmînd a fi deocamdată așezată cronologic între 1559 și 1645. Vom reproduce acum argumentele catehetice ale ms. B.A.R. rom. 4687. II, împreună cu un scurt comentariu :

„I. Mai mult ți-s de folos icoanele decît Scriptura, că cărtulari-s puțini și proști-s mulți și icoanele-s cărțile proștilor“.

Acest argument implică raționamentul : (a) Icoanele sînt folositoare. (b) Scripturile sînt așijderea folositoare. (c) Neștiutorii de carte sînt mai numeroși decît cei învățați (d) Neștiutorii de carte nu au acces la Scripturi. (e) Icoanele sînt așadar mai folositoare decît Scripturile.

Primele implicații, (a) și (b), sînt locuri comune ale teologiei grecești începînd din sec. IV, dar (c) ne trimite mai degrabă la evanghelia cu învățătură din 1567³⁴⁾. Cît despre metafora din (d), icoanele ca o carte a

³⁰⁾ D. Cvetajev, *Literaturnaja borba s protestantsvom v Moskovskom gosudarstve*, Moskva, 1887, pp. 66—99, cap. 1 : „Pavel Alstatskij“, pare-se Johann Heinrich Alsted von Herborn (1588—1638).

³¹⁾ Miguel Servet moare în 1553. Giorgio Biandrata (1515—1588), Ferenc Dávid (m. 1579) și Fausto Sozzino (1539—1604) își desfășurară activitatea în Transilvania între 1563 și 1572 ; vezi A. Pirnât, *Die Ideologie der Antitrinitarier in den Jahren 1570*, Budapest, 1961 și D. Caccamo, *op.cit.*, passim. Polemistul anonim face aluzie în egală măsură la Simon Budny (m. ante 1604) și Martin Czechovicz (1532—1613), care-și desfășurară activitatea în Polonia și Lituania. Se cuvine așijderea a aminti că polemistul nostru mai face aluzie, între altele, la secta sabatiștilor (f. 48v—49), întemeiată de Ferenc Dávid și condamnată de principii Ardealului în 1618, 1622, 1635 și 1639.

³²⁾ Actele sinodului au fost tipărite la Parris în 1675. Copii manuscrise la Bibliothèque Nationale, mss. Gr. 4311 și Suppl. Gr. 8898, f. 21—32. *Encheiridion kata tes Kalbinikes phrenoblabeias*, alcătuit de patriarhul Dositheos, apărut la București în 1692.

³³⁾ Un catehism luteran manuscris din 1720 a fost editat de C. Erbiceanu în „Biserica Ortodoxă Română“, 14 (1890—1891), 521—537. La rîndul nostru semnalăm micul catehism despre cruce, sfinți și icoane, care se referă la „articulusurile“ protestante, din ms. B.A.R. rom. 3348 (sec. XVIII), f. 21—23.

³⁴⁾ La fila 51 întîmpinăm expresia „proști și necărtulari“. Pentru *cărtulariu* în textele românești din sec. XVI vezi Al. Rosetti, *Istoria limbii române de la începuturi pînă în sec. XVI*, București, 1968, p. 520.

neștiutorilor, apoi aceasta aparține lui Grigore cel Mare³⁵⁾, citat de papa Adrian I în scrisorile trimise sinodului ecumenic de la Niceea-Constantinopol din 787 și împăratului Carol cel Mare în 791³⁶⁾. Totuși, comparația *oti bibloi tois agrammatois ai eikones* apare pentru întâia oară în *Cuvîntarea I despre icoane* a Sfintului Ioan Damaschin³⁷⁾.

Concluzia forțată (e), în chip vădit îndreptată împotriva doctrinelor protestante, frizează oarecum neortodoxia.

„I. Deaca le vedem, noao ne esu gîndurile céle réle de la inimă și întră frica lui Dumnedzău la inemă“.

„III. Deaca le vedem, noi ne uităm de grijă lumiei și ne aducem amente de Dumnedzău“.

Sursa pentru aceste paragrafe era probabil cuvîntarea lui Damaschin citată mai înainte, ori scrisoarea patriarhului Germanos I către Thomas din Claudiopolis³⁸⁾, așadar tot o scriere din sec. VIII.

„IV. Cindu le vedem, noao ni să mai adauge credință, că cu urechile ascultă(m) cuvîntul lui Dumnedzeu, dară cu ochii vedem lucrul lui Dumnedzău și lucrul ce-l audzi și-l vedzi mai lesne a-l créde (iaste)“.

Este faimosul argument al Sfintului Vasile cel Mare³⁹⁾, citat de Ioan Damaschin⁴⁰⁾, Theodosios din Amorion⁴¹⁾, Adrian I⁴²⁾ și Theodoros Stoudites⁴³⁾. Importanța sa catehetică a fost arătată de Studit într-a 309-a scrisoare a sa, către Naukratios⁴⁴⁾.

³⁵⁾ Două scrisori trimise lui Serenus din Marsilia în anii 599 și 600, *Registrum epistolarum*, ed. L. Hartmann, IX, 208 și XI, 10 (*Monumenta Germaniae Historica. Epistulae*, II, 1, Berlin, 1893, p. 195 și II, 2, Berlin, 1895, p. 270): „Idcirco enim pictura in ecclesiis adhibetur, ut qui litteras nesciunt saltem in parietibus videndo legant quae legere in codicibus non valent“. „Nam quod legentibus Scriptura, hoc idiotis praestat pictura cernentibus, quia in ipsa ignorantes vident quod sequi debeant, in ipsa legunt qui litteras nesciunt, unde praecipue gentibus pro lectione pictura est“.

³⁶⁾ *Monumenta Germaniae Historica. Epistulae*, V, 1, ed. K. Hampe, Berlin, 1898, pp. 42—43. Vezi L. Wallach, *The Greek and Latin Versions of II. Nicaea and the Synodica of Hadrian I*, „Traditio“, 22 (1966), 102—125.

³⁷⁾ J. P. Migne, *Patrologia Graeca*, 162 vol., Paris, 1857—1866, XCIII, 1268. O aflăm iarăși la M. Syrgos, *Antirrhesis*, București, 1692, p. 158, unde se vorbește de „biblia aneogmena“, menite nu puținilor „sophoi“, ci pentru „idiotai“ și „anepistemonai“.

³⁸⁾ G. D. Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, XIII, Firenze, 1767, coloana 113.

³⁹⁾ *In quadraginta martyres* (*Patrologia Graeca*, XXXI, 508—509), izvor omis de P. Van den Ven, *La patristique et l'hagiographie au concile de Nicée de 787*, „Byzantion“, 25—27 (1955), pp. 325—362.

⁴⁰⁾ *Patrologia Graeca*, XCIII, 1268, 1312, 1361, 1401.

⁴¹⁾ G. D. Mansi, o. c., XII, 1014.

⁴²⁾ G. D. Mansi, o. c., XII, 1066.

⁴³⁾ Scrisoarea 524 către Niketas, *Patrologia Graeca*, XCIX, 1537.

⁴⁴⁾ *Patrologia Graeca*, XCIX, 1213: „Mathontos oper dia logou katechetes touto blepein kat'ophthalmous kai ge en to outos akoutizesthai kai orasthai, ouk'echei physin me ouchi doxazesthai Theon kai katnyttesthai anthropon eusebe“. Vezi și G. Lange, *Bild und Wort. Die katechetischen Funktionen des Bildes in der griechischen Theologie des 6. bis 9. Jh.*, Würzburg, 1969.

„V. Hasnă : Cîndu mergem în besérecă, noao ne pare c-am intrat într-altă împărăție, unde vedem icoanele și ne uităm de alte lucruri lumești pînă simtem acoloa, ce ne aducem amente de Dumnedzău“.

Aceste cinci argumente reprezintă firește numai schița unei predici propriu-zise despre folosul icoanelor. Particularitățile grafice, fonetice și lexicale indică Transilvania de miazăzi ori Banatul drept loc de origine ⁴⁵⁾. Cît despre dată, trăsăturile paleografice par a indica sfîrșitul sec. XVI ori primele decenii ale sec. XVII. Sursa era fie o refacere bizantină tirzie a *Cuvîntării despre icoane către Constantin Copronimul*, a lui Damaschin ⁴⁶⁾, introdusă într-o serie de omilii pentru prima duminică a Postului mare, cum ar fi de pildă ms B.A.R. slav 300 (Țara Românească, prima jumătate a sec. XVII), f. 306v—319, fie, ceea ce pare mai probabil, vreo prescurtare a celor trei cuvîntări atribuite lui Damaschin despre icoane ⁴⁷⁾. Schița anonimă nu pare a fi fost concepută ca un atac anti-luteran, puținele aluzii polemice fiind probabil îndreptate numai împotriva ortodocșilor calvinizanți. Calea pe care o urmează demonstrația predicatorului nostru este însă, în chip surprinzător, cvasi-identică schemei retorice folosite în al XV-lea veac de alsacianul Johann Herolt ⁴⁸⁾, scriitor folosit și de timișoreanul Johann Pelbart, la aceeași vreme, fapt care sugerează o oarecare posibilă înfrîurire a părerilor catolice, greu de conceput în mediul protestant al Transilvaniei propriu-zise. Asemenea particularitate ne îndeamnă a căuta de aceea mai degrabă în Banat decît în altă parte locul alcătuirii notiței amintite.

⁴⁵⁾ Pentru termenul românesc *hasnă* (din maghiarul *hászón*) în textele veacului XVI vezi Al. Rosetti, o. c., pp. 578—579.

⁴⁶⁾ *Patrologia Graeca*, XCV, 309—344.

⁴⁷⁾ *Patrologia Graeca*, XCIII, 1232—1420.

⁴⁸⁾ *Sermones discipuli super epistolas dominicales*, Strassburg, circa 1484 (incunabul catalog Copinger II. 2939, exemplarul Inc. V. 34 din Biblioteca Băththyáni din Alba Iulia), predică pentru a 32-a duminică a anului: „Secundo quaeritur cur inventae sunt imagines. Respondeo quod triplici de causa. Prima est propter memoriae labilitatem, ne obliviscamur Domini nostri Ihesu Christi Beataeque Mariae Virginis et aliorum Sanctorum. Et quamcumque videmus imaginem Domini nostri Ihesu Christi, eum honoramus et Sanctos imploramus, ut pro nobis intercedant ad Christum. Secunda causa est propter informationem rudium qui litteras ignorant, qui docentur imaginibus loco litterarum. Unde et de hoc dicitur in Decre (talibus): „Ymagines Sanctorum et picturae sunt libri laycorum“. Tercia causa est propter devotionis exercitationem, plus movent visu quam auditu, unde in inspectione ymaginum debemus ad devotionem excitari. Cum videmus tanta bona meritoria depicta, debemus etiam provocari ad honestatem morum et verborum in praesentia ymaginum, honorando in hoc Deum Sanctos, ne impudica loquamur et turpis in verbis, sed devotionem ostendamus in verbis et factis, sictus decet Sanctos“.

AROME DIN TRECUT

File din albumul Anetei Onițiu

de : ION I. POGANA

În aria evocărilor închinată aniversării celor 60 de ani de la Unirea Transilvaniei cu România, orice mărturie despre evenimentele care au dospit și prefațat marele eveniment istoric de la 1 Decembrie 1918 — sint binevenite spre a fi consemnate. Ele sint menite să reconstituie filă cu filă istoria zbuciumată a poporului român, cu mari izbînzi și unele înfringeri vremelnice, dar niciodată biruit pentru totdeauna. După fiecare înfringere ne-am ridicat și mai viforoși, luptînd cu aceeași dirzenie și eroism pentru dreptul la libertate și păstrarea ființei naționale.

Mișcarea Memorandistă face și ea parte din seria acestor evenimente deosebit de însemnate pentru poporul nostru, urmată tot de o înfringere, însă numai de moment, pentru că acest eșec politic a dezlănțuit imediat o mare acțiune de solidarizare națională și internațională cu luptătorii memorandiști, urmată apoi de altă luptă politică de o și mai mare amploare care a culminat cu unirea din 1918.

În perioada prezentării Memorandului la Viena, în 1892, și procesul de la Cluj din 1894, multe conștiințe și suflete s-au frămîntat vulcanic, mai ales ale celor puși sub acuzare și condamnați, ca fiind inspiratorii acțului îndrăzneț față de diriguitorii vienezi. Opinia publică din Transilvania, România și o parte a celei din Europa apuseană a luat parte la frămîntările lor sufletești — prin manifestări nu de disperare, ci de încurajare și optimism profetic — că lupta memorandiștilor și a celor dinaintea lor n-a fost zadarnică și că năzuințele lor naționale, inevitabil se vor împlini.

Aceste numeroase și energice acțiuni de protest și solidaritate n-au putut împiedica însă executarea nedreptelor sentințe de la Cluj. Și cînd cei 14 condamnați au apucat drumul temnițelor, din toate părțile continentului nostru li s-au trimis mărturii calde de salut și felicitări pentru lupta lor curajoasă și urări de mari succese în acțiunile lor viitoare.

În închisorile de la Seghedin și Vász, unde au fost întemnițați memorandiștii osîndiți împreună cu alți frați de luptă aflați acolo mai dinainte,

s-au petrecut multe ceasuri emoționante între aceștia și vizitatorii lor, multe dintre ele fiind consemnate în amintirile apărute în presa vremii, în memoriile scrise mai apoi și cele notate în file de albume risipite cine știe pe unde.

Printr-o fericită ocazie, unul dintre aceste albume inedite a fost descoperit de publicistul bănățean, Aurel Bugariu, la ing. Aurel Radu din Timișoara, moștenit de la tatăl său Aurel Radu (1908—1973) fost avocat din Lugoj.

Albumul este rămas de la *Aneta Onițiu* (1884—1945), fostă profesoară la Conservatorul de muzică din Timișoara, sora profesorului dr. Virgil Onițiu (1864—1915), cunoscutul cărturar și dascăl, conducătorul vestit al școlilor șaguniene din Brașov, dintr-o epocă însemnată a Transilvaniei. Erau cei doi frați dintre alți copii ai lui Alexe Onițiu, fost judecător la Tribunalul din Seghedin, tocmai în perioada cind dr. Ioan Rațiu, dr. Vasile Lucaci și dr. Iuliu Coroianu își ispășeau condamnările în închisoarea din acest oraș, ceilalți colegi ai lor, în frunte cu dr. Gheorghe Pop de Băsești și dr. Teodor Mihali, fiind duși la cea din Vác.

Aneta Onițiu avea pe atunci abia zece ani, destui însă ca să-i poată însoți pe părinții săi și pe alții în vizitele făcute celor de după gratii, în dosul cărora avea să poposească în anul 1918 și dr. Valeriu Braniște, cumnatul lui Virgil Onițiu. În aceste vizite, micuța Aneta ducea cu ea și un album, azi cu filele colbuite de ani, dar păstrind însemnări emoționante care merită cu prisosință să fie publicate și cunoscute. Aceasta pentru că nimic nu trebuie uitat din măreția și stincosul caracter al marilor luptători care au îndurat ani de robie și persecuții grele apărind cauzele naționale ale poporului român.

Să spicuiam deci, câteva dintre rindurile mai elocvente din acest album de aur al fericitei culegătoare :

Dr. Vasile Lucaci (1852—1922), cu o condamnare de 5 ani, cea mai mare, și Paulina Lucaci, au ținut să se exprime astfel despre destinul neamului lor :

„Pentru ca un popor să ajungă la viață națională nu-i destul să aibă numai compătimire pentru cei ce suferă nevinovați. Seghedin 9 august 1894“. Soția martirului ardelean se mutase temporar la Seghedin aproape de cel osîndit, ca să-i aline calvarul nemeritat.

Dr. Ioan Rațiu (1828—1903), cu 2 ani de temniță, a semnat aceste cuvinte în album :

„Învățăturile lui Christos să-ți fie călăuza vieții și idealul divin național să te călăuzească întotdeauna. Seghedin, 19 octombrie 1894“.

Emilia Rațiu, mutată de asemenea la Seghedin spre a-și îngriji soțul, i-a dăruit Anetei Onițiu frazele următoare :

„Durerile cele mari sînt mute. Ele nu au nici lacrimi, nici strigăte. Seghedin, 19 septembrie 1894“.

Nicolae Roman (1867—1897), ziarist, a fost și el implicat în acest proces pentru tipărirea și răspîndirea Memorandului, în 10000 exemplare în limba română și alte 500 în limbi străine, dar a fost achitat, avînd de ispă-

șit un an de închisoare, din anul 1893, în procesul celebrei Replici a lui Aurel C. Popovici, cu cele 17 acuzații și revendicări. În calitate de contabil al tipografiei ziarului „Tribuna” din Sibiu, Nicolae Roman a tipărit și difuzat și acest istoric document politic, în anul 1892. Internat la Seghedin și-a înscris și el numele în album, cu aceste patetice rinduri :

„Ferice de acela căruia ursita i-a destinat un amic care cu inimă frățească să ia parte la suferințele amicului său și astfel își sporește fericirea. Dacă soarta a voit ca și eu să-i dau tributul în luptă sfântă pentru drepturile neamului meu, credeți că m-am supus cu devotamentul tot, fericit însă văzind că chiar d-voastră fetele române vă manifestați cu atita sinceritate simpatia față de cauza mare, ceea ce înseamnă că luați parte la suferințele acelora care suferă pentru binele obștesc. Seghedin, închisoarea de stat, la 7 septembrie 1893”.

Anania Măglașiu, fiind încarcerat împreună cu fruntașii memorandiști, confesiunile sale merită de asemenea să fie reproduse pentru suflul patriotic de care sint inspirate :

„A iubi și suferi pentru poporul din care ai ieșit, pentru mama care te-a alăptat, e aceea virtute care s-a picurat în inima omului prin lacrimile Mintuitorului, vărsate pentru soarta neamului său. Suferințele avute în răstimp de două luni în institutul de corecțiune politică de aici din Seghedin, nu o dată au fost ușurate prin semnele de românească interesare ce mi-ați dat. Vă mulțumesc îngeri ocrotitori ai celor deținuți și ai celor ruși din brațele alor săi. Seghedin, 14 octombrie 1894”.

Ioan-Rusu Șirianu (1864—1909), ca fost director al ziarului „Tribuna” din Sibiu, apoi la „Tribuna poporului” și „Tribuna” din Arad, nu se putea să nu fi fost și el oaspetele temniței de la Seghedin și încă în mai multe rinduri. Cu ocazia unei vizite pe care i-a făcut-o posesoarea albumului, i-a dedicat aceste cuvinte :

„De câte ori îmi voi aduce aminte de zilele triste din temniță, totdeauna mă voi însenina, gândindu-mă ce prietenă bună ne-ai fost”.

În album am mai descoperit și numele unui bănățean tânăr pe atunci Pavel Obădeanu (1881—1943), care, în vremea când era student la Timișoara, a cunoscut-o pe Aneta Onițiu, când a descins ca profesoară în capitala Banatului. Cu o adevărată intuiție de vizionar, Pavel Obădeanu a subliniat prin aceste expresii înscrise în album, fără dată, rolul femeii române în destinul neamului său :

„Viitorul unei națiuni este opera femeii. Până când femeia română va fi conștientă de sublima sa misiune, până când în fiecare familie și societate românească limba de conversație va fi cea română și până când prin femei se vor păstra datina și legea părinților, nu avem să ne temem nici să ne îngrijim de tainicul viitor”.

Citind acum aceste arome din albumul Anetei Onițiu, ai impresia răscolitoare că auzi glasurile celor care le-au scris — cu ecourile prelungite până în zilele de astăzi.

ASPECTE ALE MIȘCĂRII REVOLUȚIONARE BĂNĂȚENE DIN ANII 1848-1849.

de : Prot. ION B. MUREȘIANU

Revoluția din Italia declanșată în ianuarie 1848, trece în Franța apoi în Austria iar la 15 martie, populația Budapestei proclamă egalitatea de drepturi pentru toți cetățenii fără deosebire de naționalitate și de credință religioasă, desființarea privilegiilor feudale, ștergerea iobăgiei, formarea unui guvern constituțional, garantarea libertății tiparului și a întrunirilor, votate după puțin timp de dietă (parlament). Insufletirea generală înlocuiește salutul obișnuit cu deviza : „libertate, egalitate și frățietate“, înscrise în noua constituție. E eliberat revoluționarul Tancsics, apoi Eftimie Murgu.

Generată de cauze interne, revoluția de la 1848 cuprinde toate provinciile istorice românești aflate sub dominație străină, în care exista o accentuată stare revoluționară, ca urmare a nesfârșitelor conflicte între clasele privilegiate și masele populare și a aspirațiilor naționale ale poporului român. Unitară în tot ce privește dezideratele generale românești, lupta dezlănțuită se duce împotriva absolutismului și despotismului habsburgic și țarist, a feudalismului anacronic, pentru eliberarea poporului, constituindu-se astfel ca parte integrantă a revoluției europene. Dacă anumite particularități ale provinciilor și precipitarea evenimentelor au determinat deosebiri în orientare, scopul a fost același, iar efortul de a crea un singur front românesc, permanent.

La marile adunări de la Blaj și Lugoj, participă conducători revoluționari din țările românești. Simeon Bărnuțiu a cerut ca adunarea de la Blaj să fie prezidată de Eftimie Murgu, iar Timotei Cipariu i-a scris la Budapesta invitându-l în mod special ¹⁾.

¹⁾ T. V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politico-naționale ale românilor de sub coroana ungară*, Sibiu, 1904, vol. I, ed. II, p. 268 ; I. Clopotel, *Al. Papiu Ilarianu în fața problemelor românești contemporane*, ed. „Alba Iulia“, 1939, p. 64. Despre revoluția de la 1848 și unitatea românilor, G. Em. Marica, *Studii de istoria și sociologia culturii române ardelenice în secolul al XIX-lea*, vol. I, ed., „Dacia“, Cluj, 1977, pp. 112—120.

După alăturarea Transilvaniei la imperiali, unitatea în luptă rămâne o preocupare în care Bălcescu și Murgu au un rol important. Cu puține zile înainte de prăbușirea revoluției maghiare, Murgu făcea ultimele încercări ce vor forma una din grelele acuze cuprinse în sentința sa de condamnare la moarte prin spinzurare: „pe la august . . . n-a încetat cu toată seriozitate a împăca pe românii transilvăneni cu guvernul rebel, și în privința aceasta a și ținut la Făget pe la 15 august 1849 cu Bem, general de insurgenți, o conferință sfătuitoare”²⁾. Deși în atașări deosebite, nu au folosit cuvinte de acuzare nici în manifestele publicate în timpul revoluției și nici mai târziu. În intimitatea lor, conducătorii românilor se socoteau două ramuri politice ale aceleiași tulpini, necesare astfel pentru a servi cu dăruire aceeași cauză. Simeon Bărnuțiu și Ion Maiorescu determină intervenții pe cale diplomatică la Viena, pentru eliberarea lui Murgu și a celorlalți deputați români condamnați. În o scrisoare, se pare din 1850, Ion Maiorescu îi comunica lui Barițiu că a intervenit în calitate de reprezentant al guvernului din Țara Românească pe lângă Haynau, comandantul austriac al Ungariei, pentru deputații români din dieta revoluționară pe care îi cunoștea și între care avea foști colegi, dar în deosebi pentru Murgu, față de care Haynau își arăta rezerve. Maiorescu îi spunea lui Barițiu: „Avem nevoie de toți”³⁾.

Aspirațiile politice ale tuturor românilor, spiritul lor revoluționar, se întâlneau cu revoluția kossuthistă care se ridica în numele celor mai liberale principii cu promisiunea solemnă de a le înlăptui, iar situația din 1848 cu stările sociale și în conjunctura politică existentă, impuneau o apropiere între revoluționarii români și maghiari, o alianță între parteneri cu drepturi egale și suverane menite a servi în aceeași măsură interesele celor două părți.

Eftimie Murgu, în scrisoarea trimisă fostului său elev Nicolae Bălcescu în 1848, expresie a gândirii sale cuprinzătoare, vizionare, îl sfătuiește să ia legături cu guvernul maghiar și să-i comunice „cele de cuviință și eu din parte-mi voi căuta să pregătesc adunarea (dieta) spre a păși la o alianță cu Moldo-România. Bine este dară să ne înțelegem; și Dumneavoastră bine ar fi să autorizați pe cineva spre a tracta în numele țării, că nu-i bine să stăm izolați”⁴⁾.

Sfatul a fost urmat, părțile interesate își trimit reprezentanți diplomatici și încep lungile tratative, dezamăgitoare pentru români.

²⁾ „Gazeta Transilvaniei”, Brașov, nr. 87 din 29 octombrie 1851, p. 360.

³⁾ „Transilvania”, Brașov, nr. 22, din 15 noiembrie 1877, p. 260.

⁴⁾ „Transilvania”, 1877, nr. 16, pp. 184—185, unde scrisoarea e publicată de Barițiu; Tr. Topliceanu, *Eftimie Murgu*, Timișoara, 1938, pp. 142—144; I. D. Suciu, *Eftimie Murgu, Scrieri*, 1969, pp. 451—453.

George Barițiu sublinia în „Gazeta Transilvaniei“ din 19 iunie 1848⁵⁾, că maghiarii „nu pot trăi fără noi, precum și noi sintem firește minaiți la alianță cu ei, însă la alianță pe temeiul deplinei egalități, cu respectarea strinsă a naționalității noastre“. Spre sfârșitul lunii iunie, în răspunsul la articolul lui Iósika Miklós, pe care îl semnează Murgu și alți șapte deputați români, publicat în ziarul budapestan „Nemzet“, se accentuează: „ungurul fără român n-are trecut vrednic de laudă, dar nici viitor mare și fericit nu poate avea fără acesta. Ungurul (...) stă numai singur în mijlocul Europei, fără frați și rudenii...“⁶⁾. În ampla și documentata expunere pe care o face în ședința dietei maghiare din 26 august 1848, tot Murgu repetă: „După cum a amintit și domnul ministru, cele două națiuni din provinciile de răsărit sint legate între ele prin interese comune; peirea uneia dintre ele atrage după sine și pieirea celeilalte“⁷⁾.

Aceleași idei le vor exprima și reprezentanții revoluției maghiare, dar pe care faptele nu le vor confirma. Ziarul „Népelem“ din 22 iulie 1848, le spune mai cuprinzător: „problema libertății românilor, e o problemă europeană (...) mai ales noi trebuie să veghem, căci casa vecinului arde. Dacă Țara Românească ar cădea, e amenințată și existența noastră națională“⁸⁾. Insuși Kossuth, în realitate conducătorul revoluției și șeful guvernului maghiar, rostește în ședința dietei din 12 septembrie 1848: „Românii numai așa pot avea viitorime, dacă vor ținea cu ungurii, și din contră (de asemenea) ungurii cu românii; cunoaște și știe că multe strimbătăți s-au făcut în Transilvania românilor, însă acestea toate trebuiesc zăuitate...“⁹⁾. Și Kossuth, era singurul în măsură să realizeze această „ținere“, de care își amintea numai în momente de primejdie.

Conducătorii românilor cunoșteau lucrările publicate între 1833—1847 de cei mai de seamă bărbați politici ai Ungariei: Széchenyi, Wesselenyi și Kossuth privind maghiarizarea și dominarea, cum și discuțiile din dietă și hotărârile aduse în acest sens. În împrejurările date, s-a crezut în schimbarea poziției conducerii maghiare față de naționalitățile care formau 3/4 din totalul populației Ungariei și călăuziți de rațiunile politice exprimate ce păreau singurele realiste, conducătorii românilor optau pentru alianța cu revoluția maghiară. Dar în 29 mai 1848, dieta nobililor din Cluj votează „uniunea Transilvaniei cu Ungaria“ fără consultarea românilor, cu toate că ziarul revoluționar maghiar din Budapesta „Márczius Tizenötödike“ la care scria și poetul Petőfi Sándor, atrăgea atenția guvernului în

⁵⁾ Folosesc în continuare datarea după calendarul actual, cu precizarea că pentru aflarea datei după calendarul vechi (stil vechi) folosită obișnuit în trecut, se scad pentru anii 1848—1849 douăsprezece zile, deci în acest caz: 7/19 iunie.

⁶⁾ Răspunsul, în traducerea românească, publicat în: „Foaia pentru minte, inimă și literatură“, nr. 32 din august 1848; „Învățătorul poporului“, Blaj, nr. 15 din 18 august 1848; Tr. Topliceanu, *op. cit.*, pp. 138—139; I. D. Suciu, *op. cit.* pp. 454—458.

⁷⁾ Rezumatul discursului, apărut în „Közlöny“, oficiul guvernului maghiar din 28 august 1848, pp. 406—407. Traducerea, publicată în: Tr. Topliceanu, *op. cit.*, pp. 128—137; I. D. Suciu, *op. cit.*, pp. 459—471.

⁸⁾ *Din istoria Transilvaniei*, ed. Acad. R.S.R., vol. II, 1961, pp. 63—83.

⁹⁾ „Amicu poporului“, Budapesta, nr. 15, din 14 septembrie 1848, col. 236.

numărul său din 26 mai 1848 că : „în Transilvania două puteri au să hotărască asupra uniunii : dieta și poporul român. Dieta nu reprezintă decât citeva sute de oameni, românimea înseamnă Ardealul întreg“¹⁰). Deputatul român din dieta de la Budapesta, Sigismund Pap, în cuvîntarea rostită în ședința dietei din 7 august 1848, unde s-a pus în discuție introducerea limbii maghiare în școlile elementare ale naționalităților din Ungaria, apărînd energic cauza românească, rostea : „Împoporăciunea (populația) Transilvaniei face ca la două milioane și în acele două milioane, un milion și jumătate sînt români ; acestea în punctele sale petiționare aceia au declarat, că în uniune numai așa consimt, dacă li se va lăsa școlile neîngustate, dacă nu se vor încărca asupra-le cu tărie, ce dinșii nu vor accepta“¹¹).

În nr. 12 din 24 august 1848, gazeta „Amicu poporului“ își informează cititorii că : „Deputații români care pînă acum numai cu numele erau aceea, se hotărîră a ridica o societate în Pesta, care totdeauna va avea de dorință a apăra trebile națiunii românești și a le așterne la locul său“, iar în numărul următor, din 31 august, în interesantul „Extractul protocolului“ redactat după formula vremii a înregistrărilor matriculare, vestește că s-a înființat societatea, părinții ei fiind toți deputații români, că „s-a botezat și s-a uns cu sfîntul Mir în luna lui august 10 (22) prin Andrei Șaguna episcopul Ardealului, nașul societății a fost deputăciunea română regnicolă din Ardeal ... nume i s-a dat „Societatea națională română“ care în Pesta se va ținea“. În nr. 14 din 7 septembrie, pe prima pagină, publică statutul compus din 26 paragrafe, paragraful 2 precizînd : „scopul societății e binele de obște al Patriei și înaintarea interesurilor române din toată Ungaria împreună cu Transilvania, pe temeiul libertății, egalității și frățietății (...)“ și ea va sta în legătură „cu toate societățile românești și redacțiilor foilor române din toată românimea“, fără a exclude relațiile cu cele străine. Deși aparent cu caracter cultural-literar, societatea avea ca obiectiv unirea tuturor românilor din vestul Carpaților și conlucrarea cu frații „din toată românimea“, pentru a determina recunoașterea prin lege a dezideratului lor.

Episcopul Transilvaniei, mai tirziu mitropolitul Andrei Șaguna și delegația care îl însoțea, veniseră în iulie 1848 de la Innsbruck la Budapesta cu rezoluția imperială privind asigurarea naționalității române prin lege specială, pentru a o transpune dietei spre discutare și aprobare. În 25 iulie, semnează în Budapesta prudenta dar patriotică „Declărăciune către românimea din Ardeal“ impusă de guvern în legătură cu anumite adunări ce s-ar fi ținut la Sibiu, publicată în „Amicu poporului“ nr. 10 din 10 august (col. 155—156) și ia parte la ședințele dietei pînă spre sfîrșitul lunii septembrie 1848, cînd în ziua de 25 intervine în discuțiile despre drepturile Bisericii ortodoxe¹²).

¹⁰) *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, p. 63.

¹¹) „Amicu poporului“, nr. 13 din 31 august, col. 200—201.

¹²) Tr. Topliceanu, *op. cit.*, p. 94.

Guvernul din Budapesta refuză garantarea punctelor petiționare ale românilor din Transilvania, provocând astfel alăturarea lor la austrieci, care se pregăteau de luptă împotriva revoluției maghiare. Există însă o grupare nu lipsită de însemnătate politică, ce urmărea să unească forțele revoluționare române și maghiare, cu condiția asigurării libertății și egalității în drepturi, posibilitate ce credeau că se crease ca urmare a noilor împrejurări. În 16 august, această grupare transilvăneană trimite guvernului maghiar în același sens un memoriu, rămas fără rezultat¹³⁾. Politica austriacă oscilantă, urmărind despărțiri și diversiuni, aflată în o situație dificilă cu revoluție și răsturnări acasă, acum ca și în trecut, nu inspire încredere. Generalul imperial Puchner, aprobă înființarea legiunilor române abia în 21 octombrie 1848.

Dorința de a se realiza unitatea mișcării revoluționare românești, e permanentă. Scrisoarea-document din 26 aprilie 1849, adresată de Kossuth deputatului Ioan Dragoș din dieta de la Budapesta, cuprinde optica guvernului în privința îndeplinirii dezideratelor românești, spre a-i servi la tratativele cu Avram Iancu. Dar în timpul lor, Hatvany atacă Abrudul unde se duceau tratativele, provocând un masacru sfârșit cu dezastrul atacanților și cu sfîrtecarea lui Dragoș. Încercările în acest scop continuă tot din încredințarea lui Kossuth în 29 iunie, prin colonelul Simonffy, apoi prin Csatai și deputatul Ioan Gozman, căruia Iancu îi răspunde în scris cu dovezi, anexînd copia unor scrisori secrete primite de Hatvany, capturate de români la Abrud, răspuns edificator în care constată : „sintem convinși și despre înrîstăciunea președintelui Ungariei Ludovic Kossuth, dar ni-e durere de un așa bărbat care-și cauză înrîstare contrazicîndu-și sieși ; nu e constant în propuneri, promisiunile cele mai fundamentale de azi, mîine sint revocate și nimicite prin alte decrete ale domniei sale. Noi credem că prin providența divină sintem mîntuiți de a nu fi noi cauza principală a cotorpirii națiunii noastre, cînd în săptămîinile trecute începurăm a trata serios cu domnia lui, dar prin aceasta ne făcură mai atenți în viitor“¹⁴⁾. În 29 iulie 1849, dieta votează recunoașterea națiunii române și înfăptuirea dezideratelor ei. Kossuth ordonă generalilor săi să înceteze ostilitățile cu românii, iar la 3 august, Avram Iancu înmină lui Bălcescu declarația de neutralitate față de maghiarii aflați în război cu armatele țariste¹⁵⁾. Dar era prea tîrziu. Istoricul maghiar kossu-

¹³⁾ *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, p. 91.

¹⁴⁾ „Transilvania”, Brașov, nr. 6 din 15 martie 1877, p. 64. G. Barițiu, începînd cu nr. 2 din 15 martie 1877, publică în „Transilvania” seria a doua a materialului documentar despre evenimentele din 1848—1849, foarte importante și edificatoare în ce privește atitudinea lui Kossuth față de românii din Transilvania și în privința tratativelor. O parte, au fost publicate de prof. univ. Alexandru Roman în gazeta „Federațiunea” din Budapesta, în 1875. Cronologic, documentele au fost republicate în prețioasa colecție a lui T. V. Păcățian, vol. I, pp. 571—581, în o serie de publicații apărute în răstimp, iar despre întreaga revoluție, de Silviu Dragomir în cele cinci volume de *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848—1849*, apărute la Sibiu și la Cluj în anii 1944 și 1946.

¹⁵⁾ T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. I, pp. 619—620.

thist Horváth Mihály, fost ministru, referindu-se la această lege observă că singurul ei neajuns îl constituie faptul că a fost votată în iulie 1849, iar nu în martie 1848.

Opoziția față de alianță era condusă de aristocrația care deținea majoritatea în guvernul revoluționar maghiar. Ministrul de interne Szemere Bertalan, apoi prim ministru, îi comunica încă în 24 mai 1848 delegatului guvernului în parlamentul din Frankfurt am Main, că în jurul Dunării de jos nu se poate concepe decît dominație maghiară¹⁶⁾, iar Eotveos imputa împăratului Austriei că nu a declarat Țările Române ca anexe ale Ungariei, care eliberîndu-se de Habsburgi ar rămâne „stăpînii principatelor”¹⁷⁾. Tot Szemere îi scria lui Vukovics în 28 mai 1848: „dacă trecem peste aceste timpuri înfrigurate, putem urma pe cale pașnică asimilarea românilor”¹⁸⁾. Nicolae Bălcescu comunica lui Ion Ghica într-o corespondență din 27 iunie 1849 cu vădită revoltă că ministrul Batthiany „îmi spune astăzi că dorința lui și scopul lor este să amalgamizeze (asimileze) pe românii din Transilvania și Banat. Ils n'ont ni rien oublié, ni rien apris”¹⁹⁾. Cu toate acestea Bălcescu, bun cunoscător, după atîtea tratative, a modului de a gândi al guvernului kossuthist mai credea că „cu democrația, majoritatea dietei Ungariei vor fi românii și slavii și anevoințele reciproce vor sili pe toți a primi a trăi în confederație”²⁰⁾, idee pentru care a militat apoi împreună cu Ion Ghica aproape două decenii.

Considerată ca stadiu necesar pentru realizarea aspirațiilor românești, ideia va fi reluată în 1859, cînd Kossuth, aflat în exil, încheie pactul politic și militar cu domnitorul Alexandru Ioan Cuza și pregătește o răscoală în Transilvania pentru slăbirea forțelor armate ale Habsburgilor de pe frontul din Lombardia, în înțelegere cu Cavour, conducătorul mișcării italiene de eliberare și cu împăratul Franței, Napoleon al III-lea. Kossuth, în temeiul convenției de la Torino din 29 iunie, cedează Principatelor Române Unite 10.000 de puști primite din Franța pentru eliberarea Ungariei, care erau depozitate în Muntenia. În anul următor, trimite domnitorului un memoriu în care afirmă identitatea de interese a Principatelor Unite și Ungariei și necesitatea alianței sincere împotriva Austriei²¹⁾, aderă fără rețineri la planul de confederație dunăreană și tot el, Kossuth, se obligă să elibereze Bucovina în vederea reanexării la Moldova și Muntenia, declară că Transilvania are dreptul la formarea de stat suveran, iar ca atare să intre în confederație în deplină egalitate cu Ungaria și Croația, declarații pe care le neagă mai tîrziu.

¹⁶⁾ „Századok”, Budapesta, 1915, pp. 254—255, la V. Cheresteșiu, *Luptătorul revoluționar Eftimie Murgu*, în „Studii. Revistă de istorie” an. IX, 1956, p. 78.

¹⁷⁾ I. Clopoțel, *op. cit.*, p. 82.

¹⁸⁾ Deák Imre, *Adatok az 1848-év eseményeihez Krassó vármegyében sajtó al rendezete Jakabffy Elemer dr.*, Lugoj, 1931, pp. 55—57, la V. Cheresteșiu *op. cit.*, p. 79, nota 3.

¹⁹⁾ Nicolae Bălcescu, către Ion Ghica, „Biblioteca pentru toți”, nr. 688, 689, p. 76.

²⁰⁾ *Ibidem*, p. 49.

²¹⁾ E. Brote, *Cestiunea română în Transilvania și Ungaria*, București, 1895, p. 154;

Și în istorie, relația cauză-efect, acțiune și reacțiune, intervine ca factor cu pondere deosebită în explicarea conexiunii faptelor, a cauzelor care le-au determinat, a sensului și semnificației ce au pentru vremea în care s-au desfășurat, obligând la cercetări obiective pe temeiul documentelor contemporane autentice.

Prezentarea unor aspecte din revoluția de la 1848—1849 în evoluția lor, se dorește încadrată deplin în aceste principii. Perspectiva în timp și apartenența lor la un trecut ce numără 130 de ani, o facilitează, iar cum trecutul aparține trecutului, nici nu poate fi interpretată altfel. Consider că aspectele pe care le-am apreciat ca edificatoare, constituie un aport la restabilirea adevărului în privința orientării mișcărilor revoluționare din Banat, Crișana și Maramureș, a activității din acest timp a deputaților și intelectualilor români din provinciile respective, pentru care am adus și material necercetat pînă acum.

Am evitat comentarea faptelor, convins că ele sînt grăitoare prin concluziile pe care le oferă spre dovedirea urmăririi unui scop comun, a legăturilor neîntrerupte și a dorinței tuturor românilor de a forma un singur front indiferent de orientare, a lupta pentru marea cauză românească, și într-un cadru mai larg, de unirea forțelor spre asigurarea victoriei în această luptă, în care românii n-au urmărit niciodată să ocupe teritorii străine și să asuprească alte popoare, ci și-au revendicat numai drepturile istorice și firești.

În acest context, orientarea Banatului și a celor două provincii de la extremitatea vestică a pămîntului românesc spre revoluția maghiară era, cum confirmă atestările la care ne-am referit, orientarea conducătorilor progresiști ai neamului în prima jumătate a anului 1848. Alăturarea transilvănenilor la Habsburgi e consecința refuzului de a li se garanta îndeplinirea dezideratelor, refuz ce va determina lupta deputaților români în parlamentul din Budapesta, iar apoi îndepărtarea și ruperea Banatului de revoluție.

Pe lângă rațiunile politice generale românești, orientarea conducătorilor revoluționari din Banat își găsește explicația și în particularitățile generate de condițiile istorice pe care încerc să le rezum, dar și în împrejurarea că provincia era limitrofă cu Ungaria propriu zisă.

După războiul purtat de Austria împotriva turcilor, Banatul trece în posesia nemijlocită a Casei de Habsburg la 1718, care, obligată de imperative militare și economice, organizează din 1768 în estul provinciei regiunea grănicerească ce va cuprinde aproape 100 de localități românești, iar în rest, ca unicul proprietar, va aplica o serie de reforme cu rezultate pozitive economice, sociale și culturale pentru poporul român. În 1779, cedează însă Banatul în afara regiunii grănicerești Ungariei condusă de ma-

rea nobilime, păstrindu-și anumite drepturi asupra teritoriului cedat din care în anul 1781 și în cei următori, vinde un foarte mare număr de domenii împreună cu titlurile nobiliare. Se instaurează astfel iar sistemul feudal al „domnilor de pământ“, mai lacomi și mai abuzivi, sporind tensiunile dintre exploatatori și exploatați și frinind începuturile progresului.

Politic și religios, românii bănățeni se aflau în preajma anului 1848, în situații mai mult decît similare cu frații lor din Bihor și Maramureș. Religios, erau sub jurisdicția Bisericii sîrbe în baza privilegiilor date de Habsburgi, fapt din care a rezultat pînă la 1790 o împreună lucrare pozitivă pentru apărarea credinței ortodoxe împotriva prozelitismului catolic. Redeschimbarea națională, aspirațiile spre egalitate și spre o dezvoltare economică și culturală proprie, impun acțiuni hotărîte din partea românilor, ce se transformă apoi într-o luptă din care n-a lipsit asprimea. Biserica fiind în acel timp singura organizație românească acceptată de dominația străină, care putea să asigure împlinirea aspirațiilor poporului, era firesc ca eliberarea ei să constituie punctul central al luptei pentru emancipare. Și cu atît mai mult, cu cît în cadrul ei era inclusă și școala, deschiderea spre cultură și progres. La acestea se alăturau ideile panslave ca reacție față de tendința de desnaționalizare, difuzate de preotul din Pesta, Jan Kollar (1793—1825), de profesorul P. J. Schafarzic (1795—1861), cu ecou între contemporani. Lucrarea lui Sava Tiukiuli tipărită în 1823, apoi în 1827, ce încerca să-i convingă pe români că sînt slavi de origine, veniți în nordul Dunării prin secolul XVIII, prilejuiește răspunsul lui Damaschin Bojinca apărut în latină (1827) și în românește (1828) și răspunsul lui Eftimie Murgu în limba germană (1830), energice, bine documentate și cu unele idei noi. Sînt atestate o serie de alte atitudini inerente tensiunilor, manifestate chiar și în momentul izbucnirii revoluției, alimentate și mai tîrziu de interesele clasei suprapuse și de Habsburgi.

Un alt aspect politic generator de încordare îl formează colonizarea în Banat din secolul XVIII, înfăptuită de Habsburgi sub pretextul rării populației, efectuată uneori după evacuarea satelor românești din locurile fertile, în realitate scopul fiind expansiunea spre răsărit, cum și prozelitismul catolic ce urmărea spargerea unității românești potrivit bine cunoscutei devise : „divide et impera“, care a adus atîta suferință românilor din vestul Carpaților. La începutul secolului XIX, Țichindeal, care prin lucrările sale scrise pentru mase, ca și alți cărturari din Banat ce pregătesc o largă stare de spirit revoluționară împotriva nedreptăților sociale și îndeamnă spre unitatea tuturor românilor, scria : „nedreptatea românilor, cu mila împăratului s-a făcut“²²⁾.

Spre mijlocul secolului XIX, se contura tot mai evident tendința de maghiarizare a naționalităților din Ungaria, inițiată de aristocrație, practică în faza incipientă la începutul anului 1848, și considerată în contextul altui aspect din timpul revoluției, ca utopică, românii reprezentînd în ves-

²²⁾ I. B. Mureșianu, *Dimitrie Țichindeal*, în „Mitropolia Banatului“ nr. 10—12/1975, p. 632; apărută și în extras.

tul Carpaților aproximativ trei milioane față de patru milioane de maghiari, ciți erau în total. În preajma anului 1848, din totalul populației județului Caraș (219.191), români formau 89%, germanii și croații cite 5%, iar maghiarii, 1% (2500). Sigismund Pop, cel mai apropiat și constant colaborator pe care l-a avut Murgu, n-a ezitat să spună în dieta din Budapesta în 7 august 1848 : „de 1.700 de ani de cînd sînt românii în această patrie, văzînd intrarea hunilor și a avarilor și pe tătari și nu i-a despoiat nimeni de limbă-și, nu mă tem eu că le va răpi cineva limba“²³). De altfel Vesselenyi Miklos, ideologul desnaționalizării forțate care afirma în 1843 că „altă naționalitate și altă limbă afară de cea maghiară, numai prin sabie își poate cîștiga valoarea în țara ungurească“, în aceeași lucrare ce combate politica mai moderată preconizată de Széchenyi și îl apără pe Kossuth, se exprima textual : „În acest secol al deșteptării naționalităților, înaltul spirit al simțului național a însuflețit și popoarele și națiunile de origine și limbă română. Acest popor care-și are în mare parte începutul și limba de la marea gîntă a romanilor, nu și-a uitat nici un moment în cursul secolelor acest început măreț, cu toate că a fost înjosit prin apăsare și despărțit ; dar acum îl simte cu ardoare, ca un popor de aproape șapte milioane care are aceeași origine, aceeași limbă, chiar și aceeași însușire și aceleași datini, și care locuiesc o parte din pămîntul Europei, care deși e împărțit din punct de vedere politic în mai multe părți, geografic este compact, de o întindere mare și înzestrat cu cele mai mari avuții ale naturii ; un popor ca acesta poate avea viitor și se simte a fi chemat la viață națională“. Avînd aceeași limbă, religie și aceleași aspirații, fără de alte naționalități care să constituie un pericol în viața sa socială, este unitar. „Planul și speranța lor este unirea tuturor care sînt de origine și limbă română, într-o națiune, și într-o țară . . .“²⁴).

Orientarea politică a Banatului, o definește cu valoare de document contemporan incontestabil, bănățeanul Pavel Vasici, care ca director al carantinei din Timiș de lingă Brașov a făcut mari servicii revoluționarilor pașoptiști români în anii 1848—1849 și ca unul din exponenții de seamă ai ideii și tendințelor de unitate națională. Într-un articol trimis lui Barițiu, în februarie 1850, publicat parțial în nr. 23 din „Gazeta Transilvaniei“, referindu-se la o corespondență apărută într-un periodic din Belgrad privind revendicările românilor din Banat, Vasici afirmă categoric că bănățenii doresc, au dorit totdeauna, și au cerut despărțirea provinciei din care o parte era inclusă din 1849 în Voivodina sîrbească, cum și unirea tuturor românilor din monarhia austro-ungară, iar : „afară de monarhie dorim și am dorit totdeauna din suflet emanciparea și libertatea fraților noștri din România, Moldova, etc. (...) căci singele nu se face apă, dar nici nu ar fi bine să se facă, căci ne-am îneca“. Iar dacă sîrbilor,

²³) „Amicu poporului“, nr. 13 din 31 august 1848, col. 199—200.

²⁴) Vesselenyi Miklos, *Szozat*, Budapesta, 1843, pp. 205—206, 317, 329—330 ; ci-tatul face parte din cele 16 pagini în care autorul analizează problema românească, (pp. 81—97) ; Al. Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia superioară*, tom. II, ed. II, Viena, 1852, pp. 267—272.

maghiarilor și germanilor aflați sub alte dominații le este îngăduit să simpatizeze cu cei de o limbă și origine, aceasta nu li se poate interzice nici românilor. Și continuă concretizînd magistral și uimitor pentru împrejurările de atunci, permanenta gîndire politică românească :

„Noi în adevăr, privim pe toți aceea de inimizii noștri, carii ne împiedică în dezvoltarea și drepturile noastre naționale, dar negăm că noi sîntem așa de strîns legați de sirbi, de nemți și de unguri, cît din această legătuință să se smintească unirea tuturor românilor, căci poate nici o națiune în Austria, pe cît se poate zice de amestec, nu locuiește mai potrivit în privința aceasta decît românii (...). Noi nici nu învinuim pe nime, nici nu ne amestecăm în treburile altora, pînă cînd acestea curg fără stricăciunea noastră. Nu vom rămânea însă nimănui datori, carii ori în ce privință se vor încerca a ne abate, a le răspunde cu demnitate, că și noi trăim“²⁵⁾.

Un alt aspect. În 16 decembrie 1848, Ștefan Ioanescu, deputat dietal bănățean, îi scria lui Bărnuțiu : „Mă tem că am rătăcit și prevederea aceasta cred că ar fi prea tîrziu ? Noi în genere avem un interes și acela e interesul națiunii ; însă principiile par deosebite. Vreau să zic : pe dvoastră (vă) apasă acela care (ne-)a dat nouă aicea libertatea, iară pre noi (ne-)a apăsător acela care a tras de la noi toată vaza omenească și ne făcuse moralește morți, și cu carii domniile voastre v-ați pus în alianță“.

Acestea sînt împrejurările din regiunile vestice ale pămîntului românesc și modul de a cugeta al tuturor conducătorilor patrioți, cînd se declanșează revoluția în Budapesta, care așezase în fruntea constituției cea mai ispititoare dorință a omenirii : libertate, egalitate și frățietate pentru toți cetățenii, votate în legi ce deschideau un drum larg spre realizarea lor, lăsînd să se înțeleagă că intențiile manifestate pînă aci, au fost abandonate.

Ce puteau oferi Habsburgii, față de aceste principii ce deveniseră legi ? În întreaga istorie s-a luptat și s-a jertfit pentru cîștigarea lor. Ce altceva se putea face acum, cînd un stat se ridicase în numele lor ?

Încredințați că „a venit ceasul libertății cel așteptat“, cum afirmă în chemările adresate poporului, intelectualii se grupează și trec la acțiune. Folosesc întrunirea din 15 mai 1848 de la Lugoj, orașul de reședință al județului Caraș, dispusă de administrație pentru comunicarea noilor legiui și convocă pentru următoarele două zile adunarea la care participă delegați cu plenipotență, din toate satele Banatului. Adunarea, avînd ca scop imediat discutarea atitudinii pe care să o ia românii față de congresul bisericesc convocat la Carloviț, decide să se formeze un comitet din 16 persoane care asociindu-se cu reprezentanții românilor din celelalte părți ale Ungariei, să ducă lupta pentru despărțirea ierarhică și să înainteze guvernului dezideratele lor politice. Românii din județele de atunci : Arad, Bihor, Bichiș, Caraș, Timiș, și Torontal trimit 39 de dele-

²⁵⁾ George Bariț și contemporanii săi. Studii și documente, ed. îngrijită de Ștefan Pascu, ed. „Minerva“, 1975, p. 22.

gați (22 din Banat) la adunarea convocată la 24 aprilie pentru data de 15 martie la Budapesta de Emanuil Gojdu și semnată de Vincențiu Babeș, tânărul profesor de la Preparandia din Arad și de avocatul Ioan Arcoși, de asemenea din Arad ²⁶⁾.

Cei 40 de reprezentanți inclusiv Emanuil Gojdu, ca urmare a consfăturilor, redactează și semnează în 21 mai, sub președinția lui Gojdu documentul-hotărâre tipărit și în limba română, reprodus în facsimil, adresat „Domnilor Miniștri”. Impresionant de frumos, încă din prima frază, semnatarii afirmă prioritatea istorică a românilor pe aceste meleaguri și arătându-și suferințele, salută ziua libertății în calitatea lor de reprezentanți ai „Nației române din Ungaria ca trimișii aceleia”, și în numele „libertății, egalității și frățietății” care nu poate permite „să domnească un popor asupra altuia”, face cunoscut miniștrilor din guvernul revoluționar maghiar următoarele hotărâri :

1. conducerea bisericească proprie iar până la sinod, conducerea provizorie cu vicar mitropolitan, ajutat de un cleric și de un mirean ; 2, înstituirea unei comisii formate din sîrbi și români, în părți egale care să cerceteze situația fundațiilor bisericești și școlare, starea și diplomele mănăstirilor, în special cine sînt fondatorii, toate în vederea despărțirii de Biserica sîrbă și a împărțirii echitabile a bunurilor ; 3, sinod și conducere bisericească și școlară românească separată.

Politic, dezideratele sînt grupate în patru puncte : 1, se recunoaște limba maghiară ca limbă oficială de stat, iar limba română „neîmpiedecat să se lase în biserici, la învățarea fiilor săi și pretutindenea în toate treburile noastre cele dinăuntru” ; 2, înființarea unei secții separate pe limbă ministerul cultelor, care „să ocirmuiască trebile românilor cele bisericești și scolastice, în care să se așeze numai români adevărați și de legea răsăritului (ortodocși) în care poporul are încrezămînt” ; 3, să se acorde mai multă atenție „fiilor nației românești, carii pînă acum, nu fără durere, să priviră a fi trecuți cu vederea” ; 4, în regimentele militarești să se aplice ofițeri români. Memoriul se încheie cu formula : „Să trăiască țara, să trăiască craiul, să trăiască libertate, egalitatea și frățietatea...”

Trimișii națiunii române din cele șase județe își fac cunoscute public, nu „plingerile” ca în nenumăratele jalbe din trecut, ci „poftirile” care în spiritul documentului sînt condițiile de aderare la revoluția maghiară, sînt hotărâri spuse concis și categoric în numele „Nației Române din Ungaria ca trimișii aceleia” și în numele libertății și egalității, principii ce exclud „să domnească un popor asupra altuia”.

E un program de luptă, de demnitate națională, concis, exprimat revoluționar.

La cansfătuirea de la Budapesta s-a cerut convocarea unei adunări a poporului, aprobată inițial de guvernul maghiar pe ziua de 25 iunie 1848

²⁶⁾ I. D. Suci, *Revoluția de la 1848—1849 în Banat*, ed. Acad. R.S.R., 1968, p. 63, lucrare de referință privind mișcarea revoluționară desfășurată în Banat ; G. Bogdan-Duică, *Eltimie Murgu*, ed. Acad. Română, 1937, pp. 165—166, 212.

la Timișoara. Protestele episcopului Pantelimon Jivkovič al diecezei Timișoarei determină guvernul să revină, încuviințându-o la Lugoj pe data de 27 iunie. Totuși, în ziua de 25 iunie, mulți reprezentanți din Banat, județul Arad și din alte părți, se întâlnesc la Timișoara, țin o consfătuire în biserica din Fabric, iau atitudine față de împotrivirile episcopului Jivkovič și redactează un memoriu la care alătură hotărârile din 21 mai: recunoașterea prin lege a naționalității române, angajarea în funcții în raport cu numărul populației naționalităților conlocuitoare și difuzarea hotărârilor la adunarea de la Lugoj, unde vor pleca apoi delegații²⁷).

Adunarea de pe Cimpia Libertății de la Lugoj din 27 iunie 1848, convocată de Eftimie Murgu și prezidată de el, prin glasul unanim al celor „14—15 mii din tot Banatul adunați“, cum scrie un participant²⁸), care își dau votul cu însuflețirea ce va stăpîni pînă la plinirea vrierilor de unitate politică din 1918, întărind suveran hotărârile stabilite în cele 16 puncte din moțiune, între care următoarele 8 cu aplicare imediată : 1, înarmarea poporului român din Banat în timp de 6 zile ; 2, armele confiscate, să se dea poporului ; 3, înființarea căpitănatului român bănățean cu cîte un subcăpitan în fiecare din cele trei județe, căpitan suprem fiind ales Eftimie Murgu ; 4, episcopi actuali vor fi subordonați căpitanului suprem ; 5, recunoașterea naționalității române prin lege ; 6, folosirea limbii române în toate oficiile publice din Banat cu excepția relațiilor cu ministerele ; 7, poporul român depune jurămintul pentru frățietate, patrie și naționalitatea română ; 8, numește un vicar mitropolitan la Timișoara și un episcop vicar pentru eparhia Virșeț-Caransebeș²⁹).

Sînt hotărîri și revendicări naționale tot atît de importante ca ale adunării de pe Cimpia Libertății de la Blaj din 15 mai 1848³⁰).

Vukovics Sebő³¹), comisarul cu depline puteri din Banat, apoi ministru, raportează ministrului de interne Szemere imediat după încheierea lucrărilor adunării despre cele hotărîte, exprimîndu-și convingerea că acestea nu pot fi acceptate niciodată³²). Confirmarea, nu întîrzie. Presa budapestană aflată sub influența aristocrației, își manifestă ostilitatea

²⁷) I. D. Suciu, *op. cit.*, pp. 68—72 ; G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, pp. 166—167.

²⁸) Partenie Gruescu, *Evenimentele anului 1848 și 1849, prin ținutul Făgetului*, Biblioteca Acad. R.S.R., secția manuscrise, nr. 1059, fila 72 v. Lucrarea i-a fost cerută pentru Al. Papiu Ilarian în 7 octombrie 1851, fiind trimisă în 26 noiembrie același an din Sintești unde autorul era preot. Papiu Ilarian citează din ea (*op. cit.*, pp. 33, 34), menționînd că citatele aparțin unui preot din Banat, fără a-i comunica numele. Manuscrisul, e o prețioasă sursă de informare despre evinimentele din 1848—49, la care autorul a luat parte activă.

²⁹) Tr. Topliceanu, *op. cit.*, pp. 83—84 ; Deák Imre, *1848 a szabadság-harcunk története levelekben*, Budapesta, 1942, p. 152 ; V. Cheresteșiu, *art. cit.*, p. 76.

³⁰) V. Cheresteșiu, *art. cit.*, p. 77.

³¹) Vukovics, mare proprietar în Beregsău lingă Timișoara unde e înmormîntat, a fost coleg în 1830 cu Eftimie Murgu și cu Meletie Dreghici la Universitatea din Pesta, an în care l-am aflat între cei 37 studenți ce abonează *Antropologia* lui Pavel Vasici.

³²) Deák Imre, *op. cit.*, p. 76 ; V. Cheresteșiu, *art. cit.*, p. 76.

față de dezideratele românilor, iar raportul lui Murgu e publicat de gazeta oficială în limba română din Budapesta „Amicu poporului“ abia după 37, respectiv 42 de zile de la adunare, în nr. 9 din 3 august și nr. 10 din 10 august 1848, fără a-și mai putea îndeplini promisiunea de a reveni cu amănunte asupra desfășurării ei, pe care a făcut-o în cuvintele ce preced textul raportului³³). Iar răspunsul se va da în urma provocării, în agitata ședință a dietei din 26 august 1848.

Despre această ședință, „Amicu poporului“ în nr. 13 din 31 august 1848, col. 201—203, dă următoarele relatări ce caracterizează înaltele sentimente care călăuzeau activitatea aproape a tuturor deputaților români în parlamentul din Budapesta, apreciate pînă acum cu nejustificată rezervă: „din partea deputaților români, se făcu aspră interpelație în treaba românilor; în ședința aceasta se arătară toate nedreptățile ce s-au făcut și încă în multe locuri și acum se fac națiunei noastre din partea unor aristocrați desburdați (...) Nouă ne pare foarte cu greu că președintele dietei, prin majoritatea voturilor întrerupse pe acei români care erau însemnați spre a-și da părerile mai departe în privința obiectelor acestora; ce eu nu aflu lucru cu cale“.

În atmosfera încărcată a ședinței în care au vorbit Ioan Dragoș, criticat de gazetă, Teodor Șerb și Sigismund Pop, „se sui pe tribună Murgu încrezutul poporului, carele arată starea poporului român din Banat, pe care toți cu cea mai mare băgare de seamă și luare aminte-l ascultară. Murgu le vorbi din un temei politic foarte înalt, arătînd dorința poporului de la care este trimis; tot odată simpatia românilor către frații noștri maghiari și calea prin care cele două nații vor să fie fericite. Dinsul a vorbit preț de un ceas întreg, între cea mai mare liniște, ce foarte arareori se întîmplă în casa deputaților; între cuvîntarea sa de mai multe ori l-au întîmpinat cu strigări: să trăiască, ce să vede a fi semn de plăcere a cuvîntelor acelora ce le rostea“³⁴).

În discursul din care ne e cunoscut numai rezumatul³⁵), Murgu expune cu o subtilă diplomatie gîndirea sa politică și temeiurile alăturării la revoluția maghiară, la principiile ei revoluționare. Adresîndu-se guvernului în legătură cu conținutul raportului său despre adunarea de la

³³) Gazeta „Amicu poporului“ nu a publicat convocarea lui Murgu pentru adunarea de la Lugoj, cum s-a afirmat din eroare de informare de I. D. Suciu în *Revoluția de la 1848—1849 în Banat*, p. 103, nota 12.

Manuscrisul considerat ca text al convocării adunării de la Lugoj (I. D. Suciu, *op. cit.*, p. 101) e de fapt o ciornă în creon, nedată, a „atestatului“ prin care cei 20 de lugoieni răspund dorinței exprimate de Murgu imediat după eliberarea din închisoare de a se așeza la Lugoj și îi asigură cazarea la primarul Constantin Udria. Originalul, în fondul documentar al Cabinetului de cercetare și informare istorică al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, cota D. 30, a fost folosit de I. Boroș în lucrarea *Lugos városarol és Udria Konstantin nevű bírájarol az 1848/49-évi szabadságharczal kapcsolatosan*, Lugoj, fără an.

³⁴) Textul despre discursul lui Murgu, reprodus de D. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 178, indicînd însă greșit ca dată a apariției numărului respectiv al gazetei: 26 august, în loc de 31 august 1848.

³⁵) Pentru bibliografie, vezi nota 7.

Lugoj, spune : „Trebuie să amintesc cu regret că acest raport al meu nu a găsit ecou, și că pînă acum nu am primit nici un răspuns la el, nu știu din ce cauză“, reproșîndu-i totodată că a comis o greșeală cînd n-a permis românilor din Banat să se înarmeze și nu le-a îndeplinit hotărîrile, acuză pe care o reinnoiește după 17 ani prin cuvintele : „nu a pregetat (guvernul) să atingă cu mîini sacrilege sfințenia unei hotărîri a poporului“³⁶⁾. În aceeași ședință, Kossuth îi răspunde nervos că va da curs problemei despărțirii de Biserica sîrbă și continuă, caracterizîndu-și politica față de români : „E o mare greșeală că românii își identifică religia cu limba, precum greșeală e și aceea că preoții români nu sînt numai aceia ce ar trebui să fie : preoți conștiincioși, ci și agenți politici. Kossuth apoi se miră că românii folosesc atît de des cuvîntul «popor». Nu tot ce se numește popor, zice el, e un adevărat popor. Știe că în Lugoj s-a ținut nu de mult o adunare de popor, în care poporul a decretat că vrea să aibă căpitanat pe seama românilor. Lucrul, zice el, n-are nici un înțeles. Ar avea înțeles dacă un anumit teritoriu s-ar numi comitat, district sau scaun și ar avea în frunte un funcționar suprem care ar putea să fie prefect, căpitan, voievod, sau oricum. Dar ca oficiile să se împartă în țara aceasta după rase și popoare, e lucru inadmisibil (...) Bine, zice Kossuth, astăzi este așa, dar ca mîine se pot întoarce împotriva maghiarilor“³⁷⁾.

Ziaristul și istoricul maghiar I. Khownitz³⁸⁾ referindu-se la atitudinea deputaților români la dieta din Budapesta, scrie : „foarte limpede ne-o descopere aceasta cuvîntarea la aparență nepretențioasă și totuși impertinentă prin care el (Murgu) se îndreaptă direct spre un voievodat românesc, și Kossuth respinge acest lucru în felul său izbitor care numai lui îi este propriu“.

*
* *
*

Ludovic Kossuth, sufletul și conștiința revoluției maghiare, declarase public și fără menajamente contradicția dintre el și Murgu, precizînd implicit atitudinea față de dezideratele românilor, reflectate mai ales în alegerile pentru dietă a deputaților români.

În temeiul legilor votate, alegerile au fost stabilite de guvern spre sfîrșitul lunii iunie 1848. Pregătirea poporului român în vederea acestui moment deosebit de important se face în numele libertății, egalității și frățietății de întreaga intelectualitate din Banat, Crișana și Maramureș, cunoscută îndeosebi din rezultatele alegerilor. Despre felul în care au fost mobilizați și îndrumați, despre starea de spirit ce vădește o elevată conștiință națională, despre ideile ce călăuzeau mișcarea revoluționară a românilor din această latură a românismului și despre motivele care au de-

³⁶⁾ *Ueber das Serben-Congres Memorandum*, Budapesta, 1865, p. 12.

³⁷⁾ „*Közlöny*“, nr. din august 1848 ; T. V. Păcățian, *op. cit.*, p. 403 ; Tr. Topliceanu, *op. cit.*, p. 93.

³⁸⁾ *Geschichte der Ungarischen Revolution*, vol. I, 1849, p. 329 ; G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 179.

terminat lupta pentru apărarea cauzei lor, las să vorbească cu autoritatea documentului autentic, pe cei care au participat cu rosturi conducătoare în desfășurarea faptelor.

Protopopul Lugojului, Ioan Marcu, semnează în 29 mai circulara privind înscrierea alegătorilor în listele electorale, cu ample lămuriri și cu indemnul de a se folosi toți de acest drept ce aparținea numai nobililor³⁹⁾, pe care preoții l-au difuzat însuflețitor credincioșilor, atrăgându-și acuzele rostite de Kossuth în dietă.

Un material deosebit de bogat și valoros, nefolosit până acum în aspectele la care mă refer și în general utilizat extrem de puțin de cercetători, îl oferă „Amicu poporului“, gazeta editată de Comisia centrală din Pesta, deci publicația oficioasă a guvernului maghiar revoluționar în limba română. Considerată justificat ca fiind gazeta lui Eftimie Murgu⁴⁰⁾ redactată de Sigismund Pop și tipărită cu caractere chirilice în Budapesta unde a apărut săptăminal, în 20 de numere între 15 iunie — 19 octombrie 1848, a fost destinată mobilizării maselor, scop pentru care condeiile ei au găsit cea mai potrivită formă de exprimare. Prin scrisul hotărât, energetic, revoluționar, prin apărarea cauzei românești, „Amicu poporului“ a susținut cu convingere principiile revoluționare, lăsând să se desprindă cu claritate sensul revoluției române și caracterul ei unitar, idei difuzate larg mai ales în Banat, unde avea un foarte mare număr de cititori.

Deja din primul număr, apărut în 15 iunie 1848, coloanele 11—15, publică un articol inspirat din avântate sentimente românești: „Fraților! Se apropie dieta, adică adunarea țării. Adunare mai vestită decât aceasta, nu a fost în patria noastră (...) și adunarea aceasta mai virtos pentru aceasta va fi așa de vestită pentru că voi fraților, pe care mai înainte vă numeau proști, însă acum vă numesc popor, întâia dată veți fi reprezentați întrînsa. După adevăr, aceasta e întâia adunare de țară; pină acum n-a fost; pentru că cine e țara? voi sunteți, voi, poporul (...) Acestea atîrnă de la voi, căci cum va fi dieta? stricătoare ori folositoare pentru voi. Dacă veți alege deputați buni, atunci veți fi oameni fericiți, iar de nu veți alege deputați buni, atunci sînteți bătutei voi de voi, ba încă și de Dumnezeu“. Sînt îndemnați să aleagă numai români, persoane bine cunoscute și cinstite, oameni de fapte, devotați poporului și să sfideze pe cei care ar încerca să le cumpere votul: „credeți-mă, continuă articolul, omul nu se poate înjosi mai tare decât cînd se vinde pe sine; acesta e cel mai mare păcat; pentru asemenea păcat nicicînd nu vom scăpa de pedeapsa lui Dumnezeu (...) nu vă faceți dară deodată și blestemați și nebuni, că de veți cădea într-o nenorocire, nu va fi cine să vă jelească, ci fieștecine va zice «lasă să piară blăstămății!» că sînt vrednici de pieire. Pentru aceasta, mai odată și mai de o sută de ori vă zic: Fraților! Nu vă lăsați ca să vă cumpere alții (...) de vă îmbie cineva cu vin și cu bani, loviți-l cu vinul în cap și nu vă atingeți de banii lui! că așa nălăuțală (murdărie)

³⁹⁾ Arhiva oficiului protopopesco Lugoj, protocolul circularilor cuprinzînd anul respectiv, circulara nr. 8 din 8 mai 1848; I. D. Suciu, *Revoluția ...* pp. 114—115.

⁴⁰⁾ G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 129.

„Rescriptul imperial” din 3 octombrie 1843.

Manifest imperial din timpul revoluției.

se va prinde de miinile voastre, cît nici para focului din iad nu o va putea arde“.

În același număr (col. 14—15), referindu-se la dieta convocată pentru ziua de 2 iulie, gazeta o consideră o mărturie din care se va vedea „cît de bărbătește v-ați purtat (...) că ce oameni ați trimis de deputați ca să aștearnă jalbele voastre înaintea dietei ; vom vedea că oare nu ați trimis care nici gura nu știu deschide ? sau oameni care nu pentru voi, ci pentru sine vor lucra ?! Deci fraților români ! bine să luați seama, că la alegerea aceasta atirna fericirea ori nefericirea voastră ! Dumnezeu vă povățuiască pe calea cea bună, și vă mintuiască de înșelare ! alegeți oameni din singele vostru, alegeți oameni care au crescut între voi și care cunosc durerile și patimile voastre ; alegeți oameni lucrători și de omenie, căci oamenii de omenie nicicînd nu vă vor înșela ! Fiți ai lui Dumnezeu și păziți-vă mintea !“

Scrise atît de convingător și avîntat de intelectuali atașați grupării radical-democrate revoluționare condusă de Murgu, care era personalitatea centrală a mișcării revoluționare române din dietă, gazeta îi difuzează ideile, adesea pînă la recunoașterea stilului său. Social, acestea sînt împărțite în o serie de articole și expuse lapidar în nr. 14 din 7 septembrie 1848, (col. 212—213) : „Eu cred într-un Dumnezeu care a zidit lumea aceasta în șase zile ; cred cum că omul a fost zidit în ziua a șasea ; însă aceea nu cred cum că ar fi zis Dumnezeu în ziua a șasea : Eu am făcut nemeși și plugari ; nemeșul nu va plăti porție (impozit) ; pe nemeș nu e iertat a-l bate ; iată plugarul acolo, plătească el porția și bateți-l pe el ! facă robotă, dee dijmă și apoi pentru toate acestea îi voi răsplăti pe ceea lume, însă pînă atunci tacă și rabde ! Acestea nu le pot crede, că Dumnezeu nu a făcut deosebire între om și om, ci pe tot omul l-a dăruit cu voie liberă (slobodă) ca fieștecă să se poată fericii și pe lumea aceasta“.

Niciodată nu s-a pledat pînă aci atît de cald, de îndrăzneț și convingător pentru popor, și încă în o gazetă scrisă pentru el. În același sens se va vorbi și despre Murgu în nr. 4 din 7 iulie (col. 59—64), cînd se anunță că în circumscripția Lugoj „se alege de deputat din partea poporului întreg cu un duh și cu o inimă, alesul și marele bărbat Eftimie Murgu“. I. Auran, autorul articolului, îi înfățișează avîntat activitatea : „a fost și este unul dintre cei mai mari voitori și făcători de bine al săracilor. Din-sul numai pentru popor voiește a vieții, iubește dreptatea, și adevărul nu s-a sfiit nici să sfiește a-l spune fieștecui în ochi...“ Urmărit de conducerea aristocratică, aceasta a hotărît că „trebuie să-i apună steaua, că tot cu plugarii să sfătuiește (...) După ce l-au prins pe loc l-au și incuiat la comitat în Lugoj ca pe un hoț, plugarilor și cunoscuților nici că le era slobod să cuvinteze despre dînsul (...) De acolo a fost trimis aici la Pesta, unde fusese închis trei ani și citeva zile și unde foarte mult a trebuit să rabde și să pătimizească“.

Învîngînd însă dreptatea, „atunci merseră la temnița Murgului la 12.000 de suflete ca să-l scoată afară. Mare cinste aceasta fraților, nu nu-

mai lui, ci și tuturor românilor⁴¹. Evenimentul din aprilie 1848 e sărbătorit și de presa din Transilvania⁴¹).

În continuarea articolului, gazeta-și informează cititorii că „în ținutul Zorlențului se alesă Vlad A. ; în ținutul bocșanilor, Ionescu I. (Ioanescu Ștefan), în al Saschii, Bojinca, toți români ; în alte două ținuturi (Oravița și Făget) iar Murgu, ci fiindcă numai într-un loc poate fi, așa, în două locuri va să mulțumească. Cine va fi în aceste două ținuturi, vom vedea“. Și exteriorizînd bucuria, accentuiază : „Vouă fraților români ! Crașoveni (din județul Caraș) vă spunem cea mai mare mulțumire, și vă poftim viață îndelungată pe calea cea devărată care o ați luat“. Dar pe aceiași pagină, în nota în care se face cunoscută alegerea lui Sigismund Pop ca deputat în circumscripția Chioarului, se exprimă îndurerarea că au fost aleși și deputați nevrednici de încrederea poporului, alegătorii lăsîndu-se înșelați, dar redacția îi va demasca „și pe unul ca acela care va vorbi împotriva săracilor și a plugarilor, mai mult să nu-l trimiteți la dietă, ca să nu vă aducă legi stricătoare“. Promisiunea va fi îndeplinită cînd Ioan Dragoș și deosebit Iosif Ambruș vor interveni în dietă ca sprijinitori ai proiectului de introducere a limbii maghiare în școlile elementare românești de la sate și a definirii conceptului de națiune genetică și politică. Atunci, vor fi puse necruțător în discuție, cu vederi moderne, documentat, elocvent și cu un aspru accent polemic de Vincențiu Babeș în trei numere ale gazetei, în realitate un moment din lupta revoluției românești pentru apărarea principiilor revoluționare în cadrul revoluției kossuthiste.

Alegătorii din județul Caraș, meritau cuvintele de prețuire ale gazetei. Mobilizarea totală a maselor, spiritul în care s-a făcut aceasta prin intelectualii satelor, fără a lipsi nici ridicarea problemei agrare, nici aceea a libertății și egalității și nici indemnurile trimise conștiinței și sufletului prin „Amicu poporului“ ce-și adevărește numele, își vădește rezultatele. Alegerile s-au desfășurat într-o atmosferă de amenințări, de acțiuni de intimidare, cu încercări de a cumpăra voturile, însoțite de o serie de alte acte ostile, comise de administrația aristocratică față de alegătorii români și de candidații lor. Dar departe de a-și realiza dorințele, au sporit hotărîrea poporului care era conștient că nobilimea își va apăra interesele proprii și că era vrăjmasă principiilor revoluționare. Un țăran din părțile Făgetului își rostea simplu și realist convingerea, cînd se vesteau public legile votate de dietă : „Cine-și taie punga de voie (...) din an în an au mai adăugat peste greutatea noastră, dar să ne dea de voie ?!“⁴² Rămîneau doar faptele. Și au fost aleși numai deputați români propuși de Murgu, al cărui cuvînt era autoritatea supremă. Guvernul și presa, nu-și pot stăpîni iritarea. Candidații guvernamentali, chiar dacă

⁴¹) „Organul lumînării“ din Blaj, nr. 48 din 1848, publică un reportaj trimis de un martor la evenimentul eliberării, înfățișînd-o ca o manifestare de mari proporții și entuziasm. Caii de la căruța care îl duceau au fost desprînși, căruța a fost trasă de tineri în nesfîrșite strigăte : „Vieze Murgu coroana românilor“ și l-au însoțit cu mare triumf, cum la un așa strălucit bărbat se cuvine ...”

⁴²) P. Gruescu, *ms. cit.*, f. 71 v.

sunt români cu nume bine cunoscute, sînt respinși de alegători. Contestațiile susținute de guvern și de dietă, anulările de alegeri, au ca urmare tot victoria candidaților propuși de Murgu. Intervenția deputatului Aloisiu Vlad, e întîmpinată în dietă de opoziția guvernamentalilor⁴³. Cît privește componența dietei, „Amicu poporului“ nr. 8 din 30 iulie (col. 119—120), precizează că la acea dată era compusă din 450 deputați (377 din Ungaria și 73 din Transilvania) din care 17 români, înșirați nominal, însoțind informațiile cu observarea: „ni se pare că după numărul poporului românesc sînt foarte puțini însă noi am fi și așa mulțumiți, de cumva ar fi toți asemenea însuflețiți de fericirea poporului nostru“.

În circumscripțiile electorale Oravița și Făget, după renunțarea lui Murgu, se fac alegeri. La Făget e ales în 31 iulie 1848, Dionisie Cioloș (Cioloș, Cioloacă), calfă de măcelar, împotriva bancherului Wodianer din Budapesta, cu întinse proprietăți la Căprioara din apropierea Făgetului, fapt cu o neașteptată semnificație și definitivă pentru caracterul mișcării revoluționare românești din Banat. Maxim Pascu, inspectorul școlilor românești din județul Caraș, îl înlătură pe bine cunoscutul Emanuil Gojdu care reprezenta gruparea burgheză democratică și pe Bálog László în alegerea din 31 iulie, invalidată de dietă, dar e reales tot el în 22 august 1848, alegere soldată cu bătăi, focuri de arme și cu mulți răniți. Alegerea lui Ștefan Ioanescu la Bocșa a fost de asemenea invalidată de dietă și fixată pentru data de 8 august, cînd e reales împotriva contra-candidatului Gheorghe Ioanovici de Duleu și Valea Măre, macedo-român, fost deputat de Timiș înainte de 1848, mai tîrziu cu merite pentru cauza românească, alegeri din care n-au lipsit bătăile și răniții. Alegerea lui Axente Bojinca în circumscripția electorală Sasca, și aici cu lupte și răniți, a fost invalidată de două ori ca să fie iar reales în 22 august 1848⁴⁴.

Starea de spirit a românilor cu tot ce-i aparține, e redată fidel de un alegător cărturar din circumscripția electorală Făget, cu prilejul alegerii candidatului Cioloș. Wodianer, bancherul și „domnul de pămînt“, contra-candidatul său, „voind a cumpăra voturile din ținutul Făgetului ca să fie ales la dietă, ținu un prînz politic unde fu chemat vice-șpanul comitatului (subprefectul județului Caraș) cu toate notabilitățile ținutului: preoți, învățători și mult popor“. Convingîndu-se însă că poporul nu-l va vota, oferă sume mari unor persoane, 2000 florini și diurna de deputat pe trei ani pentru o fundație românească, dar, continuă autorul manuscrisului: „socotind că mai mare degradare națională n-ar mai putea fi decît un drept așa frumos și scump ca reprezentăția poporului la întîia sa dobîndire și regenerație a o vinde pentru dobînda ludei care prețui pe Hristos cu 30 arginți, și așa ne-am ținut statornicia, dreptul nostru a-l da numai românului nostru măcar și celui mai slab, însă român. Așadar, rău să înșeală cine crede că poporul român e simplu, sălbatec, cînd el pe drum le-

⁴³) Aloisiu Vlad de Seliște, *Cuvențări dietale ale lui ...*, Lugoj, 1865, pp. 1—2.

⁴⁴) Despre alegeri. I. D. Suci, *Revoluția ...* pp. 114—127, unde întreaga lor desfășurare e prezentată detaliat, pe bază de documente.

gitim, liber își știe debuințele sale, condus la rezultat plăcut ; își știe manifesta dorințele sale, și încă pe un drum de el neumblat pînă acum⁴⁵⁾.

Deputații din cele patru circumscripții cărășene, sînt acceptați de dietă abia după ce aceasta și-a dat seama că luptele și vărsarea de sînge pe care le-a provocat, au dat mișcării revoluționare românești din Banat un caracter propriu ca urmare a desconsiderării legilor pe care le-a votat și că a creat nu numai contradicții. „Amicu poporului“ în nr. 14 din 7 septembrie (col. 202), îi primește cu anumite rezerve : „Precum se vorbește spun că toți ar fi români ; ne pare bine, pe cei doi dintii îi cunosc și eu că-s români (Bojinca și Ioanescu), iar ceilalți doi (Cioloș și Pascu) sînt români adevărați sau numai de acum de curînd căpătați pîrgavi români : după ce vor cînta odată în strana țării un tropar, îi vom cunoaște că cu cine avem de lucru“. Dar Bojinca, Ioanescu și Pascu, intelectuali și oratori apreciați, ajung la Budapesta după aprigile dispute din ședințele dietei de la 26 august și cînd discutarea revendicărilor românești se amîna mereu. Și vin cu experiența și concluziile oferite de alegeri.

În partea de est a Banatului, militarizată și aflată sub dominația austriacă, alegerile stabilite pe ziua de 5 iulie 1848 au fost zădărnice, dar cum se precizează în sentința de condamnare a lui Eftimie Murgu, dată de tribunalul marțial din Budapesta : „la 17 iulie (1849) s-a aflat de față la o adunare de popor ținută în Caransebeș pe cînd era ocupat de insurgenți, pentru alegerea unui deputat pentru dieta ilegală ce a primit alegerea ce a căzut asupra-i⁴⁶⁾. În județul Timiș, cu toată influența episcopului Jivkovići și a imperialilor, sînt aleși doi deputați români, în circumscripțiile electorale Comloș și Lipova unde ca și în cîteva circumscripții din județul Arad, s-au înregistrat bătăi și vărsări de sînge. În Maramureș și Satu Mare, nu ne sînt cunoscute încordări.

Dar tensiunile sînt alimentate mereu. Baronul Iósica scrie în mai 1848, un articol plin de violență împotriva românilor, la care Murgu, Sigismund Pop și șase deputați, îi răspund fără reticență, cu demnitate, tot într-un ziar maghiar din Budapesta : „Noi cunoaștem greșelile cele vechi ale aristocrației transilvănene, precum și greșelile ei după reformă ; poporul le simte apăsate și vîitîndu-se de durerea rănilor sale ; acela care ia parte la durerile poporului, după părerea lui Iósica este întăritător și rebel. Rebel, domnule, acela care apasă poporul (...) noi batjocurăm nu vom suferi niciodată. Înainte cu secole, părinții noștri au cunoscut și au pretins drepturile noastre ; noi încă numai aceasta facem, și mai departe nu ne întindem. Așa este : timpul aristocrației s-a trecut și acela, pe care cu puțin înainte Iósica-l putea bate ca pe o vită, trebuie acum să împărtaşească de asemenea drepturi cu dînsul. În zadar este toată opozițiunea ; secolul al 19-lea este secolul drepturilor. Așa dar, după spiritul secolului, ce am voi ? Nu voim privilegii ; noi pretindem nici mai puțin decît drepturile legale, nici mai mult decît da constituția născută din spiritul secolului. Constituțiunea nu este numai proprietatea ungarilor, dar și a ro-

⁴⁵⁾ P. Gruescu, *ms. cit.*, ff. 73 v-74 r.

⁴⁶⁾ „Gazeta Transilvaniei“, nr. 87, din 29 oct. 1851, p. 360.

mânilor (...) Ungurilor asemenea sîntem, voim a fi, vom și fi, căci în fruntea constituției este scris cu litere mari : libertate, egalitate, frățietate. De aceste principii noi așa de strîns ne ținem, încît numai moartea va putea răsturna convingerea noastră⁴⁷⁾.

La această acțiune de apărare la parte presa românească din Transilvania și din București, iar Ion Maiorescu, personalitate politică de prestigiu, îi comunica lui Barițiu, din Viena, la 19 mai 1848, că a luat apărarea „în presă (față) de calomniile de comunism și daco-românism, ieșite de la partida conservatoare maghiară, în capul căreia stă Iósika“, scrisoare apărută în „Transilvania“, nr. 16 din 15 august 1877, în care Barițiu publică cunoscuta scrisoare a lui Murgu din 20 iulie 1848, trimisă lui Bălcescu (pp. 184—185), însoțind-o cu o notă amplă despre „renumitul bărbat Eftimie Murgu“ care îi încadrează activitatea revoluționară și în împrejurările proprii Banatului, cu referiri la „confederațiuni maghiaro-românești“, dar din perspectiva anului 1877.

În răspunsul dat lui Iósika, e programul de luptă pentru drepturile poporului, manifestul acestei revoluții românești, convingeri cărora Murgu le-a rămas credincios pînă la sfîrșitul vieții și pe care gazeta „Amicu poporului“ le atestă consecvent. În coloanele ei, numărul mare de cititori și colaboratori din Banat e informat despre tot ce putea întări conștiința națională, solidaritatea românească și lupta pentru drepturi. În nr. 12 din 24 august (col. 186—188), articolul „Cauza preotului de la Roșia“, expune cu revoltă torturile la care a fost supus preotul Simeon Balint, acuză guvernul și dieta și întreabă : „Sau doară aceasta e frățietatea, care unii oameni atîta o pomenesc ? ...“ Cerînd împlinirea dreptății, încheie : „Căci numai așa se va reacheza pacea și frățietatea între români și unguri“. Rubrica „Ce e nou în Budapesta?“ din nr. 14 apărut în 7 septembrie (col. 221), referindu-se la arestarea, apoi la eliberarea lui A. Treboniu Laurian și Bălășescu în Transilvania, cînd mulțimea îi ovaționa în „strigări nenumărate de să trăiască nația românească“, întreabă în ultimele fraze : „Dar oare aceea prin a căror poruncă se prinseră suspomeniții, ce scop voiesc a ajunge ? Simpatie între români și unguri, or doar ocîrmuirea lui Meternich iară ? !“ Anterior, în nr. 10 din 10 august, articolul „Cu cine să ținem noi românii“, răspundea la sfîrșit : „Firește, că dintii, noi cu noi, apoi cu frații noștri unguri“.

Cînd Societatea maghiară a egalității a luat în dezbateră revendicările românilor în ședința sa din 20 august 1848, „Amicu poporului“ nr. 12 din 24 august (col. 188—190), referindu-se la singura sa concluzie : că Biserica românească „trebuie despărțită de cea sirbească“ și că „în trebile bisericesti și școlastice va rămîne limba română“, continuă : „Noi de astă dată așteptasem mai mult ; adevărat că și acestea sînt între dorințele noastre, dar pe lîngă acestea mai avem noi și altele care nu s-au pus

⁴⁷⁾ Articolul lui Iósika, a apărut în nr. 108 din iulie al ziarului „Pesti Hirlap“. În traducere, răspunsul a fost publicat în : „Foaia pentru minte, inimă și literatură“ nr. 32 din 9 august 1848 ; „Învățătorul poporului“, Blaj, nr. 15 din 18 august 1848 ; Tr. Topliceanu, *op. cit.*, pp. 138—141 ; I. D. Suciu, *Eftimie Murgu. Scrieri*, pp. 454—458.

acolo, și pe care le vedem a fi de neapărată trebuință, precum ne este plinea cea de toate zilele..." Iară în nr. 16 din 21 septembrie (col. 252), vestește cu neîncredere pe deplin justificată: „Deputații români au făcut un proiect de lege pentru asigurarea naționalității și a limbii românești; proiectul acesta s-a și așternut Casei de jos și noi tare nădăjduim cum că, cît mai de aproape se va lua la dezbateri, despre ce și pe dumneavoastră cu toată dragostea vă vom înștiința“. Dezbaterile din ședințele dietei de la 26 august 1848, sînt deja cunoscute, iar asupra unor aspecte, voi reveni.

Nu lipsește nici ironia, ca în nr. 12 din 24 august (col. 187—188), unde anunțînd punerea în circulație a unor bancnote maghiare și referindu-se la textul despre sancționarea falsificatorilor, tipărit în 5 limbi, limba română fiind ultima, încheie: „Bine a știut acela care a pus limba română tocmai la urmă, că românii nu se pricep către așa ceva“.

*

* *

Acțiunile grupării revoluționare democratice conduse de Murgu în apărarea cauzei românești exprimată cu deplină claritate de „Amicu poporului“, sînt susținute energic și cu uimitoare pătrundere prin condeiul bănațeanului Vincențiu Babeș, atunci tinărul de 27 ani, mai tirziu figură proeminentă a generației pașoptiste din vestul Carpaților, colaborator cu versuri în spirit revoluționar și corespondent al gazetei. Prilejul îl oferă discuțiile din ședința dietei din 7 august 1848 privind proiectul guvernului ce prevedea introducerea limbii maghiare în școlile elementare ale naționalităților din Ungaria. Babeș, inspector al școlilor, fără a fi deputat, după o scurtă expunere în legătură cu problema pusă în dezbateri la care au luat parte mai mulți deputați români, în numele „interesului și dreptului naționalităților nemaghiare, cum și a situației grele cauzată de apăsarea națională“, se oprește la discursul rostit în dietă de Iosif Ambruș, deputat român de Bihor, căruia îi răspunde în trei numere consecutiv.

Se aștepta, scrie Babeș în nr. 11 din 17 august, col. 166—168, să se demonstreze de deputații români că prin introducerea limbii maghiare în „școalele elementare nemaghiare de comun (sătești), nu vor decît a batjocori dreptul și dreptatea, a funda obscurantismul în țară, a ne despoia patria de frumosul viitor ce-i aride“, fapt ce era ușor de dovedit. Într-o vreme cînd toate popoarele caută cele mai simple modalități de a se cultiva și a propăși „a avea și a pretinde serios cultivarea milioanelor douăsprezece, prin o limbă necunoscută, au nu este aceasta mai mult ca răutate?! Are istoria genului omenesc exemplu, ca să fie cultivat veri unde-va *trei părți* din patru a cutărui popor, popor zic, prin o limbă foarte mărginită, prin limba unei părți din patru a poporului? Poate mintea dreaptă cuprinde și pretinde atare lucru, și încă în suta a nouăsprezecea? Noi nu vedem... Limba maghiară chiar și în calitatea de limbă diplomatică (oficială), nici trage, nici poate trage după sine atari măsuri...“

În nr. 12 din 24 august, col. 179—186, reproduce cuvîntarea lui Ambrus care afirmase că în Ungaria există o singură naționalitate, cea maghiară, celelalte fiind „feluri“, „genuri“, „spite“ în ungurește „fajokat“, votînd pentru introducerea limbii maghiare ca limbă de predare în școlile sătēști ale națiunilor conlocuitoare.

Babeș, cunoscut în publicistică prin polemica avută cu Andrei Mușșianu în probleme de limbă literară, e necruțător față de Ambrus, care „nu se sfii a se numi «fel» de olah, numai pentru ca să poată compromite națiunile nemaghiare din patrie-ne, și pentru ca să poată face un compliment lingușitor vreunui maghiar îngîmfat (...) că de ar fi în vinele dînsului ma numai o picătură de sînge roman, ar trebui să simțēască și să vorbească, să cugete și să lucre mai românește, sau cel puțin mai înțelepțește. Cît mai au bieții români a suferi, și chiar de la aceia pe care-i țîn de ai săi! Și nu știm ce să spunem: simplitate rușinătoare, sau caracter dezmațat? Fie ce va fi, noi din parte-ne, simțim datorința a crede partea mai bună și a deștepta în rătăcitul nostru, încît ne-ar fi cu putință, simțăminte și idei despre națiuni și naționalități și relațiile lor către olaltă, mai clare și mai adevărate“. În continuare, Babeș ridică pentru prima oară la noi, problema conceptului de națiune genetică și națiune politică, în august 1848, situîndu-se pe cele mai avansate poziții europene în această privință și folosînd pentru susținerea propriilor idei, trei lucrări străine.

O lucrare deosebit de valoroasă apărută recent ⁴⁸⁾, analizînd evoluția acestor două concepte în gîndirea românească, insistă asupra considerațiilor din lucrarea lui Babeș apărută în 1860 ⁴⁹⁾ în limba germană și română, într-o altă conjunctură politică dar tot cu scopul de a susține drepturile poporului român. În 1848 însă, Babeș le acordă cel dintîi o importanță aparte, le dezvoltă mult mai cuprinzător, polemic și militant, de fapt un studiu extins meritînd atenția cercetătorilor, cu precizarea că a fost difuzat într-o gazetă larg răspîdită, în timpul revoluției cînd efectele ideilor nu puteau rămîne fără ecou.

Babeș gîndește modern raporturile dintre națiunea politică și națiunea genetică, raporturi ce nu pot fi decît de deplină egalitate. Națiunea genetică este datoare să-și apere naționalitatea cu toate posibilitățile, să se cultive în spirit național, să progreseze, să-și fortifice conștiința națională. Are de asemenea marea obligație de a-și uni „toate măduarele sale strîns laolaltă și a forma națiune și naționalitate politică, ca de la care poate aștepta firește mai multă securitate națională“, referindu-se evident la unirea tuturor românilor. Spre realizarea acestui scop, națiunea genetică este îndreptățită a se uni cu una sau cu mai multe națiuni in-

⁴⁸⁾ G. Em. Marica, *Studii de istoria și sociologia culturii române ardelenne din secolul al XIX-lea*, vol. I, ed. „Dacia“, Cluj-Napoca, 1977, pp. 279—280. Lucrarea, cuprinde valoroase analize privind ideile social-politice ale bănățenilor Alexandru Mocioni și Aurel C. Popovici, pp. 284—299.

⁴⁹⁾ *Causa limbilor și naționalităților în Austria, pertraptată de un român* (Vincențiu Babeș), Viena, 1860.

tr-un stat. Dacă un stat poliglot încalcă libertatea națiunilor genetice și naționalitatea lor, dacă sfidează aceste principii, se autodesființează.

Pentru importanța pe care o prezintă din acest punct de vedere ideile lui Vincențiu Babeș și cunoscând că „Amicu poporului“ a devenit o raritate greu accesibilă pînă și cercetătorilor, dau o extensiune adecvată citatelor.

„Cuvîntul «națiune» — scrie Babeș — să ia în timpul mai proaspăt cam în două înțelesuri: în înțelesul său etimologico-firesc și în înțelesul fiptic, politic. De comun se ia în înțelesul cel dintîi, și atunci însemnează suma oamenilor de o origină și o limbă, cu unele - aceleași datini, unul - același caracter firesc, fie oamenii aceștia oriunde, fie liberi ori supuși, civilizați ori nomazi. Originea, limba, vestmîntul, datinile, cîntecele și alte note caracteristice ale oamenilor acestora laolaltă abstras luate, dau caracterele lor naționale, firesc, concret luate, fac naționalitatea lor firească sau genetică, de care lipsindu-se națiunea înceată a fi națiune, precum înceată omul a fi om, lipsindu-se de caracteristica omenității. Alăturînd pe lingă cugetele acestea cele aproape trei milioane de români din patrie, care au toți una-aceeași origine, romană, una-aceeași limbă, romană, unele-aceleași datini, romane, una-aceeași caracteristică fizionomică, romană, unele-aceleași melodii naționale, dulci și duioase, române, cu un cuvînt, una-aceeași fire și simțire romană“. Și răscolind în conștiința lui Ambruș și a altor „rătăciți“, îi întreabă: „Oare ierta-va să fie românii națiune adevărată romană? sau ba? Avea-va grația a le recunoaște naționalitatea lor genetică, clară ca soarele“, și îl lasă să se mai socotească.

Mai puțin obișnuit, națiunea și naționalitatea se iau în înțeles politic „și atunci înseamnă națiunea suma oamenilor dintr-o țară, cu o limbă diplomatică (oficială), cu o lege și cu un drept politic, înseamnă poporul însuși, poporul în cel înțeles luat, în care se lua la romani cînd se zicea «populus romanus» (...) cînd se zicea «vox populi vox dei» (...) cînd se zice «majestas populi», cînd recunoștea că poporul are maiestate“. În acest sens, naționalitățile genetice sînt „amăsurat subordonate“ națiunii politice. Și continuă: „Alăturînd pe lingă ideea aceasta românimea din Ungaria, firește, că nu este națiune politică, ci numai parte esențială a aceleia; dar chiar atît de puțin este națiune politică și maghiarimea (...) Atît nu se poate nega, că și dinșii, și oricine, afară doar de reprezentantul Ambruș, cînd zic și scriu «magyar nemzet» nu înțeleg cele patru milioane de maghiar, ci înțeleg pe cele vreo cincisprezece milioane de concetățeni liberi ai patriei împreunate, și în așa întîmplare noi românii traducem «magyar nemzet» cu națiune ungară, spre a distinge de națiunea maghiară, care este numai cam a patra parte a națiunii ungare (politice). Dacă cineva ar aluneca a crede, a la Ambruș, cum că în Ungaria numai maghiarii sînt o națiune, acela ar deveni deodată la absurditatea absurdităților, de buind a mărturisi că, sau că Ungaria are numai ca la patru milioane de concetățeni, sau că românii, germanii, slavii și a. n-au origine, n-au limbă, n-au datini, nu sînt oameni ci păsări (...) sau Dumnezeu știe ce feluri de

ale lui Ambruș. Oricum, ideea națiunii și a naționalității politice nici șterge, nici că poate șterge națiunile și naționalitățile genetice ; din contră, are sfința datorință naționalitatea politică a asigura existența celor genetice . . .” Dar judecata sănătoasă va trebui să triumfe și expresiile „fel“, „gen“, „spiță“, „faj“, vor rămâne numai pentru regnul animal, vegetal și mineral, iar „noi oamenii vom fi ceea ce și sintem : compatrioți, liberi, egali, frați, și laolaltă luați : popoare, națiuni, ginți“.

În virtutea acestor adevăruri, națiunea genetică are mai presus de toate următoarele drepturi : 1. a exista, adică a fi și a rămâne națiune (. . .) și dacă are națiunea drept a exista, nu poate a nu avea drept și datorințe. 2. A se lupta ager, din toate puterile în contra oricărui atac de moarte, sau numai de primejduire. 3. A apuca și a se folosi de toate mijloacele drepte spre propășirea în cultura sa națională, spre ce mai mult ajută ridicarea și lățirea literaturii naționale, iar la aceasta, mai cu seamă poezia și istoria națională, fără de care naționalitatea lingezește și curînd - tirziu degenerînd, își pierde caracterul originar. 4. A-și îndrepta toate mădulările sale strîns laolaltă și a forma națiune și naționalitate politică, ca de la care se poate aștepta firește mai multă securitate națională. Încît totuși pozițiunea geografică, împrejurările politice, neajunsurile sale fizice și morale ș. a. ar împiedica atare împrejurare, are națiunea drept și datorință a se însoți tot pentru acest scop cu altă națiune, sau și cu mai multe națiuni într-un stat“. A nu accepta decît ce aparține națiunii sale, a considera ca al tău ce e străin și a disprețui cu trufie ce nu poți reduce ca al tău „surpă și nimicește“ națiunile. 5. Punîndu-se în situația altor națiuni și trăgînd concluziile logice, să se ferească de izolare, asigurîndu-și astfel respectul și fericirea.

În nr. 13 din 31 august, col. 195—201, referindu-se la națiunea politică formată numai din o singură națiune genetică, afirmă că îi revin aceleași drepturi și datorii ca și acelea de a se însoți după necesități cu alte națiuni politice din afară ; o națiune genetică însă „pînă se află într-un stat sieși asemenea, sub o naționalitate politică, nu poate face de sine, ci numai cu toate împreună“ ; dacă națiunea politică e formată însă din mai multe națiuni genetice, nu i se pot discuta drepturile și datoriile istorice, politice și naturale, adică : „Aici cele din urmă sînt în citva ici-colea mărginite prin cele dintii, așa însă, cît cele dintii cînd vin a se lupta drept în contra celor firești spre nimicirea lor, neîfiind puțință a se înbina laolaltă, atunci firește, dinsele apun și se nimicesc“. Dovezi concludente, oferă trecutul apropiat dar „argumentînd prea cu de-amănuntul“ ar ajunge să fie „numeroșilor pseudo-politici nesuferit“.

Dar „scopul mai de căpetenie pe care-l cuprinde mintea, pentru care pot, ba au datorința a le mai împreuna sau a rămîne împreunate națiunile genetice într-un stat, în lumea cultă nu poate fi altul, decît asigurarea existenței sale libere naționale și statul, nerătăcit va avea pururea înaintea ochilor aceasta, și cu cît va păși lumea în cultură mai departe, cu atît va recunoaște aceasta mai cu seamă : toate celelalte scopuri devin

analiza din urmă, numai mijloacele și ajungerea scopului atins, și drepturile și dorințele atării națiuni nu pot sta în contra scopului acestuia". Spre exemplu, statul sau națiunea politică compusă din mai multe națiuni genetice, are dreptul și datoria a recunoaște o limbă, a națiunii genetice mai numeroasă dacă aceasta ar fi îndeajuns de cultă, ca limbă oficială, firește „numai pentru îndeminarea și comoditatea organismului său, dar statul nu are nici un drept ca prin limba oficială să le ducă la ruină, sau să le aducă prejudicii. „Scurt : limba diplomatică, n-are drept a se întinde mai departe decît pînă ca să fie legătură chilinelor (deosebitelor) naționalități între sine și cu guvernul (...) în sinul națiunii genetice însă, n-are dînsa ce căuta ; acolo nu se cuvine, nici este drept să domnească altă limbă, decît limba poporului. Acestea sînt adevăruri, pe care în deșert s-ar frînge cineva a le răsturna...“.

Ambruș nu putea fi menajat cînd susținea că acordarea libertăților pe seama națiunilor nemaghiare, ar fi „călcarea în picioare a naționalității politice“ pe care au obligația să le susțină ; că „în școlile elementare românești limba învățăturilor să fie cea maghiară“ și că aceasta ar deschide „raiul națiunilor nemaghiare“. Babeș, nu are nici o reținere cînd îi califică atitudinea și adaugă : „raiul românului numai chiar în cultura limbii sale și în dezvoltarea liberă, neependinte, a naționalității sale genetice, firește, la noi sub protejerea naționalității politice se poate afla ... că națiunea română încă are limbă, și apoi ce limbă ! limbă mai dulce decît dulceața, mai ușoară decît oricare alta, decît viața mai plăcută și mai prețuită, exemplu de armonie și eufonie ...“. Iar „spre mîngierea românimii pentru oala cea rătăcită“ reproduce cuvîntarea lui Sigismund Pop rostită în aceeași ședință a dietei : „Treaba creșterii este cea mai sfîntă și care nu suferă îngustări ... Cînd vorbim despre treaba creșterii poporului, atunci poftesc în interesul patriei, ca să dea deplină libertate, și nimeni să nu fie apăsător. Întreb pe cei ce poftesc ca limba mumească să fie scoasă din școli, cum le-ar plăcea cînd s-ar cere ca limba dinșilor să fie scoasă din școli ?“ Se pronunță categoric împotriva acțiunilor de desnaționalizare, de a impune la trei pătrimi limba sa dincolo de funcția ei ca limbă oficială, în problemele administrative, astfel, constituția „nu e aceea, de ce am voit noi să o trimbițăm (...) și pentru aceea, nu țin de cetățean mai bun pe acela ce e maghiar, decît pe acela ce doar vorbește sirbește sau românește“.

Apărînd cauza în mod logic și convingător, Pop se rostește : „Deoarece soarta ne-a amestecat, cît formăm în țara aceasta poliglotă ceva quolibet, lipsește să ne dăm după împrejurări, și împrejurările acestea pretind, ca în școlile elementare, fiecare să învețe științele în limba sa ... De 1700 de ani, decînd sînt românii în această patrie, văzînd intrarea hunilor și a avarilor și pe tătari și nu i-a despoiat nime de limbă-și, nu mă tem eu că le va răpi cineva limba. Și cauzele imi sînt acestea, multe și fundate imi sînt cauzele și rog să mi le ascultați. Înpoporăriunea (populația) Transilvaniei face ca la două milioane și din acestea două milioane,

un milion și jumătate sînt romîni, aceștia în punctele sale petiționale aceea au declarat, că în uniune numai așa consimt, dacă li se vor lăsa școlile neîngustărite, dacă nu se vor încărca asupra-le cu tărie, ce dinșii nu vor accepta. Nu voiesc deci alte dispozițiuni, decît după apunerea arătată“.

Intervenția lui Sigismund Pop și a altor deputați nu au fost luate în considerare, iar dieta a votat proiectul de lege prezentat de guvern.

Vincentiu Babeș în nr. 16. din 21 septembrie 1848, revine asupra problemei în interesanta poezie „Națiunea fără naționalitate“ exprimînd-o plastic și comparativ. Tot el semnează alte două poezii cu teme sociale, iar în nr. 19 din 12 septembrie, o corespondență din Arad în care apără cauza românească de atacurile din presă și relatează despre evenimentele din Arad. Atanasie Marienescu, în nr. 18 din 3 septembrie, publică poezia „Cîntec european. Pofta păcii“, alți bănățeni semnează versuri, ca preotul Ilie Paulescu din Coșteiu Mare și se înscriu între colaboratorii gazetei.

*
* *
*

În contextul informațional politic al gazetei, dat cu multă semnificație maselor, între relatările despre decurgerea revoluției în Europa, se acordă un spațiu bogat revoluției din Țara Românească, iar în nr. 11 din 17 august, după o simțită expunere a împrejurărilor în care s-a petrecut evenimentul, publică pe prima pagină „Oda la eroina Anetta Ipatescu“ a poetului C. Aricescu (9 strofe a șase versuri), după ziarul bucureștean „Pruncul român“.

Avocatul din Budapesta, Petru Farchici, semnează însă în nr. 6 din 17 iulie (col. 86—89) articolul „Mișcarea românilor din Țara Românească“, în care exteriorizează discret încrederea în împlinirea aspirațiilor la unitatea politică a tuturor românilor dată de spiritul anului 1848, articol din care citez : „În timpul mai deaproape, începînd din Franța, a apucat a se lăți în toată Europa un duh de libertate, egalitate și frățietate. Popoarele au început a-și cunoaște drepturile sale și nu s-a mai putut afla putere care să le poată stăvili (împiedica) în recîștigarea lor. Dar cine ar și putea opri ceia ce e drept, ce se reazăimă pe temeiurile drepturilor firești și a Sfintei Evanghelii ; voia lui Dumnezeu, e voia poporului, și voia poporului, e voia lui Dumnezeu ! Mișcările acestea care prin toată Europa s-au făcut în folosul libertății, egalității și a frățietății, nu au putut să nu străbată și la frații noștri români din Țara Românească ! Deci bărbații cei mai luminați ai poporului românesc dimpreună cu poporul, în numele poporului românesc, au hotărît următoarele puncturi spre punerea așezămîntului fericirii și a mării nației românești“, cunoscuta Proclamație de la Izlaz formată din 22 puncte pe care o dă în întregime, după care continuă : „Aceștia sînt articolii hotărîți de frații noștri din Țara Românească, prin a căror împlinire voiesc a-și dobîndi fericirea sa și a ridica la sta-

rea celorlalte nații luminate din Europa. Și într-adevăr de vor rămâne pe calea aceasta, nu numai se vor face fericiți, ci și tari și puternici“. În final, autorul se exprimă insufletitor : „Așa cugetă și grăiesc frații noștri din Țara Românească. Iar noi, cu cea mai curată inimă și cu cea mai mare credință, zicem : Amin“.

E viziunea lui Murgu ce cuprinde într-un tot unitar întregul neam românesc, e scopul final al luptei pentru care s-a dăruit, în care a crezut cu toată convingerea și a căutat drumul cel mai scurt pentru a-l realiza. E o luptă deschisă în care „Amicu poporului“ din capitala țării, desfășoară larg steagul spre a mobiliza masele în acest scop, dându-le o înaltă conștiință unitar românească.

O notă publicată în nr. 9 din 3 august, col. 139, vorbește de la sine despre atitudinea românilor aflați sub dominație străină, față de frații de peste munți, mereu înprospătată în conștiința maselor : „Auzim că domnul Goleșco, fiind trimis de către ministerul provizoriu al Țării Românești ca să cumpere arme, s-ar fi rugat de ministerul unguresc ca să-i fie iertat a trece arme din țara ungurească, însă cererea i s-a tăgăduit ; de e adevărat lucrul acesta, noi nu știm ce politică a putut avea ministerul nostru tăgăduind cererea, că un om cu mintea sănătoasă nu poate crede că ministerul unguresc nu ar voi libertatea Principatelor Românești, și prin urmare o alianță frățească cu acelea ! ; cum zic, noi nu credem acestea, și socotim că e numai o scornitură“.

Murgu promite și intervine pe lângă guvernul maghiar pentru aprobarea trecerii armelor, dar fără rezultat.

În nr. 13 din 31 august (col. 206), gazeta informează că : „În 15/27 a lunei acesteia, trecu pe aici Maiorescu, solul din Țara Românească, care-i trimis în Țara nemțească la dieta din Frankfurt, spre a face cointelegere între Principatele române și Țara nemțească“. Maiorescu, care ajunge în Budapesta a doua zi după marele discurs rostit în dietă de Murgu, se înțilnește cu el și denunțat, se pare de Gojdu, că ar complota în vederea unirii tuturor românilor, e arestat și eliberat apoi în urma dispozițiilor date de Kossuth după lămurirea situației și îi recomandă ca cele două guverne să facă schimb de agenți diplomatici⁵⁰⁾.

Sînt cultivate și sentimentele față de Franța, într-un context general românesc. În nr. 2 din 22 iunie (col. 32), gazeta publică : „Pe fața pămîntului, nu avem mai buni prieteni noi românii decît pe francezi ; ei de multe ori vorbesc despre noi și tot binele ne voiesc ; dar nu numai despre noi vorbesc, ci și despre frații noștri cei din Țara Românească și Moldova, căci cum i-ar putea scoate de sub jugul care îl poartă din partea musulilor și a turcilor ...“.

Lipsa de receptivitate a aristocrației față de revendicările naționalităților care formau 3/4 din populația Ungariei, în acest veac al redeșteptării naționale, prin tot ce a făcut această clasă suprapusă care nu putea judeca în timp și nu înțelegea mersul grăbit al istoriei spre libertatea po-

⁵⁰⁾ I. D. Suciu, *Revoluția ...*, pp. 161—162.

poarelor asuprite, a provocat ostilitate și a dat mișcării revoluționare românești un conținut propriu, democratic, în însăși cadrul revoluției maghiare, cu urmările ce nu puteau fi altele.

Din hotărârile conferinței de la Budapesta din 21 mai, din hotărârile adunării de la Lugoj, nu s-a realizat nimic. Dieta amina mereu discutarea problemelor românești și proiectele de lege prezentate de deputații români, prilejuiesc dispute aprige. Răspunsul lui Kossuth și atacurile presei aristocratice, confirmau că guvernul nu intenționa să le înfăptuiască, iar în dietă s-a pus în discuție maghiarizarea școlilor românești. Alege-rile de deputați, confirmau ostilitatea clasei conducătoare față de cauza românilor. Despre reforma agrară nu se mai vorbea și conflictele cu marii proprietari și cu administrația abuzivă, se înmulțeau. Vestile pe care le aducea „Amicu poporului” sporeau cu fiecare număr neîncrederea și fortificau conștiința națională a românilor din Banat, alăturându-i de imperialismul Habsburgic, darnic în promisiuni neimplinite, dar care a rămas singura soluție.

În această atmosferă grea se desfășoară în Banat, la începutul lunii septembrie 1848, activitatea inchizițională a comisiilor de recrutare pentru armata revoluționară maghiară, de către funcționari obișnuiți să folosească numai forța și teroarea. Revolta izbucnește la Bara, trece la Ohaba, Șuștra, Topolovăț, se extinde în județul Timiș și culminează cu masacrul de la Făget, unde se răsculaseră 7.000 de țărani din jur, descrise impresionant de un participant⁵¹). În ziua de 6 decembrie 1848, satul Firliug a fost ocupat de gardiști, populația s-a refugiat în păduri, iar satul a fost devastat și incendiat, inclusiv apartenențele boierului străin. Documentul scris la 25 februarie 1849, în Reșița unde cei 50 țărani români care îl semnează erau întemnițați, înfățișează un alt aspect: „Domnul nostru pămintesc însă vrînd ca să se despăgubească, aduse în sat hotnogi, (armată maghiară) care pe noi ne-au chinuit într-un mod foarte tiran, bătînd 2 pari la miini și 2 la picioare, răstignindu-ne cătră pămînt și bătîndu-ne cu ciocanu, ne-au silit ca să spunem că paguba în hrană toată noi am făcut-o; noi pătîmim cîți am căzut sub tortura hotnogiului, de frica celor 4 stîlpi, unde ne întingea cu ștreanguri de miini și de picioare, (și mai virtos că unul din pătimași, Iosif Peia, după bătaia de toată ziua preotul l-au cuminecat în deseară, că atunci nu putea primi S. Cuminecătura, cu care fu dus acasă), am spus că noi am făcut paguba toată, am mărturisit adecă așa după cum ne spunea d. păgubaș, plăieșii, și hotnogiul. După aciasta d. comisariu Orbok ne dusă la Reșița, unde de 10 zile zăcem în arșița cia mai tirană încît ne-au umplut gavātu, și ne-am făcut jumătate morți. Unii din părinții noștrii socotind că am trecut și ne-am mîntuit de tiranismul cel dintîi, au rugat pre d. comisariu Orbok ca să ne caute dreptate și să ne judece, sau să ne predea judecătîi. La care rugare d. comisariu le-au poruncit să ne ducă la d. spahiiia păgubaș,

⁵¹) P. Gruescu, *ms. cit.*, ff. 74 r-77 r; despre răscoalele prilejuite de recrutare, I. D. Suci, *op. cit.*, pp. 171—184.

să facă contract ca tot anul acesta să-i lucrăm ca iobagi, și atunci d. comisariu va veni în sat să ne întărească contractu". Ei și obștea satului, nu vor accepta însă „nedreptatea și nelegiuitele pășiri ale atinșilor domni“, căci „precum ale noastre nimenea, așa nici a domniei sale noi nu ne socotim datori a le plăti, cu atât mai mult de nou (nu) ne vom supune contractului pentru robote și slujbe, de care D(umne)zeu și Maiestatea Sa ne-a scăpat, macar că d. comisariu numai cu aceasta condiție vrea să-i (să ne) slobozească“. Cer membrilor comitetului „carii în minutul acesta din popor sinteți aleși, ca poporului român celui mult pătimitori, dreptate și îndestulare să faceți“, să-i elibereze sau să-i judece⁵²⁾.

Nicolae Frățilă, tot din Firluig, cere comisiei din Lugoj care urma să ancheteze cele petrecute în această localitate, să i se dea satisfacție pentru nedreptatea „strigătoare de răsplătire și tiranie mai mult decît barbară căci (...) am fost tras sub cele mai înfiorătoare torturi dimpreună cu femeia mea, pe care au și răstignit-o“, săvîrșite cu ocazia dezarmării gărzii românești din localitate „de vițe-comisariul districtului Reșiții Carol Orbok“. Cere de asemenea să se ia măsuri drastice, „ca omenirea se potă fi eliberată de așa tirani și inamici ai ei, precum sint acei domni“⁵³⁾.

Un manifest tipărit în noiembrie 1848, semnat cu inițialele A. P., — un bănățean din graniță — li se adresa: „Întrebați fraților! pe acel Kossuth și pre cei cinci bărbați români (se referă la manifestul din 24 septembrie, semnat de Sigismund Pop și alți patru deputați din dietă) carii de silă să făcură unialta lui, și pre toți cei ce vă zic pre coarda lor: cine v-au introdus în biserică protocoalele ungurești; cine au vrut să vi se întoarcă cărțile bisericești în limba maghiară; cine s-au silit să vă răpească prin aceasta dulcea voastră limbă românească din biserică; cine vă numi în dieta de acu ungurească din Peșta pre toți rebeli; cine ceru în această dietă să se învețe pruncii voștri în școalele voastre numai ungurește, ca în așa chip să ni să stingă limba și naționalitatea, și să ne prefacem toți în maghiari; cine au propus acolo ca în tot Banatul, unde cea mai mare parte sintem noi românii, să ne aducă din Ardeal și să se așeze cu lăcașu săcui (...) Singele nevinovat a fraților noștri (...) cu nedreaptă tiranie în Marghita, Beinș, Nădab, Arad, Lipova, Făget, Mihalt, Luna, Bara și prin alte locuri vărsat strigă la ceriu, cere răsplătire“⁵⁴⁾.

Prin „Rescriptul crăiesc“ din 3 octombrie 1848, reproduș în facsimil, împăratul Austriei, Ferdinand, declară dieta din Budapeșta ilegală și dizolvată, pe Kossuth ca rebel, încredințează banului croat Iosif Ielacici comanda tuturor trupelor din Ungaria cu părțile anexate, și din Transilva-

⁵²⁾ Originalul, în fondul documentar al Cabinetului de cercetare și informare istorică al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, cota D. 25, folosit de I. Boros în *Evenimentele revoluției de libertate din anii 1848/49 desfășurate în Lugoj*, Lugoj, 1927, pp. 36—42. Precizez că Orbok Carol, care în 1845 era jurasor în Lugoj, e în 1849 comisar sau vicecomisar în Reșița, iar nu „stăpîn de pămînt“ cum s-a afirmat în lipsa originalului, în *Revoluția de la 1848/49* ..., p. 199.

⁵³⁾ Originalul, în acelaș fond documentar, cota D. 26, cunoscut și de I. Boros.

⁵⁴⁾ Originalul, în posesia mea.

nia, iar în ultimul aliniat promite după restabilirea liniștii : „asemenea drepturi a tuturor naționalităților pentru totdeauna asigurate și spre temelia aceasta, împrumutatele corelății a tuturor împreunatelor sub coroana noastră părți și popoară orinduite vor fi, cele potrivite cu încurgerea deputaților a tuturor părților se vor lua la dezbateri și pe calea legiuită se vor statornici“⁵⁵). După abdicarea împăratului Ferdinand, urmașul său, Francisc Iosif, semnează în 2 decembrie același an, manifestul adresat popoarelor din Ungaria, prin care le asigură : „deplina recunoaștere și acordarea naționalității precum și prosperarea bunei lor stări (...) egale îndreptățiri a tuturor popoarelor imperiului, desfacerea raporturilor de iobăgie“⁵⁶).

Alegătorii din Banat își recheamă deputații, le revocă alegerea prin acte întărite cu sigiliile localităților, cu semnături și „în numele a toatei comunitatea“. Din ce s-a păstrat, ne este cunoscut că în circumscripția electorală Făget, satele Sintești, Temerești, Bulza, Gladna, Groși, Coșava, Coșăvița, Coștei, Homojdia, semnează rechemarea deputatului Ciolocoș în 10 decembrie 1848. Birna, Botești, Drinova, Jurești, Pogănești în 31 decembrie, Botești, Săceni în 1 ianuarie, iar Bujoru în 4 ianuarie 1849⁵⁷). E rechemat de alegători Aloisu Vlad, alesul din circumscripția electorală Zorlenț, cum și ceilalți deputați.

Revoluția maghiară se prăbușește. Kossuth se refugiază, încearcă toate posibilitățile pentru reînceperea revoluției și moare între străini. În 1880, Jakab Elek, un luptător revoluționar cu rosturi în 1848—1849, analizând cauzele care au determinat finalul revoluției maghiare conchide : „Purtarea respingătoare a societății noastre (a nobilimii) către naționalități. Excentricitățile caracterului maghiar (a aristocrației) de trufie. Egoismul legislațiunii transilvănene și rămănerile lor înapoi. Legea urbarială din 1846—1847, o cauză ce a produs dezastrele din 1848—1849 ; (...) în relațiile sale cu românii (aristocrația) era aspră și îngimfată, îi ținea la distanță mare de sine ; tratarea sa era spăimântătoare, maniera crudă ; își permitea față de cei de alte naționalități, cuvinte care-i vătămau pină în suflet“⁵⁸).

Faptele din care am expus doar câteva momente, determină spre sfârșitul anului 1848, ruperea Banatului de revoluția maghiară și alăturarea la imperiali.

Murgu rămâne singur. Fiu de ofițer imperial din granița bănățeană, antiimperial ; revoluționarul din Moldova și Muntenia, cărturarul ce-și apără energic și savant neamul cu condeii în 1830 și mai târziu, profesorul

⁵⁵) Originalul, în posesia mea.

⁵⁶) T. V. Păcățian, *op. cit.*, pp. 493—496.

⁵⁷) Cele 17 documente care se află în fondul documentar al Cabinetului de cercetări și informare istorică, cota D. 27, au fost cunoscute și de I. Boros, *op. cit.*, pp. 31—32.

⁵⁸) *Szabadságharczunk történetéhez*, Budapest, 1880 ; G. Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei. Pe două sute de ani în urmă*, vol. II, Sibiu, 1890, pp. 64—65, lucrare ce cuprinde un material bogat despre revoluția din 1848—1849.

de filozofie de la Academia din Iași, dascălul lui Bălcescu în București, expulzat apoi din cele două capitale ale țării românești pentru „instigație și complot“, arestat la 1845 în Lugoj pentru că ridicase poporul împotriva exploataților; luptătorul ce hotărăște, suveran, cu miile de țărani, înarmarea lor în 1848, autonomia provinciei natale, impunerea limbii române în viața statului. Discută cu revoluționarii moldoveni participanți la adunarea de la Lugoj despre ajutorul militar pentru deschiderea unui front revoluționar în nordul Moldovei. Împreună cu Bălcescu, vor fi consecvenți principiilor revoluționare democratice, convinși că drepturile se cîștigă prin luptă, nu prin compromis. Pentru el, poporul român forma o unitate pe care o voia grabnic realizată politic, statal și pentru care a făcut tot ce i-a stat în putință, iar în corespondența din 11 mai 1850, adresată lui Ion Maiorescu, prin care-i mulțumește pentru intervenția delegației române la Viena făcută în vederea eliberării sale și a foștilor deputați români din dieta maghiară, scrie: „Deie-vă Domnul din ceriu putere destulă, ca să puteți pune fundamentul fericirii națiunei noastre. Drept că, cu multe greutăți aveți a vă lupta, dar sperăm că neîncetata lucrare, toate le învinge“⁵⁹⁾.

Prin legăturile cu masele, a dezlănțuit o mișcare de mari dimensiuni urmată de alegerea deputaților români în întregul județ Caraș, dovedind opresorilor că bancheri și mari moșieri pot fi învinși chiar și de o călfă de măcelar. A detestat oportunismul și s-a sfârșit sărac și uitat, dar credincios convingerilor sale care în tot ce aveau ele mai intim, dincolo de orientarea care nu se putea concepe alături de imperiali, au rămas permanent valabile. Votase detronarea Habsburgilor, iar cu revoluționarii maghiari radicali, semnase instaurarea unui guvern democratic republican în Ungaria. Între Murgu și Kossuth contradicțiile erau mai mult decît evidente. Acesta îi scrie comisarului gubernial al Transilvaniei în martie 1849: „Îți trimit pe cel mai de frunte deputat român, pe Murgu. Primește-l, dar supraveghează-l“⁶⁰⁾. E considerat de literatura străină ca „apostolul românilor“, a vrerilor de unificare⁶¹⁾.

Sentința de condamnare la moarte prin spînzurare și confiscarea averii dată de Curtea marțială din Budapesta, comutată la 4 ani închisoare la fortăreață, lasă pe portretul său o elocventă amprentă oficială: „Eftimie Murgu, născut în Rudăria în cezaro-regesc regiment banato-românesc de graniță, în vîrstă de 40 de ani, de religiune greco-neunită (ortodoxă), necăsătorit, avocat și fost deputat al comitatului Caraș, a rămas în calitate de deputat la dieta ilegală ungară și după prea înaltul decret de la 3 octombrie 1848, prin care se desființă acea dietă, și luă parte la ședințele și votizările ei; s-a dus la Debrețin după conventul rebel, s-a aflat față și

⁵⁹⁾ G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 205.

⁶⁰⁾ Kossuth összes munkái, Budapesta, 1853, vol. XIV, pp. 628—629; la V. Cheresteșiu, *art. cit.*, p. 78.

⁶¹⁾ Jancsó Benedek, *Szabadságharcunk és a dako-román törcsvések*, Budapesta, 1895, pp. 69, 92—95; Iványi István, *Lugos rendezett tanácsú város története adatok és vázlatok*, Szabadka, 1907, pp. 110—111.

Memorialul celor 50 de locuitori din Firlus, jud. Caraș-Severin, care au fost torturați și întemnițați, semnat în 25 februarie 1819, prin care cer să li se facă dreptate.

Memorialul celor 50 de locuitori din Firlus, jud. Caraș-Severin, care au fost torturați și întemnițați, semnat în 25 februarie 1819, prin care cer să li se facă dreptate.

Memorialul celor 50 de locuitori din Firlus, jud. Caraș-Severin, care au fost torturați și întemnițați, semnat în 25 februarie 1819, prin care cer să li se facă dreptate.

Subscriește Comune, prin acțiunile și demnitățile lor, în
 Aștept la Județul din Sibiu, la Comuna Brașov, a comunității
 Jude al Orăștiei, Singurii Constantin Măreș, a Comu-
 nății Negotiatorii Dăruș, așezându-se, plina putere, să com-
 nialor, ajungând la locurile mai bune, aceluia în numele
 ferii, lauta noastră, Națională Română, în privința
 sericiapă, și Cetățenărie, într-o altă, să face înaltă,
 în câț, aceluia interese Națională, cu dăruș, Națională
 ffitutune Imperiale, în privința egală, îndreptă, a
 tuturos Naționalor, și Religioșilor edată, ar fi, dăruș
 mo, florescundiatore, și de la aceluia, nu sar, în dăruș
 Pentru mai buna întărire a acestia, subscriește Comu-
 nelor noastre, și punerea sigilului în datinăt.

Mitru Claria Judele
 Sintepiul.

+ Iuan Maramașu Jural
 + Dionisie Gonas. v.
 + Petru Karas. Comuș
 + Gheor Kalimă. v.
 + Petru Dăngu v.

Prin mine ca subscrieșii
 așezamelor. Parteni Gheor
 Parteni Măreșu.

Irie Anghelșu Jural

+ Iuan Măreșu Jural

+ Iuan Măreșu Jural

+ Iuan Măreșu Jural

+ Iuan Măreșu Jural

+ Iuan Măreșu Jural

+ Iuan Măreșu Jural

+ Iosif Măreșu Judele

Bradevi

+ Martin Măreșu

+ Iosif Măreșu

+ Iosif Măreșu

+ Iosif Măreșu

+ Iosif Măreșu

+ Iosif Măreșu

Prin mine ca subscrieșii
 lor Pavel Măreșu.

+ Nicolae Măreșu Judele

Comunitate Brașov.

+ Gheor Măreșu Jural

+ Iosif Măreșu Jural

+ Iosif Măreșu Jural

+ Iosif Măreșu Jural

+ Iosif Măreșu Jural

Апеліація септінделор трібуналулі марчіал дін
Пешта. Естіміѣ Мургу, пѣснат дн Радеріа дн ч.
р. реѣ. вѣнато-ромѣнскѣ де граніцѣ, дн вѣреть де
40 де ані, де релігіозне греко-католическѣ, пекѣсьторіт.
адвокат ші фост депзтат аз комітатомлі Красѣѣ, а
ремас дн квалітате де депзтат ла діета ілегалѣ вѣ-
гарѣ ші дзпѣ преа-дн. декрет дела 3. Окт. 1848,
прін каре се десфінгуѣ ачеа діетѣ, ші азѣ парте ла
медіацелѣ ші вѣтѣсрїлѣ еї; сѣа дѣс ла Деврїдїнѣ
дзпѣ конвентула ревелѣ, сѣа афлѣт фадѣ ші дн Се-
редїн, ші а трас дїспнѣ ші алте фолоасѣ ка репре-
сѣнтанте де попор пѣпѣ дн фїне. Дн конферінца
дела 13. Априліѣ 1849 а спрїжїніт аплаздѣнд про-
пѣнерѣа чеа трѣдѣтоаре а азї Л. Кошѣт дїнітїорѣ
ла десфачерѣа Ъгарїї де кѣтрѣ Австріа, ла де-
стрѣнарѣа ші есіларѣа дїнастїї; а азат парте ла
адзѣтрїлѣ демократїко-рѣпѣблїкѣ; ла 17. Івлїѣ сѣа
афлѣт де фадѣ ла о адзѣнарѣа де попор, дїнзѣ дн
Ізарансѣвеш, пе кѣнд ера окзѣпат де їнскрїпцї, пен-
трѣ аледерѣа азї депзтат пѣнтрѣ діета ілегалѣ, ші
а прїїміт еледерѣа че а кѣзѣт аспрїѣ; дн фїне пе
ла Август 1849 ла провозѣдїсїнеа азї Сетере, пре-
медїнтѣлї де міністерїс, сѣа днчеркат кѣ тѣтѣ се-
рїосїтатеа а днпѣна пе ромѣнії арделенї кѣ гѣбер-
нѣа ревелѣ, ші дн прїїнца ачеаста а ші дїнзѣ ла
Фѣцет, пе ла 15. Август 1849 кѣ Бѣм. генералѣа
де їнскрїпцї, о конферінцѣ свѣтѣїтоаре.

REDACTOR: JACOB MURESIAN

Sentința dată de tribunalul marțial din Budapesta privind condamnarea lui Eftimie
Murgu, fașinuil din „Gazeta Transilvaniei” nr. 87 din octombrie 1851.

în Seghedin și a tras diurne și alte foloase ca reprezentant de popor pină în fine. În conferința de la 13 aprilie 1849 a sprijinit aplaudind propunerea cea trădătoare a lui L. Kossuth, țintitoare la desfacerea Ungariei de către Austria, la destrăinarea și exilarea dinastiei ; a luat parte la adunările democratico-republice ; la 17 iulie s-a aflat de față la o adunare de popor, ținută în Caransebeș, pe cind era ocupat de insurgenți, pentru alegerea unui deputat pentru dieta ilegală, și a primit alegerea ce a căzut asupra-i ; în fine, pe la august 1849, la provocarea lui Szemere, președintelui de minister, s-a încercat cu toată seriozitatea a împăca pe românii ardeleni cu guvernul rebel, și în privința aceasta a și ținut la Făget, pe la 15 august 1849, cu Bem, generalul de insurgenți, o conferință sfătuitoare⁶²⁾.

Promisiunile împărătești din 3 octombrie și din 2 decembrie 1848, au fost uitate după înfrângerea revoluției maghiare, așa cum uitate au fost în tot cursul istoriei. În 1849, înființează „Voivodina serbică și a Banatului Timișan“ în care încadrează o mare parte a provinciei locuită de români, creind noi tensiuni. În virtutea aceleiași politici „divide et impera“, românii bănățeni sint despărțiți în trei părți iar mai tirziu, alăturați Ungariei. Mocioneștii și Vincențiu Babeș, orientați spre Viena, credincioși programului concretizat de Murgu, desfășoară o intensă activitate pentru unitatea în acțiuni a tuturor românilor aflați sub dominație austriacă și convingși că Habsburgii sint potrivnici împlinirii dezideratelor românești, continuă de acum lupta cu guvernele din Viena.

Pe la mijlocul lunii noiembrie 1849, prin reprezentanții lor, bănățenii semnează, pe organizații administrative plenipotente, din care ne sint cunoscute două, semnate de 25 de sate din circumscripția Făget, cu următorul text : „Subscriesele comune, prin aciasta Dumneelor : Domnului Asesor la județul din Lugosiu Massim Pascu, Domnului Jude al Orașului Lugosiu Constantin Udria, și Domnului Neguteatoriu Iova Popovitiu plina putintia, ca Domneelor ajungînd la locurile mai inalte, acolo, in numele nostru, cauza nostra nationala romana, in privintia Besericească, și Cetateaneasca intru atita a o face inainta in acele interese nationale romane, cu prea nalta Constitutiune Imperiala, in privintia egalei indreptatiri, a tuturor Natiunilor, și Religiunilor edata, ar fi conforme (corespondiatore) și de la aceaiasi nu s-ar indepărta. Pentru mai buna intarire acestia, subscieria comunelor noastre și punerea Sigiliului indatinat“⁶³⁾. Partenie Gruescu, preotul din Sintesti care deschide semnăturile, în manuscrisul citat, ff. 84 r. și v. precizează că în circumscripția Făgetului s-au ținut în acest scop adunări sfătuitoare la Făget, Coșava și Birchis, fapt pentru

⁶²⁾ „Gazeta Transilvaniei“ nr. 87 din 29 octombrie 1851, p. 360. În nr. 84 din 18 octombrie, pp. 347—348, lista condamnaților la moarte și comutarea pedepsei. În 1851, Murgu avea vîrsta de 46 de ani și două doctorate în drept.

⁶³⁾ Fondul documentar al Cabinetului de cercetări și informare istorică, cota D. 28, 29, deține plenipotențele menționate din care reproducem o pagină, cunoscute și de I. Boroș ; T. V. Păcățian, *op. cit.*, pp. 634—636.

care preoții au fost pedepsiți de episcopul Pantelimon Jivkovici al Timișoarei.

O luptă îndelungată și grea în care Mocioneștii vor avea un rol conducător, nu numai în Banat. Din nenumăratele memorii pe care le înaintază împăratului, nu lipsesc nici reproșurile că au fost încălcate pină și libertățile recunoscute de guvernul revoluționar maghiar, iar Andrei Mocioni, ostentativ, îl va vizita pe Kossuth la Torino, unde se afla în exil. Nu se confirmă oare într-un anumit sens realismul gândirii lui Murgu? Anacronic, Francisc Iosif n-a înțeles semnificația revoluției din 1848—1849, și nici mutațiile ce îi urmează, plătite necrutător de istorie. Avram Iancu refuză decorațiile ce i le oferă, cerindu-le sub forma îndreptăței egalități și libertăți pentru poporul care i-a dat mii de jertfe apărându-i tronul și se sfirșește sub chinuitoarea povară a îndurerării. Chiar și dacă n-au fost rostite de el cuvintele: „un nebun și un mincinos nu au ce vorbi“ când a fost chemat să-l întâmpine pe împărat, ele exprimă un adevăr și cuprind porunca unității, a solidarizării tuturor românilor în lupta pentru cauza comună. Căutată statornic de Bălcescu, de Murgu, de Iancu pe temeiul asigurării deplinei egalități în drepturi în 1848—1849, de cei care le urmează, va fi realizată în 1869 prin înființarea „Partidului național al românilor din Banat și Ungaria“ pentru combaterea dualismului, consolidată în 1881 prin fuzionarea cu „Partidul național al românilor din Transilvania“.

Lupta continuă cu aceeași neclintită hotărîre pînă în 1918, cînd poporul întrunit în marea adunare de la Alba Iulia, va pecetlui actul de dreptate a istoriei.

NOUĂ SOLIE DE PACE

Am simțit o emoție înaltă luind cunoștință de fiecare moment al so-
liei de pace și cooperare pe care președintele României, Domnul Nicolae
Ceaușescu împreună cu Doamna Elena Ceaușescu au dus-o pe meleagurile
îndepărtate ale Statelor Unite ale Americii. Relațiile româno-americane
urmează cursul firesc al unei prietenii autentice, într-un cadru în care
eforturile sînt consacrate cunoașterii reciproce, conlucrării și păcii.

Pe întregul itinerar al acestei vizite, președintele Nicolae Ceaușescu
a fost primit cu onorurile care se cuvin acelor mari personalități care nu
sînt numai foruri conducătoare pentru națiunile ce le-au dat viață, ci au
proprietatea rară de a scrie, prin orice faptă și vorbă a lor, evenimente
ce rămîn în memoria umanității. În acest context, întîlnirile și convorbi-
rile pe care le-au avut cu omologul său american Jimmy Carter — pro-
minentă personalitate a pulsului politic mondial — ne apar cu atît mai
relevante în dinamica vieții contemporane. Cităm numai cîteva dintre cu-
vintele de aleasă considerațiune pe care șeful administrației americane le-a
spus la adresa celui mai reprezentativ și iubit fiu al națiunii române : „Este
de mare folos pentru mine, ca președinte, să am prilejul de a mă consulta
cu un conducător național și internațional de talia oaspetelui nostru. In-
fluența sa pe arena internațională, ca lider al României, este excepțională“.
Unul din cele mai luminoase roade ale acestei vizite este suita de acor-
duri de principii la care au convenit cele două părți, atît în privința co-
laborării lor mutuale cît și în cea a vieții politice internaționale în pro-
blematica sa cea mai profundă. Reflectate fidel în Declarația comună a
celor doi președinți — document de o inestimabilă valoare în cronică re-
lațiilor ascendente româno-americane — acordurile amintite au avut dar-
ul să lanseze cu și mai multă tărie pe scala de norme politice a con-
temporaneității cîteva adevăruri și imperative fundamentale : dreptul fiecă-
rui stat la existență, libertate, independență și suveranitate națională ; ega-
litatea în drepturi a tuturor statelor ; dreptul fiecărui popor de a-și ho-
tări singur soarta ; respectarea integrității teritoriale și a inviolabilității
frontierelor ; cooperarea între state în vederea promovării păcii și secu-
rității internaționale, a progresului economic și social ș. a. Remarcabile
sînt, în egală măsură, înțelegerile la care au ajuns cei doi conducători în

privința amplificării raporturilor economice, comerciale și cultural-științifice dintre România și S.U.A., a conlucrării lor în procesul efervescent al schimbului mondial de valori, fapt care se înscrie pe traseul firesc al simțămintelor de dragoste și stimă care leagă popoarele noastre. Nu putem să nu consemnăm în cele mai calde cuvinte de laudă întreaga activitate pe care a desfășurat-o președintele României în așezările pe care le-a vizitat : convorbirile fructuoase pe care le-a purtat în cursul primirii unor notabilități ale vieții politice, economice, financiare, sociale și științifice americane, interviul de o înaltă clarviziune și responsabilitate politică pe care l-a acordat postului de televiziune A.B.C., vizitele întreprinse la o serie de obiective economice și științifice etc. Emoționantă a fost, pentru opinia publică din țară, primirea reprezentanților comunității cetățenilor americani de origine română. Iată, deci, că pe agenda politică a planetei, România socialistă a înscris, împreună cu Statele Unite ale Americii, o pagină deosebit de valoroasă, care va rămîne cu certitudine în acel capitol al istoriei omenirii consacrat luptei pentru pace și fraternitate umană. Poporul nostru își manifestă în unanimitate adevărată față de noua solie de pace și colaborare a președintelui Nicolae Ceaușescu.

UTILITATEA INOVAȚIILOR

Realizînd cauciucul poliizoprenic, Combinatul chimic de la Borzești se înscrie printre primii producători din lume al acestui material, cu performanțe care întrec pe toate cele atinse de sortimentele cunoscute.

Lagărele motoarelor se gresează cu vaselină și uleiuri, dar ele pot funcționa fiind lubrefiate cu ... aer, după cum o dovedește o recentă realizare a Institutului de creație științifică și tehnică din București.

Un depoluant denumit „Petroabs“, realizat de specialiști din Constanța și București, are calitatea de a solidifica pelicule de petrol aflate pe mare, făcînd posibilă culegerea lor cu mijloace mecanice.

Colectivul catedrei de radiologie de la institutul medico-farmaceutic din Cluj-Napoca a elaborat tehnici și metode cu ajutorul cărora pot fi depistate rapid, în stadii incipiente modificările funcționale ale articulațiilor maxilo-faciale.

PRODUS ELECTROTEHNIC

La întreprinderea de elemente periferice din București a fost realizat primul lot de mașini de copiere electrostatică — MEC-1. Mașina, în construcția căreia sînt incluse componente originale, este rodul unei fructuoase colaborări între unitatea producătoare și institutele de cercetări și

proiectări pentru industria electrotehnică și cel pentru telefonie și întreprinderea „Electromagnetica” din capitală. Noul produs poate efectua 600 de copii pe oră după reviste, cărți și orice documentație tehnică.

De menționat faptul că hîrtia specială utilizată de mașina românească de copiere este asigurată de fabrica de profil din Brăila.

TRANSFORMATORUL Nr. 60.000

La întreprinderea de profil din Filiași a fost fabricat transformatorul electric cu numărul 60.000 de la darea în funcțiune a primelor capacități ale unității. În prezent, nomenclatorul tinerei unități însumează circa 240 sortimente și tipovariante de transformatoare.

De remarcat că aproape jumătate din fabricația de pină acum a întreprinderii de transformatoare Filiași a fost solicitată pentru înalții parametri și buna calitate a execuției de către beneficiari din 15 țări din Europa, Asia, Africa și America.

AVIOANE DE CONCEPȚIE ROMÂNEASCĂ SAU REALIZATE DUPĂ LICENȚĂ

Industria aeronautică română a asimilat, în anii actualului cincinal, mai multe tipuri de avioane de concepție proprie sau realizate după licență.

Între acestea se numără avionul ușor IAR-823, conceput și produs conform celor mai perfecționate tehnologii, căruia i s-au conferit o serie de calități deosebite, în general dificil de asociat ca: universalitate, mare capacitate de încercare, performanțe ridicate, utilizarea de terenuri de zbor scurte și sumar amenajate, cost redus de exploatare, etc. El poate transporta 2—4 persoane. Este dotat cu un motor cu șase cilindri, cu injector și putere 290 CP. Se construiește în mai multe variante pentru a fi utilizat ca avion de acrobație de înaltă clasă, de instruire și antrenament, curier și pentru transportul ușor.

Lista de produse a industriei aeronautice include, printre altele și avionul ușor BN 2-Islander, destinat transportului a 9 plus 1 persoane sau pentru alte utilități. De asemenea, în cooperare cu firma „British Aerospace” se realizează mai mult de 10 la sută din structura avionului de călători BAC 1-11, seria 500, gradul de integrare urmînd să sporească continuu în anii următori.

DIN LUMEA CHIMIEI

La Combinatul chimic din Rîmniceu Vilcea a intrat în funcțiune o instalație de obținere a policarburanților, realizată în cooperare cu specialiști din Republica Populară Chineză.

Produsul, care are aspectul unei sticle transparente și incasabile, este o substanță macromoleculară ce se utilizează cu succes în industriile constructoare de mașini, electrotehnică și a bunurilor de consum ca înlocuitor al metalului. Caracteristicile sale fizico-chimice dintre care se remarcă rezistența mecanică și la șocuri termice, calitățile de izolant electrotehnic și îmbătrânirea foarte lentă, îl recomandă ca materie primă deosebit de valoroasă pentru fabricarea a numeroase produse — uși, aripi și alte componente de caroserie pentru autovehicole, rozete, roți dințate și diverse alte repere folosite la montajul unor mașini și instalații, precum și o gamă largă de obiecte ornamentale.

PERFORMANȚE CARANSEBEȘENE

La Întreprinderea de construcții metalice Caransebeș, a fost finalizată construcția primului lot de boghiuri pentru locomotive Diesel-electrice de 4.000 CP, produs nou al acestei unități, realizat după tehnologii elaborate de specialiștii din industria constructoare de mașini din județul Caraș-Severin. În seria acestor utilaje, se înscriu și boghiurile pentru locomotivele cu puteri cuprinse între 1.250 și 3.000 CP, precum și alte agregate cu o complexitate tehnică ridicată, care au acum ponderea principală în producția fizică a întreprinderii. Concomitent cu asimilarea de noi produse, metalurgiștii din Caransebeș au inițiat eficiente acțiuni de creștere a productivității muncii și de utilizare cu randament mărit a tuturor capacităților de producție.

NOUTĂȚI TEHNICO-INDUSTRIALE

La Întreprinderea constructoare de mașini din Reșița a intrat în faza finală montarea primului motor naval de 20.000 CP, o adevărată premieră a industriei noastre constructoare de mașini. Aceste tipuri de motoare, cele mai puternice realizate până în prezent în țară vor echipa navele noastre mineraliere de 55.000 și 65.000 tdw.

La întreprinderea de strunguri din Arad, a fost realizat primul strung de copiat osii pentru vagoanele de cale ferată, destinat Întreprinderii de osii și boghiuri Balș. Noul strung, cel mai mare construit în această unitate, prelucrează piese cu un diametru de până la 400 mm marcând introducerea în fabricație la întreprinderea amintită a unei noi familii de strunguri cu batiu inclinat.

Dolj : Locomotiva Diesel electrică de 4.000 CP pe calea ferată. Modernă mașină căreia i se vor adăuga în curând exemplarele următoare ale seriei, este de concepție și construcție românească, creație a cercetătorilor și proiectanților de la Institutul de cercetări și proiectări Electropu-

tere, în colaborare cu tehnologii și constructorii din marea uzină craioveană cu același nume.

Primul spectrometru în vizibil românesc a fost realizat de un grup de oameni de știință de la Universitatea „Babeș Bolyai“, din Cluj-Napoca și Institutul de chimie. Acest spectrometru — distins cu premiul II pe țară la concursul național de creație științifică și tehnică din cadrul Festivalului național „Cântarea României“ — are o largă utilizare în activitatea de cercetare și producție din industria chimică.

RECORDURI ALE OȚELARILOR HUNEDORENI

Desăvârșind o intensă activitate pentru valorificarea superioară a resurselor materiale și umane de care dispun, colectivele celor trei oțelării din Hunedoara obțin succese tot mai importante în întrecerea din acest an. Datorită măsurilor hotărâte care s-au luat pentru creșterea substanțială a indicilor de utilizare a coptoarelor și pentru îmbunătățirea calității muncii, în fiecare zi care a trecut de la 1 ianuarie pînă acum la oțelăriile amintite s-au produs în medie cu aproape 160 tone oțel Martin și electric, mai mult decît prevedea planul zilnic.

MODERNE TEHNOLOGII PETROLIERE

Preocupările manifestate în această perioadă de a aplica la sonde cele mai adecvate metode și operații tehnologice s-au soldat cu obținerea de producții sporite, cu realizarea unor viteze mari de foraj. De la începutul anului și pînă acum sondorii din Comănești, Modirzău și Zemes au aplicat peste 650 de operații tehnologice moderne : fisurări hidraulice, tratamente tensioactive, acidizări, etc. Ele s-au soldat cu extragerea peste plan a unei cantități de 1.100 tone de țiței și aproape 3 milioane m.c. de gaze utilizabile. În aceeași perioadă, prin sporirea vitezei de lucru în sondele aflate în foraj, prevederile planului pe perioada respectivă, au fost depășite cu peste 1.000 de metri.

DOUĂ NOI NAVE MARITIME LANSATE LA APĂ

La Șantierul naval Galați a fost lansat cargoul de 8.700 tdw. „Filipești“, realizare ce s-a înscris în cadrul angajamentelor asumate în cinstea zilei de 1 Mai. Noul cargou, destinat transportului de mărfuri generale, este prima navă construită aici, dotată cu motor de 6.000 CP de construcție românească.

De asemenea, Șantierul naval Galați a livrat „Navromului“ Galați o nouă navă din producția acestui an — cargoul de 8.700 tdw. „Fierbinți“

— care se află în dănele portului pentru încărcare în vederea efectuării primei curse.

La șantierul naval din Drobeta-Turnu Severin a fost lansat la apă primul tanc petrolier de 5.000 tone pentru navigația maritimă, dintr-o serie destinată industriei noastre chimice. Vasul este echipat cu instalații ce-i conferă un nivel ridicat de automatizare a comenzilor și de siguranță în exploatare.

TEZAU DACIC

În satul Lupu, comuna Cergău, (județul Alba), recent a fost dat la iveală un tezaur dacic, alcătuit din zeci de piese de argint — fibule, falere, discuri, vase. Totodată, au fost identificate câteva fragmente ceramice de factură dacică, lucrate cu mina sau la roată, mărturie a faptului că aici a funcționat, între secolele I î.e.n și I e.n. o așezare geto-dacică. Specialiștii apreciază că aceasta constituie una din cele mai importante descoperiri arheologice de natură dacică din județul Alba. Câteva din piese, în special falerele, păstrează urme de decor constând din reprezentări antro și zoomorfe larg utilizate în arta argintară geto-dacică. Noua descoperire arheologică vine să dovedească faptul că, și pe aceste meleaguri au fost create valori de cultură materiale și spirituală ce dovedesc unitatea civilizației geto-dacice.

LUCRĂRILE COLEGIULUI ELECTORAL BISERICESC

După vacantarea scaunului mitropolitan al Olteniei prin alegerea Înalt Prea Sfințitului Teoctist ca mitropolit al Moldovei și Sucevei și a scaunului episcopal al Romanului și Hușilor prin retragerea din activitate pentru motive de sănătate a Prea Sfințitului dr. Partenie Ciopron, Prea Fericitul Patriarh Iustin a rinduit cele de cuviință în vederea completării locurilor rămase libere. Astfel la 20 aprilie s-a întrunit Colegiul electoral care a trecut la alegerea noilor titulari. Despuindu-se scrutinul s-a constatat că majoritatea covârșitoare a voturilor a fost acordată Prea Sfințitului Nestor Vornicescu care a devenit astfel arhiepiscop al Craiovei și mitropolit al Olteniei, respectiv Prea Sfințitul Eftimie Luca care a devenit episcop al Romanului și Hușilor.

Prea Fericitul Patriarh Iustin care a prezidat alegerea pentru Craiova și Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist care a prezidat alegerea pentru Roman și Huși prin cuvântări au felicitat pe noli aleși iar aceștia au mulțumit pentru încrederea ce li s-a arătat, făgăduind în același timp să-și pună întreaga capacitate și toate forțele în slujba Bisericii și a patriei.

O zi mai târziu Sfintul Sinod întrunit în ședință plenară a procedat la cercetarea dosarelor de alegere și găsindu-le în regulă a confirmat votul membrilor înaltului for electoral bisericesc.

Președintelui Republicii Socialiste România, Domnului Nicolae Ceaușescu i s-a trimis apoi o telegramă semnată de Prea Fericitul Patriarh Iustin, în numele forurilor de conducere ale Bisericii Ortodoxe Române, întrunite în Colegii electorale bisericești, care au ales în funcția de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei pe Episcopul-vicar Nestor Vornicescu și în funcția de Episcop al Romanului și Hușilor pe Arhiereul-vicar Eftimie Luca.

După ce este exprimat profundul devotament, respectul deosebit și aleasa prețuire pe care le poartă ierarhii, clerul și credincioșii ortodocși români, președintelui Nicolae Ceaușescu, în telegramă se spune: „Folosind acest prilej vă exprimăm și de data aceasta mulțumirile noastre pentru crearea și asigurarea condițiilor prielnice de organizare și funcționare liberă a Bisericii Ortodoxe ca și a celorlalte culte religioase din țara noastră.

„Împreună cu toți cetățenii țării, ne bucurăm din toată inima de rodnicele rezultate ale recente vizite pe care ați întreprins-o în Statele Unite ale Americii, unde ați îndeplinit, în mod strălucit, o misiune de istorică însemnătate în slujba intereselor Patriei noastre, a cauzei păcii și cooperării internaționale.

„Prețuind în mod deosebit contribuția valoroasă pe care o aduceți permanent la soluționarea justă, în spirit nou, constructiv a marilor probleme ale contemporaneității — se arată în încheierea telegrammei — Vă încredințăm că Biserica Ortodoxă Română va continua să sprijine cu tot entuziasmul mărețele idealuri de pace, libertate, independență și suveranitate, de propășire materială și spirituală de care este însuflit întregul nostru popor român, pe drumul luminos pe care conduceți destinele națiunii noastre“.

Cele două alegeri au fost apoi recunoscute prin decret prezidențial de Domnul Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România conform prevederilor statutare și legale. Înminarea decretelor s-a făcut în 21 aprilie la Departamentul Cultelor. Festivitatea ce a avut loc aici s-a desfășurat în prezența Prea Fericitului Patriarh Iustin, membrilor Sfințului Sinod, conducătorilor cultelor religioase din Capitală și reprezentanților eparhiilor Craiovei și Romanului.

Primind decretul respective, Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Nestor precum și Prea Sfințitul Episcop Eftimie au exprimat sentimentele lor de recunoștință față de conducătorul statului pentru recunoașterea în înalte funcțiuni încredințate, Domnului Ion Roșianu pentru înminarea decretelor prezidențiale și s-au legat să nu precupească nici un efort în sprijinirea ridicării patriei pe noi trepte de progres și bunăstare.

La sfârșit Domnul Ion Roșianu — președintele Departamentului Cultelor apreciind activitatea noilor aleși nu mai puțin hotărârea lor de a munci și pe mai departe în folosul poporului și țării, i-a asigurat de sollicitudinea conducerii statului și le-a adresat urări de succes în îndeplinirea sarcinilor de mare răspundere care le revin.

Înscăunarea nou aleșilor ierarhi s-a făcut duminică 23 aprilie, la Craiova de către Prea Fericitul Patriarh Iustin și la Roman de către Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist. Festivitatea de la Craiova a fost onorată cu prezența de către Domnul Ion Roșianu, președintele Departamentului Cultelor, iar cea de la Roman de către Domnul dr. Ion Popescu, director în Departamentul Cultelor. La ceremoniile de înscăunare au participat membrii ai Sfințului Sinod, delegații celorlalte culte religioase, membrii Adunărilor Eparhiale, preoți, monahi și credincioși. Au fost de față reprezentanți ai autorităților locale.

Împlinind ritualul îndătinat și emitând obișnuitele gramate Prea Fericitul Patriarh Iustin și Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist au recomandat clerului și credincioșilor pe ierarhii aleși, iar aceștia au expus liniile directoare ale activității lor viitoare.

Festivitățile au continuat cu dejunuri oficiale la care s-au rostit toasuri.

Prin alegerea, investirea și înscăunarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nestor Vornicescu și a Prea Sfințitului Episcop Eftimie Luca Arhiepiscopia Craiovei și Mitropolia Olteniei precum și Episcopia Romanului și Hușilor și-au dobândit astfel legiuiții înțelștătători. Înconjurați de aprecierea și dragostea tuturor celor care le-au acordat votul, bucurându-se de încrederea factorilor de răspundere ai Bisericii și statului, înzestrați cu alese însușiri, e de așteptat să desfășoare o activitate bineplăcută lui Dumnezeu și oamenilor.

VIZITA PREA SFINȚITULUI EPISCOP GERMAIN DE SAINT DENIS

Ca în fiecare an, Prea Sfințitul Germain, conducătorul Episcopiei catolice ortodoxe din Franța, a făcut obișnuita vizită Bisericii Ortodoxe Române între 9 și 14 martie 1978.

Prea Sfinția Sa a fost însoțit de preoții Roger Michel Bret, Pierre Deschamps și dl. Maxim Kovalevsky, toți trei consilieri eparhiali și profesori ai Institutului de Teologie Saint-Denis. De asemenea au venit cu delegația eparhiei franceze și Prea Sfințitul Episcop-vicar Lucian Făgărașanul însoțit de P. C. Părinte Philippe Laroche.

Delegația a fost întâmpinată la aeroport de către Prea Sfințitul Episcop Roman Ialomiteanul, vicar patriarhal și P. C. Preoți Ene Braniște, Dumitru Soare și Octavian Popescu.

Vineri, 10 martie a.c. au fost primiți de Prea Fericitul Patriarh Iustin, asistat de membrii Sinodului Permanent.

A doua zi au fost vizitate mănăstirea Curtea de Argeș și biserica Sf. Nicolae.

Duminică 12 martie, sfânta liturghie a fost oficiată în biserica patriarhală de un sobor arhieresc alcătuit din Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, Prea Sfințitul Episcop Germain și Prea Sfințitul Episcop-vicar Roman, înconjurați de preoți și diaconi. La sfârșitul liturghiei Prea Sfințitul Germain s-a adresat credincioșilor prezenți exprimându-și bucuria de a se fi găsit în mijlocul lor. În aceeași zi delegația ortodoxilor francezi a vizitat Seminarul teologic din București, în capela acestuia fiind întâmpinați de corala elevilor școlii. După amiază, oaspeții au fost conduși la mănăstirea Căldărușani unde au vizitat biserica și muzeul de icoane.

Cu prilejul acestei vizite, luni 13 martie a. c., în fața Sinodului Permanent al Bisericii Ortodoxe Române, reprezentanții eparhiei franceze au prezentat o declarație oficială menită să stimuleze încă mai mult desfășurarea relațiilor viitoare cu celelalte Biserici ortodoxe, stabilind între altele că: „Eparhia noastră, atașată Bisericii primelor secole și Bisericii Ortodoxe ale Orientului în ceea ce privește dogmele mântuitoare, mărturisește ceea ce Biserica Ortodoxă Universală mărturisește și respinge ceea ce aceasta respinge...“.

„Trăind în comuniune cu Biserica Ortodoxă Română noi avem con-

știința de a fi în comuniune cu toate celelalte Biserici ortodoxe locale, cu Ortodoxia ecumenică“.

„Eparhie tânără care dorește să se îmbogățească din comorile Ortodoxiei, noi mulțumim Bisericii Ortodoxe Române pentru întreg ajutorul ce ni-l acordă, precum și celorlalte Biserici care ne ajută. Noi dorim să răspundem încrederii lor...“

Atît declarația prezentată sinodalilor cît și cele stabilite în cursul celorlalte întrevederi au fost de natură să întărească și pe mai departe legătura între ortodocșii români și francezi în cadrul Ortodoxiei întregi.

În cursul aceleiași zile delegația Episcopiei catolice ortodoxe franceze însoțită de Prea Sfințitul Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, a făcut o vizită Domnului Ion Roșianu, președintele Departamentului Cultelor. În după amiaza zilei a fost vizitată mănăstirea Cernica. Atît oaspeților cît și parohiilor ce le au în grijă, Prea Fericitul Patriarh Iustin le-a oferit daruri.

A doua zi, însoțiți de Prea Sfințitul Roman Ialomițeanul, oaspeții au fost conduși la aeroport de unde au plecat spre patrie.

DEZARMARE ȘI SOLIDARITATE

La invitația Bisericii Ortodoxe Ruse, la Moscova s-au desfășurat, între 3—6 aprilie a.c., lucrările Comitetului de lucru al Conferinței Creștine pentru Pace avînd ca temă principală „Dezarmarea în lumina solidarității“.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de către Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului și P. C. Părinte Ilie Georgescu, membrii ai Comitetului de lucru, respectiv Secretariatului internațional.

După cuvîntul de deschidere al Înalț Prea Sfințitului Nicodim al Leningradului, participanților li s-a adresat cu urări de bun venit, din partea gazdelor, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Juvenalie al Krutiției și Kolomnei care a dat citire unei scrisori de salut a Sanctității Sale Patriarhului Pimen. A urmat expunerea prof. dr. Juri K. Nasarkin din Ministerul de externe al U.R.S.S. pe marginea temei expusă mai sus, urmată de discuții.

Lucrările au continuat cu prezentarea de rapoarte asupra activității C.C.P. de la ultima sesiune a Comitetului de lucru, adică pe perioada noiembrie 1977 — aprilie 1978, subliniindu-se vizita unei delegații a aceleiași for alcătuită din Prea Sfințitul Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal și prof. Witold Benedictovici — Varșovia în Japonia (28 februarie — 11 martie 1978) și contribuției importante a reprezentantului Bisericii Ortodoxe Române.

S-a trecut apoi la discutarea în amănunțime a programului viitoareii Adunări generale, în special documentele pregătitoare. A fost de asemenea definitivat textul noului statut ce va fi supus aprobării Adunării generale și a fost luată în considerare activitatea editorială.

Un alt punct al ordinei de zi a fost primirea de noi membrii, aprobin-

du-se primirea în C.C.P. a nou createi regionale din Australia cu două subgrupe.

Cu ocazia acestei întruniri, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen, al Moscovei și întregii Rusii, a oferit o recepție la care au fost invitați participanții la lucrări, reprezentantul Oficiului pentru probleme religioase de pe lângă guvernul sovietic, ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Ruse și reprezentanții altor culte religioase.

În ziua de 6 aprilie a.c., delegații Bisericii Ortodoxe Române au fost primiți de Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen într-o audiență protocolară. Întâlnirea a decurs într-o atmosferă de multă și sinceră cordialitate. Totodată delegația română împreună cu alți membrii ai Comitetului de lucru a luat parte la o convorbire prietenească la sediul Departamentului pentru relații externe bisericești al Bisericii ruse.

O vizită la Ambasada Republicii Socialiste România a încheiat ultima zi la Moscova a delegației reprezentanților Bisericii Ortodoxe Române.

COLOCVIU ORTODOX-ROMANO-CATOLIC REFERITOR LA PREOȚIE

Dialogul dintre ortodocși și romano-catolici înscrie în palmaresul său câteva întruniri (la Chambésy — Geneva în 1972 și 1975 ; la Roma în 1973 și 1976), concentrate mai ales asupra preoției. Ultima de acest gen s-a ținut la Centrul ortodox al Patriarhiei ecumenice de la Chambésy între 11 și 15 decembrie 1977. Au participat din partea ortodoxă mitropolitul Damaskinos al Tranupolei, pr. prof. Ioan Bria din partea Bisericii Ortodoxe Române și prof. Ioan Ziziulas, iar din partea romano-catolică Charles Moeller și Pierre Duprey, secretarul, respectiv — subsecretarul Secretariatului pentru Unitate al Vaticanului, prof. M. R. Tillard, prof. G. Martelet și prof. Louis Bouyer.

La sfârșit s-a redactat un document interesant și valoros prin faptul că pune în evidență punctele comune ale concepției ortodoxe și romano-catolice asupra preoției ; problema „funcțiunii episcopului Romei printre ceilalți episcopi“, asupra căreia nu mai este de trebuință să arătăm că teologii ortodocși formulează obiecții fundamentale, a fost evocată doar într-un scurt paragraf care cere să fie abordată „în perspectiva comuniunii dintre Bisericile locale“. E semnificativ că nu se vorbește despre nici un fel de „primat“, teză din ce în ce mai mult trecută cu vederea de teologii romano-catolici.

În rest, documentul (textul integral în : *La documentation catholique*, Paris, nr. 1738 din 19 martie 1978, pp. 262—265 ; cf. *Service orthodoxe de presse et d'information*, Paris, nr. 26, martie 1978, pp. 4—5) poate fi rezumat precum urmează :

„În dezbaterea ecumenică asupra preoției, există adesea ispita de a sublinia unilateral anumite aspecte ale legăturii dintre Hristos și Duhul.

Unii nu iau în considerare decât acțiunea istorică a lui Hristos, trimis de Tatăl, care a constituit comunitatea Noului Legământ și i-a dat ceea ce îi era necesar spre a-și continua misiunea. Accentul este pus pe faptul că Hristos dă Bisericii pe Duhul. Alții în schimb consideră totul în Biserică în dependență de Duhul. Prin Duhul a venit Hristos; prin Duhul se constituie și crește Trupul lui Hristos. Accentul este pus pe dependența — continuă și mereu actuală — a Bisericii față de Sfântul Duh. Este lăsată în umbră relația Bisericii cu ceea ce a fost împlinit de Hristos în istorie.

„În primul caz primejdia este de a nu evidenția legătura dintre opera istorică a lui Iisus și acțiunea Duhului; în al doilea primejdia este de a minimaliza legătura strinsă dintre acțiunea actuală a Duhului cu opera îndeplinită de Iisus de-a lungul vieții sale pămîntești. Se tinde să se alunece pe de-o parte către o viziune a Bisericii în care Hristos nu este suficient legat de Duhul, pe de altă parte către o viziune a Bisericii în care acțiunea Duhului riscă să fie izolată de relația ei cu Hristos“.

Participanții la colocviu s-au ocupat apoi de funcțiunea episcopală. Ei precizează că „Hristos, Preotul unic al Legământului Nou, și-a jertfit propria viață în Duhul și tot Duhul L-a înviat. La fel, după Cincizecime, în Biserica care este Trupul Său, cei care sînt însărcinați a fi preoți pot împlini acte menite să-I ducă Trupul la statul desăvîrșit doar în Duhul. În Cap ca și în Trup, Duhul și preoția sînt nedespărțite“.

Iată și alte probleme luate în considerare: 1. temeiul apostolic al preoției; 2. oficiul euharistic în care credincioșii se oferă lui Hristos pentru că au devenit preoție împăratească și o fac grație episcopului, reprezentant în mijlocul lor a lui Hristos însuși anunțînd Cuvîntul evanghelic; 3. fidelitatea față de învățătura evanghelică; 4. preoția care adună în unitate; funcțiunea preotului, diaconului și mirenilor. S-au mai făcut apoi referiri la eparhii în care episcopul se cuvine să aibe cu preoții și credincioșii legături vii și strînse.

Așadar — și aceasta este concluzia — „preoția Bisericii este una, dar se îndeplinește printr-o multitudine de harisme. Structura ierarhică a Bisericii nu-i contrazice natura harismatică, dimpotrivă o exprimă în forme concrete. Semnificația episcopatului și a diversității funcțiunilor preoțești nu poate fi concret cuprinsă decât într-o eclesiologie care respectă adevărata legătură dintre Hristos și Duhul“.

DEZARMAREA ȘI BISERICILE

Sesiunea specială a Adunării Generale O.N.U. consacrată dezarmării demonstrează măsura în care omenirea zilelor noastre este preocupată de această gravă problemă capabilă să influențeze viața tuturor popoarelor. Nu e deci mirare că i-au acordat atenția cuvenită cele mai variate foruri și organizații, inclusiv Bisericele. Informații culese din publicațiile de specialitate (vezi rev. *Réforme*, Paris, nr. 1711 din 7 ianuarie 1938, pp. 5—6) ne oferă ocazia de a menționa luarea de poziție a Federației Bisericilor Evanghelice din R.D.G. care, pe temeiul unui amplu studiu

intreprins de „Comisia pentru militarism“, a trimis o scrisoare Bisericilor din S.U.A. referitoare la efectele negative ale cursei înarmărilor.

Conștiente de faptul că aportul pe care creștinii trebuie să-l aducă în combaterea „militarismului“ și „înarmării“ constituie doar o parte a strădanilor întregii omeniri de a se împotrivi acestui flagel, Bisericile Evanghelice din R.D.G. cheamă Bisericile din S.U.A. și de pretutindeni să-și asume sarcina de a contribui la aceea ca fiecare credincios, fiecare parohie, să dobândească conștiința primejdiei pe care o reprezintă cursa înarmărilor în contextul evenimentelor actuale, recurgând la o „strategie pluriformă“.

Pe temeiul unei asemenea strategii, „programul de acțiune contra militarismului trebuie să se desfășoare în diferite feluri, în diferite regiuni și potrivit diferitelor contexte politice în care se găsesc Bisericile... Strategia pluriformă nu va duce la o schemă unică, ... în ciuda acțiunilor diferite. Ceea ce formează o legătură între numeroasele programe sau între inițiativele izolate va fi această concentrare, această voință a Bisericilor de a respinge cursa înarmărilor și militarizarea“.

Evanghelicii din R.D.G. vorbesc, precum se observă, de „militarism“ și „militarizare“. „Militarismul“ consideră ei, este un fenomen istoric concret corespunzând stadiului imperialist la care ajunge societatea împărțită în clase, pe cînd „militarizarea“ se prezintă ca un proces în interiorul unui stat care dorește să-și asigure securitatea proprie, condamnată și aceasta, întocmai militarismului, dacă scopul urmărit se intenționează a fi realizat nu prin înțelegere și cooperare mutuală, ci prin arme. În consecință se impune refuzul angrenajului prieten-dușman cum și a interdependenței dintre militarism și cursa înarmărilor, în favoarea destinderii și dezarmării generale și totale.

Consiliul național al Bisericilor lui Hristos din S.U.A. a luat în considerare apelul Federației Bisericilor Evanghelice din R.D.G. și a răspuns printr-o altă scrisoare în care se arată (vezi rev. Réforme, nr. 1716 din 11 februarie 1978, p. 9):

„Împărtășim neliniștea voastră privitor la cursa înarmărilor și primejdia care decurge de aici pentru securitatea tuturor popoarelor. Problema armamentului reprezintă o serioasă sfidare a mărturiei și serviciului Bisericilor noastre“. Conștiente de faptul că „în ciuda eforturilor de dezarmare, cursa înarmărilor progresează“, Bisericile din S.U.A. constată că „ne-am instalat într-o pace ce poartă în ea germeii spaimei și distrugerii... În situația actuală înarmarea înlătură orice nădejde de a se ajunge la o soluție a conflictelor prin mijloace politice“. Bomba cu neutroni pusă la punct în S.U.A. este semnul acestei „primejdii pentru viață și a acestui dispreț al omului care rezidă în chiar logica cursei înarmărilor“, semnul „iraționalității... amenințării cu forță“ care ia locul „încrederii și cooperării“.

Asemenea Bisericilor amintite din R.D.G. și S.U.A., multe alte Biserici și organizații religioase internaționale, inclusiv Consiliul Ecumenic al Bisericilor, au analizat în ultima vreme problema „militarismului“ și a

dezarmării, hotărâte să sprijine eforturile ce se depun pretutindeni în scopul realizării destinderii, cooperării și păcii. Activînd în conformitate cu credința lor proprie și cu poziția consecventă a țării noastre de creare a unei lumi fără arme și fără război, Biserica Ortodoxă Română și cultele religioase din Republica Socialistă România se alătură forțelor sănătoase ale omenirii care urmăresc realizarea dezarmării generale și totale, oprirea cursei înarmărilor.

TEOLOGIA AFRICANĂ

Semnalăm altcînd în paginile revistei noastre (Mitropolia Banatului, an XXIV, nr. 7—9, iulie — septembrie 1974, pp. 554—557) apariția unei teologii specifice creștinilor africani pe cale de a-și contura profilul din ce în ce mai precis. Pe parcurs lucrurile au evoluat, la aceasta contribuind — între altele — o serie de întruniri dedicate „teologiei africane”, dintre care vom cita : întrunirea ținută la Abidjon (Coasta de Fildeș) în septembrie 1977 pe tema „Civilizația neagră a Bisericii Romano-Catolică”, întrunirea ținută la Accra (Ghana) în decembrie 1977 asupra „teologiei africane” și colochiul ținut la Kinshasa (Zair) în ianuarie 1978 cu privire la „Religiile africane și creștinismul” (cf. Robert de Montvalon, *La tradition religieuse est la racine de l'Afrique*, în : *Informations catholiques internationales*, Paris, nr. 523 din 15 februarie 1978, pp. 46—49).

Deși fiecare din aceste întruniri își are importanța ei, împreună cu alți comentatori vom sublinia mai ales contribuția teologilor adunați la Accra, întrucît la sfîrșitul citorva zile de dezbateri fructuoase (17—24 decembrie 1977) au reușit să redacteze textul unei declarații deosebit de bogată în idei și sugestii : „*Angajamentul actual al creștinismului în Africa*”. (vezi textul aproape integral în rev. *Réforme*, Paris, nr. 1717 din 18 februarie 1978, pp. 6—7). În cele ce urmează vom cita cîteva din pasajele semnificative ale documentului în cauză.

„... Comunitățile creștine africane, se spune aici, mărturisesc Evanghelia lui Iisus Hristos creînd propriul lor stil de viață creștină și propriul lor limbaj pentru a exprima originalitatea experienței lor creștine...”

„(Demonstrînd o mare vitalitate), ea se exprimă în reînnoirea limbilor africane, a dansurilor, muzicii și literaturii, în contribuția la cunoașterea și experiența oamenilor. Această vitalitate culturală este baza poporului african în lupta pentru dobîndirea deplinei eliberări și pentru edificarea societății umane. Trebuie recunoscută totuși persistența situației de dominație care decurge din colonialism.

„Această situație de dominație există și în Biserici. Modelul de organizare importat din occident este încă propus și acceptat. E ceea ce se observă mai ales în teologie. Viața Bisericilor noastre a fost dominată de o teologie elaborată după o metodologie, o viziune asupra lumii și o concepție despre omenire relevînd categorii occidentale.

„Teologia africană și-a făcut deja apariția și ea este vie. Printre diferitele elemente capabile să ne facă accesibilă teologia africană amintim :

a) „teologia africană recunoaște valorile inerente religiilor tradiționale în care vede o pregătire a Evangheliei ;

b) „teologia africană este critică și izvorăște din contactul cu Biblia, din deschiderea spre realitățile africane și din dialogul cu teologiile ne-africane ;

c) „teologia neagră în Africa de Sud ia în considerare experiența opresiunii și luptei de eliberare, se inspiră din credința biblică exprimată în limbajul și categoriile Africii ca și din experiența și reflecțiile negrilor nord-americani . . .“

Cit privește izvoarele teologiei africane, acestea sînt următoarele :

1. „*Biblia și moștenirea creștină*. Biblia este izvorul fundamental al teologiei africane deoarece ea este mărturia primordială a revoluției lui Dumnezeu în Iisus Hristos. Nici o teologie nu-și poate păstra identitatea creștină rămînînd la marginea scripturii. Biblia nu este o simplă lucrare istorică despre poporul lui Israel. De-a lungul unei recitiri a Scripturii în contextul social al poporului nostru care luptă pentru realizarea umanității sale, Dumnezeu ne vorbește în miezul situației noastre zbuciumate. Acest Cuvînt dumnezeiesc nu este ceva abstract, ci un adevărat eveniment în viața noastră angajîndu-ne să continuăm lupta pentru deplina noastră umanitate . . .

2. „*Antropologia africană*. Destinul persoanei umane și cadrul vieții sînt elemente fundamentale în viața poporului african. Destinul uman constă în conflictul dramatic dintre viață și moarte care își găsește sensul în victoria vieții asupra morții. Există unitate și continuitate între destinul persoanei umane și victoria vieții în Cosmos. Antropologia și cosmologia africană sînt optimiste. Mîntuirea persoanei umane în teologia africană este mîntuirea Universului, iar în taina întrupării, Hristos asumă totalitatea umanului și totalitatea Cosmosului.

3. „*Religiile africane tradiționale*. Dumnezeu istoriei vorbește tuturor popoarelor pe căi particulare. În Africa religiile tradiționale constituie un izvor major pentru studiul experienței africane a lui Dumnezeu. Credințele și practicile religiilor africane tradiționale pot îmbogăți teologia și spiritualitatea creștină.

4. „*Bisericile africane independente*. Experiența Bisericilor independente a constituit de-a lungul istoriei lor un tip de cult, de organizare și de viață comunitară înrădăcinat în cultura africană și în contact cu viața zilnică a poporului.

5. „*Celelalte realități africane*. Experiența formelor culturale ale vieții și artelor, inclusiv familia, ospitalitatea și viața comunitară sînt expresii unor profunde sentimente de dragoste și bunăvoință. Lupta pentru transformarea sistemului social-economic, contra rasismului, discriminării femeii și celelalte forme de oprimare economică, politică, socială și culturală, trebuiesc toate luate în considerare ca izvoare ale teologiei . . .“

Referitor la perspectivele de viitor, „declarația“ întrunirii de la Accra precizează :

„Teologia africană trebuie să respingă ... ideile prefabricate ale teologiei nord-atlantice, definindu-se pe sine în relație cu lupta poporului de a rezista structurilor de dominație. Datoria noastră ca teologi este de a crea o teologie care vine de la poporul african și care să conteze înaintea lui ... Din cauza angajamentului nostru în lupta de eliberare a poporului nostru, apreciem că teologia care decurge din acest angajament trebuie să aibe trei caracteristici :

I. *„Teologia africană trebuie să fie o teologie care țină seama de situația concretă.* O teologie africană nu poate să pretindă a fi o teologie a vieții și culturii africane decît dacă corespunde contextului în care trăiesc te poporul ...

II. *„Întrucît opresiunea se resimte nu numai în cultură dar și în structurile politice și economice, în mass — media dominante — teologia africană trebuie să fie și o teologie a eliberării ...* Noi sîntem împotriva oricărei opresiuni deoarece Evanghelia lui Iisus Hristos ne cere participarea la lupta pentru eliberarea oamenilor de orice formă de dezumanizare. Astfel teologia africană este interesată să pună în acțiune solidaritatea africanilor cu negrii americani, cu asiaticii și ca latino-americanii care de asemenea luptă pentru edificarea unor comunități umane în care bărbații și femeile timpului nostru să devină arhitecții propriului lor destin ...

III. *„Noi recunoaștem că femeile au jucat un rol activ în Biserică și în mersul istoriei noastre. Ele s-au dovedit participante la lupta pentru eliberare. Dar nu putem să ignorăm că în trecut ele au fost excluse de la eforturile noastre teologice. De aceea pentru viitorul teologiei africane trebuie să luăm în serios rolul egal al femeilor în ce privește teologhisirea“.*

„Declarația“ de la Accra se încheie cu următoarele cuvinte: „... Conștienți de deficiențele și slăbiciunile noastre și încurajați de măreția sarcinii care ne stă în față, ne angajăm în această etapă ca prin contribuția teologiei femeile, bărbații și copii țărilor noastre „să poată avea toți viață și încă din beșug“ (Ioan 10, 10).

GIULGIUL SFÎNT DIN NOU ÎN ATENȚIA CREDINCIOȘILOR

În biserica catedrală din Torino — Italia, se află încă din 1578 ceea ce este considerat a fi giulgiul care a înfășurat trupul Mintuitorului în momentul punerii în mormînt (vezi rev. Mitropolia Banatului, an. XXI, nr. 4—6, aprilie—iunie, 1971, pp. 247—251). Atît pentru a-l feri de degradare, avînd în vedere vechimea sa și fragilitatea materialului din care e confecționat, cît și pentru că în decursul vremii a avut mult de suferit mai ales urmare incendiului capelei din Chaméry — Franța unde se găsea în 1532, posesorii au îngăduit privirea lui doar din timp în timp. Recent s-a hotărît expunerea giulgiului între 27 august și 8 octombrie 1978. Faptul a stîrnit din nou interesul credincioșilor, nu mai puțin al cercetătorilor, așa încît au început să apară articole și studii referitoare la pre-

țioasa reclivă, fiecare străduindu-se să aducă contribuții inedite despre originea, caracterul și mărturia pe care o conține.

Acum ne vom opri asupra paginilor semnate de A. M. Dubarle sub titlul „Giulgiul din Turin“ care au apărut în revista „Le Monde de la Bible“ (Paris, ianuarie—februarie 1978; cf. „La Documentation catholique“, Paris, nr. 1738 din 19 martie 1978, pp. 288—289). Descriind amprente fetei și trupului lui Iisus așa cum au rămas pe giulgiu datorită singelui scurs din rănile supliciului și uleiurilor folosite la îngropăciune, autorul se întreabă: dacă obiectul în cauză n-ar fi autentic, care poate fi artistul în stare să picteze pe giulgiu chipul Mintuitorului și cu ce scop? Cine putea avea atari cunoștințe precise nu numai de anatomie ci și de coagulare a singelui cu diferențele dintre singele venelor și ale arterelor? „Medicii și chirurgii care au avut răbdarea să examineze minuțios giulgiul sînt unanimi în a concluda că stofa a conținut pentru scurt timp (cam treizeci de ore) trupul unei persoane supusă chinurilor și ale cărui răni evocă imediat relatarea evangheliilor despre Iisus: urme singeroase pe întreaga circumferință a craniului, față tumefiată, picioare și miini străpunse de un piron, largi dire de singe scurs din piept, numeroase mici răni răs-pindite pe întreg trupul“.

„Recent — continuă A. M. Dubarle — o expertiză a fost făcută pulberii păstrată în cutele giulgiului. Un microscop puternic a îngăduit identificarea cîtorva firisoare de polen cunoscut în Galileea la începutul primului veac al erei noastre, altele din regiunea Edessei în Asia Mică, altele din Constantinopol, apoi din Franța și din Italia. Această metodă nouă, folosită de puțină vreme în medicina legală, aduce o confirmare neașteptată a ceea ce se știa ori se poate presupune cu privire la peregrinările giulgiului.“

În concluzie se susține teza autenticității giulgiului. Dacă este așa ori nu, rămîne de văzut.

OBSCURANTISM

Descinzind parcă dintr-un proces verbal al Inchiziției, o informație relatată de revista „L'Express“ (nr. 1396, 10—16 april 1978, p. 66) ne îndeamnă a o înscrie în cadrul acestei rubrici.

Iată despre ce este vorba: o tinăra de 23 ani, Annelise Michel a decedat în iulie 1976 la părinții săi din Klingenberg în Bavaria (R.F.G.). Antecedentele morții sale sînt însă de natură să uimească și să incrimineze o practică religioasă de mult depășită și care plasează cazul în plin obscurantism medieval.

Tinăra în cauză începuse studii de teologie și pedagogie. Între anii 1969 și 1975 a manifestat crize de epilepsie evidentă. Tatăl său, mic proprietar și mama sa, catolici fervenți, au început să creadă că fiica lor era posedată de diavol. Mai întii au făcut un pelerinaj la San Damiano, în Italia, pentru a cerceta o așa-zisă vizionară, Mamma Rosa. Fără rezultat. Atunci au consultat un exorcist, părintele Adolf Rodewyck, de 83 ani,

care a diagnosticat o dedublare de personalitate (celălalt personaj din Annelise fiind Iuda !). A fost anunțat episcopul de Würzburg, care a prescris „marele exorcism“.

În toamna anului 1975, doi exorciști ai diecezei, preoții Wilhelm Renz și Ernst Alt, au început, cu consimțământul părinților, să procedeze la „scoaterea diavolilor“. Au urmat șaptezecisitrei de ședințe epuizante, în timpul cărora șase diavoli ar fi ieșit din Anneliese, protestînd împotriva tratamentului ... Au fost înregistrate patruzecișidouă benzi de magnetofon și, în sfîrșit, Anneliese părea eliberată. Pentru scurt timp însă, deoarece, în primăvara anului următor ea a declarat că diavolii au revenit și că i-au interzis să se mai alimenteze. A refuzat să fie văzută de medici iar părinții n-au insistat. De la 59 kg a ajuns la 32 și a sfîrșit decedînd prin inaniție.

Cazul a făcut vilvă iar procurorul locului a inculpat părinții și pe cei doi exorciști pentru ne-acordare de asistență unei persoane în pericol.

Un credincios oarecare a pretins că ar fi avut viziunea unei minuni : corpul Annelisei rămas intact în cavoul unde a fost depus ! S-a procedat la deshumare și s-a constatat fireasca descompunere a acestuia. Îngerii și demonii au plecat. A rămas doar omul. Și benzile magnetice !

Dincolo de tonul cinic al relatării publicației amintite, un fapt domină dezbaterile : posedată sau nu de diavol, părinții și exorciștii au neglijat realitățile terestre ale medicinei, încercînd o modalitate curativă disperată.

VALOAREA OMULUI

Sub acest titlu revista Tribuna din Cluj-Napoca (an. XXII, nr. 11/1108 din 16 martie 1978, p. 1) a publicat un scurt eseu al lui Ioan Deleanu bogat în idei și interesant prin ceea ce sugerează cititorului. Dincolo de orice comentariu, ni s-a părut util să-l reproducem în paginile de față:

„Citeam, numai știu unde, că un cercetător ajunsese la concluzia că această grămăjoară de materie care este omul valorează nici mai mult, nici mai puțin decât 85 de cenți. Un chimist din Zürich, deși a ajuns — și el — la concluzia că „confecționarea“ a mai mult de jumătate din corp — reprezentând purificarea cantității de apă conținută de un trup uman — n-ar depăși suma de cîteva franci, a admis totuși că substanțele necesare „fabricării“ unei ființe omeneste ar costa 15 milioane de franci elvețieni sau 30 de milioane de franci francezi. (Ba mai mult, se zice că o „femeie chimică“ ar fi mai scumpă decât un bărbat, datorită unor hormoni specifici feminini care n-ar putea fi obținuți decât la prețuri exorbitante). Un preț — să recunoaștem — mai acceptabil și nițeluş mai îmbucurător, căci, costînd așa de mult, nu-și va propune nimeni să fabrice oameni. Ideea unei asemenea întreprinderi n-ar putea apare, fireşte, decât în acea parte a lumii în care omul este încă evaluat ca orice marfă. Dar nici pericolul de a începe fabricarea oamenilor nu este deloc real, dacă nu din alte motive atunci cel puțin pentru faptul că procurarea în condiții industriale a oamenilor nu este rentabilă, cît timp „excendentul uman“ este din ce în ce mai îngrijorător. Într-adevăr, numai în țările dezvoltate industrial există un surplus uman (a se citi șomeri) de cca. 20 milioane oameni, iar perspectiva reducerii lui este încă îndepărtată și de-a dreptul incertă.

„Abstracție făcînd însă de asemenea realități, să vedem dacă calculul valorii omului este cît de cît corect. El nu poate fi corect pentru că datele lui primare sînt fundamental greșite. Omul nu este numai și în primul rînd materie. El se deosebește de toate celelalte ființe vii tocmai prin aceea că este singura structură ce reunește în același timp atît materia cît și spiritul și realizează circuitul continuu dintre acestea. Deci, voind să calculăm valoarea omului sîntem ab origine obligați să ținem seama de toate „părțile“ lui constitutive, adică și de valoarea spiritului. (Și aceasta cu

atît mai mult cu cît îndrăznesc să spun că omul privit doar ca materie nu valorează nimic, absolut nimic. Să fim totuși corecți ! Uneori au căutare — și nu doar în altă parte, ci și la noi — oamenii frumoși, mai înalți, mai supli sau mai știu eu cum, dar toți cei care au pus ori pun preț pe asemenea lucruri, mai devreme sau mai târziu ajung să fie cumpărători înșelați). Apare însă aici o nouă dificultate. Și încă una de netrecut. Firește spiritul are valoare, o anumită valoare, dar în nici un caz una estimabilă în bani. Spiritul înseamnă cinste, demnitate, credință, dăruire, puterea de a distinge valorile și a le ierarhiza, dragoste de părinți, de frați, de copii, de țară, de brad, de cer și încă multe, multe altele ce nu pot fi evaluate în bani, nu se pot vinde și nu se pot cumpăra. Cine cumpără și vinde asemenea „bunuri“, aceia cu siguranță nu sînt oameni.

„Calculul îl socotim însă greșit și pentru că valoarea omului se exprimă nu atît prin el însuși, prin ceea ce este sau cît este el, ci mai ales prin ceea ce face.

„Omul nu este însă numai o valoare, în sensul absolut autentic al acestui atribut. El este și un element de referință pentru toate celelalte valori ale lumii, pe care dealtfel singur le creează. Omul este deci și criteriu al valorii tuturor lucrurilor. De aceea, dacă o idee sau un bun, vorbind metaforic, spunem că valorează cît un om, atunci să știm bine că ideea sau bunul respectiv sînt atît de prețioase încît ele nu pot fi evaluate.

„Valoarea omului, în întreaga ei dimensiune și în deplina ei acuratețe, nu se poate înfățișa decît într-o societate a tuturor oamenilor, într-o societate în care omul nu se mai cumpără și nu se mai vinde, într-o societate în care s-a înfăptuit înainte de toate egalitatea deplină a tuturor oamenilor ; și tocmai această egalitate asigură respirația acelei societăți, sănătatea, frumusețea și vitalitatea ei.

„Într-o astfel de societate, cum este și a noastră, un om nu este decît un om. Dar aceasta înseamnă că el este totul“.

DESPRE ÎNFĂȚȘAREA DOMNULUI

Stă în firea omului să-și pună întrebări. Orice credincios s-a întrebat, măcar o singură dată : cum a arătat Iisus ?, a fost înalt, a fost scund, a fost blond sau brun și, în fine, a fost frumos Iisus ?

Desigur, s-a încercat a se da răspunsul la aceste întrebări, s-au scris o mulțime de studii despre această problemă, interpretările au fost pioase sau exagerate *).

Despre fața lui Iisus, nici unde nu se găsește o descriere precisă, poate și pentru a se evita eventuale asemănări cu Acela pe care proorocul

*) Americanii l-au declarat în 1971 „Omul anului“. A fost purtat pe pancarde de către tineri pletosi și entuziaști. S-a purtat Iisus pe bluze, „a fost superstar“ (Paris Match, nr. 1245, martie 1973, pp. 65—73), a ocupat cîteva zile un studiou de televiziune și cîteva săptămîni un celebru teatru de varietăți.

Isaia îl califica : „nevoiaș ca un vierme al pământului“ și pe care psalmistul îl considera : „cel mai frumos dintre fiii oamenilor“.

Bineînțeles, există în Biblioteca Vaticană, acea faimoasă scrisoare pe care Publius Lentulus, proconsul roman în Iudeea o adresase Senatului Romei, în care spunea : „Un om foarte virtuos s-a ivit și trăiește printre noi ; cei care îl însoțesc îl numesc Fiul lui Dumnezeu. El este de statură înaltă și atrage privirile. Figura sa inspiră în același timp dragoste și teamă. Părul său este lung, neted pînă la urechi, iar spre umeri este ușor încrêțit și buclat ; o cărare îl separă la mijloc, recăzînd pe ambele părți, după obiceiul nazarienilor. Obrajii îi sînt ușor înroșiți, nasul și gura sînt bine făcute, barba este plină, are culoarea alunei, ca și părul : este scurtă și despărțită la mijloc. Privirea sa relevă înțelepciune și candoare. Ochii săi albaștri se luminează uneori de luciri subite. Acest om, în general plăcut în conversație, devine teribil cînd dojenește, dar, chiar și atunci emană din el o senină înțelegere. Nimeni nu l-a văzut rîzînd, dar, adesea a fost văzut plîngînd. Tonul vocii sale este grav, rezervat și modest ... Este numit Iisus fiul Mariei“¹⁾.

Nimeni nu mai ignoră astăzi că această scrisoare a fost scrisă multe secole după moartea lui Hristos²⁾. Astfel, noi nu avem nici o mărturie concretă despre aspectul fizic al Dumnezeului făcut Om. Totuși, fiecare se străduiește să și-l imagineze cumva. Unii îl văd nobil și majestos, alții plăpînd și fără strălucire.

În 1938, într-o prefață răsunătoare la o carte, dedicată feței lui Iisus ... scriitorul François Mauriac punea problema : „A fost frumos Iisus ? Într-adevăr, zicea el, cele două aspecte își găsesc, și unul și celălalt, justificarea în Evanghelie. Un fapt domină dezbateră : Iisus nu a fost recunoscut de către cei mai mulți. Se pare că a fost, mai mult, recunoscut prin cuvintele și minunile Sale, cu care cucerea mulțimea, decît prin simpla Sa apariție ...“³⁾.

În sprijinul acestei afirmații Mauriac aduce episodul cu samarineanca, care, la început, îl consideră pe Iisus om de rînd.

Cînd îl denunță (Matei 26, 48) Iuda nu zice : „Îl veți recunoaște după statura Sa, sau după frumusețea Sa“. A fost necesar să-L sărute pentru a-L vădi !

Deci, în ciuda tortelor, soldații nu puteau să-L recunoască în mijlocul a unsprezece inși obișnuiți și săraci, care-L înconjurau. Dar nu este mai puțin adevărat că, atunci cînd a fost iubit, era de la prima vedere ...

Era suficientă o chemare, ca oamenii să-și abandoneze tot ce posedau pe această lume, și să-L urmeze.

Cucerea irezistibil existențele, cu o putere, care se afirma de fiecare dată cînd o creatură lăcrima la picioarele Sale.

„Fără îndoială — concludă Mauriac — El a fost asemănător multor ființe a căror frumusețe, în același timp foarte ascunsă și foarte străluci-

¹⁾ André Goguet, în rev. Marie France, nr. 202, decembrie 1972, pp. 5—7.

²⁾ Idem.

³⁾ Idem, p. 8.

toare, orbea unele priviri, scăpa altora — mai cu seamă cînd această frumusețe era de ordin spiritual. O lumină augustă pe această față nu era percepută decît datorită unei dispoziții interioare ⁴⁾.

Acest fenomen, atît de bine descris de scriitorul francez, s-a dezvoltat de-a lungul a douăzeci de secole.

Picturile ce îl reprezintă pe Iisus ne dau despre El o imagine cu atît mai puternică, cu atît mai frumoasă, cu cît viața lor interioară este mai bogată.

Astfel au făcut Giotto, Fra Angelico, El Greco, Rembrandt și alți cițiva, ale căror portrete divine sînt deasupra producțiilor obișnuite. Mai mult, încercînd să evoce chipul lui Iisus, acești artiști de geniu participau cu ceva intim. E ceea ce au înțeles foarte bine călugării ortodocși, în ale căror icoane triumfă fața lui Iisus, cele mai bune imagini devenind un prodigios freamăt de viață și iubire. În acest sens, s-a dovedit că, pictura poate fi un exercițiu duhovnicesc ca și rugăciunea.

Primii creștini, tributari culturii timpului lor, l-au reprezentat pe zidurile catacombelor, cu trăsăturile lui Apollo sau Adonis.

Datorită împăratului Constantin cel Mare, Iisus iese apoi din catacombe și luminează cupolele bisericilor și monumentele funerare : atitudinea, trăsăturile Sale sînt în întregime nobile ; este, de acum, Hristosul în toată mărirea Sa.

Artă bizantină de început afirma aceste două caractere : de acum înainte, stăpînul lumii, pe care-L pictează artiștii, să fie superb și desigur, binevoitor, dar distant și temut ⁵⁾. Această reprezentare a fost umanizată în timpul Evului Mediu ; rigidelor icoane supraincărcate de prețiozitate le urmează o reprezentare mai sensibilă și adesea plină de simplitate.

Hristosul gigantesc al baptisteriului din Florența, pictat de Cimabue, este încă foarte influențat de stilul bizantin, dar el este îndulcit printr-o expresie de mare blîndețe.

Cu Fra Angelico, apare o artă incomparabilă cu tot ce a existat înaintea lui, Mauriac considerîndu-l ca făcînd „o artă în afara timpului care exprimă revelațiile de nelipsit unui sfînt“ ⁶⁾. Hristosul său, impresionant prin har și iubire, traduce perfect dublul caracter divin și uman al lui Iisus.

În timp ce germanii nu voiau un Hristos suferind, flamanzii cu Van Eyck și Van der Weyden, aprofundînd personajul, îl animă, punîndu-l în relief prin rafinamentul detaliului și a combinației de culori.

Renașterea aduce un Hristos apărînd sub trăsăturile unui frumos om tînăr. Leonardo da Vinci este unul din rarii artiști din acest timp, capabil să creeze un chip fascinant, îndurerat și obosit, dar profund interiorizat.

⁴⁾ Idem, p. 11.

⁵⁾ Idem.

⁶⁾ Idem.

În timp ce în Spania, la Toledo, un grec mistic (El Greco) inventează culori uluitoare, pentru a modela, într-o lumină verde-albăstruie, hristoși care se numără printre cei mai frumoși din lume, ei nu se pot compara cu cei ce au fost pictați, în celălalt colț al Europei, de marele Rembrandt, nebun după lumină.

În secolul al XVIII-lea, în apus, academismul sterilizează pictura religioasă, cu o singură excepție totuși, Philippe de Champaigne, care evocă cu atita vigoare și emoție chipul Crucificatului.

Apoi, trebuie așteptat secolul XX, pentru a regăsi, cu Rouault o autentică și tulburătoare creație.

În mod curios, aceste mari portrete imaginare, atât de întinse în spațiu și timp, au între ele certe asemănări! Mauriac a încercat să răspundă la această enigmă, cu o altă: aceea a *giulgiului* adus din Orient de către cruciați. Deși, asupra autenticității giulgiului, păreriile nu coincid, se pare că trăsăturile imprimate pe el, reprezintă tipul uman cu care toată lumea este de acord.

Revenind la icoanele bizantine și la cele ortodoxe în general, ca descendente, în stil și manieră — din arta bizantină, trebuie spus că icoana este înainte de orice, o imagine sfântă, venerată „cu teamă și cutremurare”⁷⁾ de către credincioși. Pictorul nu face operă de artă, ci o faptă cucernică reprezentând împărăția cerească sub înfățișarea vizibilă a împărăției pămîntești.

Astfel, cînd întemeietorul statului rus trece la Ortodoxie, în 989, el cheamă artiști bizantini ca să decoreze primele biserici și să formeze elevi.

Artiștii bizantini au rămas în Rusia și au fost luați ca model pînă la finele secolului al XIV-lea. Ultimul, dintr-o mare descendență, Teofan Grecul, a lucrat la Moscova în momentul cînd acolo se închea un centru pictural ce avea să-și afirme repede superioritatea. Andrei Rubliov este cel mai ilustru dintre artiștii moscoviți. Picturile sale susțin comparația cu cele ale contemporanilor săi, Fra Angelico și Van Eyck. El a știut să-și investească operele cu gingășie și un farmec inegalate; formele suave ale personajelor sale, armonia coloritului și spiritualitatea îl așează în primul rînd al pictorilor lumii pe acest artist, a cărui „Sfîntă Treime” constituie capodopera incontestabilă a artei ruse.

Am spus mai sus, că pictura bizantină accentua caracterul de stăpînitor al lui Iisus. Cea mai reprezentativă dovadă în acest sens este Pantocratorul de la Daphni (Grecia), sau cel de la Cefalu, Palermo, Monreale (Italia). Și ca stăpînitor, Iisus are o figură calmă, serioasă, ușor încrunțată chiar.

Desigur, analizînd fiecare pictură în parte, se pot observa numeroase detalii de culoare, trăsături, veșminte, etc., ele fiind adaptate cu viziunea pictorului, care la rîndul lui era tributary unei epoci și deci, al unui anumit fel de a gîndi.

⁷⁾ Istoria ilustrată a picturii, ed. Meridiane, București, 1969, pp. 26—27.

Nu s-ar putea finaliza aceste considerații fără a aminti de acel titan al Renașterii, Michelangelo Buonarroti (1475—1564)⁸⁾ al cărui Hristos, din cadrul „Judecății de Apoi” pictată pe peretele altarului din Capela Sixtină, realizează inefabil acel imperativ al Judecătorului universal.

În același context, mai trebuie amintit, ca remarcabilă realizare, pictura bisericii Sf. Nicolae Domnesc — Curtea de Argeș — unde Hristos este realizat în manieră, desigur bizantină, dar cu un foarte pronunțat caracter personal : „cu ochi alungiți spre tîmple, umbriți către margini, cu pupila mare, cu sprîncene dese și lungi, delimitînd arcade adînci, cu frunte acuzată și cute puternice la rădăcina nasului viguros, cu bărbia accentuată de o barbă stufoasă . . .”⁹⁾.

Aceleași caractere, sînt remarcabil realizate și la Voroneț, unde se pot observa distinct trăsăturile lui Iisus, în scena Înălțării sau cea a Judecății de apoi.

Sînt nenumărate, locurile unde creatori de geniu au încercat să redea trăsăturile Celui a cărui omenie trebuie să fi fost desăvîrșită și a cărui frumusețe avea sublimul dumnezeirii Sale.

Pr. P. Dorobanțu

⁸⁾ Marin Nicolau-Golfin, *Istoria artelor*, vol. I, București, 1967, p. 164.

⁹⁾ *Istoria artelor plastice în România*, ed. Meridiane, București 1968, p. 165.

VIAȚA BISERICĂȘĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

PRĂZNUIREA SFINTELOR PAȘTI

Ascensiunea duhovnicească spre luminoasa zi a Învierii Domnului a început, după obicei, cu perioada marelui post în a cărui reculegere au licărit deniile și a strălucit scurt, dar intens, duminica Floriilor.

Credincioșii aparținători catedralei mitropolitane au profitat de prezența în mijlocul lor a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului care a săvârșit în Vinerea Patimilor slujba vecerniei cu punerea în mormînt, apoi cea a Prohodului Domnului cu purtarea sfintului epitaf în jurul bisericii, Înalt Prea Sfinția Sa rostind și potrivit cuvînt de învătătură. Aceleași au fost împlinite, după cuviință, de către Prea Sfințitul Episcop-vicar dr. Timotei Lugojanul la Timișoara IV — Freidorf, respectiv Timișoara VII 1.

La miezul nopții, slujba Învierii i-a regăsit pe cei doi ierarhi în mijlocul bunilor credincioși, Înalt Prea Sfinția Sa la catedrala mitropolitană și Prea Sfinția Sa la Timișoara-Plopi și odată cu focul luminării le-au împărtășit arhieriești binecuvîntări și felicitări pascale. Mai apoi, la vremea predicii sfintei liturghii, adresîndu-le creștinescul „Hristos a Înviat“, Înalt Prea Sfinția Sa, respectiv Prea Sfinția Sa, au rememorat argumentele Învierii, le-au îmbiat altele noi, cu stăruința ca ei să rețină și să aprofundeze sensurile mintuitoarei sculări din morți. După slujbă, la reședința mitropolitană în cadrul îndătinătei recepții urările preoților și credincioșilor au fost transmise celor doi ierarhi de către P. C. Părinte Sorin Rațiu, din partea celorlalte culte religioase aducînd frătescul salut rabinul dr. Ernest Neumann. Răspunsul și expresia dragostei frățești au fost talmăcite din încredințarea Chiriarhului de Prea Sfințitul Episcop-vicar Timotei.

Vecernia zilei a fost săvârșită la catedrala mitropolitană de către Înalt Prea Sfinția Sa și la Timișoara-Ronaț de către Prea Sfințitul Episcop-vicar. În cadrul slujbei un mănunchi de piese corale adecvate praznicului

au fost interpretate de corul catedral prezentarea lor fiind făcută de P. On. Părinte Ioan Blaj consilier eparhial.

În cea de-a doua zi a praznicului, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a făcut obișnuitul popas în mijlocul credincioșilor caransebeșeni, iar Prea Sfințitul Episcop-vicar a cercetat obștea lugojană, ambii ierarhi oficiind sfânta liturghie și adresînd prin predică stăruitoare sfaturi și îndemnuri creștinești.

S-a reliefat cu putere, în aceste zile de înălțător praznic, permanența unei trăiri duhovnicești deosebită manifestată în parte, de larga participare a credincioșilor la cîntarea în comun și în general la buna rînduială a slujbelor ; de împărtășirea lor cu Sfintele Taine la slujbele acestui răs-timp spiritual.

NOU HIROTONIȚI

Rîvnitori a dobîndi harul preoției următorii tineri teologi au fost hirotoniți în ultima vreme :

Vasile Sechereș, licențiat în Teologie, diacon în ziua de 1 februarie 1978, pe seama *catedralei mitropolitane din Timișoara*.

Moise Borlovan, absolvent al Seminarului teologic de la Curtea de Argeș, a fost hirotonit diacon la 31 ianuarie 1978, iar preot în ziua de 1 februarie 1978 pentru parohia *Zorlencior*, protopopiatul Reșița.

Ion Covaci, licențiat în Teologie, a fost hirotonit diacon în 20 februarie 1978, iar preot în 22 februarie 1978, pentru parohia *Iablanîța*, protopopiatul Caransebeș.

Vasile Ardelean, absolvent al Seminarului teologic special de la Curtea de Argeș, a fost hirotonit diacon în 24 martie 1978, iar preot în 25 martie 1978, pentru parohia *Buzad*, protopopiatul Timișoara.

Gheorghe Moroșan, absolvent al Seminarului teologic special de la Curtea de Argeș a fost hirotonit diacon în 9 mai 1978, iar preot în 10 mai 1978, pentru parohia *Lăpușnicel* din protopopiatul Caransebeș.

INTERES ARĂTAT INSTITUTULUI TEOLOGIC

Este de-acum un lucru obișnuit contactul permanent al eparhiei cu cei care se pregătesc a deveni preoți, în concret cu studenții și doctoranzii de la Institutele teologice din București și Sibiu. Nu este în acest fel scăpată nici o ocazie din partea Chiriarhului sau delegaților săi de a se interesa direct, la fața locului, de tinerii teologi, în ambianța duhovnicească și de studiu a școlilor cărora aparțin.

Astfel, din încredințarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, în zilele de 1 și 2 martie a.c., Prea Sfințitul Episcop-vicar Timotei Lugojanul împreună cu P. On. Părinte Constantin Comșulea — consilier administrativ cultural, au făcut o vizită la Institutul teologic universitar din Sibiu,

întreținându-se îndeaproape, în parte sau la un loc, cu toți studenții aparținători Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului. S-a analizat cu seriozitate situația la învățatură și purtare, posibilitatea satisfacerii unor exigențe sau doleanțe privind programul școlii, cazurile disciplinare precum și răsplata muncii prin burse sau subvenții, perspectivele largi de formare, proiectele de viitor legate de îmbrățișarea misiunii preoțești și alte probleme ce preocupă pe tinerii care s-au decis să devină slujitori ai altarelor.

Delegații Intiistătătorului Mitropoliei Banatului s-au făcut în același timp interpreții exigențelor conducerii eparhiale față de cei pe care-i are în părinteasca grijă, procedind în acest cadru la o amplă analiză a problemelor cu profesorii și ostenitorii școlii, mai ales cu P. C. Părinte dr. Grigore T. Marcu, rectorul Institutului teologic.

Vizita în cauză se înșiruie între acțiunile menite a stringe tot mai mult legătura dintre eparhie și preoții de mîine, aceasta fiind de o deosebită importanță pentru bunul augur sub care trebuie să înceapă o misiune sfîntă.

Pe timpul vizitei Prea Sfințitul Episcop-vicar Timotei Lugojanul și P. On. Părinte C. Comșulea au fost primiți de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului, care și-a exprimat satisfacția pentru interesul ce se arată bunului mers al prestigioasei școli teologice sibiene.

VIZITE ARHIEREȘTI LA SEMINARUL TEOLOGIC DIN CARANSEBES

Preocupați constant de viața și activitatea Seminarului teologic din Caransebeș, ierarhii care îl patronează, cercetează cu toate prilejurile școala, interesîndu-se de bunul ei mers. Astfel a fost vizita Prea Sfințitului Episcop Vasile al Oradiei care, la rugăciunea de seară din 9 martie 1978 a rostit în prezența profesorilor și elevilor o meditație, punînd la sufletul ascultătorilor necesitatea desăvîrșirii duhovnicești și formele prin care preotul trebuie să împlinească mesajul evanghelic al slujirii credincioșilor. A doua zi, în sala festivă a Seminarului, Prea Sfinția Sa a ținut o prelegere referitoare la contribuția clerului și lupta poporului din Bihor pentru înfăptuirea mărețului act al Unirii de la 1918. A fost evocată figura episcopului Roman Ciorogariu care, alături de alți patrioți bihoreni a contribuit la mobilizarea maselor populare, proclamînd unirea cu Patria Mamă la 12 octombrie 1918, ca și contribuția vicarului Andrei Magieru (devenit apoi episcop al Aradului) la fixarea granițelor noului stat unitar, consolidat la 1 decembrie 1918.

Urmărite cu viu interes, meditația a constituit o pregătire pentru săptămîna duhovnicească, iar prelegerea o convingătoare edificare a cunoașterii contribuției Bisericii Ortodoxe din vestul Transilvaniei la înfăptuirea statului român unitar.

La 16 martie 1978, Seminarul a primit vizita Prea Sfințitului Episcop Visarion al Aradului care, în prezența profesorilor și elevilor școlii, a ți-

nut o meditație referitoare la Sf. Taină a Spovedaniei, ca mijloc eficient al renașterii duhovnicești și ca posibilitate de edificare sufletească în vederea conturării personalității religioase morale a viitorilor preoți.

Aceste două vizite au fost tot atâtea prilejuri ca cei doi ierarhi să cunoască nemijlocit activitatea școlii, elevii aparținători și situația acestora, să se întrețină cu corpul profesoral și să împărtășească prețioase îndrumări pentru viitor.

INTILNIRE CU PĂRINȚII ELEVILOR SEMINARULUI TEOLOGIC DIN CARANSEBEȘ

Dind cuvenita urmare îndrumărilor conducerii eparhiale privitor la contactul școlii cu părinții elevilor, direcțiunea Seminarului teologic din Caransebeș a programat o intilnire în acest sens pentru ziua de 19 februarie a.c.

După liturghia duminicală oficiată de un sobor alcătuit din reprezentanții eparhiilor ce întrețin elevii aci, în sala de festivități a școlii cei prezenți au ascultat o expunere a P. C. Părinte profesor Dorin Jacotă, directorul școlii, asupra problemelor legate de procesul de învățămînt și educație, de formare preoțească și cetățenească a viitorilor clerici, de contribuția părinților la această nobilă lucrare. Apoi, împreună cu profesorii diriginți, părinții au analizat mai aprofundat situația la învățătură și purtare a fiecărui elev în parte ca și a tuturor la un loc. La discuții au luat parte și reprezentanții eparhiilor ce patronează Seminarul teologic, precum și membrii corpului profesoral. Au fost de față părinți reprezentînd credincioșii aparținători Eparhiilor Timișoarei și Caransebeșului, Aradului și Oradiei, Vicariatul ortodox român din Virșeș și Vicariatul ortodox sîrb din Timișoara.

Elevii seminariști, sub conducerea profesorului Nicolae Belean, au oferit în continuare un bogat program artistic constînd din interpretarea cu pricepere și simțire a unor piese corale și orchestrale, recitări, etc.

La sfîrșit, părintele director Dorin Jacotă a exprimat mulțumiri din partea corpului profesoral și a elevilor, adresate Prea Fericitului Patriarh Iustin și On. Departament al Cultelor pentru grija arătată învățămîntului teologic. Din încredințarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului și a Prea Sfințitului Visarion al Aradului au luat cuvîntul Prea Sfințitul Episcop-vicar Timotei Lugojanul și P. C. Părinte Flor Teodorescu, vicarul administrativ al Episcopiei Aradului care au subliniat importanța intilnirii și au apreciat modul în care s-a desfășurat, cheazășie a unor reale împliniri viitoare.

CONFERINȚE DE ORIENTARE FESTIVE

Potrivit îndrumărilor Sfințitului Sinod, în Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului conferințele de orientare din luna martie a.c., au fost pre-

gătite metodic și din bună vreme sub directa coordonare a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae. Tema conferinței „Președintele Nicolae Ceaușescu ctitorul României contemporane (cu prilejul aniversării a 60 de ani de la naștere)“, împreună cu bibliografia și planul temei, au fost multiplicare și trimise prin oficiile protopopești tuturor preoților din eparhie.

Delegații chiriarhali s-au deplasat la sediile fiecărui protopopiat încă din ajunul conferințelor supraveghind modul lor de organizare.

La protopopiatul Făget a participat Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, la Timișoara, Caransebeș și Oravița Prea Sfințitul Episcop-vicar dr. Timotei Lugojanul; la Caransebeș conferința a fost condusă de P. C. arhidiacon prof. dr. Ion Zăgrean, de la Institutul Teologic Universitar din Sibiu.

În deschiderea conferințelor protopopii și delegații chiriarhali au încadrat tema în actualitate arătând că președintele Nicolae Ceaușescu, apărător înflăcărat a năzuințelor de veacuri ale poporului român, de peste 45 de ani și-a împletit viața cu drumul parcurs de poporul român. Perioada de când se află la cîrma țării reprezintă ce mai rodnică și strălucită etapă din istoria ei, atît pe plan intern cît și internațional. Toate realizările din această perioadă sînt strîns legate de numele președintelui Nicolae Ceaușescu. De aceea, a 60-a aniversare a zilei sale de naștere din ianuarie a.c. a constituit o adevărată sărbătoare națională, în care poporul cinstindu-și conducătorul, și-a evocat propriile victorii dobîndite în construcția vieții noi din țara noastră.

Au prezentat referate : la Timișoara preotul Ioan Triponescu — Ghiroda Vechi, la Caransebeș preotul Gheorghe Rădulescu — Domașnea, la Deta preotul Luca Popovici — Clopodia, la Făget preotul Ioan Vișcu — Coșava, la Lugaj preotul Cornel Cocirlă — Găvojdia, la Oravița preotul Silviu Boroancă — Pescari și la Reșița preotul Trăilă Gherga — Bocșa Montană.

Luările de cuvînt ce au urmat au fost insufletește și au subliniat cu convingere marile realizări obținute de poporul român sub înțeleapta conducere a Domnului Nicolae Ceaușescu și au evidențiat faptul că popasul aniversar din viața Președintelui țării este pentru clerul și credincioșii ortodocși, nu numai un prilej de bucurie, ci de sinceră hotărîre de a-i urma exemplul, contribuind cu tot ce au mai de preț la bunăstarea poporului, la înflorirea continuă a patriei și creșterea prestigiului ei în lume.

DIN ACTIVITATEA COMISIILOR CONSULTATIVE

Două din comisiile consultative de pe lîngă secțiile Centrului eparhial, cea bisericească și cea culturală, s-au întrunit în primul trimestru al anului curent.

Astfel, cea de pe lîngă secția bisericească s-a reunit în ziua de 29 martie a.c. sub președinția Prea Sfințitului Episcop-vicar Timotei Lugojanul.

Tema zilei s-a referit la „Rolul mirenilor în Biserică” și „pregătirea pentru apropiatele alegeri de consilii și comitete parohiale”. Un referat la subiect a fost prezentat de dr. Ioan Georgevici.

Discuțiile ce au urmat au susținut necesitatea colaborării mereu mai active a mirenilor cu preoții lor în toate domeniile activității acestora, insistându-se asupra caracterului obligatoriu al colaborării membrilor organelor parohiale cu preoții parohi.

Cu referire la alegerile de membri în consiliile și comitetele parohiale, majoritatea participanților au evidențiat importanța pregătirii alegerilor în lumina prevederilor statutare și a indicațiilor Sfintului Sinod.

În încheiere, Prea Sfințitul Episcop-vicar a rezumat cele discutate și propuse, iar Consiliul Eparhial în ședința din 4 mai 1978 a luat la cunoștință concluziile și recomandările făcute de comisia consultativă bisericească, indicând cele de urmat.

Cealaltă comisie din cadrul secției culturale, s-a întrunit în ziua de 15 martie a.c. pentru a dezbate o temă de extremă actualitate și importanță pentru viața Bisericii: „Instruirea credincioșilor în dreapta învățătură a Bisericii”.

Membrilor comisiei, clerici și mireni, li s-a adresat Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae care a precizat necesitatea cunoașterii dreptei învățături de credință și rolul care revine preoților. A dat cuvântul apoi P. On. Părinte Constantin Comșulea, consilier eparhial care, în referatul prezentat a insistat asupra dreptei învățături a Bisericii astfel încât credincioșii cunoscând-o să devină elemente de nădejde în viața de toate zilele, arătând și ce s-a întreprins la nivelul eparhiei, în această direcție.

Apreciind cele expuse de referent, Înalt Prea Sfinția Sa a recomandat celor prezenți „Cartea de învățătură” editată de Sf. Patriarhie, după care a îndemnat la cuvânt pe participanți.

Intervențiile acestora au evidențiat rolul deosebit de important al propovăduirii în viața Bisericii. S-a insistat asupra atenției ce trebuie să se acorde publicațiilor religioase și în general colportajului, muzicii bisericești, cunoașterii sfintelor slujbe, a celor mai solemne momente liturgice, tainelor, etc.

Lucrările comisiei s-au încheiat cu concluziile Întâistătătorului eparhiei care, mulțumind fiecăruia pentru contribuția adusă la buna desfășurare a ședinței, i-a încredințat de toată stăruința pe care conducerea eparhiei și clerului ei o va depune pentru mereu îmbunătățita propovăduire a învățăturii ortodoxe.

PREOCUPARE PENTRU CÎNTAREA BISERICEASCĂ

În luna februarie a.c. au avut loc la toate sediile protopopiatelor consfătuiri cu cîntăreții bisericești, iar în martie și aprilie a.c. au fost organizate întruniri pe grupe mici cu preoții și cîntăreții bisericești din eparhie, menite să întărească colaborarea acestora cu preoții lor, pentru înfrumu-

sețarea și îmbogățirea mereu sporită a serviciilor divine și în vederea generalizării cîntării în comun.

La aceste consfătuiri au participat cîntăreții din mai toate parohiile eparhiei. Au fost efectuate exerciții practice de cîntare în comun și s-au purtat discuții privind necesitatea generalizării cîntării omofone în biserică și obligațiile ce revin, în acest sens, cîntăreților bisericești. S-a remarcat, în general, o îmbunătățire a cîntării în comun față de anii trecuți.

În ședința sa de lucru din luna februarie, respectiv mai a.c. Consiliul Eparhial a luat în discuție modul în care s-au desfășurat întîlnirile cu cîntăreții bisericești precum și, în general, obligația cîntăreților de a asigura buna desfășurare a serviciilor divine, de a contribui cît mai plener la generalizarea cîntării în comun. Pe marginea celor ce i s-au prezentat de către delegații chiriarhali, Consiliul Eparhial a hotărît o serie de măsuri urmărind îmbunătățirea activității bisericești din parohii.

VIZITĂ LA CENTRUL EPARHIAL

Venit pentru a cerceta viața bisericească din trecut și prezentul Mitropoliei Banatului, profesorul Earl Pope din S.U.A. român de origine, a făcut o vizită Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului în ziua de 30 ianuarie a.c. Fiind, în această zi, hramul catedralei mitropolitane, oaspetele a participat la serviciul divin după care, la reședința mitropolitană, s-a întreținut cordial cu Întistătătorul eparhiei și Episcopul-vicar, Prea Sfințitul Timotei Lugojanul. Discuțiile au abordat, pe lîngă problemele de istorie națională, cele referitoare la raporturile ecumenice dintre cultele religioase din țara noastră.

A vizitat orașul de reședință al mitropoliei, bisericile și catedrala mitropolitană, Colecția de artă religioasă veche, peste tot, în funcție de cele văzute, primind explicațiile cuvenite.

DECES

Pictorul Catul Bogdan (1897—1978). Valorosul și venerabilul pictor-artist *Catul Bogdan* a decedat la 11 februarie 1978 în București la vîrsta de 81 ani. El a fost legat sufletește de Timișoara, unde și-a desfășurat activitatea artistică și didactică, îndeplinind funcția de profesor la Academia de arte frumoase din Timișoara, începînd din anul 1933 pînă la sistarea acestui institut după sfîrșitul celui de al doilea război mondial. În această perioadă a fost și un prețios colaborator al revistei „Luceafărul” asigurîndu-i în fiecare număr de apariție (1935—1937) ilustrarea paginilor ei cu vignete sau desene decorative, cît mai ales cu gravuri executate în tuș. Dar cele mai importante opere artistice ale lui *Catul Bogdan*, pe care ni le-a lăsat în Timișoara, sînt desigur imensele și inegalabilele pic-

turi ale panourilor și frescelor, ale iconostaselor și tablourilor religioase sau biblice, executate de el în cele două biserici de construcție nouă, în două parohii de suburbii ale municipiului nostru. În perioada sa timișoreană, în anii interbelici, a pictat Catul Bogdan parțial, monumentală biserică din centrul cartierului Mehala și integral pe cea din parcul pieții Ștefan Furtună, la intersecția bulevardului 6 Martie și a bulevardului Tinereții. În iconografia acestor două biserici, unicele de genul artei sale religioase, Catul Bogdan ne arată de manieră impresionantă stilul său pictural de neo-bizantinism creat de el, în toată grandoarea compozițiilor unor fresce biblice și a unor sfinți înfățișați cu figuri evlavioase. Neo-bizantinismul în pictura sa religioasă este o descoperire personală, o disciplină de artă nouă, într-un stil modern, care se baza însă fondul unui tradiționalism ortodox, practicat odinioară de pictorii și zugravii bisericilor noastre de altădată. El a preconizat o tehnică cromatică mai perfecționată, care să-i dea imaginii o strălucire divină, iar figurilor sacre o fizionomie mai cuceritoare, dar având grijă să contureze personajele tabloului cu linii precise. Paleta sa oferea artistului combinații de culori minunate îmbinate, de un armonios aspect, sfinții pictați de el având chipuri pure și gingașe. În general, în compozițiile lui Catul Bogdan se putea desluși în primul rînd lirica unui artist de gîndire profundă în sens românesc. Artă picturală aflată în bisericile din Timișoara ne tîlmăcește rodirea meditației și viziunii lirice a lui Catul Bogdan, exprimate prin imagini și compoziții de icoane cu acorduri tainice de o tulburătoare simfonie a culorilor.

Artistul s-a născut la 25 ianuarie 1897. Fiu al lui Bogdan-Duică, savantul filolog și înrudit cu istoricul Nicolae Iorga, el a crescut într-o familie de cărturari, a fost educat în spirit de patriotism românesc. De la bunicul său dinspre mamă, a moștenit Catul Bogdan vocația pentru artă. Dar el n-a îmbrățișat cariera de muzician, deși iubea muzica. Toată ființa sa era pătrunsă și inspirată însă de cultura și spiritualitatea franceză. Din tinerețe simțea o puternică atracție pentru arta plastică, în general pentru pictură. Se lasă ademenit de forța lăuntrică a talentului său în-născut, care îl călăuzea pe calea artelor frumoase. Atunci reputatul său părinte, profesorul universitar Gheorghe Bogdan-Duică l-a dat să urmeze la Paris pictura la academia Julian și la „*école nationale des beaux arts*” imediat după Unire. La Paris l-a avut ca profesor pe vestitul Ernest Laurens. A învățat tehnica și practica culorilor și în unele ateliere de artiști francezi de mare prestigiu. În perioada studiilor sale din anii 1919—1923 și-a început activitatea sa artistică de pictor, luînd parte și la o expoziție colectivă cu artiști alsacieni în străvechiul oraș Colmar. S-a înapoiat în România după patru ani de studii urmate în Franța. Acasă și-a continuat activitatea reușind să-și organizeze expoziții personale la București în anii 1924 și 1925, înfățișînd în capitală îndeosebi lucrări executate anterior la Paris. În anul 1926 a fost numit profesor de arte decorative la noua școală de arte frumoase, atunci înființată la Cluj. Dar această școală, din lipsă de posibilități materiale, n-a mai putut funcționa în

capitala Transilvaniei. Guvernul român a mutat această școală în anul 1933 la Timișoara, unde bănașenii i-au creat posibilități de existență. Catul Bogdan a venit în capitala Banatului cu încă trei profesori artiști de origine bănașeană, anume cu Aurel Ciupe, Anastasie Demian și Romulus Ladăa. În perioada timișoreană a activității sale didactice și artistice, Catul Bogdan a participat la numeroase expoziții de pictură și sculptură, festive sau municipale din orașul nostru, cu diverse lucrări executate la Timișoara. Mai putem menționa că în timpul activității sale din Cluj și Timișoara, Catul Bogdan a mai participat cu lucrările sale de pictură și la seria saloanelor de toamnă organizate de oficialitățile din București.

Om de cultură universală și strălucit pedagog, Catul Bogdan s-a stabilit după cel de al doilea război mondial în capitală, unde a trăit până la moarte. În anul 1951 a fost numit profesor la „Institutul de arte grafice Nicolae Grigorescu” din București, deci la cel mai prestigios institut de belle-arte din România. În anul 1964 a fost distins cu titlul de „profesor emerit” al Republicii. În această perioadă postbelică începe o nouă orientare artistică în activitatea picturală a maestrului. Expozițiile sale din anii ultimului deceniu erau concludente în această privință. Erau expoziții retrospective, îndeosebi cele două din București și una la Timișoara. La ultima sa expoziție jubiliară ca octogenar a fost sărbătorit de toată lumea artiștilor, de presă și televiziune, iar Domnul Nicolae Ceaușescu Președintele republicii l-a distins cu cea mai înaltă decorație „Steaua României” în gradul întâi. A fost recunoașterea oficială și unanimă a operei sale de pedagog și de pictor. Catul Bogdan intruchipa o singură personalitate, de om și de artist, respectat și prețuit de toți. (dr. Aurel Cosma)

EPISCOPIA ARADULUI, IENOPOLEI ȘI HĂLMAGIULUI

VIZITE ȘI SLUJIRI ARHIEREȘTI

Duminică, 9 aprilie, credincioșii din parohia Segă I au trăit clipe de neuitat alături de Prea Sfințitul Episcop Visarion, care a oficiat sf. liturghie înconjurat de un sobor alcătuit din P. C. Părinți Flor Teodorescu, vicar administrativ al Episcopiei Aradului, parohul Axente Cadea, Gh. Șerb, protopop pensionar, Dan Emilian Nicolau, și Diaconii catedralei Episcopiei Aradului.

În dangătele clopotelor, Prea Sfinția Sa a fost întâmpinat — la intrarea în biserică de întregul sobor de preoți, cuvîntul de întâmpinare fiind rostit de P. C. Părinte Gheorghe Șerb, la care Prea Sfințitul Episcop, mulțumind pentru caldă primire, a binecuvîntat pe toți cei prezenți, îndemnîndu-i să rămînă statornici în credința strămoșească.

Răspunsurile liturgice au fost date de corul bisericii, iar predica zilei a fost rostită de P. C. Părinte Dan Emilian Nicolau.

La terminarea sf. liturghii, Prea Sfinția Sa, după ce a prezentat celor de față pe noul slujitor în persoana Pr. Dan Emilian Nicolau, transferat la parohia lor, a adresat un cald cuvînt de învățătură tuturor credincioșilor, îndemnîndu-i la post și rugăciune la viață curată, demnă de numele lor de creștini, de fii ai Părintelui Cereș și ai Patriei.

Bucuria credincioșilor din parohia Segă I — Arad, împărtășită parcă și de întreaga natură, dăruită cu un soare plăcut de primăvară, a fost deplină. Pătrunși de frumoasa slujbă și de învățătură sfîntă propovăduită din inimă de Chiriarhul lor, ei nu vor uita clipele de adevărată înălțare trăite cu multă sinceritate.

Perioada Postului Mare a constituit pentru Prea Sfințitul Gherasim Hunedoreanul, Arhiepiscop-vicar al eparhiei Aradului, un minunat prilej de cunoaștere a unora din parohiile eparhiei și, în același timp, de întărire în credința noastră creștină ortodoxă a credincioșilor vizitați.

Astfel, sîmbătă, 25 martie, la praznicul Bunevestiri din incredințarea chiriarhală, Prea Sfinția Sa a oficiat sfînta liturghie în parohia Petrila-Jieț, județul Hunedoara, într-un sobor alcătuit de P. C. Părinte protopop

Octavian Pătrașcu, P. C. Părinte Victor Biliboacă și Jura P. Marcu, preotul local, cum și diaconul Iustin Ciumpilă. Predica zilei a fost rostită de P. C. Părinte Octavian Pătrașcu, protopop de Petroșani, care a vorbit credincioșilor despre însemnătatea praznicului în viața Bisericii, precum și temeiurile biblice ale preacinstirii Sfintei Fecioare Maria. La sfârșitul sf. liturghii, la cuvintele pline de recunoștință ale preotului paroh, Prea Sfințitul Arhiereu a adresat mulțumiri pentru caldă primire, împărțășind — în continuare — învățătura creștină despre îngerii lui Dumnezeu între care îl aflăm și pe Arhanghelul Gavriil, binevestitorul nașterii Domnului nostru Iisus Hristos. În încheiere a sfătuit pe toți să rămână credincioși statornici Bisericii și lui Dumnezeu, păstrind cu sfințenie frumoasele tradiții locale, să muncească cu rivă pentru progresul și înflorirea Patriei noastre.

A doua zi, duminică, 26 martie, Prea Sfințitul Arhiereu, urcând pe valea Jiului, a descins în parohia Vulcan I, filia Dealul Babii, județul Humedoara. Acest mic sat de munte, străbătut odinioară de dacii și călătorii străini care urcau de la Drobeta Turnu-Severin înspre Sarmizegetusa, de oștile lui Mihai Viteazul când au intrat în Transilvania, de călugărul Nicodim de la Tismana în drumul său spre Prislop, a întâmpinat cu mespusă bucurie pe Prea Sfinția Sa.

Sfinta liturghie a fost oficiată în noua biserică a satului, din sobor făcând parte P. C. Părinte protopop Octavian Pătrașcu, P. C. Părinte Victor Biliboacă și Leonte Dăncescu, preotul paroh și diaconul Iustin Ciumpilă. Prea Sfințitul Arhiereu, după ce a transmis tuturor binecuvântările Prea Sfințitului Episcop Visarion, a stăruit asupra îndatoririlor credincioșilor de a sluji cu dragoste și credință atât Biserica lui Hristos, cât și Patria și poporul român, păstrător de-a lungul veacurilor a credinței creștine și a frumoaselor sale tradiții.

După o săptămână, duminică, 2 aprilie, Prea Sfinția Sa a poposit în mijlocul credincioșilor din parohia Micălaca-Veche din municipiul Arad, oficiind sfinta liturghie arhierească. Predica zilei a fost rostită de P. C. Părinte Simion Fărcaș și s-a referit pe larg, la rostul și însemnătatea sfintei cruci în viața Bisericii și a credincioșilor ei. P. C. Părinte Damian Tudor, la sfârșitul sf. liturghii, adresând din partea slujitorilor și credincioșilor parohiei respectuoase mulțumiri pentru clipele de sfântă rugăciune trăite împreună, a rugat pe Prea Sfinția Sa să fie interpretul sentimentelor tuturor de dragoste și respect față de Prea Sfințitul Episcop dr. Visarion, părintele duhovnicesc al întregii Eparhii a Aradului și Hunedoarei. Prea Sfințitul Arhiereu Gherasim, exprimând bucuria de a fi slujit, la mijlocul Postului mare al Paștilor, în frumoasa biserică din parohia Micălaca-Veche, împreună cu vrednicii ei slujitori, a îndemnat pe credincioși să fie mereu ascultători și împlinitori ai poruncilor Domnului Hristos și ai legilor statului nostru din dorința de a fi creștini adevărați și buni cetățeni. În continuare, arătând importanța sf. cruci, Prea Sfinția Sa a îndemnat pe toți să o cinstească după cuviință, cu sfântă evlavie.

Continuând itinerarul pastoral, duminică, 9 martie, Prea Sfințitul Arhiepiscop a vizitat parohia Iratoș, județul Arad, fiind însoțit de P. C. Părinte Gheorghe Bej de la parohia Aradul Nou și de diaconul Iov Orădan. La sfânta liturghie oficiată într-un cadru solemn în noua capelă parohială, predica zilei a fost rostită de P. C. Părinte Gheorghe Bej care a vorbit despre necesitatea harului Sf. Duh. La încheierea serviciului divin P. C. Părinte paroh Ioan Popovici a mulțumit Prea Sfințitului Arhiepiscop pentru prezența sa în mijlocul credincioșilor și pentru sfânta liturghie oficiată cu atîta simțire creștinească. Prea Sfințitul Arhiepiscop, felicitînd pe enoriași pentru dragostea cu care au muncit la ridicarea noii capele, i-a povățuit să o înfrumusețeze și mai mult prin prezența lor tot mai numeroasă la sfintele slujbe, prin viață curată, prin credință stăruitoare în Dumnezeu și dragoste roditoare de minunate fapte creștinești.

I-a îndemnat, de asemenea, să contribuie prin munca lor la întărirea unității poporului român, la o viață cit mai prosperă în scumpa noastră Patrie.

NOI PREOȚI HIROTONIȚI

Conducerea Eparhiei Aradului, fiind permanent preocupată de completarea tuturor parohiilor vacante, împlinind în acest fel cerințele credincioșilor, arătîndu-și astfel și grija față de absolvenții școlilor teologice, au primit Sfînta Taină a hirotoniei următorii candidați la preoție :

Petrușe Lazea Rovine, absolvent al Seminarului teologic special de la Curtea de Argeș, hirotonit diacon în 21 octombrie și preot în 22 octombrie 1977 pe seama parohiei *Milova*, protopopiatul Lipova.

Ioan Mareș, absolvent al Seminarului teologic special de la Curtea de Argeș, hirotonit diacon în 22 octombrie și preot în 25 octombrie 1977 pe seama parohiei *Ruda Brad*, protopopiatul Brad.

Gheorghe Vițelar, absolvent al Seminarului teologic special de la Curtea de Argeș, hirotonit diacon în 25 octombrie și preot în 28 octombrie 1977 pe seama parohiei *Cujeșdia*, protopopiatul Lipova.

Ilie Ciocan, absolvent al Seminarului teologic special de la Curtea de Argeș, hirotonit diacon în 26 octombrie și preot în 27 octombrie 1977 pe seama parohiei *Chișlaca*, protopopiatul Lipova.

Traian Moțiu, absolvent al Seminarului teologic special de la Curtea de Argeș, hirotonit diacon în 27 octombrie și preot în 29 octombrie 1977 pe seama parohiei *Tălagiu*, protopopiatul Ineu.

Ilie Brontș, absolvent al Seminarului teologic special de la Curtea de Argeș, hirotonit diacon în 28 octombrie și preot în 30 octombrie 1977 pe seama parohiei *Bochia*, protopopiatul Ineu.

Gheorghe Darău, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, student la Institutul teologic universitar Sibiu, hirotonit diacon în 29 octombrie și preot în 31 octombrie 1977 pe seama parohiei *Birtin*, protopopiatul Brad.

Remus Lupaș, absolvent al Seminarului teologic special de la Curtea de Argeș, hirotonit diacon în 30 octombrie și preot în 1 noiembrie 1977 pe seama parohiei *Toplița*, protopopiatul Deva.

Constantin Tomozei, absolvent al Seminarului teologic special de la Curtea de Argeș, hirotonit diacon în 31 octombrie și preot în 2 noiembrie 1977 pe seama parohiei *Susani*, protopopiatul Ineu.

Mircea Popa, licențiat în Teologie, hirotonit diacon în 2 noiembrie și preot în 6 noiembrie 1977 pe seama parohiei *Seitin*.

Alexandru Faur, absolvent al Seminarului teologic special de la Curtea de Argeș, hirotonit diacon în 6 noiembrie și preot în 8 noiembrie 1977, pe seama parohiei *Visca*, protopopiatul Deva.

Iosif Paven, absolvent al Seminarului teologic special de la Curtea de Argeș, hirotonit diacon la 19 noiembrie și preot în 21 noiembrie 1977 pe seama parohiei *Neudorf*, protopopiatul Lipova.

Remus Groza, absolvent al Seminarului teologic Caransebeș hirotonit diacon la 28 noiembrie 1977 și preot la 30 noiembrie 1977 pe seama parohiei *Romoș*, protopopiatul Orăștie.

Mihai Perju, licențiat în Teologie, hirotonit diacon în 14 decembrie și preot în 15 decembrie 1977 pe seama parohiei *Uricani*, protopopiatul Petroșani.

Ionel Bălănescu, absolvent al Seminarului teologic Caransebeș hirotonit diacon la 15 decembrie și preot la 16 decembrie 1977 pe seama parohiei *Avram Iancu*, protopopiatul Ineu.

Mihăilă Cioloci, absolvent al Institutului teologic universitar Sibiu, hirotonit diacon în 16 decembrie și preot în 17 decembrie 1977 pe seama parohiei *Ludești*, protopopiatul Orăștie.

Adrian Jurcă, absolvent al Seminarului teologic special de la Curtea de Argeș, hirotonit diacon în 17 decembrie și preot în 18 decembrie 1977 pe seama parohiei *Tămășasa*, protopopiatul Orăștie.

Dragomir Meltiș, absolvent al Seminarului teologic special de la Curtea de Argeș, hirotonit diacon la 18 decembrie și preot în 19 decembrie 1977 pe seama parohiei *Lelese*, protopopiatul Deva.

Dorel Mihăilescu, absolvent al Seminarului teologic Caransebeș hirotonit diacon în 19 decembrie și preot în 20 decembrie 1977 pe seama parohiei *Agrișul Mic*, protopopiatul Ineu.

Viorel Tudor, licențiat în Teologie, hirotonit diacon în 20 decembrie și preot în 21 decembrie 1977 pe seama parohiei *Hondol*, protopopiatul Deva.

Viorel Anastasoae, absolvent al Seminarului teologic special de la Curtea de Argeș, hirotonit la 8 ianuarie 1978 pe seama parohiei *Teliucul Inferior*, protopopiatul Deva.

Ovidiu Bora, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș și student la Institutul teologic din București, hirotonit la 17 ianuarie pe seama parohiei *Ostrov* comuna *Riu de Mori*, protopopiatul Petroșani.

Ioan Suba, absolvent al Institutului teologic din Sibiu, hirotonit la 16 februarie pe seama parohiei *Moneasa*, protopopiatul Ineu.

Ioan Cota, absolvent al Seminarului teologic special de la Curtea de Argeș, hirotonit la 17 februarie pe seama parohiei *Bampotoc*, protopopiatul Deva.

Ioan-Cornel Vesa, absolvent al Institutului teologic din Sibiu, hirotonit pe seama parohiei *Dezna*, protopopiatul Ineu, la 12 martie 1978.

Ioan Burza, absolvent al Seminarului teologic special de la Curtea de Argeș, hirotonit la 18 martie 1978 pe seama parohiei *Almaș Săliște*, protopopiatul Deva.

Gheorghe Culda, absolvent al Seminarului teologic de la Cluj, hirotonit pe seama parohiei *Groșii Noi*, protopopiatul Lipova, la 19 martie 1978.

După hirotonie noii preoți au urmat practica liturgică și administrativă la catedrală și Centrul eparhial, primind părintești îndrumări.

În cele din urmă după efectuarea practicii adecvate, noii hirotoniți au fost instalați de P. C. Protopopi în parohiile pe seama cărora au fost numiți, începând nobila misiune, de a fi slujitori ai lui Dumnezeu și ai oamenilor.

NUMIRI DE PERSONAL SUPERIOR LA CENTRUL EPARHIAL

Începutul anului 1978 a constituit pentru Episcopia Aradului și Hunedoarei un nou prilej de bucurie : completarea posturilor de vicar-administrativ și consilier bisericesc.

Potrivit deciziei Prea Sfințitului Episcop dr. Visarion Aștileanu, confirmată de Consiliul Eparhial, P. C. Părinte, doctorand, Flor Teodorescu a devenit vicar administrativ, iar P. C. Părinte Coriolan Mureșan consilier bisericesc.

În conformitate cu prevederile Statutului de organizare a Bisericii Ortodoxe Române și celelalte reglementări în vigoare, On. Departament al Cultelor și-a dat asentimentul pentru aceste numiri.

Avînd deci împuternicirile cuvenite, noilor numiți li s-a făcut instalarea de către Prea Sfințitul Episcop Visarion, duminică, 12 februarie. După oficierea sfintei liturghii în biserica parohială Arad-Centru, Prea Sfințitul Episcop a prezentat preoților și credincioșilor pe P. C. Părinte Flor Teodorescu, vicar administrativ și pe P. C. Părinte Coriolan Mureșan, consilier bisericesc, arătînd că alegerea lor în aceste funcții de răspundere s-a datorat atît calităților lor personale, cit și activității lor deosebite, cu roade dintre cele mai bogate, desfășurate în parohiile de unde au fost chemați. Precizînd că dorește să aibă în ei colaboratori sinceri, devotați, generoși, Prea Sfinția Sa i-a felicitat, urîndu-le totodată activitate rodnică.

În cuvîntul de mulțumire, noii numiți au mulțumit Prea Sfințitului Episcop dr. Visarion Aștileanu pentru încredințările atribuite și au făgăduit muncă conștiincioasă în interesul Bisericii și obștii, supunere față de conducerea bisericească și autoritățile statului, slujire cu credință a lui Dumnezeu și a semenilor.

O agapă frățască a încheiat ceremonia.

ADUNAREA GENERALĂ A CASEI DE AJUTOR RECIPROC A CLERULUI

În conformitate cu prevederile regulamentare și cu hotărîrea Comitetului de conducere a C.A.R., Adunarea Generală a acesteia s-a întrunit la Alrad, în ziua de 16 februarie 1978.

Deschiderea lucrărilor a fost făcută de P. C. Părinte Cornel Oros primtr-un cuvînt ocazional. După ce mulțumește celor prezenți pentru osteneala depusă în vederea participării la această Adunare Generală, P. C. Părinte C. Oros a propus să fie ales biroul adunării, în vederea dezbaterii problemelor incluse pe ordinea de zi, între care amintim: darea de seamă a Comitetului de conducere pe anul 1977; darea de seamă financiar-contabilă întocmită de P. On. diac. T. Babuția, secretar-contabil a C.A.R.; darea de seamă a Comisiei de verificare pe anul 1977 și proiectul bugetului C.A.R. pe anul 1978.

Discuțiile care au urmat, fiind purtate de mai mulți delegați, au relevat corectitudinea ce a caracterizat întreaga activitate a personalului de conducere a C.A.R. precum și dorința de a fi mereu prompt în deservirea tuturor membrilor ei.

TRECUȚI LA CELE VEȘNICE

Preotul pensionar *Teodor Glodeanu* a decedat în ziua de 24 decembrie 1977.

S-a născut la 23 februarie 1892 în satul Ardeu, comuna Balșa, județul Hunedoara, dintr-o familie cu vechi tradiții în slujirea Bisericii. Clasele primare le-a absolvit în Ardeu, Geoagiu, la școala maghiară de Stat și apoi, în Orăștie. După terminarea cursurilor liceale în 1914, s-a înscris la Institutul teologic din Sibiu, absolvindu-l în 1917 cu calificativul „foarte bine”. A fost hirotonit pe seama parohiei Geoagiu-Joseni, la 23 decembrie 1918, unde a slujit pînă în 1937, cînd a fost numit protopop la Geoagiu, funcție ce a deținut-o pînă în anul 1949. Activitatea preotească și-a continuat-o în parohia Geoagiu-Suseni, pînă în martie 1973, cînd s-a pensionat. Pentru vrednicia, cinstea și dragostea pe care a simțit-o față de misiunea sa și față de credincioșii săi, el a fost respectat și iubit de toți cei cărora le-a fost păstor sufletesc, precum și de toți cei ce l-au cunoscut.

Corpul neînsufletit a fost înhumat în cimitirul parohial din Geoagiu-Suseni, slujba prohodului fiind oficiată de un sobor de preoți. Cuvînte de aleasă prețuire față de cel decedat și de mîngiere pentru familie au rostit Pr. Avram Petric, protopop al Orăștiei și delegat al Prea Sfințitului Episcop Dr. Visarion, Pr. Doru Pușcaș și Pr. Ioan Sabău.

În ziua de 20 ianuarie 1978 a încetat din viață preotul pensionar *Sinesie Tautan* din Rănușa, comuna Moneasa, județul Arad.

Născut în Rănușa la 10 octombrie 1907, a urmat școala primară în satul natal și la Arad, Școala Normală și Academia Teologică. Fiind încă

student, a fost hirotonit preot pentru parohia Laz, unde a păstorit timp de 35 ani. S-a transferat la Dezna, suplinind cîțiva ani și Rănușa, de unde, după 49 de ani de neîntreruptă și rodnică activitate sacerdotală, a ieșit la pensie.

Slujba înmormintării a fost oficiată duminică, 22 ianuarie 1978, de un sobor alcătuit din șapte preoți, participînd credincioșii din satele unde decedatul a păstorit (Laz, Dezna și Rănușa) și care au dorit să-și ia ultimul rămas bun de la el.

În numele preoției și ca delegat al Prea Sfințitului Episcop dr. Visarion Aștileanu a vorbit protopopul Pavel Dan de la protopopiatul Ineu, precum și parohul local, Ioan Condea, care au evidențiat activitatea rodnică a decedatului, prin cuvintele lor aducîndu-i pios omagiu, mîngiind, în același timp, familia îndurerată.

În ziua de 2 februarie 1978, s-a stins din viață vrednicul preot pensionar *Constantin Zoican* din Petroșani, în etate de 79 ani.

Născut la 18 iulie 1898 în comuna Iancu Jianu, județul Olt, a urmat școala primară în satul natal, după care s-a înscris la Școala Normală din Craiova. Nutrind sentimente de înalt patriotism, în anul 1916 s-a înrolat ca cercetaș voluntar în armata română, luînd parte la luptele care au dus la reîntregirea țării. După terminarea războiului, ascultînd de glasul tainic al chemării lui Dumnezeu, și-a îndreptat pașii spre Institutul teologic din Sibiu, unde s-a dovedit un student sîrguincios în însușirea învățturii sfintei noastre Biserici. După ce a funcționat timp de 5 ani ca profesor de religie la liceul din Petroșani, în 1932 a fost hirotonit preot pentru parohia Petrila-Lonea. Aici, timp de 35 ani, a slujit cu multă dragoste și aleasă vrednicie la zidirea sufletească a credincioșilor săi, fiind pentru toți un minunat exemplu de trăire creștinească. Fiind și un bun mînuitor al condeiului, el a desfășurat o bogată activitate publicistică, scriind articole, studii și traduceri în *Telegraful Român*, *Revista Teologică*, ș.a.

Slujba înmormintării a fost oficiată de un sobor de preoți, de față fiind mulți credincioși, precum și reprezentanți ai celorlalte culte din Petroșani. Au rostit cuvinte de mîngiere sufletească preoții : Gheorghe Iacob, protopop în Petroșani, delegatul Prea Sfințitului Episcop dr. Visarion, Traian Moșic de la parohia Petrila I și Alexandru Budai de la parohia Petrila-Lonea.

În dangătul tuturor clopotelor din Petroșani, sicriul cu trupul neînsuflețit al Pr. Constantin Zoican a fost așezat în cripta familiei din cimitirul orașului.

Episcop-vicar NESTOR VORNICESCU — SEVEERINEANUL — *Peregrinările unui monah în primăvara anului 1877*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1977, 16+8 pp. (Extras din revista „Glasul Bisericii”. XXXVI (1977) nr. 5).

Pornind de la câteva date autentice, consemnate în arhive, autorul urmărește peregrinările unui monah, scăpat de urgina otomană ce se abătuse asupra mănăstirii „Coș” (din pădurile dobrogene, în zilele grele ale primăverii anului 1877).

Scos din arhive și din legende, eroul acestei duioase reconstituiri este Gheorghe din Săcelul Sibiului, oier din pruncie, devenit Gherontie, monahul de la mănăstirea Coș, celtorită de alți oieri transilvăneni, pe la jumătatea veacului trecut.

Aflând adăpost vremelnic la mănăstirile din ținutul Vlăcii, „mănăstirile acelea frumoase și singuraticе, cunună de evlavie strălucindă sub streșină de munte...”, monahul Gherontie, la douăzeci și șapte de ani, sse girbovise de parcă ar fi purtat pe grumaazul lui toate cele patru veacuri de asuprire musulmană.

Ca și în alte lucrări, Prea Sfințitul Episcop Nestor Vornicescu-Severineanul urmărește viața unui om aparent fără importanță. În realitate, Prea Sfinția Sa izbuteste, cu un fragment de viață omenească, să reconstituie o zbuciumată epocă istorică.

Acehl istoric an 1877 începe cu o primăvară neobișnuit de capricioasă, cu ger și ploa, cu ninsori și viituri, înăsprind viața țării ccrunt încercată. Cu îndrjită putere, ca și chinuțul peregrin, țara înfruntă urgiile, nepierzind o clipă nădejdea în izbândă finală.

Zecce „figuri”, reproduceri după gravuri de epocă sau acuarele, ilustrind locuri și evenimente legate de destinul celui peregrin, și un rezumat în limba franceză,

completează farmecul acestei reconstituiri, plină de duioșie și poezie.

Prof. dr. Marcu Bănescu

AUREL COSMA, *Prin Timișoara de altă dată, Evocări*, Editura Facla, Timișoara, 1977, 175 pp.

Banatul nu are încă o lucrare amplă de sinteză, care să prezinte diferite aspecte ale culturii bănățene într-o viziune de ansamblu. De aceea, inițiativa editurii timișorene „Facla” de a publica lucrările unor autori bănățeni, cuprinzind documente, date, memorii, evocări, informații etc. privind unele evenimente importante și oameni de seamă din trecutul istoric și cultural al Banatului este cit se poate de binevenită. Ele sint deosebit de utile, nu numai pentru cunoașterea temeinică a acestui trecut, ci și pentru întocmirea, cîndva, a unei lucrări bine documentate, privind contribuția încă prea puțin și uneori prea superficial cunoscută a Banatului la dezvoltarea culturii românești.

Lucrarea lui Aurel Cosma, „Prin Timișoara de altădată”, apărută în editura amintită, face parte din astfel de lucrări atât de necesare

Aurel Cosma este unul dintre cei mai cunoscuți publiciști și editori bănățeni dintre cele două războaie, activitatea sa scriitoricească evidențiindu-se mai ales în lucrări de bogată informație din domeniul culturii bănățene. Făcînd parte dintr-o familie de bănățeni care, alături de altele, au luptat neînterupt decenii de-a rîndul, pentru înfăptuirea idealului nostru de unitate națională, Aurel Cosma a participat el însuși la multe din evenimentele pe care, descriindu-le, le retrăiește în cartea sa. De aceea, e firesc, ca uneori „tonalitatea” cărții sale să fie, pe alocuri, ușor sentimenta-

lă, oamenii și întâmplările evocate fiind învăluite într-o atmosferă de melancolie.

Dincolo însă de lirismul stilistic al autorului, cartea sa aduce o bogată informație, adeseori bazată pe o minuțioasă documentare, fie arhivistică, fie direct de la cei pe care li prezintă, de la familiile acestora, sau de la cei pe care i-a cunoscut înedea-proape. Această bogată informație constituie meritul excepțional al cărții, atât pentru cei care au început, poate, să uite contribuția unor ilustre figuri de cărturari bănățeni la cultura națională, cât și (mai ales) pentru cei care o cunosc foarte puțin, eronat, sau nu o cunosc deloc.

Astfel, deosebit de utile sînt datele privind activitatea lui Constantin Diaconovici Loga, unul dintre cei mai mari pedagogi ai vremii sale, autor al unor studii de didactică și metodică, foarte avansate pentru vremea aceea, organizator al învățămîntului românesc din granița militară bănățeană și militant pentru înlocuirea „buchinilor” cirilice, cu alfabetul latin.

De asemenea, datele despre „un scriitor timișorean cunoscut de Eminescu și uitat de bănățeni”, Petru Lupul, filosof și teolog, pedagog și economist, poliglot și scriitor fecund și multilateral, și el aprig luptător împotriva „buchiniștilor”, care se opuneau introducerii alfabetului latin.

Nu mai puțin importante sînt datele despre Vasile Maniu, prestigios cărturar bănățean, membru al Academiei Române, istoric și dramaturg, revoluționar de la 1848, alături de Eftimie Murgu și Nicolae Bălcescu, prieten cu Bogdan Petriceicu Hașdeu, autor al unei monumentale lucrări, „Disertațiune istorico-critică și literară tractîndă despre originea românilor din Dacia-Traiană”, apărută la Timișoara în 1887, dovadă documentar continuitatea poporului român în Dacia. Sau, datele despre fondatorul presei românești la Timișoara, Pavel Rotariu, cel care în anul 1874, scoate aici, revista săptămînală „Priculiciu”, „diariu umoristic-satiric” și apoi, în anul 1880, periodicul „Luminătorul”, prin care milita pentru păstrarea conștiinței naționale și afirmarea drepturilor poporului român din ținuturile românești, pe atunci înrobite. La fel de utile sînt și datele despre învățătoarea Emilia Lungu-Puhallo, poetă, nuve-distă, romancieră și ziaristă, despre care Nicolae Iorga a scris cuvinte frumoase în Cugget clar, în anul 1940, subliniind talentul și inspirația ei realistă din mediul celor săraci și oropsiți. Emilia Lungu a fost prima

femeie din Banat „care a avut curajul să ceară drepturi pentru femei”, scrie Aurel Cosma, înființînd la Timișoara, în anul 1872, cea dintîi reuniune de femei din Banat, precum și cea dintîi școală pentru fete, în anul 1874, în comuna Izvin. Publicistă remarcabilă, numele ei a devenit cunoscut încă de la vîrsta de 21 ani, Iosif Vulcan considerînd-o „printre cele mai înzestrate condeie din Transilvania”. Într-adevăr, contribuția ei la istoria literaturii și a ziaristicii noastre, ca și la promovarea unui învățămînt progresist a fost dintre cele mai frumoase, mai ales ținînd seama de condițiile în care a scris și a activat Emilia Lungu, în acei ani de sistematică opresiune socială și națională a românilor din fostul imperiu habsburgic. Cît despre Teodor V. Păcățeanu, cel care a scris „Cartea de aur”, datele publicate de Aurel Cosma sînt culese direct de la autorul monumentalei opere „Cartea de aur”, apărută în opt volume mari, însumînd 6560 de pagini, „cuprinzînd documentele luptelor politice-naționale, purtate în cursul veacurilor de românii de dincoace de Carpați, pentru revendicarea drepturilor lor naționale, sociale și culturale”, fiind premiată de Academia Română în anul 1930, cu premiul de 100.000 lei din „Fundatia Dr. Aurel Cosma”. Istoric și publicist, și Teodor V. Păcățian a luptat toată viața, ca și ceilalți cărturari bănățeni, pentru unirea Transilvaniei și a Banatului cu România.

Emoționante sînt paginile închinată familiei poetului Victor Vlad Delamarina și vieții atât de scurte și de zbuciumate a mult îndrăgîtului poet bănățean care — ca și prietenul său Ion Popovici-Bănățeanul — s-a stins înainte de a se fi realizat pe deplin ca poet. Îndeosebi, ultimii ani ai poetului, chinuți de suferințe fizice și mai ales psihice, sînt înfățișați în tot tragismul lor zguduitor.

Un destin asemănător cu al lui Victor Vlad Delamarina a avut și poetul și ziaristul Iulian Grozescu, care s-a stins la vîrsta de abia 33 de ani, căruia Aurel Cosma îi închină pagini de cald lirism.

Firește, evocările lui Aurel Cosma nu puteau omite una dintre personalitățile muzicale cele mai de seamă ale muzicii românești în general și ale muzicii bănățene în special, Tiberiu Brediceanu, despre care Aurel Cosma aduce unele prețioase date inedite, ca unul care l-a cunoscut încă din copilărie.

Putțin cunoscute sînt datele despre publicistul și editorul Dimitrie Birăuțiu, cel care, la Budapesta „scotea și redacta cele mai răsplindite publicații periodice pentru toți românii din imperiul habsburgic” precum și „orice fel de publicații care aveau legătură cu viața și cu manifestările românești din capitala Ungariei”. Zeci de mii de ziare și calendare ieșeau din tipografia sa de la Budapesta, luînd drumul satelor românești din Transilvania și Banat. Mai ales în Banat și cu deosebire în județul Caraș, nu era casă de țaran în care să nu se citească foile și calendarele lui Dimitrie Birăuțiu. Avînd legături cu mulți scriitori români de pe atunci, — cu Caragiale plănind chiar să scoată o revistă literară, la Budapesta — cu Dobrogeanu-Gherea și cu alții, activitatea lui Dimitrie Birăuțiu ar merita o atenție deosebită, însemnătatea ei în contextul luptei românilor din fosta Austro-Ungarie pentru idealurile lor naționale fiind cu totul remarcabilă.

În ultimul capitol al cărții, autorul povestește cum l-a cunoscut pe eruditul bănățean, Ion Sirbu, autorul documentatei lucrări „Istoria lui Mihai Vodă Viteazul, domnul Țării Românești”, premiată de Academia Română. Și acest ilustru cărturar bănățean ar merita atenția deosebită a unui cercetător, atît viața cît și opera lui, urmărind o serie de adversități, fiind încă incomplet cunoscute.

Cartea lui Aurel Cosma cuprinde și alte date de mare interes: despre anii timișoreni ai lui Camil Petrescu, despre popasul lui Alexandru Ioan Cuza la Timișoara, despre legăturile bănățenilor cu „Familia” lui Iosif Vulcan și — în Notele de la sfîrșitul unor capitole — despre alte evenimente și oameni de seamă din Banat.

S-ar putea, ca cei care nu cunosc evenimentele descrise de Aurel Cosma și oamenii pe care îi prezintă, să creadă că meritele acestor pionieri ai culturii și presei românești de atunci să fie exagerate. Cunoșcînd însă condițiile deosebite de vitregie în care se putea scoate un ziar, sau se putea tipări o carte românească în fostul imperiu austro-ungar, vor ști că toți cei care scriau românește pe atunci nu erau doar „ziariști”, în sensul strict al cuvîntului, ci adevărați luptători, în sensul eroic al cuvîntului care, adeseori — sînt altele exemple — după ce își iroseau averea și sănătatea cu editarea unei cărți, sau al unui ziar, sfîrșeau tragic în închisori, pentru un articol, o poezie, sau chiar pentru o sin-

gură frază cu tîlc, strecurată în contextul unei pagini.

La ce pot afla în rîndurile și printre rîndurile cărții lui Aurel Cosma, cei care vor să știe, cum și cu ce a contribuit Banatul la dezvoltarea culturii românești; cu jertfelnicia, în înțelesul dramatic al cuvîntului, a atîtor uitați români bănățeni, reprezentanți ai culturii specifice a acestui colț de pămînt străbun și cu opere de incontestabilă valoare, datorite patrimoniului nostru spiritual. Pentru că, nu se poate spune că opera istorică a lui Ion Sirbu despre Mihai Viteazul, opera istorică a lui Vasile Maniu despre originea românilor în Dacia-Traiană, „Cartea de aur” a lui Teodor V. Păcățian, opera muzicală a lui Tiberiu Bre-diceanu, fondatorul școalei noastre muzicale naționale — vorbind doar de cîțiva din cei prezentați de cartea lui Aurel Cosma — nu sînt contribuții la progresul culturii românești, de același nivel, ca și opera altor autori români din aceeași vreme.

Meritul deosebit deci al cărții lui Aurel Cosma constă tocmai în sublinierea unor aspecte ale acestei contribuții specifice a Banatului la cultura noastră națională, a Banatului prea puțin cunoscut, pe care l-au descoperit cei care au avut prilejul să trăiască aici cîțiva ani: Camil Petrescu, George Călinescu, Lucian Blaga și alții de bunăcredință; cei care au descoperit aici, mirați și entuziasmați, mai ales la sat, o lume românească neînbunătă, un suflet creator, vast și colectiv, o atmosferă — cum spunea Lucian Blaga — de duminică fără sfîrșit.

Prof. Vasile Vărădean

VIRGIL FLOREA, *Enea Hodoș, valoarea activității sale de folclorist*, în Revista de etnografie și folclor, București, tom. 21, nr. 2, 1976, pp. 213—223.

A scrie despre Enea Hodoș (1858—1945) este un semn de cinstire a moștenirii literare.

A scrie despre Enea Hodoș este, cum scrie Virgil Florea în prestigioasa revistă de etnografie și folclor, un act de dreptate. Numele lui Enea Hodoș se desprinde din acea minunată pleiadă de profesori (Ștefan Velovan, Patriciu Drăgălina, Vasile Goldiș, Antoniu Sequens, ș.a.) de la „Institutul pedagogic” din Caransebeș, înființat la anul 1876 de fericitul episcop Ioan Popasu. Bărbați luminați, multă vreme plătiți din „fondul preparandial”, fond alimentat din „tasul al treilea” purtat în bisericile parohiale,

care, înfrângând toate adversitățile, reușesc, în colaborare cu eminenții lor colegi de la „Institutul teologic”, să înădească firul de tradiție, întins de-a lungul multor decenii, de la „dascălul de dascălie” Efrem Zăcan și Ștefan Herce (secolul XVI), la Mihail Haliciu, autorul primei ode românești (secolul XVII) și umanistii George Butil și Gavril Ivul.

În acest „opid Căran” de la gura Sebeșului, „civitas regia” și reședința banului de Severin în trecutele veacuri, în efervescența românească, în atmosfera culturală creată de profesorii de la cele două institute dieceazane, cel pedagogic, singura școală de grad secundar, în acea vreme, și cel teologic, singura școală bănățeană de grad superior, își desfășoară Enea Hodoș apreciable activitate de profesor și folclorist, începând din anul 1889.

În articolul publicat de revista amintită nu aflăm lucruri cu totul inedite despre Enea Hodoș. Aflăm însă o privire din unghi contemporan asupra creației populare în mina unui culegător iscusit, unele trăsături și detalii, critic analizate, în vederea unei raportări sintetice, și, mai ales, o ierarhizare valorică în folcloristica literară bănățeană.

Virgil Florea, ne informează, în prima notă subliniară, că articolul publicat aci este „un text prescurtat al capitolului, cu acest titlu din lucrarea *Folcloristul Enea Hodoș* (în manuscris). Necunoscând deci conținutul întregului studiu, dar având convingere că autorul este deosebit de informat și subiectul este tratat exhaustiv, ne alinăm de la încercări exegetice și de la unele completări, care poate ar fi fost necesare la forma și conținutul prezentului articol. De data aceasta vom sublinia doar unele aprecieri și concluziile articolului semnat de Virgil Florea, privind valoarea istorică, monografică, științifică și estetică a culegerilor lui Enea Hodoș.

La început colaborează la colecțiile de balade și colinde îngrijite de Dr. Atanasie Marian Marinescu (1850—1915) și D. Vulpeanu. Apoi, în anul 1892, Enea Hodoș publică volumul „Poezii populare din Bănat” în „Biblioteca noastră” din Caransebeș, al cărui director fusese el. Această culegere, în ordine cronologică, realizează „un primat nedisputat” — prima culegere de lirică bănățeană tipărită.

Sub raport valoric, culegerea profesorului Enea Hodoș se înfățișează „ca o cuprin-

zătoare monografie lirică” a Carașului, de unde provin cele mai multe cîntece și strigături.

Șase ani mai târziu, profilul liric al zonei cărășene se îmbogățește cu alte cîntece și strigături, adunate în volumul „Cîntece bănățene”.

De aceeași apreciere se bucură culegerea de balade bănățene, publicată de Enea Hodoș în anul 1906, la Sibiu („Poezii populare din Bănat, II Balade” în biblioteca populară a „Asociațiunii” nr. 25). Deși publicate în volum după balade editate (pînă la anul 1906) de At. M. Marinescu, D. Vulcan, Gheorghe Cătană, George Alexici, Avram Corcea, etc., baladele lui Hodoș „reprezintă, în bună măsură, un stadiu mai vechi din evoluția poeziei epice bănățene, fiind culese, cel puțin în parte, în urmă cu două decenii”.

Meritul lui Hodoș constă în faptul că a cercetat prin elevii săi, preoți și învățători, o zonă „mai compactă” a actualului județ Caraș-Severin, spre deosebire de contemporanii săi care au cercetat „localități dispartate”.

Mai pronunțat este caracterul monografic al culegerii de descîntece (Poezii populare din Bănat, III, Descîntece, Sibiu, Ed. Asociațiunii, 1912), care deține primatul cronologic în Transilvania (și Banat) și rămîne încă „principala sursă de referință în privința descîntecului bănățean”.

Încă și mai pregnant apare caracterul monografic, la nivelul ansamblului, al întregii serii de „poezii populare din Bănat” inclusiv „Cîntece bănățene” apărute separat.

Inițiat la școlile din Brașov și Blaj, teoretic pregătit, teoretic și practic, la universitățile din Viena și Budapeșta, Enea Hodoș a susținut principiul „respectării autenticului folcloric” — culegerea literaturii populare în forma cea mai fidelă. N-a reușit însă, decît pe alocuri, „o transcriere în dialect local”, considerînd (pe bună dreptate) că „înveșmîntarea cîntecelor bănățene în haina incomodă, puțin îmbitoare și dificilă pentru neinițiați, a semnelor dia-critice ar îngreuna lectura textelor împiedicînd percepția lor estetică” (Aceasta ar fi o problemă care necesită dezbateri mai ample). În schimb a preconizat o mebdă menită să satisfacă gustul cititorilor de rînd și exigențele specialiștilor: tipărirea în pararela a textelor populare, întîi în graiul satului, apoi în limba literară.

Calitatea, nivelul artistic al textelor culese, a fost o grijă permanentă a folcloristului. Dacă el a cules „și ce e frumos și ce e urit”, în vederea publicării a selectat materialul după riguroase criterii artistice.

Intensa activitate a profesorului Enea Hodoș pe tărîmul literaturii populare „a exercitat o puternică influență pozitivă asupra mișcării folcloristice românești de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de al XX-lea. Autorul articolului evidențiază, în concluzie, meritul profesorului Enea Hodoș „de a fi antrenat, în calitate de colaborator, pe cîțiva dintre colegii săi de profesorat, pe elevii sau foștii săi elevi, deveniți preoți și învățători, printre care aminteste, în mod special, pe profesorul (dr. Petru Barbu și învățătoarea Elena Biju, apoi pe Ioan Popovici (scriitorul Ioan Popovici-Bănățeanul), D. Bulgea, O. Crăinicescu, I. Curuți, I. Velceanu, I. Stan, etc., în acțiunea de culegere a literaturii populare „întreținînd vie, timp de 16 ani (1889–1905), flacăra, mai înainte aprinsă, la Preparandia din Caransebeș.

Prot. dr. Marcu Bănescu

LIVIU SMEU, *Contribuții la istoria Almajului*, Editura Litera, București, 1977, 225 pp.

Cu asigurată, această primă carte despre o tulburător de pitorească depresiune intramontană și despre o autentică „țară daco-romană” — care este Valea Almajului — negreșit zic, căci această multasteptată și prețuită istorie de existență milenară a românilor pe malurile Nerei și a celorlalte riuri ssau la poalele munților Almajului și ai Semenicului este dorul de mare rang pe care un fiu al acestor miraculoase locuri, pline de adevăr și poezie, excelentul profesor de istorie și totodată sirguinciosul cărturar Liviu Smeu (autorul acestor rinduri i-a fost elev!) îl aduce în timp acelor solari voievozi desculți, care sînt, în fapt și de drept, străbunii țărani și păcurari din vatra sacră a Țării Almajului.

În cele unsprezece capitole, științific alcătuite, ampla lucrare de istorie, editată în frumoase condiții tipografice, își propune, reușind în bună parte, să realizeze o posibilă reconstituire a evenimentelor social-economice și spirituale — pe plaiurile de dor și istorie ale Văii Almajului — din cele mai vechi vremuri și pînă la eliberarea patriei noastre de sub jugul fascist. Astfel, primul capitol oferă cititorului competente „considerații geografice și istorice”

care sînt, în majoritate, rezultatul materialului cules de echipa de studenți în istorie ai Universității din București (din care a făcut parte și L.S.) condusă de prof. univ. Dimitrie Gusti; ce între 1935–37 au făcut cercetări în așezările rustice din Almaj. Munca de cercetare s-a desfășurat sub auspiciile Institutului Social Banat-Crișana. În „vatra satelor almăjene”, în fapt al doilea subcapitol, autorul restituie, într-o formă oarecum originală, țarina celor treisprezece sate, din Valea Almajului; firește, cu evoluția lor istorică proiectată în cadrul structurilor sociale și politice din rîstimpul existenței administrației daco-romane.

Capitolele II și III prezintă aspecte politice și social-economice ale Almajului sub administrația austriacă între anii 1718–1733, precum și starea satelor almăjene în anul militarizării lor (1733), cînd Bănia, Borloveni, Bozovici, Dalboșet, Gîrbovăt, Moceris, Pătașul de Jos, Pătașul de Sus, Prilipeți, Prigor, Putna, Rudăria și Sopot se alătură Batalionului românesc de la Jupalnic, hotărîre luată chiar de Iosif al II-lea cu prilejul vizitei de documentare și inspecție pe care o face în Valea Almajului în zilele de 17 și 18 mai 1773. Toată suflarea almăjană, îndemnată și rînduită de cnezi și obercnezul Dobromir Hircila din Bănia, l-au întîmpinat pe împăratul Iosif al II-lea — cu pîine și sare, cum era și a rămas obiceiul românesc — în fața impunătoarei cazărmi din Bozovici ridicată, prin robotă sătească în centrul administrativ al Almajului, din porunca temerarei împărătese Maria Tereza pe la 1745–50. Atunci, se zice, întîmplare relatată și de Nicolae Stoica de Hațeg, care fiind prezent la scenele discuțiilor lui Iosif al II-lea cu gloata adunată nota: „împăratul cu mîlă zisă a-i întreba: vreau să fie ei, Halmaju, militari împăratului Iozef II? Fervalteru cu obercnezii zisă ră oameni-lor a fi militari, însă ei cu totul: (Nu vom!) Împăratul: — De veți fi militari mei, nici unde la o oaste nu vă voi trimite, ce numai aicea, la graniță, să-mi păziți alta nu. În scris vă dau. Ei, iară: — Nicidecum nu voim, nu! Împăratul, cu mai mare mila, zisă: — De veți fi numiți ei mei militari credincioși, eu vouă contribuția v-o iert, a nu plăti și cu carte întăresc. Ei într-una: — Nu vom, nu, macar două porții să plătim, dară militari nicidecum!”

Magistral a surprins Stoica de Hațeg această mocniță supunere a almăjenilor, explicînd și cu acest prilej dorința nețarmu-

rită a acestor bravi apărători de sfinte destine românești, aceea: de a nu se supune niciunei prigoane, de a nu fi sluga vreunui străin stăpîn; căci numai așa se explică continuitatea de originalitate pe aceste meleaguri veritabil stabilită de limbă, port și obiceiuri culturale specifice.

Dar istoria consemnează că militarizarea a fost făcută intrucit o dicta interesele imperiului habsburgic. Aceasta pentru că almăjenii, grăniceri toți, apărau granița valahă a imperiului habsburgic. În 1775 Batalionul românesc de la Jupalnic se contopește cu cel Ilir-sîrbesc, alcătuind Regimentul româno-ilir nr. 13 cu sediu la Biserica Albă. La comanda noului regiment înființat a fost numit Baronul de Papilla, colonel pe atunci. Semnalăm ca merit deosebit de inspirat redarea situației satelor almăjene la 1 noiembrie 1773 cu toate amănuntele necesare (numeric bineînțeles!) a caselor, a gospodăriilor, a invalidilor, bătrînilor ș.a.m.d.

Capitolul IV ne vorbește despre prima colonizare în Almaj începută în 1784. Binevenită este prezentarea situației demografice a satelor almăjene la sfîrșitul secolului al XVIII-lea; edificator este recensămîntul de la 27 decembrie 1791 la granița valaholirică.

Remarcabilă mi se pare cuprinderea în paginile unde se vorbește de a doua colonizare de la începutul secolului al XIX-lea, eveniment marcat de venirea coloniștilor cehi din Boemia. De asemenea, este bine surprinsă și accentuată viza economică a Imperiului habsburgic. Curtea din Viena elaborează însă cunoscuta „Constituție confinară din 7 august 1807”, formînd astfel, o nouă bază în ținuturile de graniță, lege care s-a aplicat cu multă strictețe și după care au fost conduse și satele almăjene pînă la desființarea tuturor confiilor militare în anul 1872. Inspirată este și alegerea redării capitolelor importante din „Constituția confinară grănicerească din 7 august 1807”, ediția românească de la Buda.

Capitolul V surprinde, în contextul Banatului, Almăjul la începutul anului de referință a istoriei naționale: 1848. De reținut este surprinderea exactă în granița militară a situației politice, culturale și socio-economice spre deosebire de celelalte județe bănățene: Caraș, Torontal și Timiș aflate sub tutela administrației maghiare.

În capitolul VI sînt aduse noi prevederi la „Constituția confinară” din anul 1850 cu înlesniri acordate grănicerilor prin cele două legi fundamentale — cea din 1807

și cea din 1850 — care au avut urmări de real folos asupra stării economice și spirituale a locuitorilor satelor almăjene. Notabilă este surprinderea autorului privind ocupațiile de bază ale țăranilor cum ar fi: creșterea vitelor, cultura cerealelor, pomicultura diversificată, care asigură o piață internă fixă pentru excelență valorificarea, pe piața internă a Văii Almăjului. Bine este amintit și ilustrat săptămînalul tîrg la Bozovici de marțea care stabilea odată cu schimbul de mărfuri și relații comerciale, legături de bună cunoaștere între gospodarii almăjeni. Așa că în decursul istoriei produsele tradiționale ale almăjenilor au fost, și-au rămas în majoritate: oile, vitele, fructele și țuica asigurînd baza exportului almăjan pe piața din Virșet, Biserica Albă, Viena, Budapesta ș.a.

Capitolele VII și VIII cuprind în detaliu, aspectele financiare și economice în perioada 1873—1918 cînd Almăjul s-a aflat sub stăpînire necrutătoare a Ungariei. Pe lingă stuațiile și tabelele cu populația și teritoriul satelor din Almăj este surprinsă nefericita pătrundere a capitalului bancar. În primul deceniu al veacului nostru este surprinsă dezvoltarea sectorului agrar precum și apariția ad-hoc a unor întreprinderi miniere și de profil industrial care au fost: „ocna de cărbuni de la Bozovici și Girbovăt, Fabrica de sticlă din Dalboșet, Fabrica de cărămidă și țiglă din Bozovici”, etc. În perioada războiului 1914—18 este bine arătat avîntul luptei pentru eliberare națională și de unire a populației almăjene cu ceilalți români din Banat și România. Legat de aceasta în capitolul IX este redată situația politică în perioada reconstrucției naționale. Aspectele economice, cu situația băncilor, meseriile, cît și obiectivele industriale și de minerit întregesc rîvna de propășire a almăjenilor în perioada interbelică. Ca o barieră în dezvoltare este redată criza economică generală dintre anii 1929—1933 în Almăj.

Patetic este capitolul X în care Liviu Smeu ne povestește despre lupta almăjenilor în timpul celui de-al doilea război mondial. Sînt cu adevărat scene de epoea la care a participat ca martor și combatant și autorul cărții. În capitolul XI în care sînt redată date despre satele din Almaj: Bănia, Borlovenii Noi, Borlovenii Vechi, Bozovici, Dalboșet, Girbovăt, Lăpușnicul Mare, Moceris, Pătaș, Prigor, Prilipeți, Putna, Ravensca, Rudăria, Sopotul Nou, Sopotul Vechi.

Simțetizând, putem afirma că Liviu Smeu a depus o istovitoare muncă spre a alcătui această utilă carte de istorie. Trebuie să lăudăm faptul că a folosit ca izvoare istorice importante și cărți de referință. A depistat și consultat foarte multe colecții arhivistice mărunte, dar o cercetare atentă în Arhiva de stat (fondul regimentului grăniceresc, fondul bancar) din Caransebeș și în Arhiva Mitropoliei Banatului ar fi adus mult spor. Se pare că s-a bazat prea mult pe informații de la oameni considerându-le pe toate cu valoare istorică.

Precizăm că școlile, trivialele erau școli cu clase elementare ce înținau în fiecare așezare, oricât de mică.

Cu toate acestea, semnez în „Contribuții la istoria Almăjului” o veritabilă carte a unei zone geografice a României — Țara Almăjului — care a rămas între munții Semeenicului și ai Almăjului, pe malurile Nerei și a afluenților ei o exemplară comunitate de autentic românism. Fără îndoială, Liviu Smeu, ales om de cultură va rămâne, prin această carte a almăjenilor lui, un autor de referință pentru istoria Banatului, a Țării Românești. Sigur că da, cartea merită a fi tipărită de oricare editură din țară și era o cinste de a tipări asemenea carte.

Petru D. Novac

GH. LUCESCU, *Lugoju cultural-artistice*, Timișoara 1975, 418 pp.

Monografia de față — cum precizează prefătorul, renumitul compozitor și dirijor Filaret Barbu — „înmănunchează, cu egală conștiințiozitate, o mare bogăție de date și evenimente, cu valoare de simbol pentru ascensiunea permanentă a frumosului în viața orașului, stabilind un echilibru între istoria și contemporaneitatea culturii din această veche așezare românească, configurând perspective dintre cele mai luminoase ale domeniului abordat”.

Pornind de la „file de istorie”, autorul urmărește îndeaproape procesul devenirii culturale a orașului de pe Timiș, realizările sale spirituale. Un interes aparte prezintă secvențele din capitolul I, „Tradiții”: Două secole de școală românească în Lugoju, Casina română, Astra, Societăți de lectură, Asociația corurilor și fanfarelor române din Banat ș.a. O valoare deosebită au cele peste 50 de medalioane ale „oamenilor aleși” care prin viața sau creația lor aparțin Lugojuului. Spre exemplu: Traian

Vuia, Tiberiu Brediceanu, Victor Vlad-De-lamarina, Ion Popovici-Bănățeanul, Ion Vidu, Traian Grosavescu, Aurel Ciupe, dar și alte personalități de prim rang ce prin opera lor au îmbogățit tezaurul de glorie și simțire al neamului românesc. Nu sînt uitați nici slujitorii altarului, de pildă: istoricul George Popovici, compozitorul Timotei Popovici, Iosif Tempea.

Capitolul III, cum era și firesc, este dedicat „Contemporaneității”. Casa de cultură — factor al educației permanente, alături de alte instituții cu scopuri tot instructive: biblioteca, cinematograful, muzeul, școala populară de artă ș.a. În continuare este trecut în revistă activitatea diferitelor formații artistice (cor, teatru, orchestră simfonică, fanfară, orchestră populară etc.), înfățișându-se și succesele dobândite în emulațiile pe plan național și participarea prestigioasă la unele festivaluri de peste hotare.

Capitolul final conține aprecieri ale unor scriitori și publiciști despre lucrarea cultural-artistică lugojeană, stabilindu-se astfel locul pe care-l ocupă acest oraș bănățean în spiritualitatea românească.

Volumul este înzestrat cu bibliografie, indice, note, precum și cu material ilustrativ edit și inedit.

Privită în ansamblu, prezenta carte constituie o contribuție notabilă la cunoașterea înfăptuirilor trecute și prezente, ca și a posibilităților viitoare ale celui ce azi este municipiul Lugoju care — pe lângă Timișoara și celelalte orașe din țară — își aduce aportul la producerea de valori materiale, spirituale și estetice.

Pr. V. Munteanu

NÄDEJDEA—HOFFNUNG, *Rumänische Orthodoxe Kirche in diaspora Hamburg-Hannover*, Nr. 3, II Jahrgang, Oktober 1977, 164 pp.

Titularul parohiei ortodoxe române, de curind înființată, Părintele Dan Miron, doctorand în Teologie, a reușit, datorită hărniciei și perseverenței care îl caracterizează, să scoată cel de al treilea număr al revistei *Nădejdea—Hoffnung*, pentru credincioșii ortodocși români de pe meleagurile Republicii Federale Germane, ca și pentru simpatizanții ei, dintre care unii au acordat editorului revistei un ajutor neprecupețit.

Prezentul număr al revistei începe cu un editorial semnat de D-na Prof. Drd. Dorina Nowak, în care sînt prezentate festivitățile

de intronizare a noului Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericirea Sa Dr. Iustin Moisesescu. În încheiere, autoarea subliniază că speranțele preoților și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, legate de noul Patriarh intronizat, sînt unanime în sensul că Prea Fericirea Sa va conduce corabia Bisericii cu aceeași înțelepciune și pricepere ca și antecesorul său, fiind la aceeași înălțime la care, ca profesor eminent și ambasador al teologiei românești la diferite congrese și întruniri ecumenice de peste hotare, a știut să înalte faima Bisericii Ortodoxe Române pe culmile cele mai înalte ale ecumenismului contemporan.

Aceeași veste a instalării noului Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, însoțită de o scurtă biografie — sub titlul: *Der neue Patriarh* — e reproducă după „LICHT DER HEIMAT, Nr. 286, München, August 1977.

Urmează apoi două epistole Pastorale ale P. S. Episcop Lucian Făgărășanul din Paris, una de Praznicul Nașterii Domnului 1976, iar alta de Sfintele Paști 1977, adresate credincioșilor ortodocși români din Europa Centrală și Occidentală, în care, după ce P. S. Sa arată semnificația și importanța acestor praznice pentru întreaga creștinătate, dă apoi îndemnuri la unitate în duhul dragostei creștine, spunînd împreună cu Sf. Apostol Pavel: „Drept aceea, fraților, fiți statornici, neclintîți, sporînd pururea în lucrul Domnului, binecunoscînd că osteneala voastră este deplină în Domnul” (I Corinteni 15, 58), încheind cu părintești urări de bine pentru toți.

Revista reproduce apoi substanțialul studiu al Păr. prof. onorar Dr. Dumitru Belu: *Tragicul în cadrul Teologiei morale*, apărut nu de mult în una din revistele noastre teologice din țară. După ce justifică de ce problema tragicului trebuie inclusă în Teologia morală, autorul analizează natura tragicului în lumina Teologiei morale, cauzele acestuia — cu exemplificări din istorie și literatură — conturînd apoi trăsăturile esențiale ale credinciosului în ipostaza de persoană tragică. Menționînd diversele forme sub care tragicul se poate prezenta în viața creștinului/ontologic, individual și colectiv, obiectiv și subiectiv, autorul se ocupă apoi de sensurile pe care tragicul le poate avea în viața credinciosului, încheindu-și studiul cu sublinierea obligației pentru toți creștinii de a se strădui în vederea întemeierii, aici în istorie, a unei comunități de viață în care tragicul să fie mai întîi limi-

tat, iar apoi definitiv înlăturat din viața oamenilor.

P. C. Pr. Miron Dan notifică apoi vizita făcută Bisericii Ortodoxe Române din țară de D-l. Dr. Hartmut Clasen, consilier la Landeskirchenamt din Hamburg și responsabil pentru problemele ecumenice, dimpreună cu impresiile de călătorie avute cu prilejul acestei vizite, pe care le-a expus în mai multe conferințe ținute în diferite centre parohiale din orașul Hamburg. În continuare, Păr. Miron Dan de asemenea notifică slujba de veșnică pomenire, ținută la Paris, pentru odihna sufletului marelui nostru sculptor, C. Brîncuși, la data de 26 septembrie 1976, de către un sobor de preoți în frunte cu P. S. Episcop Lucian Făgărășanul, precum și ziua de 23 octombrie 1976, „Tag der offenen Tür”, destinată apropierii dintre muncitorii străini care lucrează în R. F. Germană și muncitorii germani. Același P. C. Părinte publică un articol interesant despre necesitatea Sfintei Sfeștii la casele credincioșilor.

P. C. Părinte Miron Dan face apoi o frumoasă dare de seamă asupra celei dintîi prăznuiri a hramului Parohiei Ortodoxe Române din Hamburg, ținută la 30 octombrie 1976, ocazie cu care Sf. Liturghie a fost oficiată de P. S. Episcop Lucian Făgărășanul din Paris, venit aici să-și viziteze credincioșii, fiind înconjurat de un sobor de preoți. Cu această ocazie, P. S. Episcop Lucian a rostit o frumoasă și înălțătoare cuvîntare, în care a făcut elogiul Sfîntului Dumitru, patronul parohiei ortodoxe române din Hamburg. Întregul serviciu divin s-a desfășurat într-o atmosferă de înaltă solemnitate.

În cadrul agapei frățești de după serviciul divin, a vorbit P. C. Părinte Miron Dan, mulțumind P. S. Sale pentru cinstea făcută credincioșilor acestei parohii prin vizita P. S. Sale, de asemenea a mulțumit tuturor celor ce au luat parte la această festivitate. Au mai vorbit: Prof. Univ. Dr. Artur Maurer, de la Universitatea din Hamburg, evocînd cu duioșie amintiri din viața sa petrecută în copilărie pe meleagurile transilvănene ale Patriei noastre; Paul Nassauer, P. C. Părinte Dușan Vavici, protopopul sîrbilor din Hamburg, Dr. med. Eugen Wolff, român, cu o dragoste neîarmurită față de țara noastră și Dr. Hartmut Clasen. Tutorul le-a răspuns P. S. Episcop Lucian Făgărășanul, mulțumindu-le pentru contribuția dată la reușita acestui praznic.

Revista continuă cu publicarea articolului Profesorului Dr. Artur Maurer: Bericht über die Gründung der rumänischen orthodoxen Kirchengemeinde in Hamburg. Sînt publicate apoi două frumoase poezii: Speranță / dor /, semnată de Prof. Drd. Doina Pieper Mihalache și: Des Baumes Traum, de René Dan.

Urmează apoi articolul semnat de Pr. Miron Dan: Exilul și Unirea, în care sînt evocate sentimentele luptătorilor români pentru unitate, care au fost nevoiți să trăiască pe alte meleaguri mai înainte de 1859 și 1918. E reproducă apoi cunoscuta „Doina” de M. Eminescu, după care urmează două poezii originale: semnate de ing. Eugen Ciarașghiaur, Montreal, Canada, și de Nicolae Dan Frunteletă, în care autorii dau expresie sentimentului dureros al înstrăinării, trăit de cei ce sînt departe de Patrie.

D-na Prof. Maria Ilse Dan prezintă activitatea cu caracter ecumenist a societății „Filoxenia” — februarie 1977, care se ocupă de grijiile și necazurile celor care și-au părăsit Patria și casa, Biserica și limba, fiind nevoiți să se integreze într-o altă lume, cu o altă mentalitate și credință decît a lor. Principala temă dezbătută în anul din urmă în cadrul „Filoxeniei” a fost: Străinătatea și Patria. Tot în legătură cu această problemă a reproduc — după: Katholischer Ztg. „Ibistum”, Nummer 9/6 März 1977 — articolul: „Fremdlingenschaft und Heimat”, Rumänische Akzente bei Philoxenia-Begegnung 1977.

Revista continuă cu publicarea unei frumoase scrisori intitulate: „Scrisoare din satul meu”, pe care Dr. Minerva Hortenzia Cîncoră o adresează Părintelui Miron Dan, aducîndu-i la cunoștință că biserica din satul natal de pe Valea Mureșului a fost distrusă de un incendiu, în seara zilei de 6 decembrie 1976, cu întreaga ei podoabă picturală recentă, rămînînd numai zidurile înegrite de fum, întregul ei mobilier fiind prefăcut în cenușă. Autoarea scrisorii aduce la cunoștință Păr. M. Dan că a pus la dispoziție casa ei părintească, spre a servi ca lăcaș de închinare credincioșilor, pînă la ridicarea noii biserici.

E publicată apoi o dare de seamă asupra lucrărilor celei de a doua Conferință Regională a Bisericilor Europene, ținută între 28 martie și 1 aprilie la Arnoldsheim-Frankfurt, cu tema: „Biserica și Iudaismul”, la care au participat reprezentanți ai Bisericilor Evanghelică, Catolică și Ortodoxă /din par-

tea Bisericii Ortodoxe Române a luat parte P. C. Pr. Miron Dan/.

Subliniindu-se că în ultima vreme în numeroase țări, ca: Norvegia, Olanda, Italia, Suedia, Franța, R. F. Germană, Elveția etc., se manifestă o dorință de apropiere și împăcare a creștinilor cu iudeii, apărînd în acest sens și o serie de cărți, autorul reportajului /care semnează: Participant/ ține să sublinieze că în România iudeii și-au găsit a doua lor patrie adoptivă, Biserica Ortodoxă Română ocupîndu-se de această problemă încă din 1948, cînd regretatul Patriarh Justinian i-a invitat și pe iudei la masa dialogului și înfrățirii, de atunci existînd între creștinii și iudeii din România o colaborare frățească în toate problemele sociale de interes comun. În continuare, reportajul arată punctele și ideile fundamentale pe care s-a axat activitatea Conferinței Regionale a Bisericilor Europene.

Revista consemnează apoi cîteva evenimente petrecute în sinul parohiei ortodoxe române din Hamburg, ca: parastasul din 6 decembrie 1976, ținut la un an de la moartea vrednicului artist român, Constantin Lipovan; moartea vrednicei soții, mame și bunice, Maria Alexandru, în vîrstă de 80 de ani, adormită în Domnul la 30 decembrie 1976, precum și parastasul oficial întru pomenirea a două vrednice românce bucovinene, Maria și Olimpiada, de origine din Cernăuți, precum și sfințirea crucii de la mormîntul adormitului în Domnul, Dr. Marin Firu, oficiată în ziua de 17 iunie 1977, trecut la cele veșnice cu doi ani mai înainte.

D-na Prof. Maria Ilse Dan semnează o dare de seamă asupra activității ecumeniste începînd cu luna octombrie 1976 și pînă la apariția revistei, legată de lucrarea Păr. Miron Dan, titularul parohiei ortodoxe române din Hamburg, din care subliniază întrunirea panortodoxă din 19 mai 1977, la care a luat parte și P. S. Augustinos, episcopul grecilor din Berlin. Cu această ocazie, la slujba Sf. Liturghii, răspunsurile au fost date în limbile greacă, slavă și română, de către un cor format din credincioși ruși.

Revista publică apoi un apel adresat românilor din diaspora, în scopul de a trimite la redacție diverse articole cu caracter literar, istoric, filozofic-creștin, poezii etc., spre a putea apare în continuare în condiții cît mai bune, constituind astfel o punte de legătură și apropiere dintre toți românii din diaspora, reproducînd și cîteva eco-

uri prilejuite de apariția primelor două numere ale ei.

Partea ultimă a revistei cuprinde un scurt rezumat al întregului ei conținut în limba germană.

În dorința de a face revista cit mai interesantă și atractivă, redactorul ei responsabil, P. C. Părinte Miron Dan, a ilustrat-o cu câteva reproduceri fotografice semnificative, ca: împărtășirea credincioșilor la Sf. Liturghie, de către P. S. Episcop Lucian Făgărășanul, cu prilejul hramului parohiei; o imagine de la serviciul divin din luna februarie 1977; imagini din timpul unor întruniri și agape; imagini de la slujba unor parastase oficiate de P. C. Pr. Miron Dan S. a.

În cel de al doilea an de apariție, revista *Nădejdea—Hoffnung* a Parohiei ortodoxe române din Hamburg dovedește cu prisosin-

ță eforturile susținute ale vrednicului ei redactor și în mare parte autor, P. C. Preot Miron Dan, de a aduna în jurul P. C. Sale nu numai pe românii ortodocși din Hamburg și împrejurimi într-o comunitate compactă, ci în același timp ea oglindește și considerația și sprijinul de care Biserica Ortodoxă Română din diaspora se bucură din partea credincioșilor unor comunități religioase neortodoxe, cu care P. C. Preot M. Dan și credincioșii săi întrețin relații cu adevărat ecumeniste.

Urăm revistei *Nădejdea—Hoffnung* viață lungă, iar inimosului ei redactor responsabil aceeași răvnă și putere de muncă în slujba Bisericii și a Patriei noastre pe care le-a dovedit și pînă acum.

Arhid. prof. I. Zăgrean

POȘTA REDACȚIEI

Iisus ființă „extraterestră” ?

În nr. 10—12 din 1977, pp. 715—717, părintele dr. Petru Deheleanu a publicat o predică pentru duminică dinaintea Nașterii Domnului intitulată „Cartea neamului lui Iisus Hristos” ... După ce insistă asupra faptului că Iisus Mintuitorul a fost Om și Dumnezeu în același timp, se referă — citind pe Erich von Däniken și cartea sa „Amintiri despre viitor” — la unele monumente neobișnuit de mari rămase din trecutul îndepărtat care, potrivit opiniei anumitor cercetători, n-ar fi exclus să aparțină unor ființe extraterestre. Apoi continuă : „Este o simplă teorie, o presupunere. Cine știe ... Un lucru însă este sigur pentru noi, credincioșii creștini : că Iisus Mintuitorul a venit la noi pe pământ din cer, de la Dumnezeu și că este Fiul lui Dumnezeu, Dumnezeu adevărat și Om deplin „afară de păcat”.

Legat de aceasta și mai ales de conexiunea din textul predicii între „ființele extraterestre” și „Iisus Mintuitorul venit la noi pe pământ din cer”, un cititor (prof. Ion Nicola din Timișoara) ne-a împărtășit în scris următoarele observații :

„... Referindu-se la unii biografi cu renume ai lui Iisus, autorul face să domine ideea că Mintuitorul ar fi fost un supraom (scil. extraterestru), dar nu pămintean.

„Din păcate, fără să vrea, autorul introduce și strică și mai mult, ceea ce se vorbește mult astăzi și anume, ideea că în antichitate ar fi venit pe pământ *supraoameni*, *ființe extraterestre*, care ar fi construit monumente uriașe care se văd și astăzi, și trimite la cartea lui Däniken „Amintiri despre viitor”.

„Conchide autorul predicii că Iisus a venit din cer și că este Fiul lui Dumnezeu ; asta în două-trei rinduri, după ce a vorbit în 19 rinduri despre supraom și ființe extraterestre, lăsând o confuzie în mintea cititorilor care ar putea crede că și Iisus ar putea fi o ființă extraterestră de felul celor care ne vizitează, uneori, cu „farfuriile” lor zburătoare ...

„Cred că partea aceasta n-avea ce căuta în predică. Poate că eu greșesc, dar pentru mine concluzia din predică rămâne confuză : nu e de natură a convinge“.

Remarcile lectorului citat ni se par judicioase. Într-adevăr, deși sintem siguri că părintelui P. Deheleanu i-a fost străină intenția de a identifica, ori chiar și numai compara, pe Iisus cu o ființă extraterestră, totuși modul cum a redactat partea finală a predicii sale lasă o atare impresie. Întrucât există unii care folosesc analogii luate din preocupările actuale spre a explica fapte aparținând istoriei sfinte (ex. distrugerea Sodomei și Gomorei printr-o bombă atomică lansată de ființe extraterestre), e bine să precizăm că cercetătorii serioși resping asemenea încercări (cf. Arnost Kolman, *La fantaisie exubérante*, în : *Analele Universității din București*, Seria : „Acta logica“, an. V, nr. 5, 1962, pp. 77—85).

Indiferent însă ce a voit să spună autorul predicii incriminate și evident, fără a-i face proces de intenție, ținem să precizăm că potrivit învățaturii creștine întruparea Fiului lui Dumnezeu, Mântuitorul Iisus Hristos, n-are nimic de-a face cu așa zisa coborire a unor ființe extraterestre pe pământ. De altfel „posibilitatea unei vizite de acest gen într-o epocă a existenței unei civilizații pe planeta noastră este oarecum aceeași cu pretenția de a găsi un singur tip de bacterie în întregul corpul umar“ (A. Kolman, art. cit., p. 80).

E R A T Ă

Din cauza regretabilei scăpări a corecturii, articolul „Aspecte ale credinței în nemurire la traco-geto-daci” inclus în nr. 4—6, aprilie—iunie, anul XXVIII, 1978, pp. 197—203 al revistei și aparținând P. C. Părinte prof. dr. Ioan G. Coman, a apărut cu o serie de erori pentru a căror îndreptare publicăm cele ce urmează exprimând scuze autorului și cititorilor noștri :

pag. 198, n. 3, după 1970, să se adauge pp. 61—65 ;

“ 198, n. 5, r. 2 : după *ancienne*, în loc de (:) se va folosi (:) *romaine*, în loc de *roumaine*

“ 199, n. 6, r. 1, a se citi *grece*, în loc de *graeca*.

“ 199, r. 23 de jos, în loc de (64 d. H — 2 a. H), se va citi (64/63 î.e.n. — 2 î.e.n.)

“ 199, r. 18 de jos, în loc de „bioii” se va citi „abioii”

“ 199, r. 11 de jos, în loc de „era”, se va citi „erau”

“ 200, note, r. 3, se va citi 11 (înainte de *Histoire*)

“ 200, r. 16 de jos, după cuvântul „încercat” se va pune virgulă

“ 200, 8.19 de sus, după cuvântul „departe” se va pune punct

“ 200, r. 20 de sus, se suprimă cuvântul „care”

“ 200, r. 21, de jos, în loc de cuvântul „transformării”, se va citi „transferării”

“ 201, r. 10 de sus, în loc de „spiritualității”, se va citi „de la spiritualitatea”

“ 201, r. 12 de sus, în loc de cuvântul „prin” se va citi „grație unor”

“ 201, r. 11 de jos, în loc de „identificate”, se va citi „identice”

“ 201, r. 9 de jos, în loc de cuvântul „creștinismul” se va citi „creștinul”

“ 202, r. 4 de sus, în loc de cuvântul „noștrii”, se va citi „noștri”

“ 202, r. 9 de sus, în loc de cuvântul „Dacia”, se va citi „Dacia”

“ 203, r. 19 de sus, în loc de cuvântul „Zalmoxiezi” se va citi „Zalmoxeizi”.

Cititorii din străinătate pot abona revista „Mitropolia Banatului” adresându-se la ILEXIM Departamentul Export-Import Presă, P. O. Box 136—137 — Telex: 11226, București, strada 13 Decembrie nr. 3.

U R M E D I N T R E C U T

Prot. ION B. MUREȘIANU: Aspecte ale mișcării revoluționare bănățene din anii 1848—1849. — — — — — 490

T R E P T E A L E D E Z V O L T Ă R I I P A T R I E I

Nouă solie de pace. Utilitatea inovațiilor. Produs electrotehnic. Transformatorul nr. 60.000. Avioane de concepție românească sau realizate după licență. Din lumea chimiei. Performanțe caransebeșene. Noutăți tehnico-industriale. Recorduri ale oțelarilor hunedoreni. Moderne tehnologii petroliere. Două noi nave lansate la apă. Tezaur dacic. — — — — — 523

C R O N I C A B I S E R I C E A S C Ă

Lucrările Colegiului electoral bisericesc. Vizita Prea Sfințitului Episcop Germain de Saint Denis. Dezarmare și solidaritate. Colocviu ortodox-romano-catolic referitor la preoție. Dezarmarea și Bisericele. Teologia africană. Giulgiul sfânt din nou în atenția credincioșilor. Obscurantism. — — — — — 529

N O T E Ș I C O M E N T A R I I

*** Valoarea omului. — — — — — 541
Pr. P. DOROBANȚU: Despre înfățișarea Domnului. — — — — — 542

V I A Ț A B I S E R I C E A S C Ă Î N
C U P R I N S U L M I T R O P O L I E I B A N A T U L U I
A R H I E P I S C O P I A T I M I Ș O A R E I Ș I C A R A N S E B E Ș U L U I

Prăznuirea sfințelor Paști. Nou hirotoniți. Interes arătat Institutului teologic. Vizite arhieresti la Seminarul teologic din Caransebeș. Întâlnire cu părinții elevilor Seminarului teologic din Caransebeș. Conferințe de orientare festive. Din activitatea comisiilor consultative. Preocupare pentru cîntarea bisericească. Vizită la Centrul eparhial. Deces. — — — — — 547

E P I S C O P I A A R A D U L U I

Vizite și slujiri arhieresti. Noi preoți hirotoniți. Numiri de personal superior la Centrul eparhial. Adunarea generală a Casei de Ajutor Reciproc a clerului. Trecuți la cele veșnice. — — — — — 556

P R E Z E N T Ă R I B I B L I O G R A F I C E

Episcop-vicar Nestor Vornicescu-Severineanul, *Peregrinările unui monah în primăvara anului 1877* (M. Bănescu). Aurel Cosma, *Prin Timișoara de altă dată* (V. Vărădean). Virgil Florea, *Enea Hodoș, valoarea activității sale de folclorist* (M. Bănescu). Liviu Smeu, *Contribuții la istoria Almăjului* (Petru D. Novac). G. Luchescu, *Lugojul cultural-artistic* (V. Munteanu). *Nădejdea-Hoffnung*, buletin al parohiei ortodoxe române, Hamburg, 1977 (I. Zăgreanu). — — — — — 563

P O Ș T Ă R E D A C Ț I E I

*** Iisus ființă „extraterestră”? — — — — — 573

52419